

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**DOKTORA
TEZİ**

**İNSAN GÜVENLİĞİ VE AVRUPA: ARAP BAHARI SONRASI
GÖÇMEN KRİZİ**

TOLGA ÇIKRIKÇI

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

OCAK 2019

**İNSAN GÜVENLİĞİ VE AVRUPA: ARAP BAHARI SONRASI GÖÇMEN
KRİZİ**

Tolga ÇIKRIKÇI

DOKTORA TEZİ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

OCAK 2019

Tolga ÇIKRIKÇI tarafından hazırlanan “İnsan Güvenliği ve Avrupa: Arap Baharı Sonrası Göçmen Krizi” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ / ~~OY ÇOKLUĞU~~ ile Gazi Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında Uluslararası İlişkiler Bilim Dalında DOKTORA TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Prof. Dr. Mehmet Akif OKUR

Uluslararası İlişkiler, Yıldız Teknik Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum

Başkan : Prof. Dr. Sertaç Hami BAŞEREN

Uluslararası Hukuk, Ankara Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum

Üye : Prof. Dr. Mustafa Nail ALKAN

Uluslararası İlişkiler, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum

Üye : Prof. Dr. Fatma TAŞDEMİR

Uluslararası Hukuk, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum

Üye : Doç. Dr. Burak TANGÖR

Uluslararası İlişkiler, Hacettepe Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum

Tez Savunma Tarihi: 08/01/2019

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Doktora Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr. Figen ZALF

Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Tolga ÇIKRIKÇI
08/01/2019

İNSAN GÜVENLİĞİ VE AVRUPA: ARAP BAHARI SONRASI GÖÇMEN KRİZİ

(Doktora Tezi)

Tolga ÇIKRIKÇI

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Ocak 2019

ÖZET

Tezde “İnsan Güvenliği” kavramının AB tarafından bir norm olarak kabul edilmesine karşın, Arap Baharı sonrasında yaşanan göçmen krizi karşısında üretilen politikalarda bu normdan uzaklaşıldığı savunulmaktadır. Soğuk Savaş’ın sona ermesinin ardından uluslararası ilişkilerde yaşanan dönüşüm, güvenlik konseptinin genişlemesine ve derinleşmesine sebep olmuştur. Bu bağlamda bahsedilen dönüşümün fikri düzeyde ulaştığı en geniş nokta olarak kabul edilen insan güvenliği, 2000’li yılların başından itibaren uluslararası ilişkilerde bir norm olarak yükselişe geçmiş ve bu süreçte AB belgelerinde de yerini almıştır. Arap Baharı sonrasında Avrupa yönlü olarak gerçekleşen büyük göç hareketi Avrupa Birliği’nin güvenlik gündemine birinci sıradan girmiş; ancak bu güvenlik problemi karşısında geliştirilen birlik düzeyindeki yaklaşım insan güvenliği söylemiyle tezat oluşturan ciddi insan hakkı ihlallerine sebebiyet vermiştir. Tezde önce, insan güvenliği kavramının düşünsel arka planını oluşturan güvenlik konseptindeki dönüşüm klasik güvenlik yaklaşımı ve eleştirel güvenlik çalışmalarının karşılıklı argümanları üzerinden ele alınmakta; takip eden bölümde ise kavramın somutlaşma süreci aktarılarak, bir norm olarak yükselişi aşamasında AB’ye geçişi incelenmektedir. Tezin üçüncü bölümünde, uluslararası hukukta göçmenlere ilişkin sınıflandırmalar ele alınmakta ve AB’nin krize dönüşen göç hareketliliği karşısında geliştirdiği politikalar insan güvenliği çerçevesinde değerlendirilmektedir.

Bilim Kodu : 114111

Anahtar : İnsan Güvenliği, Göçmen Krizi, Avrupa Birliği, Birleşmiş
Kelimeler : Milletler, Uluslararası Normlar

Sayfa Adedi : 255

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Mehmet Akif OKUR

HUMAN SECURITY AND EUROPE: MIGRANT CRISIS AFTER ARAB SPRING

(Ph. D. Thesis)

Tolga ÇIKRIKÇI

GAZİ UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES

January 2019

ABSTRACT

In this thesis it is argued that although the concept of “Human Security” is accepted as a norm by the EU, this norm is digressed within the policies developed against the migrant crisis that took place after the Arab Spring. The transition that occurred in international relations after the Cold War was over, led to an expansion and deepening in the security concept. Human security, which is accepted as the most expanded point on the intellectual level that the transition mentioned in this regard reached, has been on the rise since the beginning of the 2000’s and taken its place in the EU documents within this process. The great immigration movement to Europe after the Arab Spring became the main security topic of the European Union, however, the approach on the union level that was developed against this security problem led to serious violations of human rights being in contradiction with human security discourse. In the thesis, first the transition within the security concept that forms the intellectual background of human security concept is discussed over mutual arguments of classical security approach and critical security studies, and in the following chapter the concept’s transition to the EU in the process of ascending as a norm is examined by narrating the process of embodiment of the concept. In the third chapter of the thesis, migrant related concepts in international law are reviewed and the policies the EU developed against the immigration movement that turned into a crisis are examined within the scope of human security.

Science : 114111

Key Words : Human Security, Migrant Crisis, European Union, United Nations, International Norms

Page : 255

Supervisor : Prof. Dr. Mehmet Akif OKUR

TEŞEKKÜR

İçinde bulunduğumuz mevcut uluslararası sistem, çıktılarını hesaplamının neredeyse mümkün olmadığı bir devinim içerisinde. Silahlı çatışmalar, kronik yoksulluk, etnik, dini ve dilsel ayrımcılık, hastalıklar, çevresel bozulma ve kaynakların adaletsiz dağılımı; her dönemde yeni boyutlara haiz olan sistemin henüz değiştirmeyi başaramadığımız kötü yönlerinden yalnızca bazıları. Neyse ki, bu gerçeklikten hareketle üretilen bilimsel bilginin bir çığ gibi büyüyor oluşu, insanlığın geleceğine dair umutlarımızı artırıyor ve sanırım bilimle uğraşan insanların üretme arzusunun küllenmesine izin vermeyen şey de bu. Elinizdeki çalışmanın serüveni de, zihinsel oluşum aşamasından son halini alıncaya kadar aynı umut ve arzuyla şekillendirildi.

Uluslararası ilişkiler alanındaki bilgi denizine bir parça katkı yapabilmeyi ümit ederek hazırlamaya başladığım bu çalışma süresince pek çok zorlukla karşılaştım elbette. Her zorluk, yaşanıldığı sırada diğerlerinden daha büyükmüş hissi verir ancak geriye dönüp baktığımda, çalışmayı hazırlarken karşılaştığım zorlukların en büyüğü, “ulaştığım bilgilerin gösterdiği gerçeklikle yüzleşmek oldu” diyebiliyorum. Zira uluslararası göç olgusu, yukarıda uluslararası sisteme ilişkin olarak bahsedilen kötü yönlerin hemen hepsinin bir araya gelebildiği ve bu anlamda insana dair psikolojik ve fiziksel acıların birleştiği bir büyüklüğe işaret ediyor. Diğer taraftan akademik bir alan olarak uluslararası ilişkilerin metodolojik kısıtlılıkları, alana ilişkin doğrulara ulaşmaya çalışanların etrafına yüksek duvarlar örüyor ve ben bu duvarlara defalarca çarpıp düştüm. Üstelik ulaştığım bilgilerin sistemli bir şekilde işlenip sunulması sırasında yaşadığım güçlükler, kendimdeki eksikliklerle hiç de kolay olmayan bir şekilde yüzleşmemi sağladı. Ne talih ki, her düştüğümde sonsuz bir sabır ve samimiyet dolu bir ilgiyle bana doğru uzatılan bir el vardı. Bu yüzden teşekkürlerin en büyüğünü, o elin sahibi Değerli Danışman Hocam Prof. Dr. Mehmet Akif OKUR’a sunmalıyım. Sınırsız hoşgörüsü ve engin bilgisinin ışığıyla yolculuğuma rehberlik eden ve ihtiyacım olduğu her anda arkamda yüreklendirici desteğini hissettiğim Sevgili Hocam’a, tam anlamıyla ödenmesi mümkün olmayan bir minnet borçluyum.

Uzun ve yorucu mesailer gerektiren bu çalışmanın farklı aşamalarında pek çok kişiden yardım gördüm. Çalışmanın aylara yayılan oluşum sürecindeki tartışmalarımızda, derin bilgi ve algısıyla bana fikir veren sevgili dostum Arş. Gör.

Tuğba YÜRÜK'e ayrıca teşekkür etmeliyim. Araştırma ve yazım aşamalarında hep yanımda olan, yorgunluğumda, kaygılı zamanlarımda ve hezeyanlarımda bıkmadan beni dinleyen ve desteklerini esirgemeyen değerli dostlarım, Arş. Gör. Ufuk PALA, Melike AĞCALAR ve Öğr. Gör. Yunus Emre TAŞKIN'a ve tabii ki hayattaki en büyük şansım olan canım aileme borcumu ödemem olanaksız. Onlar olmasaydı bu çalışma yapılamazdı kuşkusuz. Son olarak eserlerinden faydalandığım tüm değerleri yazarlara, bana yardımcı olan ve emeği geçen, adını sayamadığım tüm hocalarıma ve dostlarıma özür dileyerek, şükranlarımı sunarım.

Tolga ÇIKRIKÇI

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR	vi
ÇİZELGELERİN LİSTESİ	xi
ŞEKİLLERİN LİSTESİ	xii
KISALTMALAR.....	xii
GİRİŞ.....	1

1. BÖLÜM

İNSAN GÜVENLİĞİ NİN ARKA PLANI: KAVRAMSAL VE KURAMSAL ZEMİN

1.1. Güvenliğin Doğası ve Uluslararası İlişkiler	17
1.1.1. Güvenlik Kavramı: Semantik, Etimoloji ve Tarihsel Gelişim	20
1.1.2. Klasik Güvenlik Yaklaşımı ve Ulusal Güvenlik	26
1.1.3. Zorunlu Bir Uğrak: Tehdit Algısı	30
1.2. Küreselleşme ve Uluslararası Güvenlik	33
1.2.1. Yeni Tehdit Alanları ile Güvenliğin Genişlemesi	41
1.2.2. “Kimin Güvenliği” Sorunsalı ve Güvenliğin Derinleşmesi	45
1.3. İnsan Güvenliğine Doğru: Yeni Güvenlik Çalışmaları	47
1.3.1. Kopenhag Ekolünün Katkısı	50
1.3.2. Galler/Aberyswyth Ekolü'nün Katkısı	53
1.3.3. Paris Okulu'nun Katkısı	58

2. BÖLÜM

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER'DEN AVRUPA'YA: İNSAN GÜVENLİĞİNİN SOMUTLAŞMASI VE YÜKSELİŞİ

2.1. Uluslararası İlişkilerde Normlar: Oluşum, Kurumsallaşma, Yayılım ve İçselleştirme	61
2.2. Birleşmiş Milletler ve Güvenlik: İnsan Güvenliğinin Normatif Zemini	64
2.2.1. İnsan Güvenliğinin Normatif Bir Kavram Olarak Somutlaşması	69
2.2.1.1. İnsan Güvenliğinin Kalkınma Sütunu	73

Sayfa

2.2.1.2. İnsan Güvenliğinin İnsan Hakları Sütunu.....	75
2.3. İnsan Güvenliğinin Normatif Bir Kavram Olarak Yükselişi	77
2.3.1. İnsan Güvenliği Kavramının Pratiği Tartışması: İnsan Güvenliği Kavramsal Bir Anevrizma mı?.....	81
2.4. Birleşmiş Milletler'den Avrupa'ya: Avrupa Birliği'nde İnsan Güvenliğinin İzini Sürmek.....	87
2.4.1. AB Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası ve Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası: Kriz Yönetiminde İnsan Güvenliği Perspektifi	89
2.4.2. 2003 Avrupa Güvenlik Stratejisi	94
2.4.3. Barselona Raporu: Avrupa İçin İnsan Güvenliği Doktrini	99
2.4.4. Madrid Raporu: Avrupai Güvenlik	100
2.4.5. Avrupa Güvenlik Stratejisinin Uygulanmasına İlişkin Rapor ve 2016 Avrupa Güvenlik Stratejisi.....	102

3.BÖLÜM**İNSAN GÜVENLİĞİ MERCEĞİNDE ARAP BAHARI SONRASI GÖÇMEN KRİZİ VE AVRUPA BİRLİĞİ**

3.1. Göç Meselesine İnsan Güvenliği Merceğinden Bakmak	109
3.2. Uluslararası Hukukta Göçmenlere İlişkin Tanımlar ve Gönüllü – Zorunlu Ayrımı.....	114
3.3. AB'nin Güvenlik Meselesi Olarak Göç ve AB Göç Yönetimi.....	117
3.4. Avrupa-Afrika-Ortadoğu Ekseninde Arap Baharı	123
3.5. Hedef Avrupa: Arap Baharı Sonrası Avrupa Yönlü Göç Hareketi.....	128
3.5.1. Avrupa'ya Düzensiz Göç Güzergahları ve Yıllara Göre Göçmen Sayıları.....	132
3.5.1.1. Batı Afrika Güzergahı	134
3.5.1.2. Batı Akdeniz Güzergahı.....	135
3.5.1.3. Orta Akdeniz Güzergahı	138
3.5.1.3.1. Mare Nostrum ve Triton Operasyonları	140
3.5.1.4. Apulia ve Calabria Güzergahı.....	144
3.5.1.5. Arnavutluk'tan Yunanistan'a Dairesel Güzergah	145
3.5.1.6. Batı Balkanlar Güzergahı	146

	Sayfa
3.5.1.7. Doğu Akdeniz Güzergahı	148
3.5.1.7.1. Poseidon Kara / Deniz Operasyonu	149
3.5.1.8. Doğu Sınırları Güzergahı.....	151
3.5.2. Göç Hareketinin AB için Krize Dönüşmesi	153
3.6. İnsan Güvenliği Normundan Kale Avrupası'na: Göçmen Krizi Karşısında Avrupa Birliği'nin Kullandığı Enstrümanlar	158
3.6.1. Sınır Kontrolü	159
3.6.1.1. İşbirliği, Finansal Yardım ve Deniz Operasyonları	161
3.6.1.2. İnsan Kaçakçılığıyla Mücadele: Sınır Güvenliği mi? Göçmen Güvenliği mi?.....	165
3.6.2. Geri Kabul Anlaşmaları ve Yeniden Yerleştirme Programı	169
3.6.2.1. AB-Türkiye Geri Kabul Anlaşması	171
3.6.2.2. AB-Afganistan Geri Kabul Anlaşması	174
3.7. İnsan Güvenliği Normunun Çözülüşü: Merkez Avrupa'da Yükselen Göçmen Karşıtı Retorik	176
3.7.1. Çek Cumhuriyeti	177
3.7.2. Slovakya	180
3.7.3. Macaristan	182
3.7.4. Polonya	184
3.8. Göçmen Karşıtı Retoriğin Getirdikleri: Yabancı Korkusu (<i>Xenophobia/Zenofobi</i>) ve Yeni Güvensizlik Sarmalı	189
SONUÇ	201
KAYNAKLAR.....	209
ÖZGEÇMİŞ.....	254

ÇİZELGELERİN LİSTESİ

Çizelge

Sayfa

Çizelge 2.1. 1994 UNDP İnsani Kalkınma Raporu Geleneksel Güvenlik ve İnsan Güvenliğinin Karşılaştırması	71
---	----

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

Şekil	Sayfa
Şekil 3.1. Batı Afrika güzergahından düzensiz göç (FRONTEX - European Border and Coast Guard Agency, 2017).....	135
Şekil 3.2. Batı Akdeniz güzergahından düzensiz göç (FRONTEX - European Border and Coast Guard Agency, 2017).....	138
Şekil 3.3. Orta Akdeniz güzergahından düzensiz göç (FRONTEX - European Border and Coast Guard Agency, 2017)	143
Şekil 3.4. Apulia ve Calabria güzergahından düzensiz göç (FRONTEX - European Border and Coast Guard Agency, 2017).	145
Şekil 3.5. Arnavutluk'tan Yunanistan'a dairesel güzergah üzerinden düzensiz göç (FRONTEX - European Border and Coast Guard Agency, 2017).	146
Şekil 3.6. Batı Balkanlar güzergahından düzensiz göç (FRONTEX - European Border and Coast Guard Agency, 2017).....	147
Şekil 3.7. Doğu Akdeniz Güzergahından düzensiz göç (FRONTEX - European Border and Coast Guard Agency, 2017).	151
Şekil 3.8. Doğu Sınırları Güzergahından düzensiz göç (FRONTEX - European Border and Coast Guard Agency, 2017).	152
Şekil 3.9. Ünelere göre Avrupa'dan Afganistan'a geri gönderilen kişi sayısı (2015-2016) (Uluslararası Af Örgütü (AI), 2017).....	175

KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış simgeler ve kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklamalar
AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AET	Avrupa Ekonomik Topluluğu
AGİT	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AGS	Avrupa Güvenlik Stratejisi
AGSP	Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası
AI	Uluslararası Af Örgütü
AJK	Avrupa Jandarma Kuvveti
AT	Avrupa Toplulukları
AU	Afrika Birliği
BAB	Batı Avrupa Birliği
BM	Birleşmiş Milletler
BMGK	Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
CAMM	Göç ve Hareketliliğe İlişkin Ortak Gündemler
CEAS	Avrupa Ortak Sığınma Sistemi
DB	Dünya Bankası
EASO	Avrupa Sığınma Destek Ofisi
ECOSOC	Ekonomik ve Sosyal Konsey
ECOWAS	Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu

Kısaltmalar	Açıklamalar
ECRI	Irçılık ve Hoşgörüsüzlüğe Karşı Avrupa Komisyonu
EEAS	Avrupa Birliği Dış İlişkiler Servisi
EUBAM	Avrupa Birliği Sınır Destek Misyonu
EUROCORPS	Avrupa Kolordusu
EURODAC	Avrupa Birliği Parmak İzi Veri Tabanı
EUROMARFOR	Avrupa Deniz Gücü
EUROPOL	Avrupa Polis Ofisi
EUROSUR	Avrupa Sınır Gözetim Sistemi
EUTF	Avrupa Birliği Acil Güven Fonu
FAO	Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü
FRONTEX	Avrupa Birliği Üye Ülkelerinin Dış Sınırlarının Yönetimi için Operasyonel İşbirliği Ajansı
GWOT	Teröre Karşı Küresel Savaş
ICERD	Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme
IDP	Ülke içinde yerinden edilmiş kişi
IMF	Uluslararası Para Fonu
IOM	Uluslararası Göç Örgütü
MSF	Sınır Tanımayan Doktorlar
NATO	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
NGO	Hükümet-dışı Organizasyonlar
ODGP	Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası

Kısaltmalar	Açıklamalar
OGSP	Ortak Savunma ve Güvenlik Politikası
OECD	Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
RABIT	FRONTEX Acil Sınır Müdahale Timi
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
UAEA	Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı
UCM	Uluslararası Ceza Mahkemesi
UNDP	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
UNHCR	Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
UNICEF	Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu
UNODC	Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi
UNSMIS	Birleşmiş Milletler Suriye Gözetim Misyonu
UNTFHS	Birleşmiş Milletler İnsan Güvenliği Güven Fonu
WHO	Dünya Sağlık Örgütü

GİRİŞ

Uluslararası sistemin en önemli dönüşüm aşamalarından biri olarak kabul edilen Soğuk Savaş'ın sona ermesi, uluslararası ilişkiler çalışmalarında pek de sık rastlanılmayan genel bir uzlaşıyla, alana içkin her boyutta yeni bir sürece girildiğine işaret eder. Westfalya Barışı'ndan bu yana birbirinden farklı kriz formlarıyla karakterize olan sistemin bugünkü formunu adlandırmanın güç olmasının yanında emin olduğumuz bir diğer şey, bu sürecin uluslararası ilişkiler çerçevesindeki eski/yeni bağlamlı tartışmaların en hararetli taraflarını bile birbirlerini belirli oranda haklı bulmak zorunda bırakacak kadar hızlı deviniyor olduğudur. Bu devinim içerisinde önemli bir dönüştürücü süreç olarak karşımıza çıkan, yeni dünyanın en sık başvurulan ve tartışılan kavramlarından biri olan küreselleşme, içinde bulunduğumuz sistemin yapısını anlama ve anlamlandırmada zorunlu bir uğrak olarak değerlendirilebilir. Ancak modern zamanın keskin çizgilerinin post-modern bir algıyla tekrar şekillenmesi sürecinin ta kendisi olarak nitelendirebileceğimiz küreselleşme; sistemi ve ona ilişik aktörleri yapısal olarak dönüştüren belirginlikten uzak karakteristiği ile içinde bulunduğumuz dönemin uluslararası sistemini anlamlandırmada, tek başına yeterli gibi görünmüyor. Bu anlamda elinizdeki çalışma için "küreselleşme", kontrolsüz devinen çıktılarıyla, içerisinde hem sistemin, hem de bir disiplin olarak uluslararası ilişkilerin Soğuk Savaş sonrası değişimini karakterize eden, devamında yeni bir döneme kapı araladığı halde beraberinde sisteme ilişkin köklü bir dönüşümün oluşup oluşmadığını sorgulamakta olduğumuz bir geçiş süreci olarak konumlandırılmakta. Başka bir deyişle küreselleşme, sosyal bilimlerin diğer alanlarında olduğu gibi uluslararası ilişkiler için de, normlar, davranış kalıpları, tehditler ve genel olarak sistemi belirleyen kavramlar çerçevesinde yoğun bir fikri tartışma dönemini ifade ediyor. Bu tartışmaların büyük ölçüde devam ettiği unutulmadan, güvenlik ve göç gibi ele alınış şekli değişen olguların, küreselleşme sürecinde ortaya çıkan veyahut boyutları çeşitlenen asimetric unsurlarla şekillendiğinin ve buna karşılık ilgili aktörlerin davranış kalıplarındaki klasik unsurların halen belirgin olduğu gerçeğinin analizlerde gözden uzak tutulmaması gerektiği açık.

Küreselleşme sürecinin uluslararası ilişkiler literatüründe en sık tartışılır hale getirdiği konulardan birisinin; insan hakları ya da çevre sorunları gibi küresel konular karşısında klasik yaklaşımların temel kabullerinin yetersiz kaldığı ve bu anlamda devletin egemenlik alanlarının sınırlandırıldığı düşüncesi olduğu söylenebilir. Bu tartışma süreci içerisinde, iradi olarak seçilebilir bir yapıya haiz olmalarıyla normatif düşünceler, realist yaklaşımın belirgin kalıplarına karşı çıkar şekilde literatürde daha fazla yer almaya başlamışlardır. Bilindiği üzere, iktisat, siyaset bilimi ve sosyoloji gibi bugünün uluslararası ilişkilerinde de normlar, sistemin anlaşılmasında ve aktör davranışlarını açıklamada sıkça başvurulan, (Tabak, 2014; Finnemore & Sikkink, 1998); sosyal ve siyasal ilişkiler kuran olgulardır (Dağı, 2004, s. 185). Uluslararası ilişkilerde normların ilişkileri açıklamada yaygın olarak kullanılmaya başlanması, Soğuk Savaş döneminin sona ermesinden sonra olmuş (Katzenstein, 1996; Klotz, 1995; Ingebritsen, 2002) ve bununla birlikte, uluslararası politikadaki sorunların çözümünde öncelikli olarak sorulan soruların niteliği de değişmeye başlamıştır. Bu dönemde, uluslararası ilişkilere eklenen yeni tehdit unsurları ile kolektif güvenliğin nasıl sağlanabileceği ve bu anlamda devletlerin işbirliklerinin nasıl sürdürülür kılınacağı gibi sorular sıkça tartışılır hale gelmiştir. Bu süreç içerisinde normlar, yeni kavramsallaştırmalar ve aktörler için uygulama alışkanlıkları oluşturma, uygun davranış şekilleri belirleme ve bu yolla kimlik oluşturma misyonu üzerinden teori ve pratik arasındaki ilişkiyi anlamlandırma noktasında ortaya çıkan birçok soruna yanıt vermek için kullanılmaya başlanmıştır. Buradan da anlaşılacağı üzere normlar, uluslararası ilişkilerde aktörlerin davranış kalıpları ile ilişkilidir ve dolayısıyla olması gerektiği düşünülen ile eylemler arasındaki ilişkiye dair olgulardır. Olanı gereken ile olan arasındaki ilişkinin anlamlandırılması sürecinde, karşımıza ilk olarak “bir olgunun norm haline nasıl geldiği” sorusu çıkar. Şüphesiz ki bahsedilen bu oluşum belirli bir süreci kapsamaktadır ve bu oluşum sürecindeki en önemli rol eski ile yeni arasındaki tartışmalarla oluşan fikri birikimdedir. Bir olgunun norm olarak benimsenmesi/benimsenmemesi bir yana, o olgunun, bir sorunun çözümünde “ne olmalı?” sorusunun etrafındaki tartışmaların odak noktasında bulunması, norm haline gelme sürecinin ilk basamağını oluşturur. Başka bir ifadeyle bir olgunun norm olarak nitelendirilebilir hale gelmesi için onun, bir sorunun çözümüne ilişkin fikri tartışmalarda ahlaki olarak idealize edilerek ortaya konulması gerekmektedir. Bu süreçte, kavramsallaştırma ve tanımlamalar ile olguya dair belirli çerçeveler çizilmesi, sürecin doğal bir uzantısıdır. İşte bu somutlaştırma eyleminin

gerçekleştiği yer, mantıksal olarak normun özdeşleştirilebileceği düzlemi ifade eder. Buna bağlı olarak süreklilik ve belli kesimlerce savunulur olma durumu da norm oluşum sürecinin önemli basamaklarıdır. Bu noktada normların her kesim için mutlak ve bağlayıcı olmadığı sonucuna ulaşmak mümkündür. Tüm bunlardan hareketle denilebilir ki normlar, aktörlerin davranış biçimlerini şekillendiren, kendisini takip eden ve etmeyen üzerinden kimlikler oluşturabilen, bu yönde belirli çerçevelerle eylemleri düzenleyen düşünsel mefhumlardır ve uluslararası ilişkilerde belirli sorunların çözümü için konu çerçevesinde yeni pencereler açan araçlar olarak kullanılırlar. İnsan hakları, sürdürülebilir kalkınma, çevresel koruma, küresel yönetim, çatışma önleme, silahsızlanma ve küresel adalet gibi normlar; yaygınlaştırılmaları, uygulamaya yönelik taraflarının geliştirilmesi ve metodolojik açıdan kullanımlarının işlevsel hale getirilmesi için üzerinde yoğun olarak çalışılan normlardır. Diğer yandan bu çalışma kapsamında uluslararası bir norm olarak ifade edilmeye çalışılan, “insan güvenliği” kavramı da bunlara ek olarak sayılabilir. Sayılan bu ve benzeri normların içeriğini anlamak, uluslararası ilişkilerdeki işleyişlerini ve işlevselliklerini ortaya koymak ve bunlarla ilişki içerisinde olan aktörlerin davranış kalıplarını açıklayabilmek için farklı düzeylerde geliştirilen çeşitli çözümleme mekanizmalarından bahsetmek gerekir. Norm oluşumu (*norm emergence*), norm yayılımı (*norm diffusion*), norm kurumsallaşması (*norm institutionalization*), norm içselleştirme (*norm internalization*), norm yerelleşmesi (*norm localization*), norm savunuculuğu (*norm entrepreneurship*), sosyalleşme/sosyalleştirme (*socialization*), kültürel olumlama (*cultural validation*) gibi süreçler bu mekanizmalara örnek olarak verilebilir.

Bir normun ortaya çıkış süreci ile ilgili yaygın bir kuramlaştırma olmamasına karşın, önemli araştırmalar bir normun oluşumunda normatif bir değişim öngören ve bunu politika yapıcılarının gündemine yerleştirmeyi başaran kişi ve okulların kilit bir role sahip olduğunu vurgulamaktadırlar (Gest, ve diğerleri, 2013). Literatürde uluslararası normların oluşum ve kurumsallaşma aşamaları esasen birbiri ile örtüşür şekilde ifade edilmektedir. Bir normun kurumsallaşması, o normun soyut halden somut bir hale dönüşmesi olarak açıklanır (Tabak, 2014). Bu dönüşüm ise birkaç farklı şekilde gerçekleşebilir. Örneğin Ingebritsen’in İskandinav ülkeleri ile ilgili tespitinde olduğu gibi, birkaç devlet tarafından normun kabul edilerek belirli girişimlere konu olması bunlardan biridir (Ingebritsen, 2002). Bu çoğu kez bir

uluslararası sözleşme ya da ortak bir proje şeklinde olmaktadır (Tabak, 2014). Bunun dışında, sivil toplum kuruluşları, devlet kurumları, toplumsal örgütlenmeler, basın ve görsel medya da kurumsallaşma sürecinin aktörleri olarak değerlendirilebilir. Belirtmek gerekir ki, bir normun kurumsallaşması doğrudan o normun belirgin hale gelmesi ile ilişkilidir. Bu noktada belirgin hale gelme esasında normun somutlaşmasına ve yayılmasına işaret eder ki, bu da norm oluşumu ile norm yayılımının bir keşişimidir. Bu bakımdan norm kurumsallaşması, hem normun kavramsallaştırıldığı odağı hem de bu kavramsallaştırmadan sonra konu ile ilgili oluşturulan tüm yapıları ifade ederken kullanılabilir.

Tarihte olduğu gibi bugün de, tüm uluslararası aktörlerin var olma dinamiklerinden birisi olarak güvenlik, Soğuk Savaş'ın bitişiyle, gerek tehditlerin, gerekse güvenliğin referans nesnesinin sorgulandığı bir sürece girmiştir. Bilindiği gibi, bu dönem öncesindeki geleneksel güvenlik kavramı, devlet merkezli ve diğer boyutlara fırsat vermeyecek bir şekilde askeri güce dayanması zorunlu olduğu düşünülen bir yapıya sahiptir. Başka bir deyişle günümüzün devletler sisteminin ortaya çıktığı 17. yüzyıldan 20. yüzyılın sonlarına kadar güvenlik, yalnızca devletlerin devamlılığı ekseninde düşünülmüş bir kavramdır ve bu anlayış, Soğuk Savaş döneminin hakim paradigmasını da büyük ölçüde şekillendirmiştir. Birleşmiş Milletler'in egemenlik ve sınırların dokunulmazlığı vurgusu da bu yaklaşımın kurumsallaşmasının bir göstergesi olarak kabul edilebilir.

1990'ların başından itibaren Soğuk Savaş'ın güçlü teorik anlayışı ile ona getirilen eleştirel bakış açıları arasındaki tartışma oldukça şiddetlenmiştir. Bu anlamda güvenlik de bu tartışmanın en hararetli olduğu bağlamlardan birini teşkil eder. Devleti, bir yandan güvenlik sağlayıcı, diğer yandan da güvenliğinin sağlanması gereken bir birim olarak odağa yerleştiren klasik teorilere karşı oluşturulan, güvenlik yaklaşımı konusundaki en önemli eleştirilerden biri, yeni güvenlik çalışmaları çerçevesinde Aberyswyth Ekolü tarafından getirilmiştir. Buna bağlı olarak "güvenliğin devlet-merkezli anlayışı üzerindeki bu teorik tartışmanın ulaştığı en son ve içerik olarak en geniş noktaya işaretini koyan bağlam 'İnsan Güvenliği' kavramıdır" demek yanlış olmayacaktır. İnsan Güvenliği, hem güvenliğin referans nesnesi olarak insanı kabul edip, hem de insana yönelik, küreselleşme sürecinde sürekli çeşitlenen tehditleri gündeme taşıyarak, devleti temel referans

nesnesi olarak alan gerçekçi güvenlik yaklaşımına önemli bir meydan okumayı temsil etmektedir. Öte yandan kavram, güvenliğin sağlanmasında uluslararası örgütler ve sivil toplum kuruluşları gibi aktörlere de çeşitli roller biçerek, devletin bu alandaki tekeline karşı çıkar (Ovalı, 2006). Burada hemen belirtmek gerekir ki bu meydan okumanın, bugün uluslararası politikada, insan güvenliğine ilişkin hemen her konuda dahil olmak üzere, devletlerin halen en önemli güvenlik sağlayıcı konumunda olduğu gerçeğini değiştirdiğini söylemek mümkün değildir.

İnsan güvenliğinin bir uluslararası norm olarak değerlendirilebilecek şekilde kavramsallaştırılmasında küresel konferans ve zirvelerin büyük önemi vardır. Soğuk Savaş sonrasında güvenliğe yönelik tehditlerin, siyasal çatışmalar ve silahların dışındaki tehditleri içine alacak şekilde genişlediğine, ilk kez 1991’de “Küresel Güvenlik ve Yönetişimde Stockholm Girişimi” ile dikkat çekilmiştir. Bu girişim; kalkınma, çevresel bozulma, aşırı nüfus ve nüfus hareketlilikleri, demokrasiye doğru istenilen ilerlemeyi sağlayamama gibi tehditlerin dahil edileceği, genişletilmiş bir güvenlik yaklaşımının benimsenmesi gerektiğini vurgulamıştır (Bajpai, 2000). Kavramın geliştirilmesi ve siyaset gündemlerinde yer almasına yönelik en ciddi adım ise 1994’te yine Birleşmiş Milletler bünyesinde atılmıştır. 1994 tarihli “BM İnsani Kalkınma Raporu’nda” insan güvenliği kavramı, “insanoğlunun açlık, salgın hastalıklar ve baskı gibi kronikleşmiş tehditler dışında gündelik hayatlarındaki işlerinde, içinde yaşadıkları topluluklarda ve barınma alanlarında ani ve zarar verici değişimler yaratan tüm tehditlerden uzak kalma durumu” olarak tanımlanmıştır (United Nations Development Programme, 1994). Bu nedenle uluslararası ilişkiler literatüründe insan güvenliğinin normatif bir kavram olarak değerlendirilmesi, uluslararası yönlendirici bir mekanizma olarak Birleşmiş Milletler ile özdeşleştirilmektedir. Raporun güvenliğe ilişkin iki yeniliğe vurgu yaptığından bahsedilebilir: Bunlardan ilki, güvenliğin, klasik anlamdaki devlet güvenliğinden insan odaklı olarak düşünülen bir hale geçişi; ikincisi ise güvenliğin, askeri konular dışında sürdürülebilir kalkınma ile ilişkilendirilmiş olmasıdır (United Nations Development Programme, 1994). Bu raporu takip eden süreçte insan güvenliği bir kavram olarak, coğrafi sınırlar gözetilmeksizin ciddi bir ilgi alanı halini almıştır ve güvenliğin referans nesnesi sorunsalı tartışması oldukça belirginleşmiştir (Bilgin, 2003). Belirtmek gerekir ki, 1994 İnsani Kalkınma Raporu, BM bünyesindeki Kalkınma Programı (UNDP) tarafından yayınlandığından, yani BM’nin ana organları

tarafından alınan bir karar doğrultusunda ve yahut bir karara doğrudan konu olacak şekilde oluşturulmadığından, kavramın BM tarafından hukukileştirildiğinden bahsetmek güçtür. Ancak burada düşünsel bir birikime dayanan ve değişen dünya düzeni karşısında beliren yeni sorunlara çözüm arama noktasında oluşturulan çerçevenin, insan güvenliği kavramsallaştırmasıyla somutlaştırıldığı söylenebilir. Diğer bir ifade ile bu kavramsallaştırma nedeniyle insan güvenliğinin normatif bir kavram olarak ortaya çıkışında BM'nin oldukça önemli bir rolü vardır ve bu düşünce çalışmanın hareket noktalarından birisini teşkil etmektedir.

İnsan güvenliği kavramında olduğu gibi, bir olgunun norm olarak değerlendirilmesi için kavramsallaştırma ve tanımlama sürecinin oluşum aşamasında önemli bir basamağı oluşturduğu yukarıda vurgulanmaya çalışılmıştır. Ancak bir kavramın norm olarak çözümlenmelere dahil edilmesi sürecindeki önemli bir diğer nokta da o normun savunucuları ve işlevsel platformlar aracılığıyla kazandığı hareketlilik ve ulaştığı etki alanıdır. Norm yayılımı olarak adlandırılan bu aşama büyük ölçüde norm tarafından harekete geçirilen davranışsal ve söylemsel eylemliliklerle gerçekleşir (Hopf, 1998). Finnemore ve Sikkink'e göre bu aşamanın gerçekleşmesi için, yeterli sayıda devletin, somutlaşan kavramı norm olarak kabul ettiğini gösterecek faaliyetlerde bulunması gerekir (Finnemore & Sikkink, 1998). Burada yeterli sayı net olarak açıklanmamış olsa da, kastedilenin somutlaşma/oluşum aşamasının dışında kalan bir diğer tarafın varlığının yeterli olduğunun düşünüldüğü açıktır. Bir normun yayılımında devletlerin yanı sıra uluslararası örgütlerin de kilit bir rol oynadığı kabul edilmektedir (Finnemore, 1996, s. 23). Literatürde, normların uluslararası örgütler aracılığıyla nasıl yayıldığı konusunda çok sayıda araştırma mevcuttur (Adler, 1998; Ratner, 2000; Grigorescu, 2002). Örneğin Checkel (1999a, 1999b, 2001, 2003), yaptığı dört ayrı çalışmada, insan hakları normlarının Avrupa Konseyi aracılığıyla Avrupa devletlerine nasıl yayıldığını ortaya koymuştur. Bu çalışmalar uluslararası örgütlerin normların yayılımındaki rollerini vurgulamaları açısından önemli göstergeler olarak kabul edilebilir. Uluslararası bir normun yayılımındaki bu etki elbette ki, uluslararası örgüt ile diğer ülkelerin işbirliğini zorunlu kılmaktadır. Belirtmek gerekir ki, insan güvenliği kavramının 1994 Kalkınma Raporu'nda tanımlanmasından sonra, Kanada, Japonya ve Norveç kavramın yayılım aşamasında ciddi faaliyet gösteren ülkeler olmuşlardır. 1996 yılından itibaren Kanada dış politikasında insan merkezli bir gündemin hakim

olduğu görülmektedir. Dönemin Kanada Dışişleri Bakanı Lloyd Axworthy, BM Genel Kurulu'nda yaptığı konuşmasında 1994 Kalkınma Raporu'nda tanımlanan insan güvenliğinin yaygınlaştırılması yönündeki arzusunu dile getirmiştir. Ottawa süreci olarak bilinen Kara Mayınları'nın Kullanılmasının Yasaklanmasına Yönelik Girişim de bunun somut bir adımı olarak değerlendirilebilir (Ovalı, 2006). Bunun dışında Kanada, 1998 yılında dışişleri bakanı vasıtasıyla Norveç Hükümeti ile biraraya gelerek, daha sonra 13 ülke ve pek çok sivil toplum kuruluşunun katılımının sağlanacağı bir insan güvenliği platformu olan İnsan Güvenliği Ağı'na dönüşecek olan Lysøen Deklarasyonu adlı belgeyi kabul etmiştir (Axworthy, Vollebaek, Kuhnle, & Peou, 2014). Japonya'nın insan güvenliğinin yayılım aşamasındaki en belirgin katkısı ise, insan güvenliğine ilişkin projelerde kullanılmak üzere BM İnsan Güvenliği Fonu'nun oluşturulması olmuştur. Japonya, ayrıca insan güvenliği konsepti ile geliştirdiği Resmi Kalkınma Yardım Programı ile Afganistan, Kamboçya, Kosova, Doğu Timor ve Afrika ülkelerinin bir kısmına yardım gerçekleştirmiştir (Atanassova-Cornelis, 2006, s. 48).

Kavramsal olarak BM'de somutlaşan ve daha sonra özellikle Kanada, Norveç ve Japonya'nın katkılarıyla yayılma etkisi hızlanan insan güvenliği yaklaşımı, 1990'ların sonu ile 2000'lerin başından itibaren Avrupa'nın güvenlik stratejisini betimlemek için oldukça iyi araçlar sunmaktadır. 12 Aralık 2003'te Avrupa Konseyi tarafından kabul edilen "Daha İyi Bir Dünya'da Güvenli Bir Avrupa: Avrupa Güvenlik Stratejisi" belgesi ile Avrupa Birliği, hukukun üstünlüğü ve kuvvet kullanmanın son çare olması gerektiği yaklaşımı çerçevesinde, özellikle BM ve bölgesel organizasyonlarla güçlü bir işbirliğini ifade eden "etkin çok taraflılık" ilkesini uygulamaya koymuştur (European Council, 2003). "Etkin çok taraflılık" güvenlik ve tehditler konusunda BM sistemi normlarının yol göstericiliğinin benimsenmesi anlamını ihtiva etmektedir. Bunun yanında güvenlik konseptine kalkınma ve insani boyutların dahil edilmesi ile, Avrupa Birliği'nin insan güvenliği yaklaşımında Kanada, Norveç ve Japonya gibi öncül bir pozisyonda olduğu söylenebilir (Remacle, 2008).

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte uluslararası politikadaki en belirgin değişimlerden biri, yaşanan etnik çatışmalar neticesinde ortaya çıkan göç hareketliliğinin küresel boyutlara ulaşmasıdır. 1990'lardan önce iktisadi ve sosyal yönleriyle değerlendirilen göç olgusu, bu dönemden itibaren güvenlik çalışmalarının

merkezine oturtulan konulardan birisi haline gelmiştir (Weiner M. , 1993). Öyle ki bu durum, 2000’li yıllardan itibaren güvenlik-göç bağlamında yeni bir literatürün oluşmasını sağlamıştır (Gök, 2016). Bu bağlamda göç olgusu güvenlik ve tehdit algısı düzleminde “denetim” ve “engelleme” politikaları eksenine yerleşmiş olup, güç ve otorite gibi klasik yaklaşım parametrelerinin çerçevesinde çözümlenmektedir. Ne var ki güvenlik konsepti, yukarıda belirtildiği gibi, BM’nin ve BM işbirliğinde Kanada, Japonya ve Norveç gibi bazı ülkelerin ve sivil toplum kuruluşlarının çalışmalarıyla güçlenen insan güvenliği yaklaşımında somutlaştığı şekliyle aktör düzeyinde devletin yanında bireyin de göz önünde bulundurulduğu bir dönüşüm geçirmiştir. Buna ek olarak güvenlik konsepti insan hakları, terörizm ve çevresel sorunları da içine alacak şekilde geniş bir çerçevede tanımlanmaya başlanmıştır. Bu dönüşümün, göçmen krizi karşısında uygulanan politikalarda aynı şekilde işletilmemesi veyahut işletilememesi insan güvenliğinin pratiği konusundaki tartışmayı şiddetlendirmektedir. 2000’li yıllardan sonra artan, Arap Baharı sonrasında Suriye İç Savaşı ile doruğa ulaşan ve Ortadoğu ile Kuzey Afrika bölgelerinden Batıya doğru yoğunlaşan göç/göçmen konuları; “istila”, “diğerleri”, “sınır güvenliği”, “terörist” gibi insan odaklılıktan uzak kavramlarla sıklıkla kullanılır olmuşlardır. Buna bağlı olarak Avrupa’da yeni bir güvensizlik unsuru olarak “yabancı korkusu/nefreti”¹ (*xenophobia/zenofobi*) şeklinde terimleştirilen yabancı karşıtlığının yükselişe geçtiği görünmektedir. Bu durum, bugünün uluslararası sisteminde devletin güvenliğini esas alan klasik güvenlik algısının dönüştüğü düşüncesine tezat oluştururken, klasik yaklaşımlarla ortaya konulmaya çalışılan güvenlik politikalarının bizatihi devletin güvensizliğine sebep olduğu düşüncesinin de pratikte kabul görmediğini kanıtlar niteliktedir. Diğer taraftan bu durumun, insan güvenliğinin bir norm olarak yükselişe geçtiği noktada Avrupa Birliği (AB) tarafından kabul edilmesine karşılık, norm içselleştirme sürecinde ya da uygulama noktasında bunun başarısızlığa uğradığını gösterdiği savunulabilir.

Dünya bugün, II. Dünya Savaşı’ndan beri yaşanmamış büyüklükte bir göçmen kriziyle karşı karşıyadır. Arap Baharı ile başlayan ve bugün halen sona ermemiş olan bu süreç, insan güvenliği açısından arkasında oldukça kötü bir tablo

¹ Çalışmanın üçüncü bölümünde ayrıntılı olarak ele alınacak olan “yabancı korkusu/nefreti” kavramı Türkçe literatürde sıklıkla “zenofobi” terimiyle karşılık bulmaktadır. Bu çalışmada, daha anlaşılır olması bakımından ve nefret kelimesinin sürekli telaffuz edilmesinden uzaklaşmak adına “yabancı korkusu” ifadesinin kullanılması uygun görülmüştür.

bırakmıştır. Uluslararası Göç Örgütü'nün (*International Organization for Migration*) (*IOM*) verilerine göre, yalnızca 2018 yılında Avrupa'ya doğru çıktıkları yolda 587 göçmen hayatını kaybetmiştir (*International Organization for Migration (IOM), 2018*). Gerçekte daha yüksek olması muhtemel olan bu sayı, 2011 yılından beri devam eden sürecin yalnızca son bölümüne ait bir figürdür ve bu figür beraberinde; "insanlar neden Avrupa'ya göç ediyor?", "Avrupa Birliği göçmenlere nasıl bir politika uyguluyor?", "Göç neden sıklıkla ayrımcılık, şiddet ve ölüm getiriyor?" gibi pek çok soruyu gündeme getirmektedir.

İnsan güvenliği kavramını norm olarak kabul eden ve bu anlamda teoride ve pratikte topyekün bir güvenlik noktasına ulaşmaya çalıştığı varsayılan Avrupa Birliği, devlet ve birey güvenliği kapsamındaki krizler karşısında çözüm üretebilme kapasitesi yüksek bir yapılanma olarak kabul edilebilir. Peki güvenlik bağlamında devlet ve devlet üstü yapılanma arasındaki etkileşim mekanizması, kriz zamanlarında nasıl işlemektedir? Bu mekanizmanın konu bağlamında anlamlandırılmasının, göç gibi çok boyutlu toplumsal olguların beraberinde getirdiği insani sorunların aşılması bakımından büyük önem arz ettiği düşünülmektedir. Buna bağlı olarak bu çalışmada, insan güvenliğinin bir norm olarak AB tarafından ne kadar içeselleştirildiği/içselleştirilebileceği noktasında bir çıkarım yapılmaya gayret edilmiştir. AB, bir yandan insan güvenliği gibi normları politikalarının odağına yerleştirdiğini ifade etmekte, bir yandan da bunun güvenlik alanındaki uygulamaları ile ne derece örtüştüğünü ortaya koymaya gayret etmektedir. Açıktır ki AB'nin bugün karşı karşıya olduğu güvenliğe ilişkin bütün meseleler, iktisadi, politik ve toplumsal açılardan çok boyutlu olarak ele alınması gereken konulardır. Tüm boyutların, AB'nin oluşturduğu değerler sistemine zarar vermeden, üretilen politikaların merkezine yerleştirilmesi, küresel bir aktör olma iddiasındaki her birimin başarması zor bir görev gibi görünmektedir. Peki, AB'nin bu uyumu yakaladığı söylenebilir mi? Bu bağlamda ortada duran sorun, AB'nin, insan güvenliği normu ile bütünleşen güvenlik anlayışının, göçmen krizi karşısında üretilen politikalara ne derece yansıdığı ya da ne ölçüde tutarlı olduğudur. İnsan güvenliğini güvenlik algısının merkezine yerleştirdiği savunulan Avrupa Birliği'nin göç politikalarının, Arap Baharı sonrasında ortaya çıkan Avrupa yönlü göç krizi ekseninde bir değerlendirmesi yapılırken özü itibarıyla cevaplanmaya çalışılan soru ise "uygulanan politikalarla insan güvenliğine doğru bir yol alınıp alınmadığıdır". Bu sorunun cevaplanabilmesi

için öncelikle, insan güvenliği ile göç olgusu arasındaki ilişkinin ortaya konulması gerekir.

Evrensel insan haklarına saygı, demokrasi ve hukukun üstünlüğünün korunması, Avrupa Birliği'nin temel prensipleri olarak öne çıkarılmıştır. Bunun neticesi olarak, birliğin hem iç hem de dış politikalarında bahsedilen değerlerin korunması ve yüceltilmesi, birer yol gösterici olarak konumlandırılmaktadır. Bu bağlamda, insan güvenliği kavramı yine bir yol gösterici olarak 2003 Avrupa Güvenlik Stratejisi'nde yer almıştır. 2003 yılında Avrupa Birliği Yüksek Temsilcisi Javier Solana'nın girişimiyle başlatılan, sivil toplum kuruluşları ve akademiyanın da yer aldığı diyalog sürecinde, "Avrupa'nın Güvenliği için Barselona Çalışma Grubu'nun" 2004'te yayımlanan raporuyla insan güvenliği kavramının AB tarafından bir norm olarak kabul edilmesi yönünde somut bir adım olarak nitelendirilebilecek olan "Avrupa için İnsan Güvenliği Doktrin" oluşturulmuştur (Glaisus & Kaldor, 2006). "Barselona Raporu" olarak adlandırılan bu belge ve devam niteliği taşıyan "Madrid Raporu" AB'nin, dünya üzerindeki krizlerin yönetilmesi ve çatışmaların önlenmesinde öncü bir yaklaşım olarak, insan güvenliğini, dış, güvenlik ve savunma politikasının merkezine yerleştirmesi gerektiğini belirtmektedir (Martin, 2011). UNDP'nin geniş tanımının aksine, Barselona ve Madrid Raporları, esasen ekonomik ve sosyal faktörlerle birlikte ele alınması zorunlu olan silahlı çatışma, insan hakları ihlalleri ve organize suçlar gibi birbiri ile ilişkili şiddet durumlarına odaklanmaktadır (Human Security Study Group, 2007). Madrid Raporu'nda, birliğin sivil kriz yönetiminde askeri ve sivil unsurları birleştiren yaklaşımının AB'nin etkin çok taraflılık ve insan hakları hususlarındaki taahhütlerini yansıttığı vurgulanmaktadır. Bu durumda bu güvenlik yaklaşımı, bireylerin ve toplumların korunmasında, "korkudan ve yoksulluktan muaf olma" kavramlarına dayanmalıdır (Human Security Study Group, 2007). AB, 2005 yılında göç politikalarını bir adım öteye taşımak adına "Göç ve Hareketliliğe İlişkin Küresel Yaklaşım" adıyla geliştirdiği yeni vizyon göç-güvenlik ilişkisi bağlamında retorikte insan güvenliği yaklaşımının değerleri ve dinamikleriyle örtüşmektedir (Martin, 2011). Ne var ki bireyi önceleyen bu yaklaşım, göçmenlere değil, yalnızca vatandaşlara uygulandığında bu durumun insan güvenliği kavramının özüyle çelişeceği çok açıktır. 29 Haziran 2016 tarihinde gerçekleştirilen Hükümetlerarası Zirve'de "Avrupa Birliği'nin Dış Politika ve Güvenlik Politikası için Küresel Güvenlik Stratejisi" başlıklı son Avrupa Güvenlik Stratejisi

Belgesi'nde ise insan güvenliği kavramı doğrudan kullanılmakta ve bu şekilde AB güvenlik konsepti içerisinde insan güvenliğinin bir değerlendirme noktası olarak kabul edilebileceği resmileşmiş olmaktadır.

Bugün göç konusundaki tartışmalar, uygulamalar ve tüm yaşananlar ulusal güvenlikten insan güvenliği kapsamındaki tüm alanlara yayılan bir yelpazede değerlendirilebilir haldedir ve Avrupa Birliği'nin etkinlik alanlarında da bu konu tartışmaya açık durumdadır. Bu çalışmada, insan güvenliği kavramının Avrupa Komisyonu tarafından üye ülkeler için oluşturulan, gündem, plan ve politikalarda görünür olduğu saviyla; bunların devlet düzeyinde uygulanmaları aşamasında ne derece yeterli olduğu ve bunun da birlik düzeyinde yeterli karşılık bulup/bulamadığı araştırılmaktadır. Buradan hareketle çalışmada insan güvenliğinin normatif bir kavram olarak yükselişi ile Avrupa Birliği'nin güvenlik politikalarında nasıl yer edindiğinin ve bunun göçmen krizi karşısında nasıl kullanıldığının bir analizinin yapılması hedeflenmektedir. Dolayısıyla araştırma sorusu "İnsan güvenliği kavramı Avrupa Birliği'nin politikalarında nasıl yer bulmakta ve bu göç krizi ile mücadelede bu nasıl uygulanmaktadır?" olarak somutlaşmaktadır. BM Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin son raporuna göre bugün dünya üzerinde yerlerinden edilmiş 65.6 milyon, mülteci durumunda olan 22.5 milyon ve vatansız statüde bulunan 10 milyon civarında insan bulunmaktadır (UNHCR United Nations High Commissioner on Refugees, 2018). Son büyük göç dalgası, Arap Baharı olarak adlandırılan, Kuzey Afrika'da başlayıp Suriye'de son yılların en büyük iç savaşına dönüşen süreçte yaşanmıştır. Bugün sadece Suriye İç Savaşı neticesinde 11 milyonu aşkın insan göç etmeye zorlanmış durumdadır (World Vision, 2017). İnsan güvenliği yaklaşımının bir norm olarak yükselişi sürecinde kavramın teorisi ve pratiği arasındaki denge belirlenmeye çalışılırken, "AB'nin, İnsan Güvenliği yaklaşımını, bilançosu Avrupa değerlerini sorgulatan boyutlara ulaşan Göçmen Krizi karşısında uyguladığı Göç Politikasına ne denli yansıtılabildiği" sorunsalı işlevsel bir analiz sorusu olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira AB, Arap Baharı sonrasında ortaya çıkan bu insan hareketliliğini, göçün geldiği coğrafyalardaki istikrarsızlığı arttıracak derecede bir insanlık dramına dönüştürmekle suçlanmakta ve bu dramın sona ermesi için yapılabileceklerin ve yapılması gerekenlerin belirlenmesi gerekmektedir. Bu bağlamda çalışmada, bir yandan insan güvenliği kavramının kapsamına ve

pratiğine ilişkin tartışmaya “anevrizma² etkisi” bağlamında teorik bir katkı sunulmaya çalışılırken; diğer yandan kavramın AB’nin güvenlik anlayışındaki yeri betimlenmeye gayret edilmiştir. Genel olarak “Göçmen Krizi” olarak adlandırılan Arap Baharı sonrası yaşanan büyük göç sorununun son dönemde Avrupa için güvenlik konusunda birincil derecede önemli hale gelmesi ve her aktör için çözüme ulaştırılmasının elzem olması; konunun birey, devlet ve güvenlik eksenlerinde irdelenmesini gerekli kılmaktadır. “İnsan güvenliği çerçevesinden meseleye bakmanın konunun çözümüne yönelik daha kararlı adımların atılmasına ve bizim daha farklı bir dünyaya ilerlememize yardımcı olabileceğinin düşünülmesi” bu çalışmanın çıkış noktasıdır. Çünkü var olan durum, ne siyasi olarak ne de ahlaki bakımdan sürdürülebilir görünmektedir. Çalışmanın “AB insan güvenliği yaklaşımını göç ve göçmenlere ilişkin politikalarında uygulayamamaktadır” şeklinde ifade edilebilecek olan denencesi (hipotezi) de bu düşünce üzerinde şekillenmiştir. Bu doğrultuda oluşturulan çalışma konusunu önemli kılan hususlar, insan güvenliği kavramının uluslararası ilişkilerin hemen her sorunsalında tartışılabilir potansiyelde olması, Arap Baharı sonrası yaşanan göçün devam ediyor oluşu ve her ikisi noktasında da AB’nin önemli bir pozisyonda bulunmasıdır. Avrupa Birliği’nin, göçmen krizi karşısında, insan hakları ve bireylerin özgürlükleri noktasındaki taahhütleri ile daha uyumlu politikalara ihtiyacı olduğu ve insan güvenliği kavramının, Avrupa Birliği’nin göç krizi ile mücadelesinde, üye devletlerin ulusal güvenliklerini zedelemeksizin bu uyumu sağlayacak çerçeveyi sunduğu düşünülmektedir.

Yapısı gereği uluslararası ilişkiler alanının bilimsel bilgi üretme noktasındaki metodolojik kısıtlılıklar bu çalışmanın oluşturulma sürecinde karşılaşılan sorunların başında gelmektedir. Bunun dışında çalışmada, AB’nin kararları üzerindeki sisteme ilişkin tüm faktörleri incelemenin mümkün olmadığı düşünülerek, karar alma süreci ve bu anlamda politikaları yekpare bir bütün olarak düşünülme zorunda kalınmıştır. Bu varsayım ve kısıtlılıklar ekseninde, çalışmanın teorik çerçevesi normun oluşum ve yayılım sürecini oluşturan düşünsel gelişim, pratik boyutunu ise, “olması gerektiği söylenen” ile “olan” arasındaki farkın betimlenmesi oluşturmuştur. Küreselleşme ile yaşanan dönüşümler ve devamında getirdiği belirsizlik sürecinde insan güvenliği

² Fransızca “Anévrizme”den devşirilen “anevrizma” sözlük anlamıyla; “bir atardamarın bir bölgesinde oluşan gevşemeye bağlı, ur biçimindeki genişleme” olarak ifade edilir (TDK Türk Dil Kurumu, 2006).

gibi karmaşık bir olgudan bahsederken, “Eleştirel Güvenlik Çalışmaları” çerçevesindeki yaklaşım ve argümanlar büyük önem arz etmektedir. Buna bağlı olarak, güvenlik konusunda bir teori üzerinden bir davranış kalıbının tespit edilmesi ancak tüm değişkenlerinin belirlenmesi son derece güç olan ve bu anlamda açıklayıcılığı kısıtlı olarak nitelendirilebilecek örneklemeler üzerinden gerçekleştirilebilmektedir. Bu kaçınılmaz kabul ile çıkılan yolda, Avrupa’nın Göç Krizi karşısındaki tutumu kronolojik olarak incelenip, süreç çözümlemesiyle norm-uygulama dengesi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu yapılırken uluslararası örgütlerin ve STK’ların metinleri, uluslararası sözleşmeler, üst düzey yetkililerin açıklamaları, toplantı tutanakları ve resmi raporlar incelenmiş; çalışmada bunların dışında, çeşitli yazılı, sözlü, görsel ve elektronik kaynaklar kullanılmıştır.

Bu çalışma, Giriş ve Sonuç bölümleri hariç, üç ana bölümden oluşmaktadır. Bunların birincisinde, insan güvenliğinin bir norm olarak ortaya çıkışının arka planı olarak kabul edebileceğimiz değişimin teorik düzlemi ve güvenlik meselesinin özüne ilişkin kavramsal açıklamalar aktarılmaya gayret edilmiştir. İnsan güvenliği yaklaşımının anlamlandırılmasında işlevsel olan kavramlara odaklanılan bölümde ayrıca, çalışmanın bütününe dayandırıldığı kuramsal alt yapıyı şekillendiren güvenliğin dönüşümü ve referans nesnesine ilişkin tartışmalara da yer verilmiştir. Bu tartışmaların kaynağını aldığı entelektüel birikim, güvenlik çalışmalarında büyük bir devinime sebep olan ve tamamını yerleşik düşünce kalıplarını eşi görülmemiş bir şekilde sorgulamak dışında tek bir özellik etrafında birleştirmenin olanaksız olduğu farklı yaklaşımlardan oluşan Eleştirel Güvenlik Çalışmaları, bu bölümde Kopenhag, Aberyswyth ve Paris Okulları’nın katkıları çerçevesinde irdelenmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde, çalışmanın merkezinde yer alan insan güvenliği kavramına odaklanılmış ve insan güvenliği kavramının, ilk bölümdeki teorik çerçeve içinde, normatif olarak nasıl somutlaştığı, içeriği ve yayılımı irdelenerek, kavramın BM içerisindeki pozisyonunun kurumsal ve organizasyonel boyutları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Sağlıklı gıda ve temiz suya ulaşım, barınacak bir yer, iş, temiz bir çevre, toplum sağlığı ve ibadet özgürlüğü vb. konular insan güvenliği kavramının özünü oluşturan unsurlardandır. Ne var ki kavramın özüne ilişkin tüm bu örneklerin; tolere edilebilir ya da yeterli olma düzeyinin kişinin deneyimlerine ve güvensizlik algısına bağlı olarak değişebilirliği nedeniyle, büyük

ölçüde sübjektif bir nitelik taşımakta olduğu akılda tutulmalıdır. Başka bir deyişle, insanların güvensizlikle ilişkili olarak sahip oldukları deneyim ve algı, kavramın özüne ilişkin “asgari” şartların derecesini etkilemektedir. Bu anlamsal genişlik itibarıyla kavramın pratiğine ilişkin yönünün teorik düzlemine kıyasla görece zayıf olduğu düşünülebilir. Diğer bir ifade ile kavramın özü, “önemli gereksinim ve değerlerin” bir sentezidir (Baldwin, 1997). Bu kavramsal görecelik, kavramın sınırlarının belirlenmesi/belirlenememesi noktasında eleştirilere maruz kalmaktadır. İnsan güvenliğinin, zaman zaman, belirsiz olarak nitelendirilmesinin asıl sebebi bu işte net olmama halidir. Bu bağlamda insan güvenliği, kavramın her şeyi içine alarak, işlevsellikten ve gerçeklikten uzaklaştığı savıyla ciddi şekilde tartışılmaktadır. Çoğu kez insan güvenliği kavramının teorisine yöneltilen eleştiriler, “sınırları çok geniş olan bir kavramın, pratiğe dönük yönünün zayıf kalacağı” önermesine paralel bir şekilde kavramın kapsamı üzerinde yoğunlaşır. Bu noktada, insan güvenliğinin kavramsal bir “anevrizma” olup olmadığının tartışılması bir gereklilik olarak ortaya çıkmaktadır. “Kavramsal anevrizma” bu çalışmada “anevrizma etkisi” olarak kavramsallaştırılmaya çalışılan olgunun bir yansıması olarak düşünülebilir. Anevrizma etkisi genel olarak sosyal bilimlerde, özelde ise uluslararası ilişkiler disiplini içerisinde, belli bir politikanın, ilişkinin ya da kavramın çok fazla yüklenme ya da buna bağlı olarak ortaya çıkan yapısal aksaklıklar nedeniyle bozulmaya uğraması şeklinde kavramsallaştırılabilir. Bu bölümde ayrıca insan güvenliğinin, kavramın içeriğini tamamen boşaltabilecek şekilde böyle bir anevrizmaya tekabül edip etmediği de sorgulanmaya çalışılmıştır. Bu şekilde hem kavrama yönelik eleştiriler irdelenmiş hem de çalışma boyunca anahtar niteliği teşkil eden kavramın anlatımı ve anlaşılmasının bir parça daha güçlendirilmesine gayret edilmiştir.

Avrupa'nın bir norm olarak insan güvenliği yaklaşımını kabul ettiğinin varsayılmasının konunun ampirik meselenin anlamlandırılması noktasında büyük önem taşıması, takip eden kısımda Avrupa'nın İnsan Güvenliği Perspektifinin izlerini sürmeyi zorunlu kılmaktadır. Çalışmanın yine ikinci bölümünde Avrupa'nın, insan güvenliği ile kavrama ilişkin teoriyi şekillendirdiği tarihsel süreçteki paralellikleri ve bu teoriye katkıları betimlenmeye çalışılmıştır. Avrupa'nın “Ortak Dış ve Güvenlik Politikası” (ODGP) ve “Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası” (OGSP) ve bunların gelişiminin irdeleneceği bu bölümde Avrupa'nın güvenlik paradigması incelenerek insan güvenliği konusundaki hukuksal yapısı ve söylemsel karakteri ortaya

konulmaya gayret edilmiştir. Bu gayret çerçevesinde, insan güvenliği kavramı ekseninde 2003 AB Güvenlik Stratejisi Belgesi, Barselona ve Madrid Raporları ve 2016 AB Güvenlik Stratejisi Belgesi incelenmiştir.

Üçüncü bölüm, yukarıda aktarılmaya çalışıldığı gibi, çalışmanın ampirik meselesinin detaylarına ve göç krizi karşısında birlik düzeyinde oluşturulan politikaların analizine odaklanmaktadır. Bunun için öncelikle bir 21. Yüzyıl Kurumu olarak Avrupa Birliği'nin Ortak Güvenlik ve İşbirliğine yönelmiş görünen organizasyonel ve devletler düzlemindeki görünümü, insan güvenliği- göç ilişkisi, uluslararası hukukta göçmenlere ilişkin tanımlar ve genel olarak Arap Baharı süreci ve sonrasında ortaya çıkan göç hareketinin krize dönüşümü betimlenmiştir. Bu yapılırken öncelikle Arap Baharı sürecinin genel olarak ne olduğu açıklanmaya çalışılmış, ardından, süreç sonrasında ortaya çıkan insan hareketliliğinin büyüklüğü sayısal verilerle, Avrupa yönlü göçte geleneksel olarak kullanılan ve yakın dönemde oluşturulan göç yolları üzerinden aktarılmaya gayret edilmiştir. Buna bağlı olarak Göçmen Krizi'ne ilişkin alınan kararlar ve uygulanan politikalar, yani göçmen krizi ile mücadelede kullanılan "sınır kontrolü", "finansal işbirliği", "kara ve deniz operasyonları" ve "geri kabul anlaşmaları" gibi enstrümanlar, insan güvenliği ekseninde değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Arap Baharı sonrası artan göç hareketiyle birlikte Avrupa'da göçmen karşıtlığı ve İslamofobi ekseninde yabancı korkusunun yükseldiği göze çarpmaktadır. Bu bağlamda doğrudan insan güvenliğine yönelik bir tehdit olarak yabancı düşmanlığının yükselişinin, tüm dünyada ve özelde Avrupa sistemi içerisinde, "yeni bir güvenlik problemi" olarak paradoksal bir durum oluşturduğu savunulmaktadır. 11 Eylül saldırıları sonrasında ABD'nin Ortadoğu ve Afganistan'a karşı izlediği politika, bu bölgelerden kaynaklanan güvensizlik unsurlarının bertaraf edilmesine yönelik olduğu iddia edilmekteydi. Ne var ki söylemde ve uygulamadaki sertlik ve ötekileştiricilik kısa bir zaman sonra genelde güçlü bir yabancı korkusunun, özelde ise İslamofobinin doğmasına sebep olmuştu. Bu kutuplaşmanın topyekün bir güvensizlik artışına sebep olduğu/olacağı düşünülürken, benzer şekilde Avrupa'yı yoğun bir şekilde etkileyen göçmen krizi sonrasında güvenliğin sağlanması adına atılan/atılacak adımların yabancı korkusunu körükleyerek bizatihi güvensizliği arttırabileceği düşünülmektedir. Bu bağlamda güvenlik paradigmasının yanı sıra,

devlet, birey ve toplumun güvenliği tehlikeye düşmektedir. Çalışma, ulaşılan sonuçlar ve çözüme ilişkin öneriler bakımından belirleyici olduğundan Merkez Avrupa'da göçmen karşıtı retorik ile yükselen g-yabancı düşmanlığı ilişkisi ve buna bağlı olarak ortaya çıkan durumun tartışılmasıyla sona ermektedir.

1. BÖLÜM

İNSAN GÜVENLİĞİNİN ARKA PLANI: KAVRAMSAL VE KURAMSAL ZEMİN

1.1. Güvenliğin Doğası ve Uluslararası İlişkiler

“Adalet”, “erdem”, “özgürlük” ya da “ahlak” gibi, doğası gereği güvenlik de, içinde karmaşık pek çok çağrışım barındıran, zaman içinde kullanımına ilişkin olarak şekil ve bağlam değişimine uğrayan, semantik ve düşünsel zemini oldukça geniş ve bir o kadar da tartışmalı olan bir kavramdır. Bu anlamsal genişlik ve tartışmalı kavramsal içeriğe karşılık, güvenlik kavramının bugün, özelde uluslararası ilişkiler, genel olarak da sosyal bilimler içerisinde giderek daha fazla yer kapladığı görülmektedir. Buna bağlı olarak güvenliğe ilişkin çalışmalarda kavram, birimler üzerinden anlamlandırılmak durumundadır ve günümüzde bu birimlerin çeşitlenmiş olması kavramın özüne ilişkin yeni bir anlamsal genişlemeye işaret eder. Bu bağlamda çözümlenelerde karşımıza ilk olarak “kimin/neyin güvenliğinin incelendiği ve bu güvenliği “neyin tehdit ettiği” soruları çıkmaktadır.

Günümüzde güvenliğin ilgi alanına giren unsurların ve birimlerin arasındaki etkileşimin ölçülebilir sınırları aşmış olmasıyla kavram, yeni ve kaçınılmaz bir genişlemeye uğramıştır. Bu haliyle uluslararası ilişkilerde güvenlik üzerine yapılan çözümlenelerde, hangi birim üzerinden bakılırsa bakılsın, belirgin tanımlama güçlükleriyle karşılaşmaktadır. Güvenlik söz konusu olduğunda genel olarak; devletlerin, devletlerin oluşturdukları grup ya da birleşmelerin, etnik, dinsel, dilsel ya da cinsiyet gruplarının ve bireylerin güvenliği akla gelir (Lamborn & Lepgold, 2003). Buradan hareketle uluslararası ilişkilerde; küresel güvenlik, bölgesel güvenlik, devletin güvenliği, toplum güvenliği, bireyin güvenliği şeklinde bir sınıflandırma yapılabilir (Dedeoğlu, 2003, s. 21). En yalın haliyle, bir devletin güvenliği söz konusu olduğunda, o devletin egemenlik alanlarına yönelik bir tehdidin varlığından bahsedilmekteyken, bir toplumun güvenliği ile ilişkili olarak o toplumun dili, dini, milli kimliği ve genel olarak kültürel yapısının tehdit altında olduğu ifade edilmektedir (Wæver, 1993, s. 18; Tangör, 2008, s. 22). Küresel güvenlikten kasıt dünya

üzerindeki her kurum, kuruluş, devlet, toplum ve bireyi doğrudan ilgilendiren güvenlik sorunlarıdır. Diğer taraftan bölgesel güvenlik coğrafi bir bölge ya da alt sistemler ile ilişkili güvenlik sorunlarını kapsamaktadır. Birey güvenliği, tüm bu alanları ilgilendiren tehditlerin yanı sıra, açlık, ekonomik eşitsizlik, sakatlık ve günlük hayatın hemen her noktasındaki olumsuzlukları da içine alacak şekilde genişletilmiş bir güvenlik algısına işaret eder. Dolayısıyla “güvenliğin nasıl sağlanacağı” sorusuna verilecek yanıt da her birim için farklı düzlemlerde düşünölmek zorundadır. Örneğın Ken Booth’un görüşüne göre, bireylerin yukarıda sayılan tüm olumsuzluklardan kurtulmasının yolu, bireylerin ya da grupların serbest eylemlerinin karşısındaki engellerin ortadan kaldırılmasını ifade eden özgürleşme (*emancipation*) kavramından geçmektedir (Booth, 1991). Ancak diğer birimlerin güvenliği söz konusunda bu kavram pek bir şey ifade etmemektedir. Göröleceğı üzere güvenlik, birlikte kullanıldığı sıfatlarla birlikte özel anlamlar ifade eden bir kavramdır ve güvenliğe ilişkin incelemelerde bu husus daima göz önünde bulundurulmalıdır (Wæver, 2007).

Uluslararası ilişkiler disiplini içerisinde güvenlik en genel haliyle, bir devletin, bütönlüğüne zarar verebilecek saldırılardan ve tehditlerden uzak olması olarak değerlendirilir. Klasik yaklaşımda, diğer birimlerin güvende olma durumlarıyla devlet güvenliği arasındaki ilişki ise, ilk etapta tümevarım ve tümdengelim yöntemlerinin bir arada kullanılmasıyla kavranabilir. Daha açık bir ifadeyle, denilebilir ki; birey ancak kendisini güvende hissettiğinde toplumla bütünleşebilir ve toplumun devletle bütünleşmesi de aynı güven hissiyle mümkün olur. Devletin kendisini güvende hissetmesi, yine aynı şekilde içinde bulunduğu bölgeye ve küre ölçeğine yansır. Bu etkileşimin, benzer şekilde, küre ölçeğinden bireye doğru olduğı da savunulabilir. Ancak böylesi bir kavrayışın, aktörler arasındaki etkileşimin yalnızca aşağı-yukarı yönlü olmadığı bir sistemde, yetersiz kalacağı açıktır. Bu bakımdan yukarıda yapılan türden bir sınıflandırma yalnızca bazı çözümleri kolaylaştırmada işlevseldir; zira bu düzlemlerin her biri arasında karmaşık bir karşılıklı bağımlılık ilişkisi ve ölçümü güç bir korelasyon bulunmaktadır. Burada vurgulanması gereken nokta; bu düzlemlerin güvenliklerinin birbirlerinden bağımsız olarak düşünölmelerinin olanaksız olduğudur ve bu noktada, uluslararası ilişkilerde güvenliğin, göreceli bir durumu ifade ettiğı anlaşılmaktadır. Başka bir deyişle bir aktörün diğerlerinin güvenliğinden bağımsız olarak tam manasıyla güvende olduğunun düşünölmeleri,

öznel bir değerlendirmeden öteye geçememektedir. Dolayısıyla güvenliğin, ulaşılmaya çalışılan bir hedeften ziyade bir tehdit durumunun azaltılması süreci olduğu söylenebilir (Bal, 2003, s. 21-22). Bu bakımdan güvenlik önemli ölçüde, uluslararası ilişkilerdeki aktörlerin onu anlamlandırma şekilleriyle ilişkilidir denilebilir (Wendt, 1992).

Uluslararası sistemdeki her aktörün davranış kalıplarına ilişkin genel kabul görmüş farklı tespitlerin varlığına rağmen; kendi güvenlikleri söz konusu olduğunda, aktörlerinin tümünün rasyonel bir varlığa dönüşebileceklerini söylemek yanlış olmayacaktır. Tarihsel süreçte, zaman-mekan ve tehdit bağlamına göre değişmekle birlikte, belirtmek gerekir ki bu rasyonalite çoğu kez, kendisiyle aynı noktada bulunan diğer aktörle işbirliğinden öteye geçmez. Anlaşılacağı üzere; bu işbirliğinin şekli, tehditler, bahsedilen aktörler ve dolayısıyla güvenlik algıları zaman ve koşullara göre farklılaşmaktadır. Bu durum en basit şekliyle, uluslararası sistemin zaman içinde sürekli dönüşmekte olduğunu ifade eder. Diğer yandan sosyal olgulara ilişkin çeşitliliğin çok boyutlu ve son derece hızlı olması, güvenliğin teorik ve pratik boyutlarında bir uzlaşının doğuşunu geciktirmektedir. Bu gerçeğe paralel olarak, uluslararası ilişkilerde güvenliğe ilişkin geliştirilen düşünsel ve yazınsal yekun hızla büyümektedir.

Uluslararası ilişkilere yapısal bir çerçeve çizdiği iddia edilebilecek olan güvenlik, disiplinin alt alanlarından birisi olarak değerlendirilmekte ve temel taşlarından birini oluşturmaktadır. Bu anlamda uluslararası ilişkilerde güvenliğin *raison d'être* (var olma sebebi) oluşu (Walt S. M., 1991), sistem içerisindeki bütün aktörlerin öncelikli ihtiyaçlarının gövdesini oluşturduğu ve buna bağlı olarak o olmaksızın uluslararası politikada cereyan eden hiç bir olayın anlamlandırılmayacağı tezine dayanmaktadır (Terriff, Croft, James, & Morgan, 2000, s. 2-5). Buna ek olarak belirtmek gerekir ki; uluslararası ilişkilerde güvenlik kavramının bütüncül olarak neyi ifade ettiği, ancak uluslararası sistemin tarihi değişim basamakları ve bu bağlamda ortaya çıkan yeni durumlar üzerinden hareket edilerek anlaşılabilir. Dolayısıyla, uluslararası sistemdeki farklılaşmaların, bu farklılıklardan bağımsız olarak düşünülmemeyecek olan aktörlerin doğası ve davranışlarının kavranmasındaki düşünsel düzlemler olarak paradigmlar, güvenliğin tam manasıyla anlaşılabilmesine giden yolda kilit bir öneme sahiptir. Bu

bakımdan bahsi geçen değişimler üzerinden incelenirken, güvenliğin, uluslararası ilişkilerdeki dominant paradigmalarda birlikte ele alınması ve dñnemsel bağlamda değerlendirilmesi gerekir. Ancak bağıl kavramlar ve olgular ekseninde yapılacak bir çñzñmlene için, öncelikle yapılması gereken, güvenlik kavramının yalın olarak, yani özü itibariyle neyi ifade ettiğine bakmaktır.

1.1.1. Güvenlik Kavramı: Semantik, Etimoloji ve Tarihsel Gelişim

Akademiden günlük işlerimize kadar her alan, güvenlik kavramıyla doğrudan ya da dolaylı bir ilişki içindedir. Bu bakımdan güvenlik, “yaşamın hemen her boyutunda karşımıza çıkan dinamik” bir kavramdır. Ne var ki, güvenlikten bahsederken, kavramın bñtñnñyle neyi ifade ettiği konusundaki ciddi muğlaklığın aşılamamış ve güvenliğin yine aynı muğlaklıkla yakın dñneme kadar genel olarak fiziksel şiddetten uzak olma durumu şeklinde algılanmış olduğu gñrñlmektedir.

Yukarıda belirtildiği şekilde çok boyutlu bir kavram olarak güvenliğin, tüm boyutlarını vurgular nitelikte, üzerinde uzlaşılmış bir tanımı bulunmamaktadır. Buzan’a gñre, güvenlik kavramının özü itibariyle kavranması güç bir kavram olması, güvenlik ve güç kavramlarının çoğu kez keşişmesi, realist yazarlar dışındakilerin güvenlik kavramıyla az ilgilenmiş olmaları kavramın tanımlanması noktasındaki zorluklardır (Buzan, 1991, s. 3-11). Ullman’a gñre, bir amaç olduğu kadar bir sonuç olarak da tanımlanması gereken güvenliğin ne olduğu ve önemi, onu kaybetme riski ile karşılaşmadan kavranamaz (Ullman, 1983). Buna karşın bazı yazarlar, tehdit ve güvenlik algılarının da değişebileceğini belirterek güvenlik kavramının öncelikli olarak amaca ilişkin bir anlamı barındırması gerektiğini dñřñnmektedirler (Torun A., 2012, s. 14-15). Bazı yazarlara gñre ise güvenlik kavramına ilişkin genel bir tanıma ulaşılamamış olmasının nedeni, kavramın diğer disiplinlere kıyasla, uluslararası ilişkilerle daha fazla ilişki içinde olduğunun dñřñnñlmesidir (Bjørn, 2000).

Açıktır ki güvenlik, bir anlayış toplamıdır ve bu anlayış kişiden kişiye olduğu gibi toplumdandan topluma da değişiklik gñsterir. Bu değişikliğin temel nedeni ise kişilerin ve toplumların sahip oldukları siyasi bakış ve felsefi dñnya gñrñřñnñn farklı olmasıdır (Booth, 1997). Güvenliği nesnel ölçñtlere bağlanamayacak bir kavram olarak değerlendiren Cizre de, güvenliğin kapsamının ve amacının, kimin

oluşturduğuna bağlı olarak değiştiğinin altını çizmektedir (Cizre, 2013, s. 159). Dolayısıyla güvenliğin özüne ilişkin algıdaki muğlaklığın nedeni, Bilgin'in de vurguladığı gibi; kavramın netleştirilmesinde yetersiz çaba harcanıyor oluşu değil, güvenliğin türetilmiş bir kavram olması; diğer bir ifadeyle tüm zaman ve mekanlar için geçerli olabilecek bir güvenlik tanımının yapılmasının imkansız olmasıdır (Bilgin, 2010).

Tarihsel olarak, I. yüzyıldan bu yana siyaset düşüncesi içerisinde ana kavramlardan biri olarak kullanılmakta olduğu kabul edilen güvenlik, sözlük manası ile "güven ve rahat içerisinde olma ve tehlike durumunun olmaması hali" anlamına gelmektedir (Brauch, 2012, s. 168). Dolayısıyla Arnold Wolfers'ın da belirttiği gibi genel olarak bir olumsuzluk ibaresiyle yani bir şeyin yokluğu ile anlamlandırılan güvenlik, objektif olarak "elde edilmiş değerlere yönelik açık bir tehdidin bulunmaması" durumudur (Wolfers, 1952). Daha derinlemesine irdelendiğinde görülmektedir ki, kavramın çerçevesini çizen şey esasında, yokluğuna vurgu yapılan tehdidin varlığından ziyade, o tehlide ilişkin bir "korkunun" var olup olmadığıdır (Baldwin, 1997). Realist düşünce temelinde, var olan tehdidin ortadan kaldırılması ya da o tehdidin bir korku unsuru olmaktan çıkartılabilmesinin, yani güvenliğin sağlanmasının, güvenliğinden bahsedilen birimin sahip olduğu "güç" ile doğru orantılı olarak düşünülmesi gerektiğini savunur. Başka bir deyişle güvenlik, ancak güçlü olanların elde edebileceği bir şeydir. Öte yandan, güvenliğin özünde "üzüntünün olmaması ya da mutlu bir yaşam" durumuna işaret ettiği düşünüldüğünde, yalnızca güç ile sağlanamayacağı ve ancak çok bağlamli değerlendirmelerle anlaşılacağı savunulabilir (Wæver, 2007, s. 100).

Güvenlik (*security*) kelimesinin etimolojisi irdelendiğinde, Latince "olmaksızın" anlamına gelen "se" ve "endişe" anlamına gelen "cura" kelimelerinden türetilmiş olan "endişeden uzak olma durumu" manasında kullanılan *securitas*³ kelimesi ile karşılaşılmaktadır (Arends, 2012, s. 200). Bu anlamda güvenliğin, gövdesini tehdit ve korku kavramlarının meydana getirdiği, ilişkisel olarak bahsedilen birime yani,

³ Hobbes ile başlayan yeni dönemde İngilizce "security" kelimesine dönüşecektir (Arends, 2012, s. 200).

kişiyeye, topluma ya da devlete göre zaman ve mekan bağlamında farklılık gösteren göreceli bir olgu olduğu söylenilebilir.

Buzan'ın da vurguladığı gibi, güvenlik, elde olana yönelik tehlike ve genel bir mutluluk hali tanımlarıyla, esasen mülkiyet ve özgürlük kavramlarıyla ilişkilendirilmektedir. Ancak bu şekilde güvenlik, mülkiyet kavramı üzerinden farklı bir meşru zemine taşınarak, güvensizliğin temelini oluşturan unsurlardan birisi olan sınıf farklılıkları sorununu perdelemekte ve bu da güvensizliğe ilişkin bir sürdürülebilirliğe işaret etmektedir. Zira piyasa ekonomisi ve mülkiyet, taşıdıkları risk ve belirsizlik potansiyeli ile güvenlik ortamına yönelen esas tehditler olarak değerlendirilmektedir (Buzan, 1991, s. 124). Brauch, güvenliğin objektif olarak, su, gıda ve enerji gibi konulara bireysel, ulusal ya da uluslararası düzlemlerde yönelen tehlikelerin bütünü ile ilişkili olduğunu ifade etmektedir (Brauch, 2012, s. 172). Sübjektif güvenlik ise, "söz edimi" (*speech act*) veya "yazılı olarak ortaya konulan" tehlikelere karşı, bireylerin ya da halkın taşıdığı güvenlik endişelerinin bütünüdür. Bu bağlamda, güvenliğin ve güvenliğe ilişkin kavramların; tarihsel olaylar üzerinden çözümlene yapanlar ve bahsedilen kavramlara ilişkin eylemleri meşrulaştırmak adına özneler tarafından üretilen yazılı ya da sözlü ifadelerin bir toplamı olduğu söylenebilir (Brauch, 2012, s. 172). Diğer bir ifade ile güvenlik ve ona ilişkin kavramların sahip olduğu anlamsal ve işlevsel genişlik, güvenikleştirme kavramının sınırlılıkları/sınırsızlığı ile doğru orantılıdır. Bu boyutu üzerinde düşünsel bir uzlaşma olduğundan bahsetmek mümkünse de, güvenliğe ilişkin analizlerde odaklanılması gereken noktanın, "bireysel", "ulusal" ya da "uluslararası" düzlemlerden hangisi olacağı konusunda, yazarlar arasında bir fikir ayrılığı olduğu açıktır (Baylis, 2012, s. 156). Bir başka odak noktası olarak bunlara medeniyet güvenliği kavramını da eklemek gerekir. Bowden, medeniyet güvenliğinin üç farklı yol üzerinden gidilerek kavramsallaştırılabileceğini öne sürer (Bowden, 2010, s. 10-11): Bunlardan ilki medeniyetlerin etnografik boyutuna ilişkindir ve Batı medeniyeti, İslam medeniyeti, Antik Yunan medeniyeti gibi doğrudan bir medeniyetin ya da medeniyetlerin istikrar ve güvenliğine yönelik tehditler toplamı olarak düşünülebilir. Bu kavramsallaştırmada, iç ve dış tehditlerin her ikisi de güvenlik konusuna dahil edilmektedir. Burada kastedilen dış tehditler en genel haliyle diğer medeniyetler iken, güvenliğe, istikrara ve bütünleşmeye yönelik iç tehditler çoğunlukla medeniyetin kimliğinin korunmasına ilişkindir. Bowden'ın medeniyet güvenliği

kavramsallaştırmasına ilişkin ortaya koyduğu ikinci yol, egemenlik ile alakalıdır. Bu yol en basit haliyle “egemenliğin güvenliği” kavramı üzerinden anlaşılır olmaktadır. Zira bir medeniyetin güvenliğinden söz ederken esasen o medeniyetin uluslararası medeni toplumda bir aktör olarak yer alabilmesinin ön şartı olarak onun egemenliğinden bahsetmiş oluruz. Medeniyet güvenliği kavramsallaştırmasının anlaşılması yönünde ortaya konulan üçüncü boyu, küresel tehditlere ilişkindir. Bu tehditler tüm insanlığın ve diğer türlerin sürekliliğini tehdit eder ölçüde ciddi boyutlara ulaşmıştır ve bunların büyük kısmından yine insanlar sorumludur. Yakın tarihlere kadar medeniyet güvenliğine yönelik en büyük tehditlerden birisinin, insan eliyle oluşturulmuş bir nükleer felaket tehlikesi olduğu düşünülmüştür. Uluslararası sistemin yapısı göz önünde bulundurulduğunda bu tehdidin, Soğuk Savaş dönemine kıyasla daha az hissediliyor oluşuna karşılık, ortadan kalkmış olduğunu söylemek güçtür. Son dönemlerde üzerinde çokça durulan ve tüm insanlığa yönelik diğer tehditler; orta ve uzun vadede en az bir önceki örnek kadar tehlikeli olabilecek olan iklim değişikliği ve salgın hastalıklardır denilebilir.

Güvenlik kavramının tarihsel gelişimi Arends tarafından, “erken” ve “modern” aşamalar olmak üzere iki aşamada incelenmektedir. Erken aşama, güvenlik kavramının Romalılar tarafından kullanıldığı ve dini vurguları olan dönemi; modern aşama ise, Hobbes ile başlayan iç ve dış arasındaki ayrımın belirginleşmeye başladığı dönemi ifade etmektedir (Arends, 2012, s. 199). Tarihin ilk yazılı barış anlaşması olarak kabul edilen ve M.Ö. 13. yüzyılda oluşturulan “Kadeş Anlaşması” dostluk ve iyi komşuluk gibi öğretilerin ışığında sınır güvenliğine ilişkin esasları da düzenlemiştir. Roma İmparatorluğu döneminde, yönetime karşı çıkan köleler ve farklı dinlere mensup olan kişiler birer tehdit unsuru olarak değerlendirilmişlerdir (Tangör, 2008, s. 23). Hobbes Ortaçağ’da din ile özdeşleştirilmiş olan güvenliği, egemen gücün halka karşı yerine getirmekle yükümlü olduğu bir görev olarak tanımlayarak “*iç savaşların önlenmesi hedefine hizmet eden otoriter süper devlet*” Leviathan’ın ortaya çıkışı ile ilişkilendirmiştir. Hobbes güvenlik ile devlet arasındaki ilişkiyi şu şekilde ortaya koymaktadır: (Hobbes, 2013, s. 133)

“Devletin amacı, bireysel güvenlidir. Doğal olarak özgürlüğü ve başkalarına egemen olmayı seven insanların, devletler halinde yaşarken kendilerini tabi kıldıkları kısıtlamanın nihai nedeni, amacı veya hedefi, kendilerini korumak ve böylece daha mutlu bir hayat sürmek; yani, ...insanları korku içinde tutacak ve

onları, ceza tehdidiyle, ahitlerini ifa etmeye ve ...doğa yasalarına uymaya zorlayacak belirgin bir güç olmadığında, insanların doğal duygularının sonucu olan o berbat savaş durumundan kurtarmaktır.”

Dolayısıyla denilebilir ki, Hobbes'un düşüncesinde güvenlik yine bireyin güvenliği üzerinden değerlendirilmekte; buna mukabil devlete ilişkin mekanizma, bireyin güvenliğini sağlamak üzere oluşturulmuş bir yapı olarak düşünülmektedir. Devlet mekanizması ise ancak, benzer yapılardan daha güçlü olduğunda kendisini güvende hissedebilecektir. (Hobbes, 2013). Niccolo Machiavelli'ye göre de devletin güvende olması, herhangi bir başka gücün etkisi altında olmamayı gerektirmektedir (Machiavelli, 1994).

On yedinci yüzyılda güvenlik algısını şekillendiren en önemli unsur merkantilizm olmuştur denilebilir. Bu dönemde bir devletin güvende oluşu o devletin hazinesinin altın, gümüş gibi değerli madenlerle doluluk oranı ile paralel olarak değerlendirilmiştir (Tangör, 2008, s. 23). Bu anlayış takip eden yüzyılda, savaşlar güvenliğe yönelik en önemli tehdit olarak düşünülmüştür. Dolayısıyla on sekizinci yüzyılda, güvenliğe ilişkin en belirgin kaygı, mevcut durumun korunması olmuştur (Dedeoğlu, 2003, s. 14-25). On dokuzuncu yüzyılda Sanayi Devrimi ile birlikte, devletlerin arasındaki rekabetin artması, devletlerin birbirlerine karşı üstünlüklerini tehdit olarak algılama noktasındaki kaygılarını daha da arttırmıştır. Bu şekilde güvenlik konsepti büyük ölçüde, kaynaklara ulaşılarak devlet gücünün artırılması ve diğer devlerin bu kaynaklara ulaşmasının mümkün olduğunca engellenmesi üzerine oturtulmuştur (Dedeoğlu, 2003, s. 33). 20. yüzyıl, Arends'in sınıflandırmasındaki modern aşama içerisinde, küreselleşen güvenliğin yükselişine tanıklığı temsil eder. Bahsedilen yükseliş, 1912 ile 1921 yılları arasında Amerika Birleşik Devletleri Başkanı olan Woodrow Wilson'un, kısaca Wilson ilkeleri olarak anılan "Savaş Sonrası Barış Düzeni İlkeleri" ile başlamaktadır. 14 madde şeklinde formüle edilen ilkelerde, güvenlik (*security*) ve emniyet (*safety*) kelimelerinin, Milletler Cemiyeti Misakı'nda olduğu gibi, iç ve dış ayrımını şeffaflaştırır şekilde birbirlerinin yerine kullanıldığı görülmektedir.

Marksizm de on dokuzuncu yüzyılın sonlarından itibaren ve özellikle yirminci yüzyılın başlarında güvenliği küresel düzlemde ele alan akımlardan birisi olarak değerlendirilir. Marksizme göre güvensizliğin asıl kaynağı, sınıflar arasındaki

farklılıklardır. Üretim döngüsünün yeniden yapılandırılması ile ortadan kaldırılabileceği öngörülen toplumsal eşitsizlikler bu anlamda güvenliğe yönelik en belirgin tehdit olarak nitelendirilir. Aynı düşünce sistemi içerisinde ortaya çıkan çatışma ortamının asıl kaynağı kapitalist sistemin devamlılığı yönündeki eylemlerle vücut bulan emperyalizm olarak değerlendirilmektedir (Lenin, 1992, s. 72).

Dış güvenlik konularının giderek daha fazla önem kazanmasına bağlı olarak, İkinci Dünya Savaşı sonrasında, güvenlik kelimesi büyük ölçüde dış politika konuları ekseninde kullanılmaya başlanmıştır (Arends, 2012, s. 218). Dönemin belirgin karakteristiği olarak Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) çevrelerinde şekillenen iki kutuplu yapı içerisinde güvenlik, nükleer ve yayılcı güçler ekseninde değerlendirilmiştir. Bu iki kutbun içine girdiği silahlanma yarışı, sistemin en önemli özelliğini teşkil ederken, aynı zamanda güvenlik algısının da bu yarış etrafında şekillenmesi sonucunu doğurmuştur. Diğer bir ifade ile bu dönemde güvenliğe yönelik en büyük tehdit, karşısında yer alınan kutbun askeri gücüdür. Bahsedilen dönem içerisinde, iç politika pek çok stratejist tarafından göz ardı edilip, güvenlik yalnızca dış politik konular ve askeri kapasite ekseninde, dar anlamıyla değerlendirilmiştir (Zielonka, 1991). Bunun dışında kalan alanlar ise, yaygın bir şekilde, düşük düzeyli politika alanları olarak nitelendirilmiştir (Baldwin, 1997). Silahlanma yarışının çok üst seviyelere ulaşmış olması, iki kutuplu sistemde taraflar arasında bir savaş çıkma olasılığını azaltırken, devlet dışı aktörlerin uluslararası politikadaki etkinlikleri de artmaya başlamıştır. Özellikle Soğuk Savaş'ın son yirmi yılında, Avrupa Toplulukları (AT), Dünya Bankası (DB), Uluslararası Para Fonu (IMF) gibi kuruluşlar bu dönemden itibaren dünya siyasetinde daha önemli rol oynamaya başlamışlardır. Bunun yanında, uluslararası ilişkilerde güvenliğe ilişkin tehdit algıları da çeşitlenmeye, diğer bir ifadeyle küreselleşmeye başladığından; güvenlik konusu devletlerin özel yetki alanı dışında da değerlendirilir hale gelmiştir. Ancak belirtmek gerekir ki bu durum devletlerin güvenlik konusunda başat aktör olma pozisyonunu değiştirmemiştir.

Güvenlik kavramının kapsamına ilişkin eleştiriler büyük ölçüde, kavramın realist bakış açısıyla şekillenen dar tanımı üzerinde toplanmaktadır. Bu anlamda, kavramın daha geniş bir çerçevede değerlendirilmesi gerektiğini savunurlar

arasında, güvenliğin askeri güç bağlamındaki odağının ötesine geçilerek, toplumsal, iktisadi ve çevresel konuların da içeriğe dahil edilmesi gerektiği noktasında bir görüş birliği olduğu söylenebilir (Aldis & Herd, 2004). Kavramın dar ve geniş yorumları üzerinde klasik ve eleştirel düşünce arasında cereyan eden tartışma halen hararetini korumaktadır.

1.1.2. Klasik Güvenlik Yaklaşımı ve Ulusal Güvenlik

Ulus devletlerin oluşum aşamaları tarihsel olarak irdelendiğinde, devlet aygıtının; bireylerin ya da başka bir ifadeyle vatandaşların, hem birbirlerine hem de dışarıya karşı güvenliklerinin sağlayıcısı olarak konumlandırıldığı görülmektedir. Bu anlamda sınırların bütünlüğü ve devletin bekası, devletin varlık sebebi olarak algılanmakla birlikte, güvenlik bağlamında referans nesnesi de devlet olarak düşünülmektedir. Dolayısıyla güvenlik tartışmalarında birey, devletin güvenliğine tabi kılınarak tartışma dışı bırakılmıştır. Böylelikle, modern devletin oluşumu ile devlet egemenliğini önceleyen ve iç işlerine karışmama ilkesini temel alan Westfalyan model, güvenlik anlayışını da ülke toprakları ekseninde değerlendirilen bir anlamsal zemine yerleştirmiş olmaktadır. Bu model dahilinde ulus-devlet, kendi güç ve istikrarını arttırmayı hedefleyen ve *si vis pacem para bellum* (barış istiyorsan savaşa hazır ol) felsefesiyle hareket eden politik bir aktördür. Bu çerçevede, uluslararası arenadaki çatışmalar da, devletlerin kendi çıkarları peşinde koşması neticesinde meydana gelir. Ancak Waltz'un da vurguladığı gibi bu durum esasen, devletlerarasında sürekli ve kaçınılmaz bir savaş halinin varlığı anlamına gelmeyip, güç kullanma inisiyatifi devletlerin kararlarına bağlı olduğundan, bir çatışma riskini ifade etmektedir (Waltz, 1979, s. 102).

Modern devletin ortaya çıkışıyla yeni bir anlamsal boyuta haiz olan ve 20. yüzyıl içerisinde en sık kullanılan kavramlardan birisi olarak güvenliğin (Wæver, 2007, s. 101) bu dönemde, "ulusal güvenlik" kavramı ekseninde, devletin ulusal sınırları ve devlet ile birey ilişkisini ifade eden vatandaşlık bağı üzerinden anlamlandırıldığı görülmektedir. Buna bağlı olarak, ulusal güvenlik ve güvenlik kavramlarının vurguladıkları amaçlar doğrultusunda farklılık gösterdikleri kabul edilse de, bu iki kavramın kullanımda içerik yönünden ciddi benzerlik kazandıkları söylenebilir. Dolayısıyla bu dönem için, güvenlik ile esas vurgusu ulus ve devlet arasındaki ilişki

olan ve “ulusu” referans nesnesi olarak konumlandırılan ulusal güvenlik (Buzan, 1991, s. 70) kavramları arasında anlamsal bir şeffaflaşmanın varlığından söz edilebilir.

İki savaş arası dönemde güvenlik, statükocu bir anlayış çerçevesinde, mevcut durumu korumaya yönelik olarak, askeri güç, devlet egemenliği ve ulusal beka eksenindeki atıflarla karakterize olmuştur (Wæver, 2007, s. 102). Benzer şekilde II. Dünya Savaşı sırasında da, esasen, ABD'nin dünyanın geri kalanı ile ilişkisini açıklamak üzere oluşturulmuş bir kavram olarak ulusal güvenlik, devletlerin zihniyetinin tekrar askerileşmesini ve bu noktada ortaya çıkan silahlanma konusundaki yarışı meşrulaştırma yönünde kullanılmıştır. (Brauch, 2012, s. 168-169). Bu zihniyet çerçevesinde güvenlik, ulusal güvenliğin tarihsel kullanımını özetler nitelikte, klasik manasıyla bütünleşerek, “devletin egemenliğine ve toprak bütünlüğüne yönelen bir tehdidin olmadığı durum” şeklinde tanımlanmaktadır (Spiegel & Wehling , 1999, s. 492).

Soğuk Savaş dönemi boyunca, her ne kadar “Helsinki Nihai Senedi'nde” (1975) ülke içerisinde toplumsal ve iktisadi boyutlara haiz olduğu vurgulanmışsa da ulusal güvenliğin, dış politik bağlantılı olarak, askeri güç ekseninde yani dar tanımına uygun şekilde değerlendirildiği görülmektedir. Bu dönemde ulusal güvenliğin odaklandığı konular, “egemenlik”, “sınır güvenliği”, “devletlerarasındaki ittifaklar ve görüşmeler”, “stratejik caydırıcılık”, “nükleer güç” ve “konvansiyonel savaş” olmuştur (Zielonka, 1991). Odaklandığı noktalardan da anlaşılacağı üzere, klasik güvenlik çalışmalarındaki hakim yaklaşımın, realist dünya görüşünü yansıttığı açıktır. Çizdiği çerçeve içerisinde uluslararası sistemi “*rekabetçi ve risklerle dolu olan ucu açık doğası sebebiyle kaçınılmaz bir güç mücadelesi*” (Neumann & Sending, 2010; Rudolph, 2003) olarak ifade eden realist paradigma, tüm davranışların temeline “beka dürtüsünü” yerleştirmektedir (Gilpin, 1986). Ulusal güvenlik kavramı da klasik anlamıyla, devletin içeriden ve dışarıdan kendisine yönelen tehlikeler bağlamındaki algısı ve bunlara karşı geliştirdiği yanıtlar arasındaki ilişkiyi ifade etmekte; dolayısıyla iç güvenlik, dış güvenlik ve ulusal savunma konularını içermektedir. (Tavas, 2011, s. 20).

Neo-realistlere göre de ulusal güvenlik, devletlerin en önemli amacıdır. Neo-realizmin en önemli temsilcilerinden biri olarak Waltz, bu noktayı vurgularken, devletlerin, ulusal refah, çıkar ve güç gibi hedeflerine ulaşmak için öncelikle kendi varlıklarını ve sürekliliklerini teminat altına almaları gerektiğini ifade etmektedir (Waltz, 1979, s. 126). Hobbesçu klasik realist düşünürler, buradan hareketle karşımıza çıkan “ulusal güvenlik ne şekilde sağlanmalıdır?” sorusuna, “*bir aktörün mutlak denetimi ele geçirmesini önlemek için, diğer aktörlerin güçlerini dengeleme*” faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi yanıtını vermektedirler (Carr, 2010, s. 147-153). Çünkü bu algılayış içerisinde uluslararası sistem, anarşik bir yapıya haiz, kaçınılmaz bir güç ve rekabet ortamıdır ve bahsedilen faaliyetlerin başarısızlığı halinde devletlerin varlıklarını sürdürmeleri mümkün değildir.

Sürekli bir değişim halinde olan içinde bulunduğumuz uluslararası sistemde, içsel ve dışsal alanlardaki güvenlik ayrımının giderek daha az belirgin hale gelmesine mukabil, uluslararası alanda devletlerin bir zorunluluk olarak, daha fazla işbirlikçi hale geldiklerinden bahsedilmektedir (Bruno, Khan, Nolte, & Paulus, 2002, s. 41-42). Benzer şekilde, Kant’ın “kalıcı barış” fikrinin etkisinde Wilson ilkeleri çerçevesinde ortaya çıkmış olan “kolektif güvenlik” kavramı, önce “Milletler Cemiyeti Misakı’nda” (1919) yer etmiş, II. Dünya Savaşı sonrasında ise BM Şartı’nın güvenlik yaklaşımını temellendirmiştir (Brauch, 2012, s. 168). Bazı neo-realist yazarlara göre, devletlerin, kolektif güvenlik kavramında vücut bulan işbirlikçi davranışları ancak belirli bir seviyeye kadar gerçekleştirilebilecek bir olgudur. Zira bunun, devletlerin kendilerini güç mücadelesinden muaf tutacak ölçüde güvende hissedebilecekleri bir seviyeye ulaşması mümkün değildir (Mearsheimer, 1994). Neo-realist yazarların en önemlilerinden birisi olarak kabul edilen Walt, savaş ve askeri gücü güvenlik düşüncesinin odağına yerleştirerek, güvenlik çalışmalarını “*algılanan tehdide bağlı olarak askeri gücün denetimi ve kullanımını kapsayan bir alan*” şeklinde tanımlamıştır (Walt S. M., 1991). Dolayısıyla Walt, devlet iktidarını, askeri gücü kontrol eden ve bu anlamda güvenliğin sağlayıcısı olarak konumlandırmaktadır.

Soğuk Savaş dönemindeki hakim ortam ve buna bağlı olarak gelişen anlayış, güvenliğin “askeri güç” ekseninde değerlendirilmesi; dolayısıyla güvenliğe ilişkin tehditlerin de Walt tanımına uygun olarak, askeri unsurlar çerçevesinde ele alınması neticesini doğurmuştur (Held & McGrew, 1998). Miller, klasik realist düşünce

içerisinde farklı yorumlamalara açık kapı bırakarak, geleneksel güvenlik yaklaşımını beş ana boyut üzerinden değerlendirmektedir. Bu beş boyutun ilk ikisi, tehdit kavramına, yani güvenliğe ilişkin algılanan tehditlerin kaynağına ve türüne ilişkindir. Klasik güvenlik yaklaşımında tehditlerin kaynağı doğrudan diğer devletlerdir ve tehdidin türü de doğal olarak bu devletlerin askeri kapasiteleri ile ilişkilidir. Miller'ın sınıflandırmasında geleneksel güvenlik yaklaşımının üçüncü boyutu, algılanan askeri tehdiye karşı geliştirilen strateji ile alakalıdır ve bu strateji de kaçınılmaz bir şekilde askeri nitelikte olmak zorundadır. Buradan hareketle dördüncü boyut, *“güvenliğin sağlayıcısının kim olması gerektiği”* sorusuna dair bir açılım yapmakta ve tabii olarak devletin güvenliğinin ancak devlet tarafından karşılanabileceği gerçeğinin altını çizmektedir. Geleneksel güvenliğin boyutlarından sonuncusu ise, sınırların bütünlüğü ve dokunulmazlığı, egemenliğin bölünemez ve devredilemez oluşu, iç işlerine karışmama ilkesi ve ulusal bağımsızlığa ilişkin değerlerle alakalıdır (Miller, 2001). Bu bağlamda, devletlerin güvenliği, bahsedilen değerlere yöneldiğini düşündükleri tehditlere verilecek karşılığın yeterliliği, başka bir deyişle kendi askeri kapasiteleri ile doğru orantılı olmaktadır. Dolayısıyla, devletin güvenliğini ifade eden askeri nitelikli ulusal güvenlik, doğrudan, o devletin vatandaşlarının yani bireylerin güvenliği anlamına gelmektedir. Devletin vatandaşları karşısında belirli sorumluluklar altında olduğunu kabul eden klasik realist görüş (Bellamy & McDonald, 2004), bireylerin güvende olmaları durumunun, ancak devletin kendisini güvende hissettiği hallerde gerçekleşebileceğini iddia etmektedir.

Klasik güvenlik anlayışında, güvenliğin araştırılma değeri; başka bir deyişle varlık sebebi; devleti dışsal tehdit ve tehlikelere karşı korumaktır. Bu anlamda askeri nitelikli olanlar dışında hiçbir konu tehdit kapsamında değerlendirilmemekte, güvenliğin sağlanma metodu askeri güce indirgenmekte ve devlet dışında hiçbir birim güvenlik çalışmalarına dahil edilmemektedir. Buna bağlı olarak, bireyin güvenliği, devletin güvenliğinden bahsederken, ahlaki bir dayanak olarak (Mutimer, 2010, s. 87) araçsallaştırılmaktadır. Bu bakış açısında bireyin ve devletin tehdit algısının aynı düzlemde değerlendirildiği açıktır. Dolayısıyla tartışmalı olan bu konunun tam olarak anlaşılabilmesi için tehdit kavramının ve buna bağlı olarak hakim tehdit algısının irdelenmesi gerekir.

1.1.3. Zorunlu Bir Uğrak: Tehdit Algısı

Yukarıda da belirtildiği gibi, uluslararası ilişkiler disiplinin gelişme süreci boyunca hem aktör düzeyi, hem de temel girdilerin farklılaşması bakımından güvenlik teriminin kapsamına ilişkin genel bir uzlaşma yoktur. Güvenlik bağlamında sözü edilebilecek uzlaşma tehdit kavramına ilişkindir ki, bu da, “uluslararası sistemde yer alan tüm aktörlerin büyüklük ve amaçlarına göre güvenlik ve tehdit algılarının birbirinden farklı olduğu” düşüncesinin kabulüne dayanır. Başka bir deyişle insan gruplarının güvenliğinden bahsederken doğrudan bir tehdidin varlığından söz edilmektedir ve bu varlık tüm düzeylerde birbirinden farklı algılamalara işaret eder. Uluslararası ilişkiler özelinde bu algının, sistemin yapısına ilişkin olarak dönemden döneme çeşitlilik arz ettiğini söyleyebiliriz. Soğuk Savaş döneminde tehdit algısı askeri konulara odaklanmaktayken, bugünkü sistemde bu odak/odaklar, küreselleşme sürecinin de etkisiyle, askeri konuların yanı sıra siyasi, ekonomik, toplumsal ve hatta çevresel konuların da eklenmesi neticesinde çeşitlenmiş durumdadır.

Tehdit kavramı en genel anlamıyla, bir bireyin, devletin ya da toplumun sahip olduğu değerlere yönelik “zarar” oluşturma potansiyeli bulunan olay ya da olguları ifade eder (Krahmann, 2005). Bu bağlamda, bu olgu ve olayları algılayış biçimi ve bunlara ilişkin tahminler, tehdit kavramını şekillendirmektedir. Burada ifade edilmek istenen asıl şey, tehdidin kültürel bir olgu olarak söylemlerle şekillenen bir sosyal görüngü olduğunun anlaşılmasının gerekliliğidir (Tangör, 2008, s. 22). Bir olgu olarak tehdit diye adlandırdığımız şey; eldekini yitirme riski/korkusu, elde olmayanın üçüncü bir aktör tarafından zarar doğuracak şekilde kullanılabilme potansiyeli ve tek bir aktöre bağlı olmayan küresel ölçekli tehlikeler çerçevesinde ortaya çıkmaktadır (Dedeoğlu, 2003, s. 52) denilebilir.

Tehdit kavramına ilişkin çözümlenmelerde analiz birimi, kavramın anlaşılır kılınmasındaki en önemli belirleyicilerden birisidir. Genel olarak güvenlik, anlamsal olarak bir muğlaklık ihtiva ediyor olsa da; birey, devlet veya sistem gibi analiz birimleri ya da süjeler eklendiğinde, kavram daha belirgin bir hal almaktadır. Örneğin; bir insanın güvenliği söz konusunda olduğunda; onun aile içindeki statüsü, işi, geliri, duygusal ve psikolojik bütünlüğü, gelecek kaygısı ya da toplum içerisindeki

konumu ve bunun öznel olarak sağlıklı bir şekilde devam etmesi durumu akla gelir. Bahsedilen ve çeşitlendirilmesi çok mümkün olan bu boyutlarıyla güvenlik, esasında birey için, yeğlediği hallerin devamını; dolayısıyla “çeşitli kademelerdeki endişe bütünü” ifade etmektedir (Dedeoğlu, 2003, s. 7). Bireyin endişelerinin farklılık göstereceği gerçeği göz önüne alındığında, tehdit algısının çok boyutlu olduğu da kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Bu tehditler, tek bir birey düzeyinde ele alındığında, sosyal psikolojinin ilgi alanıyken; kimlik bağlamında grupların bütünü ilgilendirdiğinde, uluslararası ilişkilerin de konusu haline gelir (Aydın & Açıkmeşe, 2012, s. 119). Algıdaki farklılıkları çoğu kez göz ardı eden realist düşünceye paralel olarak (Sarı Ertem, 2012), her birey için –her aktör için- güvenliğin belirli noktalarda aynı olduğunu söylemek mümkündür. Realist paradigmanın devletin karakteri ile ilgili olarak vurguladığı gibi, temel dinamik olarak var olma dürtüsü, güvenliğin hemen herkes için aynı olan birincil basamağını teşkil eder. Bu var olma dürtüsüne sahip siyasal birer varlık olarak bireylerin, toplumların, devletlerin ve devlet-üstü grupların beka bağlamlarından biri olarak ifade edebileceğimiz “kimlik” olgusu (Sarı Ertem, 2012; Aydın & Açıkmeşe, 2012, s. 119), tehditleri sıralı öncelikler bakımından farklılaştırmakta ve bireyin kendisini öncelikle ne olarak tanımladığı sorusuna verilecek yanıt, bu noktada belirleyici olmaktadır. Bilgin’e göre meseleler, üst düzey yetkililer tarafından güvenlik konsepti altında söyleme dahil edildiklerinde tehdit halini almaktadır. Başka bir deyişle sorunlar “güvenlikleştirildikleri” noktada normal meseleler olarak görülmekten çıkar ve tehdit olarak algılanmaya başlarlar (Bilgin, 2003, s. 200).

Her ne şekilde olursa olsun, güvenlik kavramına ilişkin temel ölçüt, analiz birimine yöneltilen sabit ya da değişken bir tehdidin varlığıdır. Bahsedilen somut tehdit, içsel ve dışsal olarak sınıflandırılabilirken; içinde bulunulan duruma ve anlayışa göre tahmini bir nitelik de taşıyabilir. Bu algı, ülkeler üzerinden ifade edecek olursak; o ülkenin jeopolitik konumu, barındırdığı toplumların yapısı, tarihi, gelişmişlik düzeyi ve uluslararası sistemin yapısı vb. unsurlarla şekillenerek toplam güvenlik algısını oluşturur. Örneğin, Soğuk Savaş döneminde gelişmiş ülkeler için güvenlik algısı, dış kaynaklı tehditler üzerinden şekillenmekteyken, güvenliğin küreselleşmesi şeklinde ifade edebileceğimiz sonraki dönemde, iç tehditler de bu ülkeler için güvenlik konusu haline gelmiştir. Dolayısıyla önceki dönemlerde,

gelişmekte olan ülkeler için kullanılan “güvensizlik ikilemi”⁴ kavramı gelişmiş ülkeler için de geçerli olmuştur (Bilgin, 2005, s. 74-75). Yani Soğuk Savaş’ın sona ermesinin ardından oluşan yeni uluslararası sistemde, yakın komşu devletlerin askeri unsurlarının birincil kaynak olarak değerlendirildiği geleneksel tehdit algısı dönüşüme uğramış (Haerpfer, Milosinski, & Wallace, 1999) ve yeni güvenlik bağlamları ortaya çıkmıştır. Bu anlamda güvenlik; uluslararası ticaret, iklim değişikliği, yasa dışı göç, insan kaçakçılığı, çevresel bozulma ve sağlık konuları gibi askeri savunma dışı alanları içine alarak, giderek artan bir şekilde genişlemiş ve tehdit algıları bu alanlarla ilişkili hale gelmiştir (Ripsman & Paul, 2005; Küçükşahin & Akkan, 2007).

Tehdit kavramını, değerlere yönelik tehlike olarak tanımladığımızda özetle diyebiliriz ki, günümüzün uluslararası güvenlik sorunlarına yönelik tehditler, genel olarak Batı değerlerine yöneltilmiş tehditler olarak algılanmaktadır. Örneğin, tehdit kavramlarındaki dönüşüme paralel olarak, bu yüzyılın başındaki ABD’nin “Ulusal Güvenlik Stratejisi’nde”, klasik askeri güvenlik konularına ek olarak birçok yeni tehditten bahsedilmektedir. Belgede ekonomik kalkınma noktalarına ek olarak, çevrenin korunması ve enerji güvenliği de savunulmakta, “AIDS” ve “sıtma” gibi⁵ ekonomik kalkınmaya zarar vererek ABD’nin güvenlik hedeflerini olumsuz etkileyebilecek konularla da mücadele edilmesi gerektiği vurgulanmaktadır (The National Security Strategy of the United States of America, 2002, s. 19-23). Bu algı kendisini, özellikle 1989 sonrası yükselişe geçen ve 11 Eylül 2001’de Amerika Birleşik Devletleri’nde gerçekleştirilen terör saldırıları sonrasında ABD dış politikasını domine eden “ötekileştirme” yaklaşımında somutlaştırmıştır. 11 Eylül

⁴ “Güvensizlik İkilemi” kavramı, özetle gelişmekte olan ülkelerin güvenlik algısının dış tehditlere kıyasla daha fazla iç toplumsal tehditlerle şekillendiğini ifade etmek için ilk olarak 1992 yılında Brian Job tarafından kullanılmıştır (Job, 1992’den aktaran (Bilgin, 2005, s. 74-75)). Kavram tehditlerin dış kaynaklı olduğu ve içerisinin güvenli olduğunu varsayan; devletlerarasında işbirliği yaparak güvenliği sağlamanın imkansız olduğunu vurgulayan “güvenlik ikilemi” kavramından türetilmiştir (Bilgin, 2005, s. 74).

⁵ Salgın hastalıkların birer güvenlik tehdidi olarak değerlendirilmesi, konu ile ilgili pek çok çalışmada sıkça rastlanılan bir durumdur. Örneğin bazı araştırmalar, HIV virüsünün küresel bir güvenlik konusu olarak dillendirilmesinin, Afrika Kıtası’nda sorunun çözümüne ilişkin olumlu yol kat edilmesine yardımcı olduğunu belirtmektedir (Yılmaz, 2017, s. 91; Elbe, 2006). Yüksek bulaşıcılığa sahip (hava yolu, temas yolu vs.) hastalıkların oluşturduğu salgıların güvenlik tehdidi olarak değerlendirilmesine ilişkin sebepler açıktır. Ancak AIDS tablosuna sebep olan HIV virüsünün, bulaşma yolları ve göz önüne alındığında, ABD Ulusal Güvenlik Stratejisi’nde belirttiği gibi uluslararası ilişkilerde bir güvenlik tehdidi olarak konumlandırılabilmesi için, nedenler üzerine odaklanan daha geniş bir literatüre ihtiyaç olduğu düşünülmektedir.

terör saldırılarından sonra ABD'nin izlediği politika "İslami Terör" kavramı altında, yalnızca aşırıların eylemlerine odaklanarak, tüm Müslüman toplumları potansiyel bir şiddet ögesi haline indirgemiş ve tehdit algısı bağlamında stratejik güvenlik çalışmalarını akılcılıktan uzak bir zemine taşımıştır (Aydın & Açıkmeşe, 2012, s. 118). Bu durum, takip eden süreçte, yeni bir "güvensizlik sarmalını" tetiklemiş ve Batı dünyasında yabancı korkusunu artırırken, algılanan tehdit kaynaklarına müdahale sırasında ise ciddi insan hakları ihlallerini beraberinde getirmiştir. Benzer bir yaklaşım, son bölümde ayrıntılı olarak ele alınacak olan göç olayları ile Avrupa'da yükselen "göçmen karşıtı retorikte" de kendisini göstermektedir.

1.2. Küreselleşme ve Uluslararası Güvenlik

Uluslararası ilişkilerde Soğuk Savaş'ın sona ermesi ya da 11 Eylül Terör Saldırıları gibi olaylar sistemdeki dönüştürücü basamaklar olarak kabul edilse de, ortaya çıkan yeni durumun bütünüyle bunlara ve benzeri olaylara bağlı olduğunun kabul edilmesi, bilimsel bir yaklaşım gibi görünmemektedir. Bu olaylar ekseninde sistemde yaşanan farklılaşma, "dönüşüm", "geçiş", ve "süreç" gibi kavramlarla ifade edilmekte (Shaw, 2000, s. 7-9) ve içinde bulunduğumuz dönemi tanımlama aracı olarak küreselleşme, tüm bu kavramlarla birlikte mevcut sistemin bir karmaşık ilişkiler bütünü olduğuna işaret etmektedir.

Bu haliyle küreselleşme ekonomik, siyasal, toplumsal, askeri, teknolojik, finansal, coğrafi, kültürel ve ekolojik boyutları olan bir kavramdır. Küreselleşmenin en öne çıkan boyutu olarak ekonomik küreselleşme, çok uluslu şirketlerin dünya ekonomisindeki etkinliklerini arttırmasıyla, karşılıklı ekonomik etkileşimin yoğunlaşmasını ifade eder. Bu yoğunlaşma, küreselleşmeye olumlu bakanlar tarafından ulusal ekonomiler için birçok nimet sunan bir süreç olarak değerlendirilirken; olumsuz bakanlara göre "merkez-çevre", "Kuzey-Güney", "gelişmişlik - az gelişmişlik" uçurumunu derinleştirmektedir. Uluslararası sistemin yeni aktörleri olarak ortaya çıkan Batı kökenli çok uluslu şirketler, bu durumun müsebbibi olarak değerlendirilmektedir (Koçer, 2004). Bu noktada küreselleşmenin, kaynak dağılımının giderek adaletsiz bir hal alması neticesinde, güvenlik bakımından daha kırılğan bir küresel düzen ortaya çıkardığı söylenebilir.

En özet haliyle zamanın ve mekanın daralması ve güçlü bir sistemsel dönüşüm dönemi olarak ifade edebileceğimiz küreselleşme olgusu, yoğun olarak Soğuk Savaş sonrası uluslararası sistemi vurgular şekilde kullanılıyor olsa da, esasen devlet kavramının ortaya çıkışına kadar geri götürülebilecek bir geçmişe sahiptir (Erdoğan, 2013; Bulut, 2003; Larsson, 2001, s. 9). Bazı yazarlar, küreselleşmenin başlangıcını Avrupalı devletlerin hammadde ve yeni pazarlar bulma arayışlarının ortaya çıktığı 15. ve 16. yüzyıllara kadar götürmektedirler (Wallerstein, 1974, s. 348). Diğer yandan Suzanne Berger'e göre küreselleşme, emperyal küresel yarışın hızlandığı 1870 ile 1914 arası ilk dönem ve 1. Dünya Savaşı'ndan günümüze kadar olan ikinci dönem olmak üzere iki dönemde incelenmelidir (Berger'den aktaran (Çağla, 2010, s. 353)). 1960'larda uluslararası ekonomik faaliyetleri nitelemek için kullanılan ve bu şekilde akademik dile eklenen kavram, bir analiz düzlemi olarak kullanılmaya, 1990'lı yıllarda başlanmıştır (Keyman, 1998).

Siyasal küreselleşme, neo-liberal politikaların öne çıktığı, ulus-aşırı kurumların, ulus-devleti kendi yetkilerini paylaşmaya zorladığı (Manning, 1999) ve uluslararası sorunların çözümünde işbirliği süreçlerinin yoğunlaştığı bir döneme işaret eder. Bu boyutuyla küreselleşme, bugün halen devam eden ve temelinde ulus ve devlet ikilisinin mevcut yapısının bozulup bozulmadığı sorunsalının bulunduğu bir tartışmanın zeminini oluşturmuştur. Genel görüşe göre küreselleşme, ulus-devletin yapısını bir ölçüde değiştirmiş; toplumsal yapıyı ve devletin egemenliğini aşındırmıştır (Sarıbay, 1998). Bunun beraberinde ortaya çıkan bir diğer sorunsal da, uluslararası ilişkilerde devlet dışındaki aktörlerin sayı ve etkinliklerinin artmış olmasıdır. Çok uluslu şirketlerin güç kazanması, uluslararası örgütlerin, yasadışı grupların ve sivil toplum kuruluşlarının uluslararası politikadaki nüfuzlarının artması, devleti, aktör olarak pozisyonunu paylaşmaya zorlamıştır. Bu netice, küreselleşmenin uluslararası sistemde ortaya çıkardığı yukarı-yönlü bir çeşitlenme olarak değerlendirilebilir. Yine buna bağlı olarak bireyin, devlet karşısında aktör olarak güç kazanması da küreselleşmenin aşağı-yönlü bir sonucudur. Küreselleşme sürecinde "birey olma bilincinin" yükselmesi ile birlikte bireylerin insan hakları ve çevrecilik vb. konularda örgütlenme eylemliliklerinin artması neticesini doğurmuştur. Bu durum beraberinde, demokrasi sorunları ve azınlık hakları gündemlerinin, devletlerin siyasal sorunları düzleminde daha fazla tartışılır olması durumunu getirmiştir. Bu süreçte ekonomik bakımdan geri kalmış ülkelerde, etnik ve dinsel

ayrılıkçı hareketlerin yayıldığı ve bu ülkelerin istikrar noktasında daha da güçsüz bir hal aldıkları gözlemlenir. Bu bakımdan küreselleşmenin siyasal boyutunun gelişmiş ülkelere nazaran gelişmemiş ülkeler için daha zorlu şartlar ürettiği düşünülebilir. Zira sanayileşmiş devletler, siyasal ve iktisadi menfaatlerini koruma yönünde çok uluslu şirketler ve diğer uluslararası aktörleri etkileme yetenekleri ile paralel olarak, bu menfaatlara kaynak teşkil eden ülkelerdeki siyasal durumun kötüleşmesini göz ardı edebilmektedirler (Yılmaz, 2017, s. 75).

Giddens'in küreselleşme tanımına uygun olarak (Giddens, 2001), toplumsal küreselleşme, uluslararası sivil toplum hareketlerinin güç kazanmasıyla karakterize olan, toplumsal ilişkilerin yoğunlaşması sürecini ifade eder. Bunun yanında ülkelerin, kolektif savunma politikaları üzerinden silahlı güçlerini birleştirmeleri de farklı yeni sonuçlar ortaya çıkarmaktadır. Örneğin belirli bir bölgede ortaya çıkan bir çatışma, barışı koruma faaliyetlerinde olduğu gibi, askeri bir birleşmeyi aktive ederek, sorunu bölgeselden küresel ölçeğe taşıyabilir (Giddens, 2001). Uluslararası sistemdeki aktörler arasındaki bu askeri etkileşimi vurgulayan askeri küreselleşme, aynı zamanda güvenlik anlaşmaları, yurtiçi askeri üretim anlaşmaları, silahsızlanma rejimi gibi konuları da kapsar şekilde, küreselleşmenin askeri boyutunu temsil etmektedir.

Özellikle internet teknolojisindeki gelişmenin küreselleşmenin hemen her boyutunda temel bir etkisi olduğu kabul edilir. Buna bağlı olarak gelişen bilişim ve ulaşım teknolojisi; ekonomik, toplumsal ve kültürel bağlamda küreselleşmenin itici gücünü oluşturur. Bu anlamda, teknolojik küreselleşme, dünya üzerindeki sermaye piyasalarının birbirine eklenmesini ve karşılıklı bağımlılığın artmasıyla ortaklıklar kurulmasının zorunluluğunu ifade eden, küreselleşmenin finansal boyutunun; başka bir deyişle finansal küreselleşmenin en önemli bileşenidir. Yine benzer şekilde, bahsedilen alanlardaki teknolojik gelişme; iletişim ve ulaşımındaki kısıtlılıkları ve bu sayede dünya üzerindeki mesafeleri neredeyse ortadan kaldırmıştır. Uzak coğrafyalardaki insanların bu imkanlarla yakınlaşması ve dolayısıyla üretim ve tüketim tarzları dahil olmak üzere aralarında kültürel bir benzerliğin oluşması, coğrafi küreselleşme ve buna bağlı olarak kültürel küreselleşme (Magu, 2015) kavramlarıyla karşılık bulmaktadır.

Küreselleşmenin bahsedilen tüm bu boyutlarının, dünya üzerinde bir benzeşme, yakınlaşma ve bütünleşmeye işaret ettiği açıktır. Çok yaygın bir referans noktası olarak kullanılmasının yanında küreselleşme, bazı yazarlarca, genel kabulün aksine bir aynılaşmayı değil, aynılaşmanın azalışını simgeler. Bu bağlamda küreselleşmeyi homojen bir süreç olarak yorumlamak hata olacağı gibi, bu olgunun kendi içinde çelişen ve kendisini aşındıran bir diyalektik süreç olduğunu göz önünde bulundurmak gerekir. Örneğin Chomsky, küresel manada ücretlerin ve fiyatların son yıllarda birbirine yaklaşma oranlarının azaldığını belirtmektedir. Yani dünya üzerinde sermaye hareketlerinin hız kazanmış olmasına karşın, işçilerin aldıkları ücretlerde bir aynılaşma söz konusu değildir ve bu da giderek azalan bir küreselleşmeye işaret etmektedir (Chomsky, 2003). Dolayısıyla “aynılaştırıcı” özelliklerine karşılık küreselleşmenin dünya üzerindeki çatışmaları azaltıcı bir etkisi olduğunu söylemek mümkün değildir. Aksine Chomsky’ye göre, küresel işsizliğin ürkütücü boyutlara ulaşması muhtemel görünen; ayrıcalık, hırs ve başarı değerlerine adanmışlığın hiçliğe götürdüğü, kapitalizmin doruk noktasına ulaştığı bir süreç olarak küreselleşme, eşitsizliğin ve adaletsizliğin arttığı bir belirsizliği ifade etmektedir (Fox, 2001). Bu bağlamda çatışma ve uzlaşma noktasında küreselleşmenin bütünleştiriciliğine ilişkin çıkarımlar, sürecin devamlılığı konusunda olduğu gibi, halen belirsizliğini korumaktadır. Buna karşın, sınır tanımayan ve tüm insanlığı doğrudan ilgilendiren küresel ısınma gibi gezegen ölçeğindeki çevre sorunları üzerindeki ortak eylem planlarını ifade eden ekolojik küreselleşme, orta ve uzun vadede küreselleşmenin zorunlu bir birleşme doğurabilecek en etkili boyutu olarak görülebilir.

Yukarıdaki bilgiler ışığında denilebilir ki; sosyal bilimlerin hemen her alanında çok yaygın bir şekilde kullanılan “küreselleşme”, genel olarak bir durumdan ziyade, bir süreci ve bir algılayış biçimini ifade etmektedir (Çağla, 2010, s. 350). Ancak Giddens’in da vurguladığı üzere küreselleşme yalın ve bütünsel bir süreç değil; birbiriyle ilişkili süreçlerin bulunduğu bir olgular toplamıdır. Bu süreçte geleneksel manadaki güç, dağılma eğilimi gösterse de, süreç bundan ibaret olmayıp; daha ziyade coğrafi olarak birbirinden uzak insanların ilişki düzeylerinin ve olayların birbirini etkileme potansiyelinin arttığı bir dönemi nitelendirmektedir (Giddens, 2001). Bu dönemi şekillendiren faktörler genel olarak şu şekilde sıralanabilir (Paksoy, Paksoy, & Alancıoğlu, 2013): Teknolojinin yaygınlığı, İletişim teknolojisinin

gelişmesi, rekabetin yoğunluğu, tüketicinin bilinçlenmesi, ulaşım teknolojisindeki gelişmeler, eğitim seviyesinin yükselmesi, çalışma koşullarının düzelmesi, katılımcı demokrasinin yaygınlaşması, liberal ekonominin yaygın egemenliği, turizmin yaygınlaşması.

İçinde yaşadığımız dönemin, ekonomik, sosyal, siyasal ve teknolojik açılardan sıra dışı değişimlere sahne olduğundan kuşkusuz olmamakla birlikte, küreselleşmeyi bütünüyle yeni ya da yüzyıllardır devam eden bir süreç olarak tanımlamak doğru olmayacaktır. Bu bağlamda göz önünde bulundurulması gereken; sürecin, Soğuk Savaş sonrası dönemde giderek hızlanmış (Rudolph, 2003) olmasıdır. Bu yönüyle küreselleşme, bu çalışmada da olduğu gibi çoğu kez hem iki kutuplu sistemin sonrasını vurgulayan bir süreç, hem de bir hızlandırma/dönüştürme gücü olarak kullanılmaktadır.

Bugünün uluslararası sisteminin doğuracağı olayların ve bu olayların sonuçlarının, Soğuk Savaş dönemine kıyasla kestirilebilmesinin güçlüğü, belirtildiği şekilde çoğu kez küreselleşme sürecinin kendisi olarak nitelendirilen, ancak esasen küreselleşme sürecinin hızını çok büyük ölçüde arttırdığı Soğuk Savaş sonrası dönemin parametrelerinin sayısının inanılmaz ölçüdeki büyüklüğünden ve aralarındaki ilişkilerin ölçülebilmesinin güçlüğünden kaynaklanmaktadır. Bu büyüklük ve güçlük nedeniyle, bugünün uluslararası sistemini tanımlayan ya da bütünüyle açıklayan, üzerinde uzlaşmış bir paradigma bulunmamaktadır. Yine de yukarıda bahsedildiği şekilde parametrelerinin genel olarak; yeni bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişmeleri, buna bağlı olarak bir küresel finans ağının oluşturulması, tüketim konusunda birbirine benzerliğin artması, uluslararası kuruluşların dünya ölçeğinde faaliyet kabiliyetlerini arttırması, çok uluslu şirketlerin etki alanı ve etkileme kapasitesi bakımlarından gelişmesi ve devletlerin işlevlerinin sorgulanmaya başlanması gibi değişikliklere bağlı olduğu kabul edilen (Ülman, 2001) küreselleşmenin, bu paradigma eksikliğinde işlevsel bir rolünün olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Küreselleşme sürecinde güvenliği tanımlamak adına kat edilen yol, kavram üzerindeki tartışmaların genişlemiş olması olarak özetlenebilir. Güvenliği tanımlama çabaları bu dönemde öylesine yoğunlaşmıştır ki, Baldwin'in de belirttiği gibi yakın

dönemde güvenliğin yeniden tanımlanması “akademik bir endüstri” halini almış (Baldwin, 1997) ve bu çabalar neticesinde küreselleşme-güvenlik ilişkisi önemli bir inceleme alanı haline gelmiştir. 11 Eylül terör saldırılarına kadar, ekonomik karşılıklı bağımlılık, riskler ve fırsatlar üzerine yoğunlaşan çalışmalar, bu tarihten sonra güvenlik ve küreselleşme ilişkisini anlamlandırmaya odaklanmıştır (Kay, 2004; Rudolph, 2003).

Dönüştürücü bir süreç olarak küreselleşmenin güvenlik kavramı üzerinde yarattığı etkiyi özetlemeye çalışırken, ilk olarak karşımıza çıkan konulardan biri, silahlı çatışmalardır. Bahsedilen süreçte, belirtilen dönüştürücü etkenlerle, silahlı çatışmaların niteliğinde geleneksel savaş anlayışından iç çatışma ve devletlerarasındaki küçük savaflara doğru bir değişim söz konusudur. İkinci konu ise tehdit kavramı ve algısıyla ilgilidir. Günümüzde ulusal güvenlik kavramının bağlamları tehditlerin çeşitlenmesi neticesinde; ticari ve çevresel alanlar ile sağlık alanını kapsayacak şekilde genişlemiştir. Buna bağlı olarak güvenliği sağlama aygıtları, askeri niteliklerinin yanında yeni özellikler de kazanmıştır. Küreselleşmenin güvenlik kavramı üzerindeki etkilerinden üçüncüsü; devletin güvenlik sağlayıcı olarak tekliğine ilişkin geleneksel yapı ile ilişkilidir. Küreselleşme sürecinde devletin bu pozisyonunun aşındığı, zira devletin yeni güvenlik sistemi içerisinde tek başına bir güvenlik sağlayıcısı olamayacağı iddia edilmektedir. Bu bağlamda devlet içeride ve dışarıda yeni işbirlikleri ve ortaklıklar kurmaya daha fazla ihtiyaç duymaktadır (Ripsman & Paul, 2005).

Soğuk Savaş'ın bitiminden günümüze kadar geçen süreyi kapsayan bu yakın dönemde güvenlik çalışmalarında ortaya çıkan dönüşüm, tehditlerin genişlemesinin yanında aktörlerin çeşitlenmesi ve bu aktörlerin aralarındaki ilişkilerin derinleşmesi ile bireyin devlet karşısında güç kazanması noktasında yoğunlaşır. Özetle bilgiye ulaşımın çok kolaylaşması ve küreselleşmenin araçları vasıtasıyla ekonomik açıdan kalkınan, bu anlamda eski sıradan pozisyonuna nispetle devlet karşısında güç kazanan bireyler, devletler tarafından güvenliğin bir bileşeni olarak algılanmaya başlanmışlardır. Bu dönemde devlet karşısında güvenliğin topyekun sağlanabilmesi adına referans olarak kabul edilmeye başlanmalarının yanında bireyler, - Friedman'ın kavramsallaştırmasıyla “süper-güçlendirilmiş bireyler” (Friedman, 2000, s. 33) -, kitleler üzerinde etkiye sahip olabilmeleri açısından, devlet-dışı bir

tehdit kaynağı olarak da değerlendirilebilir hale gelmişlerdir (NATO Allied Command Transformation, 2009, s. 28). II. Dünya Savaşı'nın ardından geliştirilen insan hakları normları ekseninde başladığı kısmen kabul edilen bu süreç, küreselleşme çerçevesinde doruk noktasına ulaşmıştır (Erdoğan, 2013). Buna bağlı olarak, birey-devlet ikilisi için güvenlik çalışmalarında temel bir dönüştürücü olarak kabul edilen küreselleşme olgusu, tam tersi savunulabilecek olsa bile, sivil alanın sınırlarını genişleterek ve devleti birey için var olan bir aygıt olarak konumlandırarak, bireyin aktör olarak öne çıkmasında doğrudan etkili olmuştur denilebilir.

Güvenliğe dair geliştirilmiş geleneksel algı, küreselleşme süreci içerisinde, güvenlik kavramının aslında tüm sosyal olgularla, ulusal ve uluslararası düzlemlerdeki tüm kurum ve kuruluşlarla, uluslararası sistemin bütününden bireye kadar bütün aktörlerle, özetle yine devletten ayrı düşülmesi olanaksız olan günlük hayata ilişkin bütün dinamiklerle ilişkili olduğu düşüncesine dayanan eleştirilere maruz kalmıştır. Yukarıda da belirtildiği gibi, geleneksel güvenlik algısı realist paradigma çerçevesinde anlamlandırılmakta ve askeri güç ile sınırların korunmasına odaklanarak egemenlik kavramı üzerinden hareket etmektedir. Bu ekseninde güvenlik, devletlerarasındaki kaçınılmaz ve devamlı bir güç mücadelesi içerisinde yapılan çatışma potansiyeli üzerine ekseninde kurgulanır (Krause & Williams, 1996). Carr'ın uluslararası ilişkiler alanınının klasik eserlerinden biri olan "Yirmi Yıl Krizi" başlıklı çalışmasında olduğu gibi, güç olgusunun iktisadi boyutları noktasına dikkat çekilmesinin tarihi iki savaş arası döneme uzanıyor olsa da (Carr, 2010, s. 173) uluslararası güvenlik çalışmalarında askeri unsurlar dışındaki güç kaynaklarına çok daha sonraki dönemlerde atıf yapılmaya başlanmıştır (Rudolph, 2003). Ancak, küreselleşmenin hız kazanması neticesinde, bahsedilen sosyal olgular çeşitlenmiş ve buna mukabil ulusal ve uluslararası düzlemdeki aktörler arasında mevcut olan etkileşim dönüşüme uğramıştır. Buna bağlı olarak güvenlik olgusunda da bir takım değişiklikler yaşanmış, kavramın ilişkili olduğu konular çeşitlenmiş ve zaman içerisinde yeni güvenlik algıları ve arayışları meydana gelmiştir. Yeni güvenlik çalışmaları çerçevesinde, güvenliğin boyutları, politik, iktisadi, toplumsal, kültürel ve çevre sorunlarını da içerecek şekilde genişlemiş ve devletlerin yanı sıra, toplumsal gruplar ve bireyleri de içine alacak şekilde derinleşmiştir (Tanrıseven, 2014, s. 122-123) Bu bağlamda çevresel bozulma, küresel ısınma, uyuşturucu madde ve insan kaçakçılığı, göç, göçmen, mülteci,

sığınmacı sorunları, salgın hastalıklar, kontrolsüz nüfus artışı, temel besin maddeleri ve suya erişime ilişkin sorunlar, iktisadi eşitsizlik, etnik ve dini temelli çatışmalar gibi pek çok konu artık güvenliğin gündemine dahil olmuştur (Owen, 2004). Bu sayılan alanlara ilişkin problemler elbette ki bütünüyle yakın döneme ait sorunlar değildirler. Ancak burada bahsedilen husus, bu konuların güvenlik konsepti içerisinde değerlendirilmeye başlanmasının, yani bu alanlarla ilişkili sorunların tüm aktörlerin güvenliğine ilişkin olduğuna dair farkındalığın yeni olduğudur. Bu farkındalığın artmasının temelinde yatan esas sebep ise, geleneksel güvenlik anlayışındaki ana parametrelerin önem skalasında, sayılan bu unsurlara ilişkin problemlerle dengeye gelmesi ve bu anlamda nispi bir önem kaybına uğramış olmasıdır (Tavas, 2011, s. 197). Başka bir deyişle yaşanan bu dönüşümün asıl sebebi askeri unsurlar dışında devletleri tehdit eden yeni alanların varlığının farkına varılmasıdır

İki kutuplu sistemde devlet odaklı olarak değerlendirilen tehdit algısı da askeri unsurlar üzerine odaklanmaktadır. Bu bağlamda devletlerin bahsedilen tehditlerden korunabilmesi de askeri kapasitelerin, mümkün olduğunca artırılması gerekliliğini beraberinde getirmiştir. Buna bağlı olarak askeri gücün yükseltilerek esasında tüm taraflar için tehdidin büyütülmesi anlamını taşıyan “güvenlik ikilemi” kavramının muhtevası da (Tang, 2009) Soğuk Savaş sonrası dönemde değişikliğe uğramıştır. Zira artık güvenlik anlayışı dışsal tehditlerle örülü bir düşünceden, devlet altı ve devlet ötesi oluşumlara dokunarak salt askeri gücün ötesine uzanmıştır (Çiçekçi, 2012, s. 36). İki kutuplu sistemin sona ermesinin ardından eleştirel düşüncenin yükselişe geçişiyle önceki dönemde güvenlik algısını şekillendiren “devlet merkezli” (*state centric*) anlayış, birey odaklılık yönünde bir seyir göstermiştir. Çünkü bu dönemde, güvenliğe ilişkin geleneksel olarak algılanan gelen tehditler noktasında meydana gelen çeşitlenme ve buna bağlı olarak ortaya çıkan sorunların çözümüne ilişkin karşılaşılan güçlükler, çözümlenelerde devlet dışındaki birimlerin de analiz odağı olarak düşünülmesini zorunlu kılmıştır. Dolayısıyla denilebilir ki, güvenliğe dair bir konu incelenirken, referans nesnesi olarak devlet haricinde başka birimlere yönelim zorunlu bir hal alıyorsa; mevcut durum, bir yandan, söz konusu olan tehdidin geleneksel güvenlik algısıyla bertaraf edilemeyeceğini, öte yandan da odaklanılmak durumunda kalınan diğer aktörlere yönelmiş olduğunu ortaya koymaktadır (Institute for Safety, Security and Crisis Management (COT), 2007, s. 38).

Küreselleşme sürecinde güvenliğin belirgin bir şekilde birey merkezli olarak değerlendirilmeye başlanması, insan hakları çerçevesinde devlet ve birey arasında kolektif bir güvenlik zemini oluşmasına sebep olmuştur. Bu bağlamda “insan hakları ihlalleriyle bireyin güvenliğine zarar verilmesi, meşruiyet çerçevesinde devleti baskı altına alırken; ulusal, bölgesel ve küresel düzlemlerde güvenliğe zarar vermektedir” anlayışının yaygınlaşması, güvenliğin bütüncül bir şekilde birey eksenli olarak düşünülmesi gerekliliğine işaret etmektedir (Dağı İ. , 2000, s. 210). Küreselleşme ekseninde ortaya çıkan ve sürece paralel olarak yoğunluk kazanan ulus-devlet tartışması kapsamında, ulus-devletin geleneksel konumunun aşındığı ya da işlevinin farklılaştığı yönündeki görüş, küreselleşmeye hem olumlu bakanlar hem de olumsuz bakanlar tarafından kabul edilmektedir.

Küreselleşme ekseninde dünya üzerindeki bütünleşme/aynılaşma bir yandan artarken, Avrupa Birliği'nin göçmen krizi karşısında uyguladığı gibi ya da ABD'nin 11 Eylül sonrası ortaya koyduğu güvenlik doktrini çerçevesinde ortaya çıkan, ulusal kimlikleri pekiştirici politikalar, ayrışmayı/farklılaşmayı tetiklemektedir. Bu bağlamda bir süreç olarak küreselleşmenin sonuna ya da kaderine ilişkin çıkarımlar günümüz itibarıyla muğlaklığını korumaktadır. İzleyen dönemde ortaya çıkacak sistemin dinamikleri tam olarak kestirilememekle birlikte, bu sürecin, küreselleşmenin hem öznesi hem de nesnesi olarak uluslararası aktörlerin ona karşı takınacağı tavır ile şekilleneceği açıktır (Zedillo, 2008)

Bu bilgiler ışığında diyebiliriz ki, “uluslararası ilişkilerde güvenliğin dönüşümü” özetle, güvenliğin, tehditler bağlamında genişlemesini ve aktörler bağlamında derinleşmesini ifade eder. Bu genişleme ve derinleşme olguları, güvenlik gündeminin önemli bir aracı olarak “insan güvenliği” kavramının oluşmasına zemin hazırladığı gibi, bu kavram etrafında gelişen yeni bir güvenlik anlayışının ve tartışmasının oluşmasını sağlamıştır.

1.2.1. Yeni Tehdit Alanları ile Güvenliğin Genişlemesi

Soğuk Savaş döneminin başlangıcından bugüne kadar, güvenlik çalışmalarını çerçeveleyen ve bu anlamda güvenlik konseptinde ve ona ilişkin kavramlarda hacimsel bir büyümeye sebep olan ki unsurun varlığından bahsetmek mümkündür.

Bu unsurlardan ilki, güvenliğin genişlemesi olarak özetleyebileceğimiz; II. Dünya Savaşı'nın sonundan itibaren geleneksel güvenlik çalışmalarının odağını oluşturan ulusal çıkar ve askeri tehdit konularının dışında, iki kutuplu sistemin son yıllarından itibaren uluslararası politikada giderek belirginleşen ve gövdesini; şiddet, risk ve korku kavramlarının oluşturduğu, yeni tehdit alanlarıyla karşılaşılmasıdır. Bu dönemde güvenlik, kolektif güvenlik anlayışı temelinde şekillenirken, ekonomik gelişmişlik ve siyasi bütünleşmenin güvenlik noktasındaki önemi vurgulanmıştır (Buzan, 1991). İkinci unsur ise, 1990'lardan itibaren güvenlik çalışmalarındaki dönüşümü vurgulayan, meselelerin neticesinden ziyade kaynağına odaklanılması düşüncesi ekseninde gelişen "Eleştirel Güvenlik Çalışmaları'dır" (Birdişli, 2014). Diğer bir ifade ile küreselleşmenin dönüştürücü etkisi sonucunda güvenliğe ilişkin algı, farklı tehdit alanları ile genişlemiş ve ortaya çıkan bu yeni durumda güvenlik çalışmaları, güvenliğine odaklanılan birim ve algılanan tehdidin kaynağı bağlamında geleneksel güvenlik anlayışını sorgulayan düşünsel bir zemine yerleştirilmiştir. Bu sorgulayıcı düşünsel zeminde alan çalışanları, iki kutuplu sistemin genel olarak askeri ve özelde nükleer güce ilişkin obsesyonlarının, güvenlik çalışmaları için yanıltıcı ve eksik bir sınırlandırma olduğu düşüncesinde birleşmektedirler. (Birdişli, 2014). Öte yandan saplantı oluşturan bu tehdit alanlarının tehlike potansiyelinin azalmadığı ancak, askeri nitelikte olmayan diğer tehdit alanlarının günümüzde en az askeri unsurlar kadar risk oluşturur hale geldiği, alan çalışanlarının birleştiği diğer bir noktadır (Bilgin, 2003; Wæver, 2007; Aksu & Turhan, 2012).

Eleştirel Güvenlik Çalışmaları, 1994 yılında Toronto'da düzenlenen bir uluslararası konferansta, Soğuk Savaş sonrası dönemin güvenlik konsepti üzerine bir grup akademisyenin ortak çalışması neticesinde ortaya çıkmıştır (Yılmaz, 2017, s. 86). 1997 yılında Keith Krause ve Michael C. Williams tarafından derlenen "Critical Security Studies: Concepts and Cases" adlı eserle, eleştirel güvenlik çalışmaları bir yükseliş trendi yakalamıştır. Bu çalışmalar kapsamındaki post pozitivist metodolojik yaklaşıma dayanan eleştirel tutum, eleştirel kuramla ve devlet merkezli olmayan bir anlayışla temellendirilmektedir. Eleştirel Güvenlik Çalışmaları, güvenliği, aktörler ve boyutlar bakımından geniş bir perspektifte ele almaktadır. Eleştirel Güvenlik Çalışmaları kapsamında değerlendirebileceğimiz çalışmalar, güvenliğe yönelik tehditlerin çeşitlendiği savunusu üzerinde, güvenliği sorgulamaya "güvenliğin referans nesnesi" üzerine odaklanarak başlar. Soğuk Savaş sonrası

güvenlik anlayışının şekillenmesi yönünde, Eleştirel Güvenlik Çalışmalarının yaptığı en belirgin katkı, güvenliğin fikirler, değerler ve normlar ekseninde, aktörler tarafından oluşturulan bir kavram olarak algılanması gerekliliğini ortaya koymuş olmalarıdır. Bu noktada karşımıza, bir uluslararası sorunun, aktörler tarafından güvenliğe yönelik tehditler kapsamında söyleme dahil edilmesi ve güvenlik alanına dahil edilmiş olma neticesini ifade eden “güvenlikleştirme” (*securitization*) kavramı çıkmaktadır. Güvenlikleştirme sürecine mukabil, o aktör, bahsi geçen konu karşısında olağanüstü tedbirler alma yönünde bir dereceye kadar meşru bir zemine kavuşmuş olmaktadır (Buzan, Weaver, & Wilde, 1998, s. 17). Eleştirel Güvenlik Çalışmalarının, güvenliğin aktörler tarafından inşa edilen bir kavram olarak tasavvur edilmesi vasıtasıyla, insan güvenliğinin kavramsal olarak somutlaşmasının ardından, bir norm olarak yükselişe geçmesinde önemli bir katkısı olduğu açıktır.

Betts, strateji çalışmaları ve güvenlik araştırmaları arasındaki ilişkiyle ilgili olarak, bu düşüncenin aksi yönünde görüş bildirmektedir. Buna göre, savaş olgusunun halen uluslararası ilişkilerde belirleyici bir rol oynuyor olması nedeniyle, güvenliğin genişleyen gündemine rağmen, strateji araştırmaları mevcut pozisyonunu korumalıdır. Betts’in kurgusuna göre, uluslararası ilişkiler üst üste binen üç katmandan oluşmaktadır. Bu katmanların temelinde, askeri konularla ilgili çalışmalar yer almaktayken, ikinci katmanı strateji çalışmaları ve üçüncü katmanı da artık genişlemiş olan güvenlik araştırmaları oluşturmaktadır. Buradan da anlaşılacağı üzere Betts, stratejik araştırmalar ile güvenlik çalışmalarını birbirinden ayrı iki alan olarak konumlandırmakta ve strateji çalışmalarını, güvenliğe yeni eklenen konular ile klasik askeri alanların geçiş düzleminde yer alan bir pozisyonda değerlendirmektedir. Zira güvenlik kapsamında değerlendirilebilecek alt alanların sınırsız oluşu, uluslararası ilişkiler disiplini içerisinde metodolojik bir kısıtlılığa sebep olduğundan strateji çalışmaları güvenlik araştırmalarından ayrı bir alan olarak kurgulanmalıdır. Uluslararası ilişkilerin bahsedilen şekilde üç katmanlı olarak organizasyonel hale getirilmesi, ancak askeri konuların uluslararası ilişkilerin temel misyonu olarak düşünülmesi ile mümkündür. Dolayısıyla, strateji çalışmalarının uluslararası ilişkiler disiplini içerisindeki konumu, güvenlik gündemine eklenen yeni konular nedeniyle hem akademik hem de siyasi bakımdan değişmemelidir (Betts, 1997). Ne var ki, neo-realist düşünceye paralel olarak askeri gücü uluslararası ilişkilerde merkezi bir pozisyonda değerlendiren Betts, güvenlik gündemine dahil

olduğunu kabul ettiği yeni tehdit alanlarına ilişkin sorunların çözümüne dair bir açılım yapma noktasında eksik kalmaktadır.

İki kutuplu sistemin sonuna doğru, sayılan bu yeni tehdit alanlarının, ulusal güvenlik konsepti içerisine dahil edilmesi gerektiği fikri, “yaşamı ve refahı tehlikeye düşüren her faktörü ve olguyu ulusal güvenliğe yönelik bir tehlike olarak değerlendirmenin, güvenlik konseptinin içini boşaltacağı” (Deudney, 1990) savıyla, şiddetle eleştirilmiştir. Aynı doğrultuda Walt da, “güvenlik çalışmalarının kapsamının bahsedilen şekilde genişletilmesinin, güvenlik konseptinin kuramsal bütünlüğüne zarar vereceğini ve sayılan bu yeni tehdit alanlarına ilişkin önemli sorunların çözümünü güçleştireceğini” belirtmektedir (Walt S. M., 1991). Walt’un bu düşüncesi, güvenliğin “pozitivist bir algıyla ve neo-realizmin sisteme ilişkin aşılabilir anarşizm düşüncesi ekseninde sınırlı bir alana hapsedildiği” savıyla eleştirilmiştir (Kolodziej, 1992).

Genişleyen güvenlik çalışmaları içerisinde stratejik araştırmaların pozisyonunu 1979 Sovyetlerin Afganistan’ı işgali ve 1980’lerin sonunda Sovyetler Birliği’nin dağılması üzerinden irdeleyen Freedman, bu iki olayın askeri stratejilerin öngörülmesi zayıflığını ortaya çıkardığını belirtir. Freedman’a göre; strateji alanında çalışanlar askeri konular kadar antropoloji gibi sosyal bilim dallarına da ilgi göstermeli; bu doğrultuda hızla değişen ekonomik, sosyal ve çevresel faktörler dikkate alınmalıdır. Çünkü sayılan bu faktörler, silahlı çatışmaya neden olabilmekte ve savaş durumunun gidişatını etkileyebilmektedirler. Ancak Freedman’a göre güvenliğin çok geniş bir alanı kapsayacak şekilde yeniden tanımlanması, yani bahsettiğimiz şekilde genişlemesi, alanın asıl odağının kaybolması riskini taşımaktadır. Bu tereddütte Freedman, geleneksel güvenlik yaklaşımının değişen şartlar ve özellikle Soğuk Savaş sonrasında uluslararası sorunsalları karşısında yetersiz kaldığını kabul etmekte ve güvenliğin daha önce ihmal edilmiş olan boyutlarının önemli olduğunu ve de bunların realist bakış açısını kaybetmeden askeri stratejilerde göz önünde bulundurulması gerektiğini belirtmekte (Freedman , 1998) ancak bu boyutlar kapsamında ortaya çıkan sorunlar karşısında nasıl bir politika izlenmesi gerektiği noktasında bir açılım yapmamaktadır.

Görülmektedir ki, güvenliğin genişlemesi en genel haliyle, klasik güvenlik anlayışındaki askeri tehditlere; ekonomik eşitsizlik, çevresel bozulma, küresel ısınma ve iklim değışikliği, doğal kaynakların tüketilmesi, göç ve göçe ilişkin problemler, yetersiz besin ve su, salgın hastalıklar, kontrolsüz nüfus artışı, bölgesel ve iç çatışmalar, uluslararası terörizm, organize suçlar vb. konuların eklenmiş olması anlamına gelir. Bu çerçevedeki tartışmalar, 1980'lerden itibaren yoğunluk kazanmaya başlamış ve Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından, bugüne değin güvenlik kavramı gittikçe genişletilmiştir (Buzan, 1991; Ullman, 1983; Booth, 1997; Dalby, 1997; Booth, 1999; Jones, 1999; Haftendorn, 1991). Yeni tehdit alanları olarak sayılan bu unsurlar, güvenlik konseptinin, demografik, iktisadi, toplumsal, çevresel ve kültürel boyutlarına işaret etmektedir. Güvenliğin bahsedilen bu boyutları içerisinde özellikle ekolojik bozulma, tüm ulusları doğrudan ilgilendiren bir alan olarak, bu bağlamda hiçbir açılımı bulunmayan geleneksel güvenlik anlayışının eleştirilmesi çerçevesinde önemli bir pozisyona sahiptir (Krause & Williams, 1996).

1.2.2. "Kimin Güvenliği" Sorunsalı ve Güvenliğin Derinleşmesi

"Güvenliğin derinleşmesi", güvenliğin bağıl olarak düşünöldüğü ve bu anlamda bireyden küre ölçeğine güvenlik ile aralarında ilişki kurulan birimlerle ilişkili bir ifadedir (Krause & Williams, 1996). Diğer bir ifade ile güvenliğin derinleşmesi, "güvenliği sağlanacak birimin ne olduğu" yani güvenliğin referans objesi ile ilgilidir ve dolayısıyla güvenliğin amacına dair bir açılım yapmaktadır (Institute for Safety, Security and Crisis Management (COT), 2007, s. 33). Güvenliğin derinleşmesi yukarı ve aşağı yönlü olan iki değışim boyutu üzerine temellendirilmektedir. Bunlardan birincisi yani yukarı yönlü değışim, geleneksel güvenlik anlayışının odaklandığı devlet düzleminden, küresel zemine geçişi ifade eder. Aşağı yönlü olarak nitelendirilen ikinci değışim boyutu ise, güvenliğin yine devlet düzeyinden, toplumlara, toplumları oluşturan gruplara ve nihayet bireylere doğru yönelmesi anlamını ihtiva etmektedir (Rotschild, 1995; Aksu & Turhan, 2012). Dolayısıyla denilebilir ki, güvenliğin derinleşmesi, yeni tehlike alanlarının gündemine dahil olmasıyla güvenliğin, bireyselden küresele yeni analiz seviyeleri ile karşılaşmış olmasıdır. Bu bağlamda "bölgesel güvenlik" (*regional security*) kavramı da güvenlik konsepti içerisinde yeni bir araştırma düzlemi olarak önemli bir pozisyona yerleşmektedir (Krause & Williams, 1996).

Klasik güvenlik anlayışını şekillendiren realist ve neo-realist bakış açısı, güvenliği askeri unsurlara indirgemesinin yanında, devleti merkeze alması sebebiyle “insan güvenliğine” ilişkin sorunlara yeterince cevap verememesi noktasında da eleştirilmektedir. Bu eleştiriler, genel olarak güvenliğin birey ve toplumsal alt gruplar seviyesinde ele alınması gerektiği noktasında yoğunlaşır (Munster, 2005). Küreselleşme sürecinde ortaya çıkan gelişmeler, devletin uluslararası ilişkilerin tek aktörü olma pozisyonu ciddi şekilde sarsmıştır. Eleştirel Kuram’ın uluslararası güvenliğe ilişkin birey odaklı çözümlene düşüncesi ekseninde denilebilir ki, devlet artık güvenlik aktörlerinden yalnızca birisi haline gelmiştir (Bilgin, 2005, s. 79-80). Ancak bu noktada belirtmek gerekir ki, güvenlik aktörleri içerisinde devletin ağırlığı diğerlerine göre çok daha fazladır.

Aşağıda daha ayrıntılı olarak incelenecek olan Aberyswyth Ekolü’nün önde gelen yazarlarından biri olan Booth’a göre, yukarıda genel hatlarıyla aktarılmaya çalışılan güvenliğin derinleşmesi ifadesi, devlet altı ve üstü aktörlerin güvenliğin gündemine dahil edilmesinden ibaret değildir. Güvenliğin derinleşmesi, yeni birimlerin kapsama dahil edilmesinin yanında, güvenliğe ve ona dair kavramlara belirli siyasal teoriler ekseninde yaklaşılması anlamını da ihtiva eder (Booth, 1997, s. 106). Çünkü güvenlik konsepti içinde olduğu kabul edilen hiçbir öge, diğerlerinden izole bir anlam taşımamaktadır.

Buzan’ın da vurguladığı gibi, günümüzde güvenlik konsepti, uluslararası düzeyden, devlet altı birimlere doğru etkileşimin arttığı ve bu anlamda bireyin devletin güvenliği noktasında normatif bir pozisyona geldiği bir karakter sergilemektedir (Buzan, 1991, s. 36). Belirtmek gerekir ki, Buzan bunu belirtmekle beraber, güvenliğin referans objesi konumuna yine devleti yerleştirmekte ve klasik güvenlik algısıyla örtüşen bu yaklaşımı bazı yazarlarca eleştirilmektedir. (Mcsweeney, 1999, s. 123). Çünkü salt devlet odaklı güvenlik yaklaşımı, küreselleşmenin dönüştürücü etkisiyle güvenlik alanına eklenen değişimlere karşılık verememekte ve bu nedenle de devletler güvenliğin sağlayıcısı olarak işlevlerini tam anlamıyla yerine getirememektedir. Dünya siyasetinde bugün ortaya çıkan tehlikeli çatışmaların nedenlerinden birisi de budur (Brown, 1998). Dolayısıyla, “devletlerin ülke sınırlarını kontrol altında tutmaları, o sınırlar içerisindeki insanların güvenliklerinin garanti altında olduğu anlamına gelmediği” akademik anlamda

giderek kabul görmeye başlamıştır (King & Murray, 2001). Bu bağlamda, güvenliğin, eklenen yeni tehdit unsurlarıyla genişlemesine ek olarak, bu tehditleri görmezden gelen geleneksel güvenlik algısının referans objesine ilişkin yaklaşımının da, aşağı ve yukarı yönlü bir değişime uğraması gerektiği savunulmaktadır. Bu gereklilik düşüncesi çerçevesinde meydana gelen, “insan güvenliği” kavramı eksenindeki tartışmalar, bugün dünya üzerinde yaşanan güvenlik krizlerinin çözümüne ilişkin düşünsel bir açılıma işaret etmektedir.

1.3. İnsan Güvenliğine Doğru: Yeni Güvenlik Çalışmaları

Düşünsel arka planı çok daha eskiye götürülebilecek olsa da, güvenlik çalışmalarının dönüşümü hakkında genel olarak kabul edilen görüş, bu dönüşüme bağlı olarak yeni güvenlik anlayışının Soğuk Savaş sonrasında ortaya çıktığıdır. Küreselleşme düzleminin hamurunun yoğrulduğu “Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü” (NATO) ve Varşova Paktı arasındaki jeostratejik rekabetin tüm uluslararası politikayı yönlendirdiği Soğuk Savaş yıllarında, güvenlik çalışmaları, akademik anlamda, Avrupa içerisinde “stratejik güvenlik”, ABD’de ise “ulusal güvenlik” konseptleri altında yürütülmüştür. Bu konseptleri şekillendiren geleneksel güvenlik anlayışının sorgulanışı, iki kutuplu sistemin son yıllarında başlamış olsa da, Soğuk Savaş’ın sona ermesinin ardından ciddi bir şekilde artmıştır. Bu sorgulayışın temeli, devlet merkezli ve “askeri güç” üzerinden kurgulanan yaklaşımların, yeni güvenlik alanları karşısında yeterince açıklayıcı olmadığı düşüncesine dayanmaktadır (Haftendorn, 1991). Bu dönüşüm, düşünsel kaynağını büyük ölçüde uluslararası ilişkiler disiplininin ciddi bir sorgusunu ifade eden “Eleştirel Teori’den” almıştır. Eleştirel teori, siyasal düşünce sistemine fikri bir darbe niteliği taşıyan eleştirel yaklaşımla, yeni güvenlik çalışmalarının da odağına yerleşmiş bulunmaktadır. (Bilgin, 2010). Ancak iki kutuplu sistem devam ederken ortaya çıkan yaklaşımlar ve oluşumlar, yeni güvenlik anlayışının ve bu anlamda yeni güvenlik çalışmalarının oluşmasında büyük öneme sahiptirler. Bu yaklaşım ve oluşumların en önemlileri arasında, “Bağlantısızlar Hareketi”, çalışmaları sürdürülebilirlik üzerine yoğunlaşan “Dünya Düzeni Modelleri Projesi” (Johansen, 1994), “nükleer silahsızlanma anlayışı ve taraftarları”, “Gandi ve takipçileri”, “Feminist Teori ve kadın hareketleri” ve “Üçüncü Dünya Güvenlik” yaklaşımı sayılabilir (Bilgin, 2008, s. 89-90; Bilgin, 2010).

Eleştirel teori, genel olarak ifade edersek, olguları ve olayları, bulunulan dönemin sosyo-ekonomik ve siyasi özelliklerini göz önünde bulundurarak, tarihi bir bakış açısıyla ele alır ve konunun kaynağına inerek analiz yapar. Yani geleneksel olarak yerleşmiş olanın özüne, nasıl hakim olduğuna ve hangi çıkarlara hizmet ettiğine odaklanır (Devetak, 2013, s. 168). Eleştirel Teori, Antonio Gramsci'den büyük ölçüde etkilenen Robert W. Cox tarafından (Yaramış & Kolasi, 2014, s. 171), "problem çözücü teori" ve "eleştirel teori" ayrımına dikkat çekilerek, uluslararası ilişkilere taşınmıştır. Bu yaklaşımda, geleneksel teorinin mevcut toplumsal-ekonomik-siyasi-ideolojik ilişkileri verili olarak kabul edişinin aksine, toplumsal yapının ve güç ilişkilerinin nasıl ortaya çıktığı ve hangi amaca hizmet etmekte olduğu irdelenmektedir (Cox, 1981). Teorideki bu ayrım, Soğuk Savaş sonrası dönemin dönüşen uluslararası sisteminin açıklanmasında pozitivist yaklaşımın açıklayıcılığını sarsmıştır. Zira Soğuk Savaş döneminin hakim uluslararası sistemi, pozitivist teori için "iki kutupluluk" ve "bilinbilir olma" gibi çok uygun araçlar sunmaktaydı ancak bu durum dönüşmeye başlamıştı (Kolasi, 2014). Bu dönüşüme bağlı olarak, Eleştirel Teori'nin uluslararası ilişkiler teorisinin gelişmesinin bir sonraki aşamasına temel olma özelliği taşıyabileceği düşünülmüştür (Jones, 1999, s. 1). Yeni Güvenlik Çalışmaları, önceki başlıklarda aktarılmaya çalışılan uluslararası sistemin ve dolayısıyla güvenlik kavramının geçirdiği dönüşüm sonucunda meydana gelen yeni bir güvenlik algısına dayanır. Bu algıyla, güvenliğin odaklandığı noktaların artık çeşitlenmiş olduğu vurgulanarak, güvenliğin inceleme alanı, askeri nitelikteki konuların ötesine taşınıp, bireylerden küre ölçeğine doğru bütün unsurlar güvenlik konseptine dahil edilerek genişletilmiştir. Bu nedenle, yeni güvenlik çalışmalarında, geleneksel güvenlik yaklaşımında merkeze alınan devlet, artık birey ve toplum ile birlikte değerlendirilerek referans objesi olarak nitelendirilmektedir. Güvenliği en genel haliyle, askeri nitelikteki tehditlerin tespit ve yok edilmesi olarak kurgulayan klasik güvenlik yaklaşımına karşı çıkışı ifade eden yeni güvenlik çalışmaları, güvenlik politikalarının temel amacının sadece silahlı çatışmaları ortadan kaldırmak değil buna bağlı olarak insanların mutluluğunu ve refahını tesis etmek düşüncesine dayanmaktadır (Bilgin, 2010). Bahsedilen karşı çıkışın, yukarıda aktarılan güvenliğin genişlemesi ve derinleşmesi bağlamında iki temel dayanağı bulunmaktadır ve bunlardan birincisi bahsedilen dönemdeki tehditlerin niteliğine, diğer ise güvenliğin sağlayıcısı ve güvenliği sağlanan birime ilişkindir. Kısacası iki kutuplu sistemin sonrasında güvenliğe eklenen konular, tehdit algısının odağını

diğer devletlerin yanında, devlet üstü ya da devlet içi alanlara doğru çevirmiştir ve devletler iç çatışmalarda görüldüğü üzere bizatihi tehdit olarak değerlendirilebilmeye başlanmıştır (Booth, 1991). Bu anlayışın yaygınlaşması neticesinde, güvenlik gündemi yeni bir karakteristiğe haiz olmuş ve bu durum beraberinde devlet odaklı bir güvenlik anlayışından birey odaklılık yönünde bir dönüşümü getirmiştir. Bu çerçevede gerçekleştirilen yeni çalışmalarda, bireyin güvenliğine daha fazla odaklanılmaya başlanmıştır. Bu anlamda, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın 1994 tarihli İnsani Kalkınma Raporu'nda somutlaşan "insan güvenliği" kavramı, bahsedilen dönüşümün bir ifadesi olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla denilebilir ki, bahsedilen yeni güvenlik yaklaşımı, güvenlikteki genişleme ve derinleşme olguları sonucunda meydana gelen düzlemde "kimin için güvenlik?" sorusuna, bireye işaret ederek, "insan" cevabını vermektedir (Bilgin, 2010).

Yukarıda belirtildiği gibi güvenliğin askeri unsurlar ekseninde değerlendirildiği devlet merkezli güvenlik anlayışının eleştirisi Soğuk Savaş sonrasında başlayan bir süreç değildir. Küreselleşmenin Soğuk Savaş dönemindeki nispeten yavaş olan aşaması içerisinde devlet merkeziliği eleştiren önemli bir kesim, "Barış Araştırmacıları" olarak isimlendirilmekteydi. Daha sonra "Barış Çalışmaları" olarak isimlendirilen Barış Araştırmaları 1950'lerde ABD ve Avrupa'da ortaya çıkmıştır. Eleştirel Güvenlik Çalışmaları'na düşünsel kaynaklık eden "Barış Araştırmaları'nın" başlıca amaçları, savaşın yok edilmesi, şiddetin kontrol altına alınması ve barış kavramının yeniden tanımlanması olarak ifade edilebilir (Lawler, 2013, s. 78). Güvenlikli bir ortamı, bireyin güvenliği üzerinden inceleyen yeni anlayışla, klasik güvenlik çalışmalarının temelinde savaş ve barış ikilisi üzerine kurgulanıyor olması; barışın doğrudan savaşın yokluğu anlamıyla sınırlandırılmasının, algı ve çözümlemede yanlış sonuçlar doğurması nedeniyle reddedilmiştir. Buna bağlı olarak geliştirilen "negatif" ve "pozitif" barış kavramları, Yeni Güvenlik Çalışmaları içerisinde savaş ve barış kavramlarını farklı bir perspektife taşımıştır. Barış Çalışmaları'nın önde gelen kuramcılarından Webel ve Galtung'a göre barış, iki ayrı temelde ifade edilmesi gereken bir kavramdır. Bunlardan pozitif barış, fiziksel ve kültürel ve yahut yapısal bir şiddetin yokluğunu ifade ederken, negatif barış ise yalnızca fiziksel şiddetin olmaması haline işaret etmektedir (Webel & Galtung, 2007, s. 6). Başka bir ifadeyle negatif barış, düşman ve düşmanlıkların bulunmadığı bir hali ifade etmektedir. Bu haliyle negatif ve pozitif barış kavramları yeni güvenlik

çalışmalarının da odağına yerleşmiş, sosyal, ekonomik ve kültürel boyutları kapsayacak şekilde irdelenmiştir. Negatif güvenlik ve pozitif güvenlik kavramları da bu düşünce düzleminde ortaya çıkmış kavramlardır. Bu şekilde yeni güvenlik çalışmalarında güvenlik, şiddet konusu üzerinden de genişletilmiş olmaktadır.

Yeni güvenlik anlayışı, 11 Eylül saldırılarının ardından ciddi bir sorgulama sürecine girmiştir. Bu süreçte, terör saldırıları sonrasında Afganistan ve Irak'ta başlatılan savaşların, güvenlik konusunda askeri gücün devam eden önemini gösterdiği; geleneksel silah yarışlarının yanı sıra nükleer, kimyasal ve biyolojik silahların güvenlik gündeminde hala önemli olduğu; bu bağlamda küreselleşmenin kendi kendisini aşındırıcı yapısı nedeniyle küresel bir anlaşmaya ulaşmayı engellediği gibi düşüncelerle realizmin güvenlik yaklaşımına tekrar bağlanılır (Baylis, 2012) gibi olunmuşsa da, sonrasında yaşanan uluslararası gelişmelerle askeri güce odaklanan ve diğer unsurları göz ardı eden güvenlik yaklaşımının, mevcut güvensizlikleri tespit etmede yetersiz kaldığı yeniden hatırlanır olmuştur. Bu bağlamda dünya politikası anlamlandırılmaya çalışılırken, devlet kadar, devlet dışı aktörlere; sert güç kadar yumuşak güç unsurlarına da önem verilmesi gerekliliği bir kez daha ortaya çıkmıştır (Bilgin, 2010).

1.3.1. Kopenhag Ekolünün Katkısı

Kopenhag Ekolü, Kopenhag'da bulunan "Çatışma ve Barış Araştırma Enstitüsü" bünyesindeki, özellikle Barry Buzan, Ole Waever ve Jaap de Wilde'in çalışmalarıyla anılmaktadır. Kopenhag Ekolü'nün çalışmaları, yeni güvenlik çalışmaları kapsamında oldukça önemli bir yer tutmuş olmasının yanı sıra 2008'de kurulan "Gelişmiş Güvenlik Kuramı Merkezi" ile de Kopenhag Üniversitesi içerisinde kurumlaşmıştır (Yılmaz, 2017, s. 88). Kopenhag Ekolü'nün güvenlik anlayışı; liberal, post-yapısalcı, sosyal inşacı ve neo-realist güvenlik yaklaşımlarının bir sentezi olarak yorumlanabilir (Karacasulu, 2007). Yukarıda da belirtildiği gibi genel olarak askeri konulara odaklanan klasik ulusal güvenlik anlayışını eleştiren yeni güvenlik çalışmalarının temel önerisi, güvenliğin, askeri meseleleri dışındaki konuları da içerecek şekilde genişletilmesi gerektiği şeklindedir. Barry Buzan'ın öncüsü kabul edildiği Kopenhag Okulu tarafından gerçekleştirilen çalışmalar da, klasik güvenlik yaklaşımının sorgulanması bağlamında önemli bir pozisyona haizdir. Barry Buzan,

ulusal güvenliğin, askeri hususlara ek olarak ekonomik, siyasal ve sosyal boyutların da dahil edilerek düşünülmesi gerektiğini vurgulayarak (Buzan, 1991, s. 253), uluslararası güvenliği bu çerçevede değerlendirmiştir. Buna göre güvenlik, askeri, siyasi, iktisadi, sosyal ve ekolojik boyutları üzerinden değerlendirilmeli ve bu boyutların hiçbiri birbirinden ayrı düşünülmemelidir (Buzan, 1991, s. 19-20). Ancak belirtmek gerekir ki, bahsedilen kapsamlara ilişkin tehditlerin yöneldiği ve bu boyutlar üzerinden güvenliği değerlendirilen varlık yine devlettir. Diğer bir ifade ile devlet, bahsedilen formülasyonda, güvenliğin referans nesnesi ve güvenliği sağlayacak birim olarak konumlandırılmıştır (Wæver, Buzan, Kelstrup, & Lemaitre, 1993, s. 24). Öte yandan burada ortaya konulan yaklaşım, tehdit kavramının verili bir olgu olmadığı, bir olgu ya da olayın ancak toplumsal ve siyasi olarak denetim dışı kalması durumunda tehdit olarak değerlendirilebileceği şeklindedir.

İki kutuplu sistemin sona ermesini takip eden ilk on yıl içerisinde, uluslararası terörizm, göç ve göçmenlere ilişkin problemler, uyuşturucu madde ve insan kaçakçılığı gibi organize suçlar ve ekolojik bozulma uluslararası güvenliğin gündeminde en sık tartışılan sorunlar haline gelmiştir (Institute for Safety, Security and Crisis Management (COT), 2007, s. 34). Açıktır ki sayılan sorun alanları, Buzan'ın güvenlik konseptinin daha geniş bir çerçevede değerlendirilmesi yönünde bahsettiği (Buzan, 1991, s. 19-20) askeri unsurların haricinde kalan politik, iktisadi, toplumsal ve ekolojik boyutlar kapsamında değerlendirilmektedir. Haftendorn da benzer şekilde bahsedilen bu alanların yeni güvenlik konsepti dahilinde ele alınması gerektiğini vurgularken, bunun için ilk yapılması gerekenin güvenliğe ilişkin ortak bir algının oluşturulması olduğunu belirtmektedir. Bu meyanda eleştirilerini, alan çalışanları üzerine yönlendiren Haftendorn'a göre, güvenliğin ne olduğuna ilişkin ortak bir algının oluşturulması için de öncelikle, ABD'li alan çalışanlarının strateji konseptine hapsedtikleri güvenlik düşüncesinden vazgeçmeleri, Avrupa merkezli alan çalışmalarının da barış araştırmaları çerçevesinin dışına çıkması gerekmektedir (Haftendorn, 1991). Burada vurgu yapılan, artık uluslararası güvenliğin dönüşmekte olduğu ve bu bağlamda ortada bulunan yeni sorunlara çözüm üretilebilmesinin ilk şartının, bütünsel bir yeni güvenlik algısının oluşturulmasının gerekli olduğudur.

Kopenhag Ekolü'nün güvenlik literatürüne en önemli katkısı “güvenlikleştirme” (*securitization*) kavramıdır denilebilir. Güvenlikleştirme, Avrupa'nın II. Dünya Savaşı sonrasında tecrübe ettiği dönüşüme yeni bir açıklama getirmiş olması bakımından oldukça önemli bir kavram olarak görülmektedir (Yılmaz, 2017, s. 88). Güvenlikleştirme, “söz edimi” (*speech act*) kavramı üzerine oturmakta ve özü itibarıyla hangi konunun bir güvenlik tehdidi olarak değerlendirilmesi gerektiğini tartışmaya açmaktadır. Güvenlikleştirme, bir sorunun, ancak öznenin bilgisi ve tespiti var olduğu müddetçe güvenliğe yönelik bir tehdit olarak algılandığı savını içermektedir. Dolayısıyla eğer bir sorun tehdit olarak nitelendirilmezse o konu güvenlik konsepti içerisinde değerlendirilemeyecektir (Wæver, 1995, s. 45-46). Bu noktada ekol güvenlik gündeminin belirlenmesinin siyasiliğine işaret ederken, bir sorunun güvenliğe ilişkin bir tehdit olarak değerlendirilmesinin objektif ya da sübjektif olmaktan öte özneler arası bir etkileşim süreci olduğunu vurgular. Burada sorunun güvenlik konsepti içerisinde değerlendirilmesinin siyasi bir seçim sonucu gerçekleştiğinin altı çizilmektedir. Bu seçimin yapılabilmesini mümkün kılan ve güvenlikleştirme sonrasında daha da güçlenen otorite, aynı zamanda konu ile ilgili olarak, kaynak transferi ya da şiddet içerebilecek uygulamalar gibi alınacak önlemlerin de meşrulaştırma zeminini oluşturmuş olur. Kopenhag Ekolü, etik politik bağlamda, bahsi geçen seçimin edimine ilişkin olarak, yalnızca devletin bekasına dair konuların güvenlik kapsamında değerlendirilmesi ve diğer konuların ise normal siyasi süreçlerle çözüme kavuşturulması gerektiğini belirtir. Aksi halde diğer sorunların çözümünde de şiddet içeren eylemlerin kullanılması meşru olarak görülebilecektir (Yılmaz, 2017, s. 90).

Güvenliğin hangi konuları kapsadığı yönündeki geniş tartışmaya anahtar olması bakımından güvenlikleştirme kavramı ciddi bir açılım yaratmaktadır. Diğer taraftan, güvenlikleştirmenin tersi olarak nitelendirilen “güvenlik dışılaştırma” (*desecuritization*) kavramı da devletin bekası ile ilişkili acil konular dışında kalan sorun alanlarının güvenlik konsepti dışında değerlendirilmesini, yani güvenlik konsepti dışına çıkarılmasını ifade etmektedir. Kopenhag Ekolü, Avrupa'nın II. Dünya Savaşı'ndan sonra, geçirdiği dönüşümü güvenlik dışılaştırma kuramı ile açıklamaktadır. Ekol, bu noktada devlet adamlarının söz edimi aracılığıyla güvenlik dışılaştırmayı kullanarak dönüşümde önemli bir paya sahip olduklarının altını çizer. Avrupa'da askeri konuların oluşturduğu gerginliğin aşılabilmesinin temel

sağlayıcılarından birisi, güvenlik kelimesi telaffuz edilmeden gerçekleştirilen güvenlik sağlamaya yönelik işbirlikleridir (Mcsweeney, 1999; Yılmaz, 2017, s. 89; Wæver, 1998). Bu şekilde Avrupa'nın, NATO'nun Sovyetler Birliği'ne karşı bir kalkan oluşturmasının da yardımıyla iki kutup arasında sıcak savaşın yaşanmadığı bir dönemde, refah toplumu nitelendirmesiyle anılması mümkün olabilmektedir.

1.3.2. Galler/Aberyswyth Ekolü'nün Katkısı

Eleştirel teorinin kökleri, toplum ve tarihe ilişkin liberal tezlerin eleştirisini sunan Karl Max'a dayanmaktadır. Ancak güvenlik alanında eleştirel teorinin doruğunu ifade eden Galler Ekolü, düşünsel dayanağını Frankfurt Okulu içerisinde gelişen eleştirel teoriden almaktadır (Kolasi, 2014, s. 138-139). Frankfurt Okulu, Almanya'da 1923 yılında kurulan "Sosyal Araştırmalar Enstitüsü" bünyesindeki sosyoloji, tarih, psikanaliz, estetik, felsefe, siyaset bilimi ve müzikoloji gibi farklı alanlardan bir araya gelen, Karl August Wittfogel, Henryk Grossmann, Franz Borkenau, Friedrich Pollock, Max Korkheimer, Theodor W. Adorno, Herbert Marcuse, Franz Neuman ve Otto Kirchheimer gibi düşünürlerin, modern toplum ve dünya/hayat algısını irdeleyen temel eleştirel düşüncelerinin ifade edildiği bir düşünce ekolüdür (Birdişli, 2014). 1940'lı yıllarda antisemitizm üzerine yaptığı çalışmalar, Frankfurt Okulu'nun, kapitalizm içerisinde insanların karşılaştığı, siyasi, ideolojik, psikolojik ve kültürel sorunlara karşı geliştirilen önemli modernite eleştirileridir. Bu anlamda Frankfurt Okulu yazarları, Marx'ın aksine, toplumun analizinde, politik ve kültürel üst yapıya odaklanmaktadırlar (Bronner, 2011, s. 2). Bu çalışmalarda genel olarak, "ırksal önyargı", "saldırgan ulusçuluk" gibi kavramlarla otorite ve önyargılar üzerine yoğunlaşmıştır (Kızılcılık, 2008, s. 82). Toplumsal sorunları klasik Marksistlerin aksine üretim tarzı ve üretim ilişkileri üzerinden değil, siyaset, ideoloji ve kültür bağlamında, otorite ve önyargılar üzerinden analiz eden Frankfurt Okulu'nun düşünce biçimi, bu haliyle, "Neo-Marksizm" ya da "Batı Marksizmi" olarak tanımlanır (Kellner, 1989, s. 1; Kolasi, 2014, s. 39). 1960'lı yıllarda hegemonya kavramı üzerine yoğunlaşan çalışmalarıyla Frankfurt Okulu düşünürlerinin eleştirel güvenlik çalışmalarına kazandırdığı en önemli şeylerden biri, "özgürleşme" (*emancipation*) kavramı olmuştur (Birdişli, 2014). Frankfurt Okulu'nun 1980 sonrası çekiciliğinin artması, toplumsal teoride ilk modernite eleştirisi ve pozitivist epistemolojiye bu yaklaşımla bir karşı çıkış olma özelliğinden kaynaklanmaktadır (Kolasi, 2014).

Frankfurt Okulu içinde ve etrafında yapılan güvenlik çalışmalarından anahtar kavram olan özgürleşme, “Eleştirel Teori” kavramını 1937 yılındaki “Geleneksel ve Eleştirel Teori” adlı makalesiyle ilk kez kullanan Horkheimer (Rush, 2004, s. 11) tarafından , “bireylerin sıkıntılardan kurtulup, mutluluklarının artması” olarak tanımlanmıştır (Jones, 1999, s. 13). Frankfurt Okulu’nun özgürleşme kavramı dışında güvenlik çalışmalarına ekledikleri bir kavram da “koru” dur. Korku, Frankfurt Okulu içerisinde, totaliterliğin kökeni olarak görülmüştür (Birdişli, 2014). İnsan Güvenliğine giden yoldaki çalışmalar içerisinde Frankfurt Okulu’nun oldukça önemli bir yeri olduğu açıktır. Zira İnsan güvenliği kavramı temelde özgür olma ve korkudan kurtulma üzerine inşa edilmiş bir norma işaret etmektedir. Bu kavramların güvenlik çalışmalarına eklenmesi de Frankfurt Okulu düşünürlerinin çalışmalarıyla temellendirilmektedir.

Eleştirel Teori’nin uluslararası ilişkiler çalışmaları içerisindeki yeri, farklı entelektüel çevrelerden gelen yazarlar ve odaklanılan konular bakımından iki kesim altında incelenebilir: Antonio Gramsci’den etkilenen ve uluslararası ekonomi-politik konularla daha yoğun olarak ilgilenenler ile Frankfurt Okulu’ndan etkilenen ve uluslararası toplumsal sorunlara odaklananlar (Yaramış & Kolasi, 2014, s. 73). Eleştirel Teori’nin uluslararası güvenlik alanındaki en güçlü yansımalarından biri olarak kabul edebileceğimiz Ken Booth ve Richard Wyn Jones’un öncüleri olduğu Galler Ekolü, bu iki grubun çalışmalarından da yoğunlukla etkilenmişlerdir.

Uluslararası güvenlik bağlamında eleştirel yaklaşım, yukarıda da belirtildiği gibi özetle, geleneksel güvenlik algısına karşı çıkışı ifade etmektedir. Bu karşı çıkışın güçlü bir ürünü Keith Krause ve Michael Williams tarafından derlenen ve 1996 yılında yayınlanan “Eleştirel Güvenlik Çalışmaları” (Krause & Williams, 1997) başlıklı eserdir. Bu çalışmada “eleştirel güvenlik çalışmaları” şeklinde küçük harflerle ifade edilen kavram genel olarak geleneksel güvenlik algısına birer eleştiri niteliği taşıyan güvenlik çalışmalarının ve ekollerinin tümünü kapsar şekilde kullanılmıştır. Bu anlamda “eleştirel güvenlik çalışmaları” geleneksel güvenlik çalışmalarının yerine sistematik bir yaklaşımı ifade etmemekte, plüralist bir bakış açısıyla geleneksel güvenlik yaklaşımlarının dayandığı teorik çerçeveyi ve buna bağlı olarak kullandıkları kavramlar ve varsayımları eleştiren çalışmalara işaret etmektedir. Bu kavramla karıştırılmaması açısından büyük harfler kullanılarak ifade edilmeye

çalışılan “Eleştirel Güvenlik Çalışmaları” yukarıda bahsedilen Ken Booth ve Richard Wyn Jones’un öncülüğünde oluşturulan ve Eleştirel Teori’nin güvenlik çalışmalarındaki en güçlü aşamalarından birisini teşkil eden Galler/Abersywyth Ekolü ’ne verilen diğer isimdir.

Soğuk Savaş sonrası dönemde öne çıkan Galler Ekolü, diğer eleştirel güvenlik yaklaşımlarında olduğu gibi Marksist teoriden etkilenmekle birlikte, toplumun dinamiklerini analiz bakımından Marksizm’den uzaklaşmaktadır. Soğuk Savaş sonrası uluslararası sistemin değişen dinamiklerinin güvenlik politikalarındaki yeni pozisyonu üzerine yapılan çalışmaların bir ürünü olan Galler Ekolü, İngiltere’deki Aberyswyth Üniversitesi akademisyenlerinden Ken Booth ve Richard Wyn Jones’un çalışmalarıyla bilinmeye başlamıştır (Mutimer, 2010) (Birdişli, 2014).

Konstrüktivist kuramın önde gelen isimlerinden Alexandr Wendt’in eserleri üzerindeki tartışmaların kimlik ve güvenlik ilişkisi zeminine oturtulması (Guzzini & Leander, 2005) ve “Minnesota Ekolü’nün” geliştirdiği “konstrüktivist⁶” yaklaşımın bağlamının güvenlik kültürü olmasına benzer şekilde (Weldes & Saco, 1996; Weldes, Laffey, Gusterson, & Duvall, 1999) Galler Ekolü de güvenlik problemlerini Frankfurt Okulu düşünürlerinden devralınan “özgürleşme” kavramı ekseninde irdeler. Galler Ekolü, özgürleşme kavramı üzerinden güvenliğin değerlendirilmesi sürecinde öncelikle, güvenliği birey üzerinden ele almakta ve güvenliği derinleştirerek türetilmiş bir kavram olarak kabul etmektedir. Ekolün güvenlik konularını, klasik yaklaşımın aksine, derinleşme bağlamında siyaset teorisinin bir parçası olarak değerlendirdiği ve bu şekilde özgürleşme siyasetine yol açmış olduğu savunulabilir (Kolasi, 2014).

Okulun öncülerinden Ken Booth, Cox’un “problem çözücü teori” ve “eleştirel teori” ayrımından hareketle, klasik güvenliğe karşı çıkışın Eleştirel Teori içerisinden nasıl anlamlandırılacağı ve kavramsallaştırılacağını irdemiştir. Eleştirel yaklaşım Booth için, “kozmpolitan, ileri, özgürleştirici, post-pozitivist, post-Marksist ve

⁶ Konstrüktivist güvenlik yaklaşımı bazı yazarlara göre eleştirel güvenlik çalışmalarının dışında ayrı bir kategori olarak kabul edilmekteyken (Birdişli, 2014), bazı yazarlar bu yaklaşımı doğrudan eleştirel güvenlik çalışmaları içerisinde sınıflandırmaktadır. Sınıflandırmadaki bu farklılık, eleştirel güvenlik çalışmaları içerisinde konstrüktivist yaklaşımın, devlet aygıtını, kıyasla, merkeze daha fazla yerleştiren bir tutumu barındırıyor olmasından kaynaklanmaktadır.

epistemolojik açıdan bilinçli olmayı” ifade etmektedir (Kolasi, 2014). Yukarıda belirtildiği şekilde güvenliğin klasik yaklaşımla tek ve mutlak bir değişmez olarak görülmesi, dünyanın daha az güvenli bir yer haline gelmesinde önemli bir etken olarak değerlendirilmektedir (Booth, 1997).

Geleneksel güvenlik anlayışının tersine, Galler Ekolü düşüncesine göre uluslararası sistem, doğası gereği, bütünüyle bir çıkar ve rekabet ilişkileri şeklinde tasvir edilemez. Buna bağlı olarak, güvenlik deneyimlere istinaden şekillenen bir olgu olduğundan, ona farklı açılardan yaklaşılabilmelidir. Galler Ekolü’ne göre, uluslararası politikanın aktörleri artık sadece devletler ya da devletlerin de dahil oldukları uluslararası organizasyonlar olmayıp; devleti oluşturan bireyler, bireylerden müteşekkil farklı toplumlar ve bunların devletler ve uluslararası örgütlerle birleşerek oluşturduğu küresel toplumdur. Dolayısıyla güvenlik, özellikle Soğuk Savaş sonrası dönem için, muhtevasında yalnızca devletin güvenliğini barındıran bir olgu değil, aynı zamanda korunmaya muhtaç bireylerden, devlet içerisindeki azınlıklara kadar pek çok odağı ilgilendiren ve bu anlamda bunların tehditlerden korunması anlamını içeren geniş bir mefhumdur (Booth, 2004). Galler Ekolü’nün geleneksel güvenlik anlayışına yönelttiği eleştiri, yalnızca uluslararası sistemin doğasına ilişkin kabullerle sınırlı değildir. Daha önemli olarak altı çizilmesi gereken nokta, Soğuk Savaş döneminin askeri unsurlarla şekillenen tehdit algısının, artık güvenlikle doğrudan ilişkili olan insan hakları noktasında yeterli açılım sağlayamıyor olmasıdır. Buna ek olarak devletlerin güvenlik bağlamında tek referans olarak kabul edilmesi de yöneltilen temel eleştiriler arasındadır (Booth, 1999). Buradan hareketle Booth, güvenliğin nasıl daha kapsayıcı hale getirileceği sorunsalından ziyade, güvenlik konusu irdelenirken öncelikle yapılması gerekenin “güvenlik kimin için olmalıdır?” sorusuna yanıt aranması olduğunu belirtir. Belirtmek gerekir ki, temel argümanları geleneksel güvenlik yaklaşımına yöneltilen eleştirilerle şekillenen Galler Ekolü, esasında klasik güvenlik anlayışının bütün savlarını reddetmez. Bu anlamda uluslararası sistemin doğasını tümüyle ifade etmemekle birlikte, “çatışma” sisteme içkin önemli bir karakteristiktir. Ne var ki Galler Ekolü, güvensizliğin ana sebebini bu verili açmaz olarak değerlendirmeyip, bunun kaynağının uluslararası alandaki hiyerarşik yapılanma olduğunu belirtmektedir (Booth, 1991).

Galler Ekolü'nün güvenlik yapılandırması içerisinde bir yol gösterici ve hedef olarak benimsenen özgürleşme, birey ya da grupların "istedikleri" konusunda onları özgürce seçim yapmaktan alıkoyan fiziksel ya da insani (psikolojik, sosyal, ekonomik, siyasi, kültürel vb.) kısıtlamalardan kurtarılmasıdır. Savaş ve savaş tehdidi; yoksulluk, kötü eğitim ya da eğitimsizlik, siyasi baskı ve benzeri kısıtlılıklarla birlikte, tehditler arasında yer almaktadır. Güvenlik ve özgürleşmeyi bir madalyonun iki yüzüne benzeten Booth, güvenliği oluşturanın güç ya da hakim düzen değil, özgürleşme olduğunu söyler. Bu anlamda özgürleşme teorik olarak güvenliğin kendisidir (Booth, 1991). Dolayısıyla okulun temel önermesine göre insanlar; savaş, savaş tehdidi, yoksulluk, eğitimsizlik gibi kısıtlılıklardan ne kadar uzak olurlarsa o kadar özgürleşecek; ne kadar özgürleşirlerse o kadar güvende olacaklardır. İnsan güvenliği kavramının fikri dayanağı da doğrudan bu düşünceyle ifade edilebilir.

Galler Ekolü'ne göre uluslararası güvensizliğin kaynağı olan eşitsiz yapılanmayı besleyen bir diğer öge ise, devletlerin ya da onların siyasi iktidarlarının tehdit algılarını şekillendiren ve güç politikalarını, bu anlamda güvenlik politikalarını belirleyen davranışları olarak tanımlanan "stratejik kültür" kavramıdır (Booth, 1999). Amerika Birleşik Devletleri'nin 11 Eylül saldırılarından sonra ortaya çıkardığı güvenlik konsepti, bu anlamda "Amerikan Stratejik kültürünün" bir neticesidir. 11 Eylül sonrası ABD'nin uygulamaya koyduğu "Teröre Karşı Küresel Savaş" (*GWOT – Global War on Terrorism*), karşısında, ötekileştirerek marjinalleştirdiği büyük bir dünya oluşturmuş; terör, göçe ilişkin sorunlar ve uyuşturucu trafiği gibi birçok sorunun daha da derinleşmesine neden olarak (Birdiqli, 2014), güvensizlik sarmalı mekanizmasını harekete geçirmiştir. Bu noktada konuyu güç ilişkileri çerçevesinde ele alan klasik güvenlik yaklaşımları ise çözüm üretmekte yetersiz kalmaktadır. Zira Galler Ekolü'ne göre güvenliğin irdeleme alanı olması gereken insan hakları ihlalleri, azınlık hakları, yoksullar ve korunmaya muhtaç kesimlere yönelik şiddet, bu yaklaşımla güvenliğin örtülü alanları olarak kalmakta ve dolayısıyla güvensizlik ortamı sürüp gitmektedir. Galler Ekolü bu güvensizlik ortamı içerisinde, devletin dışındaki güvenlik meselelerinin çözümünü Kopenhag Okulu'nun "güvenlikleştirme" kavramsallaştırmasına bağlı olarak ürettiği "güvenlik dışılaştırma" yerine, onları "siyasallaştırma" yaklaşımında görmektedir. Zira insanlığın önemli sorunları olan bu alanların güvenlik dışılaştırılması, onların devlet elitinin inisiyatifinde göz ardı edilmesi riskini beraberinde getirmektedir (Bilgin, 2008, s. 99-100). Başka bir deyişle

bu durum, insanların güvenlik kaygılarının, onları her durumda gözetmeyebilecek olan güvenlik elitine bırakılması anlamına gelecektir (Jones, 1999). Alker'a göre de, bir sorunu güvenlik problemi olarak değerlendirmemenin, bu sorunların çözümüne ilişkin bir kolaylığı getirip getirmediği "ampirik, tarihsel ve söylemsel olarak" kanıtlanmalıdır. Bunun kanıtlanmadığı durumda, hemen her konunun güvenlik konsepti içinde değerlendirilmesi işlevsel olacaktır. Bu noktada ekol, etik-politik tercihini bahsedilen meseleleri güvenlik konsepti dışına çıkarmaktan değil, güvenliğin odağına bireyi yerleştirmek ve güvenliğin sağlanmasına ilişkin alınacak önlemleri şiddetten uzaklaştırmak yönünde kullanmaktadır (Bilgin, Booth, & Jones, 1998).

1.3.3. Paris Okulu'nun Katkısı

Paris Okulu, öncü yazarı Didier Bigo ve "*Cultures et Conflicts*" dergisi ile birlikte anılan bir düşünce ekolüdür. Foucault ve Bourdieu'nun düşüncelerinden yoğun bir şekilde etkilenmiş olan Bigo, egemenlik, düzen ve yönetim arasındaki ilişkiyi normatif bir yaklaşımla toprakların yönetimi üzerine değil nüfusun yönetimi üzerine oturtmaktadır (Bigo, 2005, s. 2). Bu anlamda düzen, sınırların korunması ile değil nüfusun ve kimliklerin önceliklerinin öne çıkarılması ile sağlanabilecektir. Bu noktada güvenlik konsepti de, güvenliğin dar tanımından uzaklaşarak bireyi ve toplumu öne alan bir yaklaşımla şekillendirilmiş olmaktadır. Dolayısıyla Paris Ekolü daha baştan, insan güvenliği düşüncesi ile örtüşür biçimde şekillenmekte ve bu temel yaklaşımı bağlamında insan güvenliği yaklaşımına teorik bir zemin oluşturmaktadır.

Paris Okulu, Kopenhag Ekolü tarafından oluşturulan güvenikleştirme kavramını daha da geliştirmiştir. Esasen Kopenhag Ekolü gibi Paris Ekolü de güvenliğin sosyal olarak inşa edildiği görüşünü benimsemektedir. Paris Okulu güvenliği yorumsamacı bir yaklaşımla (Baylis, Smith, & Owens, 2008, s. 162-171), güvensizlik üzerinden tanımlamış ve bu şekilde güvenikleştirme yerine yukarıda bahsettiğimiz "güvensizlikleştirme" (*insecuritization*) kavramını meydana getirmiştir. Bigo, söz ediminin güvenliğin kapsamına ilişkin tek başına yeterli bir açıklım sunmadığını, bunun yanında, güvenlik elitlerinin güvenliğe yönelik tehditleri ortaya koyarken teknolojiyi ve stratejiyi nasıl kullandıklarının da bilinmesi gerektiğini

vurgulamaktadır. Bigo'ya göre, bahsedilen elitler de, politikacılar ya da askeri sektörden kişilikler gibi güçlü aktörlerden ibaret olmayıp, aynı zamanda özel firmalar ya da istihbarat ajansları gibi aracı kurumları da içine alabilmektedir (Bigo, 2012, s. 125-127). Zira güvenlik konsepti içerisinde dahil edilme yani güvenikleştirme, yalnızca söz edimi ile değil, sürekli uygulanan rutinleşmiş pratiklerle de gerçekleşebilir. Bu şekilde güvenlik uygulamaları, güvenlik profesyonelleri denilen yukarıda sayılan birimlerce özel bir alanda var edilebilirler. Askeri unsurlar yanında özel firmalar ve ajanslar aracılığıyla gerçekleştirilebilen sınır kontrolleri ya da gözetim uygulamaları bu duruma örnek oluşturur (Bigo, 2002). Üçüncü bölümde incelenecek olan Avrupa Birliği'nin göçmen krizi karşısında geliştirdiği enstrümanlardan biri olarak, Akdeniz'de ve kara sınırlarında gerçekleştirdiği sınır kontrolleri için oluşturulan görev güçleri de Bigo'nun bahsettiği güvenlik eliti kesimine dahildir.

Paris Okulu, güvenliğin nesnesi ve öznesine ilişkin olarak farklı bir perspektif oluşturmakta; Kopenhag Ekolü'nün tersine, genişleyen güvenlik konseptinin kapsamının belirlenmesine odaklanmamakta, bu da farklı yaklaşımların güvenliğin anlaşılmasına ilişkin olarak kullanılabilmesinin önünü açmaktadır. Paris Okulu, Foucault'nun "*dispositif*"⁷ kavramı üzerinden, aktörlerin söylemlerinin, metinlerinin, kuruluşlarının, teknolojik araçlarının ve günlük uygulamalarının arasındaki bağlantıya odaklanarak, bunların ortak bir şekilde toplumsal bir sorunun bir güvenlik konusu olarak nasıl sunulduğu üzerine yoğunlaşmaktadır (Oels, 2012, s. 197). Dolayısıyla, tehditlerin sosyal yansımalarının analizinde, söz ediminin dışında kalan araçların da etkisi göz önünde bulundurulmaktadır.

Güvensizlikleştirme süreci, Kopenhag Okulu'nun güvenikleştirme kavramına belirli ölçüde benzese de bazı noktalarda farklılıklara haizdir. Güvenikleştirme sürecinde, kamuoyunun sorunu bir tehdit olarak kabul etmesi yapısal bir zorunlulukken, güvensizlikleştirme sürecinde, bu durum yönetimsellik sürecinin bir parçası olarak sıklıkla kendiliğinden gerçekleşir (Bigo, 2012). Örneğin bir aktör insan güvenliğine ilişkin söz ediminde bulunursa, birey/bireyler ve toplum özne pozisyonunda olduğundan doğrudan kendisine yönelik bir tehdidin varlığına ilişkin

⁷ Foucault'un "*dispositif*" kavramı, retorik, siyasi kurumlar, yasal düzenlemeler, yönetsel kararlar ve bilimsel önermeler gibi siyasi yapıyı biçimlendiren unsurlar arasındaki ilişkilerin meydana getirdiği sistemler i ifade etmekte kullanılmaktadır (Keskin, 2005, s. 18).

algı oluşturacaktır. Paris Okulu'na göre, tehditler sosyal olarak inşa edildiğinden, güvenlik de tümüyle sosyal olarak inşa edilen bir alandır. Bu alanın tüm aktörleri, kavramın sınırları ve kapsamı noktasında sürekli müzakere halindedirler. Bu da mantıksal olarak güvenliğin referans nesnesi ve güvenlik uygulamalarının zaman içerisinde değişebildiğine işaret eder (Bigo, 2012). Sonuç olarak, Paris Okulu perspektifinde güvenlik yalnızca askeri, istihbarat ve emniyet konuları içermemekte aynı zamanda, kalkınma, g ve iklim değişikliği gibi konuları da güvenlik konsepti içerisinde değerlendirilmektedir.

2. BÖLÜM

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER'DEN AVRUPA'YA: İNSAN GÜVENLİĞİNİN SOMUTLAŞMASI VE YÜKSELİŞİ

2.1. Uluslararası İlişkilerde Normlar: Oluşum, Kurumsallaşma, Yayılım ve İçselleştirme

Uluslararası ilişkiler için normlar, sosyal bilimlerin geneline kıyasla daha yeni bir tartışma konusudur. Normların uluslararası ilişkiler disiplini içerisinde yaygın analitik bir araç olarak kullanılmaya başlanması, görece yakın dönemlere tekabül eder (Tabak, 2014, s. 20). Bu bağlamda uluslararası ilişkiler çerçevesinde nispeten geniş bir literatür bulunduğu bahsedilebilirken, konu üzerindeki Türkçe yazın oldukça kısıtlıdır. Normların oluşumu ve uluslararası ilişkilere konu oluşu ile ilgili en kapsamlı iki çalışma Hüsrev Tabak tarafından yakın dönemde yapılmış olan, “Normlar ve Uluslararası İlişkiler: Türkçe Yazın için Geç Kalınmış Bir Araştırma Gündemi (2014)” ve “Normlar, Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika (2017)” başlıklı çalışmalardır.

Sosyal bilimlerde, sıklıkla başvurulan kavramların tanımlanmasına ilişkin yaygın olan güçlük, normların tanımlanması sürecinde de karşımıza çıkar. Bu anlamda genel olarak üzerinde uzlaşmış bir norm tanımından bahsetmek güçtür. Buna karşılık normların, bir disiplin içerisindeki aktörlerin davranış kalıplarını, zaman ve mekan bağlamındaki değişiklikler çerçevesinde açıklamaya ilişkin olarak kullanılan soyut ölçütler oldukları söylenebilir (Tabak, 2017, s. 140). Uluslararası ilişkiler disiplini içerisinde, inşacı görüşün, normların bu çerçevedeki analitik kullanımı bağlamında ortaya koyduğu görüşler, uluslararası ilişkiler ile normlar arasındaki ilişkiyi büyük ölçüde geliştirmiştir (Tabak, 2017, s. 150). Normların sosyal olarak inşa edilen ve karşılıklı iletişimsel süreçler içerisinde yeniden kurgulanan yapılar olarak değerlendirilmeye başlanması, aktörler ile eylemleri arasındaki birçok noktanın anlamlandırılmasına yardımcı olmuştur (Kratochwil, 1989). Bu noktada normlar, aktörler için davranış kalıpları, bilişsel çerçeveler ve kavramsallaştırmalar oluşturma ve hatta bunun üzerinden kimlik oluşturma yönünde kullanılan mefhumlar halini almıştır. Bu anlamda normlara ilişkin olarak, uluslararasından yerele ve

yerelden uluslararası düzeye doğru bir etkileşimden bahsedilebilir. Başka bir ifade ile yerel düzeyde, toplumsal ve kültürel olarak oluşan, örneğin devletin işleyişine ilişkin bir norm, uluslararası düzeyde kabul görebilirken (Finnemore & Sikkink, 1998, s. 893); uluslararası alanda sistemin gereklilikleri doğrultusunda oluşan bir norm da yerelde uygulamaya konulabilir. Dolayısıyla burada bahsedilen bir “yerel norm” ve “uluslararası norm” ayrımından bahsedilmektedir ve belirtmek gerekir ki uluslararası ilişkilerde normlar büyük ölçüde “uluslararası normlar” olarak algılanmaktadır (Björkdahl, 2002).

Peki, normlar uluslararası ilişkiler çalışmalarında çözümlenmelere nasıl katkı sağlarlar? Bu noktada, normların; “oluşum”, “yayılm”, “içselleştirme”, “kurumsallaşma”, “yerelleşme”, “sosyalleşme/sosyalleştirme”, “sosyal öğrenme”, “kültürel olumlama”, “mutat hale getirme” gibi bir takım süreçlere/mekanizmalara tabi olduklarını belirtmek gerekir (Tabak, 2014). Oluşum/kurulum sürecini takip edecek olan süreçlerde, yani kendi yaşam döngüsü içerisinde normlar, bu süreçlerden bir ya da bir kaçı ile çözümlenmelere farklı boyutlarda dahil olurlar. Finnemore ve Sikkink bu yaşam döngüsünü; oluşum, yayılım ve içselleştirme olmak üzere üç aşama üzerinden incelemektedirler (Finnemore & Sikkink, 1998). Bir normun, bir analize nasıl katkı sağladığının anlaşılması, bu aşamaların takibi ile mümkün olabilmektedir. Örneğin Ingebritsen, Soğuk Savaş sonrası dönemin öncelikli ilgi alanlarından biri haline gelen, uluslararası güvenlik ve küresel refah gibi konuların, İskandinav ülkelerinin öncülüğünde oluşturulan normlar ekseninde, uluslararası alanda genel kabul gördüğünü ve yaygınlaştığını; bu anlamda benzer konuların daha dikkat çekici ve üzerinde daha fazla durulur olduğunu belirtmektedir (Ingebritsen, 2002, s. 13). Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı’nın (AGİT) kurulması ve yoksullukla mücadelede başlatılan yardım kampanyaları gibi faaliyetler, bu duruma örnek olarak gösterilmektedir (Ingebritsen, 2002; Tabak, 2014).

Uluslararası ilişkiler yazınında normlar, “düzenleyici”, “kurucu”, “değerlendirici/açıklayıcı” gibi pek çok farklı kategoriye ayrılabilir. Tüm bu norm formları, bir aktörün davranışı ile davranışın uygunluğu ya da olması gerektiği şekli arasında bir ilişki kurar (Finnemore & Sikkink, 1998). İnsan güvenliğinin bir norm olarak BM’den AB’ye geçişini anlamlandırabilmek açısından, bu

mekanizmalardan norm oluşumu, norm kurumsallaşması, norm yayılımı ve norm içselleştirme süreçlerini incelemek gerekmektedir.

Uluslararası ilişkilerde normlar genel olarak, tarihi, siyasal, toplumsal ve iletişimsel süreçler içerisinde, normun çerçevesine ve ilgi alanına ilişkin olarak gerçekleştirilen girişimlerle oluşurlar (Katzenstein, 1996, s. 38; Tabak, 2014, s. 32). Bu çerçevede, normların oluşumuna ilişkin, devletlerin, uluslararası örgütlerin, uluslararası sivil toplum kuruluşlarının, akademik çevrenin, bireysel ve örgütsel ölçekte aktivistlerin ve bu anlamda gerçekleştirilen etkinlik ve zirvelerin önemli bir pozisyonu olduğunu olduğunun altını çizmek gerekir. Dolayısıyla normların oluşum süreci, salt devlet ve hükümet politikaları ile ilişkili olmayıp; normla etkileşim içerisinde olan boyutlara ilişkin tüm tanımlama, kavramsallaştırma ve somutlaştırmaların hayati süreçler olduğunun altının çizilmesi gerekir. Bu süreç, hem diğer mekanizmaların işleyişinin, hem de normun konu edildiği siyasal ve toplumsal süreçlerin anlamlandırılması için birincil derecede öneme sahiptir. Bu anlamda bahsedilen unsurlar norm kurumsallaşması için de aynı derece önem arz eder.

Norm kurumsallaşması, bir normun ve ona birincil dereceden ilişkin bağıntıların, düşünsel boyuttan somut hale geçmesi sürecini ifade eder. Normların kurumsallaşma sürecinden sonra yansıttıkları ortak tercih ve değerleri daha açık ve tanınır bir şekilde ifade ettikleri düşünülebilir (Tabak, 2014, s. 33). Kurumsallaşma süreci, norm savunucuların girişimiyle “çok sayıda devlet tarafından kabul edilme” ya da “bir uluslararası sözleşme veya uluslararası örgüt metni ile görünür olma” şeklinde ortaya çıkabilir (Finnemore & Sikkink, 1998, s. 896). İnsan güvenliği kavramının bir norm olarak oluşumu ve kurumsallaşması süreçlerinde Eleştirel Güvenlik Çalışmaları'nın ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın büyük bir payı vardır.

Uluslararası ilişkilerde “norm yayılımı” genel olarak; normların, norm oluşum sürecindeki aktörlerin, norm savunucularının ve bu noktada işlevsel olan platformların aracılığıyla hareketlilik kazanması ve bunun neticesinde daha fazla görünür olması sürecidir. Bu süreç, yerel ya da uluslararası normların, oluşumları ve kurumsallaşma süreçlerini takiben, diğer aktörlerce benimsenmesi yönündeki etkinliğini ifade eder. Yayılım süreci, içselleştirme süreci ile birlikte, farklı aktörlerin

belirli çerçevelerdeki benzer davranışlarını açıklamada işlevsel olabilecek mekanizmalardır. Norm içselleştirme süreci bu anlamda, bir normun benimseyicisi tarafından sorgulanamaz şekilde, söylem-eylem uyumluluğuna geçiş aşamasını ifade eder. Bu bağlamda içselleştirme aşaması, yayılım aşamasının ulaşmak istediği netice olarak özetlenebilir (Finnemore & Sikkink, 1998, s. 895).

Yukarıda bahsedilen, oluşum ve kurumsallaşma aşamaları üzerinden irdelendiğinde, uluslararası ilişkilerde, insan güvenliğinin bir norm olarak kabul edilişi ve bu anlamda güvenlik tartışmalarındaki yeri daha anlaşılır olacaktır. Buradan hareketle, önceki bölümde aktarılan kuramsal arka plan ışığında, insan güvenliğinin bir norm olarak BM çatısı altındaki oluşumu, kurumsallaşması ve devamında Avrupa Birliği'ne uzanan yayılım süreci irdelenecektir.

2.2. Birleşmiş Milletler ve Güvenlik: İnsan Güvenliğinin Normatif Zemini

Uluslararası ilişkilerde Westfalyan güvenlik modeli anlayışının halen baskın olmasına karşın, Soğuk Savaş sonrasının siyasi ve askeri krizleri, bilim insanlarını ve politika yapımcılarını güvenlik bağlamında alternatif paradigma arayışlarına sürüklemiştir. Bu arayışta, küreselleşme olgusunun hız kazanması sürecinde güvenliğe eklenen tehditlerle, bireylerin güvenliğinin yalnızca vatandaşı oldukları devlet ekseninde değerlendirilemeyeceğinin fark edilmiş olması en önemli etkidir. Westfalyan güvenlik modeline yönelik eleştiriler ise genel olarak, çevresel felaketler, hastalıklar, göç gibi güvenlik tehditleri karşısında tüm insanların (örneğin vatansızlar) durumlarına açılım getirmemesi noktasında toplanmaktadır (Owen, 2004). İnsan güvenliği yaklaşımı da bu eleştiriler neticesinde UNDP eliyle BM çatısı altında somutlaşmış bir kavramsallaştırma'dır.

Esasen insan haklarının korunmasına yönelik "1787 Birleşik Devletler Anayasası", "1789 İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi", "1791 Haklar Yasası" gibi ilk metinler, insan güvenliğinin hukuki zeminine referans olarak gösterilebilir. Bunlar dışında, "Uluslararası Kızıl Haç Komitesi", "Cenevre ve Lahey Sözleşmeleri", "Birleşmiş Milletler Şartı" ve "Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyanname'si" de insan güvenliğine giden yolun açıcıları olan belgelerdir.

II. Dünya Savaşı bütün şiddetiyle devam ederken, ABD Başkanı Franklin Roosevelt, Amerikan Kongresi önünde, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları sistemine temel teşkil edecek bir konuşma yapmıştır. Amerikan demokrasisinin insani değerleri temsil eden bir sistem olduğunu vurguladığı konuşmasında Roosevelt, güvenli bir gelecek için elzem olan dört temel özgürlükten bahsetmektedir (Çağırın, 2011, s. 58): “Konuşma ve İfade Özgürlüğü” (*Freedom of Speech*), “İnanç ve İbadet Özgürlüğü” (*Freedom of Worship*), “Yoksulluktan Muaf Olma (Kurtulma) Özgürlüğü” (*Freedom from Want*), “Korkudan Muaf Olma (Kurtulma) Özgürlüğü” (*Freedom from Fear*). Bu özgürlüklerden iki tanesi, insan güvenliğinin temel prensipleri olarak kabul edilmiştir: Korkudan Muaf Olma ve Yoksulluktan Muaf Olma (Martin, Human Security Course, 2016; Rotschild, 1995; Tadjbakhsh S. , 2014). Esasen korkudan ve yoksulluktan muaf olmanın, kapsamı itibariyle diğer iki özgürlük alanını da kapsadığı düşünülebilir.

BM'nin yapısı ve işleyişinin temelini oluşturan Birleşmiş Milletler Şartı 24 Ekim 1945'te, ABD'nin San Francisco şehrinde kabul edilmiştir (United Nations (UN), 1945). Örgütün kuruluşunun temel amacı, anlaşmanın birinci bölümünde “uluslararası barış ve güvenliği korumak, tüm halkların ekonomik ve toplumsal gelişmesini hızlandırmak olarak belirlenmiştir. BM Şartı'nın birinci bölümünde belirlenen ilkeler, metnin geri kalanındaki tüm prensipler için yorumsal olarak, bir rehber niteliği taşımaktadır. Buradan bakıldığında, BM'nin kuruluşunda güvenlik yaklaşımının devlet merkezli bir yapı sergilediği görülmektedir. Bu algı, Şart'ın ilk maddesinden itibaren, güvenlik ve barışın, sınırların güvenliğinin sağlanması halinde elde edileceği vurgusuyla birçok bölümünde ortaya çıkmaktadır (Mastrangelo, 2015). Egemen eşitlik ve iç işlerine karışmama ilkelerinin de, devletlerin ulus aşırı silahlı çatışmalara müdahil olmadıkları ve diğer devletlerin toprak bütünlüğüne saygılı oldukları sürece güvenliğinin sağlanacağı anlayışına dayandığı açıktır (Oberleitner, 2005). Ancak Corell'in da belirttiği şekilde, bu prensiplerin hiçbiri diğerinden bağımsız olarak okunmamalıdır ve bu anlamda tüm bu prensiplerin temelinde yine de insan güvenliği için normatif bir zeminin bulunduğu düşünülebilir (Corell, 1999). Şart'ın giriş bölümünde, temel insan haklarına, bireylerin onuruna ve değerine, kadın ve erkeklerin eşit haklarına saygı duyulmasının gerekliliğine olan inancın altı çizilmektedir (United Nations (UN), 1945). Dahası, Şart'ın 1. maddesinin 3. fıkrasında insanlara yönelik bu taahhüt,

BM'nin amaçlarından birisi olarak şu şekilde vurgulanmaktadır: “ *Ekonomik, sosyal, kültürel ve insancıl nitelikteki uluslararası sorunları çözümede ve ırk, cinsiyet, dil ya da din ayrımı gözetmeksizin herkesin insan haklarına ve temel özgürlüklerine saygının geliştirilip güçlendirilmesinde uluslararası işbirliğini sağlamak* ” (United Nations (UN), 1945). BM'nin kurucu ilkeleri olarak bahsedilen bu hususlar, bireylerin güvenliğinin ve insan haklarının, BM'nin kuruluşundan itibaren ilkesel olarak göz önünde bulundurulduğunu göstermektedir. Bu madde esasen, uluslararası sorunların katı askeri bakış açısının ötesine geçilerek, barış ve güvenliğe yönelik diğer unsurlara da dikkat çekildiğinin ve devletlerin bu sorunların çözümünü yönünde işbirliğine çağrıldığına bir ifadesi olarak okunabilir.

BM Şartı'nın 7. maddesi, örgütün, organlarına ilişkin olarak düzenlenmiştir. 7. maddenin 1. fıkrasında BM'nin ana organları; Genel Kurul, Güvenlik Konseyi (BMGK), Ekonomik ve Sosyal Konsey (ECOSOC), Vesayet Konseyi, Uluslararası Adalet Divanı ve Sekreterlik olarak belirlenmiştir (United Nations (UN), 1945). Bu şekilde BM'nin ana organlarından birisi olarak oluşturulan Ekonomik ve Sosyal Konsey, aşağıda ayrıntılandırılacak olan insan güvenliğine ilişkin, ekonomik, toplumsal, kültürel, eğitim ve sağlık ile ilgili konularda tavsiye oluşturma yönünde kurulmuş bir organdır. BM'nin kuruluşunda bahsedilen konularla ilgili bir yapının oluşturulması, bir ölçüde, II. Dünya Savaşı'nda yaşanan yıkıcı tecrübelerden kaynaklanmaktadır (Mastrangelo, 2015). Dolayısıyla yeni kurumsal düzenin mimarlarının, hakların baskılanması ve ekonomik zorlukların bir dünya savaşının ortaya çıkmasındaki önemli pozisyonunu bir dereceye kadar tanıdıklarını ve bu konuların barış ve güvenliğe yönelik tehlikeler olarak algılayıp, BM Şartı'na önlem alınması gereken hususlar olarak dahil ettikleri düşünülebilir. Burada hemen belirtmek gerekir ki, BM'nin hem uluslararası sistemin hem de kendi yapısı itibarıyla pek çok zafiyeti bulunmaktadır (Hurd, 2014). Örneğin, BMGK'nın yapısında veto hakkı bulunan beş daimi üyenin varlığı, BM'nin misyonlarını oldukça tartışmalı hale getirmektedir. Diğer taraftan ABD'nin BM'nin finansmanında sahip olduğu büyük payı sebebiyle ile Kyoto Protokolü'nü ve Uluslararası Ceza Mahkemesi (UCM) Anlaşması'nı imzalamaması ya da 2001 sonrasında oluşturduğu dış politika uygulamaları karşısında BM'nin uluslararası rolü ciddi bir sorgulama sürecine girmiştir (Hurd, 2014; Yılmaz, 2017, s. 535). Bunlara ek olarak, BM'nin, Suriye'deki iç savaşta verilen kayıplar noktasında yetersiz kalması, ABD'nin arzusuyla Kuzey

Kore ve İran'a ambargo uygulamaları, yine ABD baskısıyla, İsrail ile ilgili kararlarda İsrail lehine davranılması gibi hususlar bu zafiyetler arasında sayılabilir. Ne var ki bu zafiyetler, insan güvenliğinin bir norm olarak içselleştirilmesi ve uygulamaya dönüşmesi sürecinde ciddi aksaklıklar olarak nitelendirilse de, normun oluşum sürecinde BM'nin önemli bir platform olarak rol oynadığı gerçeğini değiştirmemektedir. Başka bir ifade ile devlet merkezli bir güvenlik anlayışının varlığına rağmen, BM Şartı'nın alt yapısında ve temel ilkelerinde, insan güvenliği kavramsallaştırması için normatif bir zemin bulunmaktadır.

Yukarıdaki çözümler, "iç işlerine karışmama ve egemenlik ilkelerinin hakim olduğu bir sistem içerisinde, insan güvenliği teminat altına alınabilir mi?" şeklinde bir soruyu ortaya çıkarmaktadır. Zira bu durum, bahsedilen ilkelerin devlet güvenliğine yönelik normatif zemin oluşturması sebebiyle ilk bakışta çelişkili bir durum olarak görülebilir. Ancak, Şart'ın tüm yapısı irdelendiğinde, ülkesel bütünlük ve insan güvenliğinin muhalif yapılar olmadıkları ve fakat aynı anda var olabilecek ve birbirlerini tamamlar nitelikte oldukları görülebilmektedir (Mastrangelo, 2015). Corell da, egemenlik kavramının zaman içerisinde vatandaşların ihtiyaçlarını kapsayacak şekilde evrimleştiğini söyleyerek, bu iki kavram arasındaki bağlantının anlaşılması yönünde bir açılım sunar. Corell'a göre, egemenlik düşüncesi "yalnızca bir egemenliğin korunması" olarak düşünülemez; zira egemenlik halkların korunması anlamını da ihtiva etmektedir ve bir toplum içerisinde birey korunmadığında ortaklık da korunamayacaktır. Yani toplumun egemenliğinin korunması, bireyin korunmasını gerekli kılar (Corell, 1999). Diğer bir ifadeyle, egemenlik esasında bireyler ile ülke toprakları ve orada yaşayan toplumlar üzerinde egemen olan devlet arasında bir bağ konumundadır.

BM Şartı'nın IX. bölümü "Uluslararası Ekonomik ve Sosyal İşbirliği" başlığıyla düzenlenmiştir. Bu bölüm altındaki 55. Madde, uluslararası halkların hak eşitliği ve kendi kaderini tayin hakkı ilkesine saygı üzerine inşa edilmiş, barışı ve dostane ilişkilerin oluşturulması için gerekli istikrar ve refah koşullarını şu şekilde sıralar: (United Nations (UN), 1945):

a) Hayat standartlarının yükseltilmesi için tam istihdamın, ekonomik ve sosyal alanlarda ilerleme ve gelişme koşullarının sağlanması,

b) İktisadi, sosyal ve sağlık alanlarındaki uluslararası sorunların ve bunlara bağlı başka sorunların çözümlenmesi ve kültür ve eğitim alanlarında uluslararası işbirliğinin sağlanması,

c) İrk, cinsiyet, dil ya da din ayrımı gözetmeksizin herkesin insan haklarına ve temel hürriyetlerine bütün dünyada etkili bir biçimde saygı gösterilmesi.

Aynı bölümün 56. Maddesinde, “üye bütün devletler bu hususları gerçekleştirmek üzere gerek birlikte, gerekse ayrı ayrı örgütle işbirliği içerisinde hareket etmeyi yükümlenirler” denilmektedir (United Nations (UN), 1945). Bu ifade, devletin sınırları içerisinde yaşayan tüm insanların güvenliği noktasında sorumluluk ve gereksinimleri bulunduğunu ve bunların, uluslararası barışçıl ve dostane ilişkiler geliştirmek için elzem olduğunu ortaya koyar. Bu şekilde, devletlerin bu maddelerin yükümlülüğünü akılda tuttıkları bir sistemde, insan güvenliğinin sağlanması, devletlerin münhasır yeterliliklerine saygı prensibine dokunmadan mümkün olabilecektir (Mastrangelo, 2015). Bu durum BM Genel Kurulu’nun 1991 tarihli 46/182 No.lu kararında teyit edilmektedir. Kararda, devletlerin egemenliğinin, toprak bütünlüğünün ve milli birliğinin BM Şartı’na uygun şekilde korunması gerekliliği hatırlatılarak, “bir devlet, sınırları içerisinde gerçekleştirilecek olan insani yardımların başlatılması, organizasyonu ve koordinasyonu noktalarında öncü bir role sahiptir” (United Nations General Assembly, 1991) denilmektedir.

Görülebileceği üzere BM, Westfalyan modeli tümüyle reddetmemekle birlikte “tüm insanların doğuştan eşit ve özgür olduğu” ilkesine paralel olarak, insan haklarına ve insani kalkınmanın güçlendirilmesine atıf yapan bir güvenlik anlayışının oluşturulması gerekliliğini doğrudan kabul etmektedir. Bu bağlamda BM Şartı üzerinden, güvenliği konstrüktivist bir yaklaşımla değerlendiren Birleşmiş Milletler’in güvenlik anlayışının, devletin yanında, birey ve toplumu da içine alarak merkeze yaklaştırmışından dolayı, hibrit bir görünüm sergilediği söylenebilir (Birdişli, 2014). Bu görünümün bir ayağı olarak, aşığıda ayrıntılı olarak incelenecek olan “İnsan Güvenliği Komisyonu’nun” da vurguladığı gibi, insan güvenliği yaklaşımı, insanların da genişleyen güvensizlik ortamı ve yaygın tehditlerden korunmaları için referans nesnesi olarak kabul edilmeleri gerektiğini öne süren bir proje (Commission on Human Security, 2003, s. 2) olarak karşımıza çıkar.

Güvenlik konseptinde gerçekleşen değişimlerle birlikte Birleşmiş Milletler'in; çatısı altında yer alan Dünya Sağlık Örgütü (WHO), BM Gıda ve Tarım Örgütü (FAO), UNICEF, BM Kalkınma Programı (UNDP), BM Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR) gibi ajansların çalışmaları neticesinde, güvenlik konusundaki odağını, devlet merkezlilikten birey merkezliliğe doğru bir parça değiştirdiği şeklinde bir düşünceden bahsedilebilir. Öyle ki 1990 yılında yayınlanan ilk BM Kalkınma Raporu'nda, devletin asıl varlık sebebinin insanlar olduğunun altı çizilmektedir (United Nations Development Programme (UNDP), 1990, s. 9). İnsan güvenliği kavramının teori ve pratiğine yönelik en önemli ve yaygınlaşmasındaki en somut adım ise, UNDP tarafından 1994 yılında yayınlanan ve insan güvenliğini yedi boyutta tanımlayan BM İnsani Kalkınma Raporu'dur.

2.2.1. İnsan Güvenliğinin Normatif Bir Kavram Olarak Somutlaşması

İnsan güvenliği özellikle son yıllarda, uluslararası güvenlik gündeminde giderek daha fazla yer tutan ve üzerinde çokça tartışma bulunan bir kavramdır. Yeni bir kavram olmamasına karşın, uluslararası sistemin geçirdiği değişimler, insan güvenliği kavramının hem akademik hem de siyasi düzlemlerde sürekli tartışılmasına sebep olmaktadır (Arias, 2017; Black, 2013; Breslin, 2015; Breslin & Christou, 2015). Kavrama ilişkin tartışmalar, kavramının özü (*vital core*) olarak ifade edilen, literatürde onurlu bir yaşam için gerekli olan haklar ve özgürlükler şeklinde karşılık bulan, bir dizi gereksinim ve değerler üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu bağlamda, sağlıklı gıda ve temiz su, barınacak bir yer, iş, temiz bir çevre ve ibadet özgürlüğü vb. kavramın özünün işaret ettiği noktalara örnek olarak verilebilir. Yukarıda da belirtildiği gibi, İnsan Güvenliği (*human security*) kavramı ilk kez UNDP tarafından yayınlanan 1994 İnsani Kalkınma Raporu'nda kullanılmıştır. Raporunda, ulaşılmak istenen hedefin, "insan hayatına yönelik yaygın tehditler, yoksulluk, eşitsizlik ve sosyal adaletsizlikten muaf olarak, bireylerin yaşamlarının sürdürülmesine yönelik normlar geliştirilmesine yol açılıp, bu şekilde kalkınma ve güvenlik literatürüne katkıda bulunmak" olduğu belirtilmektedir (United Nations Development Programme (UNDP), 1994). Esasen raporun literatüre en önemli katkısı, insan güvenliği kavramını güvenlik tartışmalarına doğrudan eklemiş olmasıdır. Bu tarihten sonra insan güvenliği, güvenlik çalışmalarının odağına

kalkınma ve insan hakları boyutlarını yerleştirerek, giderek yoğunlaşan yeni bir tartışma döneminin çerçevesini oluşturur.

Rapor, geleneksel güvenlik anlayışını, güvenliğin kısıtlı bir bağlamda değerlendirilerek, “ülke sınırlarının dış kaynaklı saldırılara maruz kalması” olarak algılandığı yönünde eleştirmektedir. Oysa insan güvenliği, bir çatışma halinin olmadığı durumdan daha fazlasını ifade eder ve bu nedenle insan güvenliği “ bireyin açlık, salgın hastalıklar, gibi kronik tehditlerden korunmasının yanında, işten eve toplumsal hayatlarındaki tüm tehditlerin önlenmesi” olarak tanımlanır (United Nations Development Programme (UNDP), 1994, s. 23). Bireylerin maruz kaldığı bu askeri olmayan tehditler, uzun dönemde devlet yapısının çözülmesine neden olabilecek güvensizlik unsurları olarak konumlandırılmaktadır (Nuruzzaman, 2006). Rapordaki tanım, insan güvenliği kavramının, insan hakları ve kalkınma sütunları üzerinde inşa edildiğini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla insan güvenliği kavramı güvenlik tanımında, ülkesel güvenliğe yapılan hususi vurgudan, bireylerin güvenliğine odaklanılmasına ve silahlanma yolu ile sağlanan güvenlikten, sürdürülebilir insani kalkınmayla oluşturulacak güvenliğe doğru bir geçişi ifade eder.

İnsan hayatına yönelik tehditlerin yeni bir güvenlik paradigması oluşturacak şekilde çeşitlendiğini ve bunun, insani kalkınma çalışmalarında birincil dereceden önemli olduğunu vurgulayan UNDP 1994 İnsani Kalkınma Raporu; devletin, güvenliğin yegane referans nesnesi olarak konumlandırılmayacağını ve fakat bireylerin, güvenliğin temel objesi olarak günlük hayatlarındaki çeşitli yıkıcı tehditlerden korunmaları gerektiğinin altını çizmektedir (United Nations Development Programme (UNDP), 1994).

İnsan güvenliğinin, dar ve geniş olmak üzere iki tanımı bulunur. 1994 İnsani Kalkınma Raporu’nda insan güvenliğinin geniş tanımını ifade eder şekilde, “korkudan muaf olma” (*freedom from fear*) ve “yoksulluktan muaf olma” (*freedom from want*) ilkelerinin ve bu ilkelere kaynak oluşturan tehdit alanlarının altı çizilmektedir. Bahsedilen tehdit alanları, klasik güvenlik tehditlerine ek olarak, salgın hastalıklar, açlık, yoksulluk, çevresel felaketler, şiddet, insan hakları ihlalleri, göç, evden işe toplumsal hayattaki tehditler vb. konuları kapsayacak şekilde, insan onuruna ve geçim kaynaklarına yönelik tehditleri kapsar. İnsan güvenliğinin dar tanımı ise

bireylere ve topluma yönelik şiddet içerikli tehditlere odaklanır. Aşağıdaki tabloda insan güvenliği kavramı ile geleneksel güvenlik algısı arasındaki farklar, referans nesnesi, öncelikle korunması gereken birim ve algılanan tehditler üzerinden, özetlenmektedir.

Çizelge 2.1. 1994 UNDP İnsani Kalkınma Raporu Geleneksel Güvenlik ve İnsan Güvenliğinin Karşılaştırması

Güvenlik Tipi	Referans Nesnesi	Korunması Gereken	Potansiyel Tehditler
Geleneksel (Klasik) Güvenlik	Devlet	Devletin Bütünlüğü	Savaş, Nükleer Silahlanma, Ekonomik ve Siyasi Krizler vb.
İnsan Güvenliği	Birey	Birey	Salgın Hastalıklar, Açlık, Yoksulluk, Çevresel Felaketler, Şiddet, İnsan Hakları İhlalleri, Göç, Evden İşe Toplumsal Hayattaki Tehditler vb.

1994 İnsani Kalkınma Raporu'nda insan güvenliği, şu yedi boyut üzerinden tanımlanmaktadır (United Nations Development Programme (UNDP), 1994): İktisadi Güvenlik, Gıda Güvenliği, Sağlık Güvenliği, Çevresel Güvenlik, Bireysel Güvenlik, Toplum Güvenliği ve Siyasal Güvenlik. Bu boyutlar, kısaca şu şekilde açıklanabilir:

İktisadi Güvenlik: Genel olarak insanların hayatlarını sürdürebilmeleri için temel gelirlerinin sağlanmasını ifade eder. Bu noktada iktisadi güvenliğe yönelik tehditlerden bazıları şöyle sıralanabilir: İşsizlik, İş Güvencesinin Olmaması, Gelir Eşitsizliği, Enflasyon, Geri Kalmış Sosyal Güvence ve Evsizlik.

Gıda Güvenliği: İnsanların fiziki manada gıda erişiminin her zaman için temin edilmesi anlamını taşır. Gıda erişiminde fiziksel ve ekonomik engeller, gıda güvenliği için tehdit unsurlarıdır.

Sağlık Güvenliği: Sağlık güvenliği özet olarak, sağlıksız yaşam standartlarından ve hastalıklardan korunmayı ifade etmektedir. Genel olarak yaşamı ve sağlığı olumsuz yönde etkileyecek tüm tehditler ve sağlık hizmetlerine yetersiz erişim, bu boyutta sağlık güvenliğinin birincil tehdit alanlarını ifade eder.

Çevre Güvenliği: Çevre güvenliği, ekosistemin bozulması, su, hava ve toprak kirliliğinden kaynaklanan olumsuz şartların insan yaşamı üzerindeki etkisine odaklanmaktadır. Bu anlamda, küresel ısınma ve insanın çevre üzerindeki tahrip edici etkisi çevre güvenliğine yönelik ciddi tehditler olarak karşımıza çıkar.

Birey Güvenliği: Birey güvenliği insanların savaş, ayrımcılık, aile içi şiddet, çocuk istismarı gibi her türlü fiziksel şiddetten uzak olması durumudur. Bu noktada şiddet içeren her türlü etken bireysel güvenliğe yönelik birer tehdit unsurudur.

Toplum Güvenliği: Geleneksel olarak toplumların ve toplumların alt gruplarının kimliklerinin ve değerlerinin aşınmasına yönelik her türlü tehdit toplum güvenliği ile ilişkili olarak değerlendirilebilir. Bu anlamda toplum güvenliği, toplumu oluşturan her kesimin kültürel yapısının korunmasını ifade eder.

Siyasal Güvenlik: İnsan haklarına ve hukukun üstünlüğüne bağlı bir değerler sisteminin varlığını ifade etmektedir. Bu bağlamda her türlü insan hakkı ihlali siyasi güvenliğin birincil tehdit alanını teşkil eder.

Görüleceği üzere insan güvenliği, savaş, soykırım ve yerinden edilme gibi şiddetten ya da korkudan muaf olma ve bireyin sağlıklı bir yaşam sürmesi için asgari koşulların varlığını ifade eden yoksulluktan muaf olma durumlarının bir kombinasyonudur. İnsan güvenliği, klasik manada “devletin güvende olmasının” insanların her zaman güvende olacağı anlamına gelmediğini vurgularken, devletin ulusal güvenliğin sağlanmasındaki rolünde azaltıcı bir etki yapmaz. Buna göre, insan güvenliği kavramının anlaşılmasında ve uygulanmasında dört ilke kilit rol oynar (United Nations Development Programme (UNDP), 1994, s. 22-23): Bunlardan birincisi, insan güvenliği kavramının halk merkezli (*people-oriented*) oluşudur ki bu ilke; insanların kendilerini toplum içerisinde nasıl geliştirebilecekleri ve hangi olanaklara sahip olunması gerektiği ile ilgilidir. İkincisi, insan güvenliğinin

evrensel nitelikte oluşudur ve bu ilke, insan güvenliğinin hangi ülkede yaşadığına bakılmaksızın tüm insanlar için geçerli olduğunu ifade eder. Üçüncü ilke, insan güvenliğinin tanımlanma alanlarından her birinin, karşılıklı bağımlılık özelliği gösterdiğini vurgulamaktadır. Dördüncü ilke ise, insan güvenliğinin sağlanması noktasında erken müdahalenin esas olduğunu ifade eder. Bu anlamda geç kalınmış bir müdahalenin güvenliğe olumsuz yönde etki edeceği sonucu ortaya çıkmaktadır.

2.2.1.1. İnsan Güvenliğinin Kalkınma Sütunu

İnsani kalkınma ve insani güvenlik birbirlerine bağlı kavramlardır ancak bu onların tamamıyla özdeş oldukları anlamını taşımaz. İnsan güvenliği ile insani kalkınma ilişkisini kavrayabilmek için her iki kavramın özlerine kapsamları açısından bakmak gerekir. Bu bağlamda irdelendiğinde; insani kalkınmanın, bireyin kapasitesinin ve sahip olduğu olanakların genişletilmesiyle; güvenliğin ise bireylerin yaşamlarını, geçim kaynaklarını ve onurlarını tehdit eden unsurların ortadan kaldırılması ile ilgilendiği görülmektedir. Başka bir deyişle, güvenlik ayağı insan hayatına yönelik tehditlerin, önlenmesi, azaltılması ve üstesinden gelmesine vurgu yapar. Dolayısıyla denilebilir ki; “güvenlik, insani kalkınmanın arka planında olmazsa olmazdır” (United Nations Development Program (UNDP), 2009). Bu bakımdan, güvenlik yeterli bir yaşamsal kapasitenin sağlanmasına odaklandığından insani kalkınmaya nazaran daha dar kapsamlıdır. Buna karşılık insani kalkınma, bütün kapasitenin sınırsız şekilde geliştirilebileceği anlamını ihtiva ettiğinden açık uçlu, yani sınırsızdır (Martin, 2016). Bu sınırsızlık, insani kalkınmanın kapasite ve istekler bağlamında toplumdan topluma değişen, çeşitli düzeylerde gelişebileceğini ifade eder. Diğer yandan da, bütün insanların hayatlarını korumak ve idame ettirmek için minimum bir güvenlik düzeyine ihtiyaç duyduğu açıktır. Bu yapısal durum içerisinde, insani kalkınma ve insani güvenlik, aynı sürecin farklı sonuçları üzerinden gözlemlenen bir sarmal oluşturmaktadır. UNDP 2009 Kalkınma Raporu’nda belirtildiği şekliyle bu durum, “hakkaniyetin artması” (insani kalkınma), “güvenliğin artması” (insani güvenlik) şeklinde bir ikili yapı olarak karşımıza çıkar (United Nations Development Program (UNDP), 2009). Başka bir ifade ile güvenlik ve kalkınma, insan güvenliği kavramı içerisinde, birbiri ile yakın ilişkide olan iki ayrı dayanak olarak düşünülmelidir.

İnsani kalkınma ve güvenliğin kısa orta ve uzun vadedeki öncelikleri de birbirlerinden farklıdır. Her iki kavram da kurumsal bir yapılanmayı öngörmelerine rağmen, insani kalkınma uzun vadeli değişikliklerle ilgilenirken; güvenlik, doğası gereği kısa dönemli kapsama haizdir. Ancak belirtmek gerekir ki, bahsedilen farklılıklar, kavramların anlaşılmasını kolaylaştırmakla birlikte birbirlerini bütüncü etkilerini azaltmaz. Buradan hareketle “insanların, insani kalkınmaya işaret eden kapasitelerini arttırmak (arzularını güçlendirmek için) asgari bir güvenlik düzeyine ihtiyaçları vardır” ifadesinin, insani kalkınma ve güvenliğin insan güvenliği konsepti içerisinde yerini ve aralarındaki ilişkiyi özetler nitelikte olduğu söylenebilir.

İnsan güvenliği ve insani kalkınma şu dört temel perspektifte birleşmektedir (Martin, 2016): - insan merkezli olma, - çok boyutlu olma, - gereksinimlerin geniş bir zeminde yorumlanabilmesi, - kronik yoksulluğun çözümüne odaklanma. Güvenlik ve kalkınma ilişkisi üzerine yoğunlaşan birçok akademik çalışmanın var olmasının yanında, son dönem çalışmaları özellikle, az gelişmişliğin oluşturduğu güvenlik tehditleri ve istikrarsızlık durumlarına odaklanmaktadır. Bu doğrultuda, kalkınmaya ilişkin sorunların ülkeler içerisinde, işsizlik ve yoksulluk kaynaklı göç ya da salgın hastalıklar, uyuşturucu kaçakçılığı gibi yeni tehditler oluşturarak, çatışmaların esas sebebinin teşkil ettiği vurgulanmaktadır (Tadjbakhsh & Chenoy, 2007, s. 144).

Dünya Bankası'nın 2011 yılında yayınladığı “Dünya Kalkınma Raporu: Çatışma, Güvenlik ve Kalkınma” (*World Development Report 2011: Conflict, Security and Development*) başlıklı raporda, şiddet döngüsünün kırılması ve bu anlamda vatandaşların güvenliklerinin sağlanması için adaletin ve iş olanaklarının artırılması gerektiği vurgulanarak, güvenlik ile kalkınma arasında güçlü karşılıklı ilişkiye işaret edilmiştir. Rapor iki temel argüman ileri sürmektedir: 1) 21. yüzyılın çatışma ve şiddet karakteristiği, 20. yüzyıldakine kıyasla değişmiş bulunmaktadır. 2) Çatışma ve şiddet doğrudan bir kalkınma problemidir ve güvensizlik, adaletsizlik ve kötü ekonomik şartlar altında ortaya çıkmaktadır. Kalkınma çalışmaları içerisinde güvenlik ortamının yapılandırılması nadiren göz önüne alınsa da, çatışmaların çözülmesi ve sonrasında barışın inşa edilmesi noktasında kalkınma kilit bir role sahiptir (The World Bank, 2011). Bu anlamda insan güvenliği, çatışmaların önlenmesi konusunda işlevsel bir normatif çerçeve sunmaktadır.

İnsan güvenliği; insan-merkezli, geniş kapsamlı, kalkınma ve güvenlik hususlarını içinde barındıran özel bir anlama haiz ve önleme esaslı bir kavramdır. Bu özelliklerden ilk üçü, insani kalkınmanın da özellikleridir. İnsan güvenliğine ilişkin çözümlenelerde tehditlerin belirlenmesi hayati bir öneme haizdir. Bu bakımdan dördüncü özellik olarak sayılan önleme esaslı olma, tehditler belirlendikten sonra, önleyici tedbirler alınmasını öngörmektedir. Bunun yanında insan güvenliği, güvenlik sağlayıcı olarak vatandaşların kendisi de dahil tüm aktörlerle ilgilenir ve insan hayatına yönelik tüm tehditlerle baş edilebilmesi bağlamında, hem güçlendirme hem de koruma odaklıdır (Gomez, 2013). İnsan güvenliği; barış, kalkınma ve insan hakları arasındaki bağlantıyı içselleştiren ve sivil, politik, ekonomik, sosyal ve kültürel hakların hepsini eşit bir şekilde algılayan bir kavramdır. Bu şekilde insan güvenliği, insan hakları, insani ihtiyaçlar ve insani kalkınma gibi “insani kavramlar ailesinin” (Gomez, 2013) bir parçası olarak düşünülmelidir.

2.2.1.2. İnsan Güvenliğinin İnsan Hakları Sütunu

İnsan güvenliği ve insan hakları güçlü bir ilişki içerisinde olsalar da, kavramsal açıdan önemli farklılıklar arz etmektedirler. İlk olarak belirtilmelidir ki, insan güvenliği ve insan hakları kavramlarının her ikisi de birey odaklıdır. Bu bakımdan insan güvenliği, bireyin güvenliği olarak düşünülmektedir. Güvenlik, İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi Madde 3'te de belirtildiği gibi, doğrudan bir insan hakkıdır (United Nations, 1948). Ancak Beyannamenin tamamı irdelendiğinde, Madde 5'teki “işkence yasağı” ve Madde 9'daki “keyfi tutuklama ve alıkoymadan korunma” (United Nations, 1948) ifadeleri ile hak olarak bahsedilen güvenliğin, bireylerin bütünlüğüne müdahale etmemeleri gerektiği çerçevesinde, devletin sorumluluğunda olan bir kavram olarak düşünüldüğü açıklık kazanır. Bu bakımdan bireysel güvenlik ve insan güvenliği kavramları birbirlerinden farklı şeyleri ifade etmektedir. Bir kişinin güvenliği devlet tarafından ya da devlet-dışı bir aktör tarafından tehdit edildiğinde insan güvenliğine ilişkin unsurların da tehdit altında olduğu varsayılabilir. Ancak belirtmek gerekir ki, yakın bir ilişki içerisinde olsalar da, alıkonma ya da işkenceden özgür olma insan güvenliğinin korkudan muaf olma ilkesiyle birebir örtüşmemektedir (Oberleitner, 2002).

İnsan hakları bir kişinin devlet karşısındaki devrolunamaz haklarıdır ve özü itibarıyla hukuk tarafından korunan çıkarlara işaret eder. Buna karşılık insan güvenliği, güvende olma ya da güvende hissetme halidir. Bu bakımdan insan güvenliği, temel ihtiyaçların yanında insan haklarını da kapsayacak şekilde daha geniş bir kavramdır (Alkire, 2002). İnsan güvenliği, insan hakları bakımından öncelikli tehditler arasında değerlendirilmeyen doğal felaketler gibi tehditlerle de ilgilenir. Bunun yanında, insan haklarında olduğu gibi devlet ve devlet dışı tehditler, öncelikleri arasında yer alsa da, insan güvenliği, insan hakları çerçevesinde gördüğümüz kamu/özel ayrımını göz önünde bulundurmaz (Oberleitner, 2002). Bu bakımdan insan hakları insan güvenliğinin bir parçasını oluşturmaktadır denilebilir. Belirtmek gerekir ki bu parça, insan güvenliğinin tam merkezinde konumlandığından, insan hakları, insan güvenliği için normatif bir çerçeve oluşturmaktadır. Bu çerçevede insan güvenliği, onurlu bir yaşam, müreffeh ve güvende olma hali olarak tanımlanır (Ramcharan, 2004). Genel olarak hak odaklı yaklaşım, insan güvenliği kavramının geliştirilmesi yönünde işlevseldir (Oberleitner, 2002).

İnsan güvenliğinin tehdit odaklı yaklaşımla açıklanmasında merkezi bir role sahip olan çatışma, güvensizlik ve istikrarsızlık, insan hakları ihlallerinin oluşmasına sebep olan hallerdir. O halde, insan haklarına saygı, sosyal ilişkileri ahenkli kılarak, toplumlararası güvenliği sağlayıp insan güvenliği için tehdit olabilecek zeminlerin ortadan kaldırılması anlamına gelebilir.

İnsan güvenliği kavramı; ağır insan hakkı ihlalleri durumunda gerçekleştirilen “insani müdahale”, insan haklarını korumak için “güç kullanma” ve “devlet dışı aktörlerin insan hakları ihlallerini” insan hakları tartışmalarına ekleyerek, tartışmaların boyutlarını çeşitlendirmiştir (Oberleitner, 2002). Bu bakımdan, insan haklarının korunması için güç kullanma konusunu formüle edecek yeni insan güvenliği çalışmalarına ihtiyaç vardır.

İnsan güvenliği, insan hakları nosyonunu, yalnızca devletlerden kaynaklanan tehditler üzerinden değil aynı zamanda çevresel tehlikeler gibi dolaylı tehditler üzerinden de, Galtung’un “yapısal” ya da “kültürel” şiddet kavramsallaştırmalarıyla genişletmiş durumdadır. İnsan güvenliğinin anlaşılması, “özel organ ya da devlet

dışı aktörlerin insan hakları ihlallerinin, neden insan hakları nosyonu içerisinde değerlendirilmesi gerektiği” sorusuna daha iyi cevap verilebilmesi bakımından da önemlidir. İnsan hakları kavramı tüm zamanlar için geçerli olan hukuki ve ahlaki bir anlamı barındırırken, insan güvenliği ani kırılmalara ve insan yaşamını tehdit eden aşağı yönlü risklere odaklanmaktadır. İki kavram arasındaki fark, kullandıkları enstrümanlar ve kurumlara da yansır. Örneğin insan hakları aktivistleri, insan hakkı ihlallerini önlemek ya da insan haklarını ihlal eden faileri cezalandırmak için genel yasaları ve yasal kurumları göreve çağırırken, insan güvenliği varlığını devam ettirmek için, ekonomik, siyasi ve belki de askeri gücü kullanmaktadır. Buradan hareketle yukarıda belirtilen “insan hakları, insan güvenliğinin normatif çerçevesini oluşturur” ifadesi açıklık kazanmaktadır. Unutulmamalıdır ki, hak ve özgürlük bağlamında değerlendirildiğinde, insan güvenliği “hak” olgusundan “özgür olma (muaf olma)” ya doğru bir sıçrayışı ifade etmektedir.

2.3. İnsan Güvenliğinin Normatif Bir Kavram Olarak Yükselişi

Belirtmek gerekir ki insan güvenliği kavramının somutlaştırılmasının ardından konuya ilişkin literatür, 1990’ların sonu ve 2000’lerin başında, devinen devlet, toplum ve birey algısı ve buna bağlı olarak gelişen “özgürleşme” kavramı paralelinde daha da hızlı bir gelişme göstermeye başlamıştır. 1998 yılında Kanada ve Norveç’in ortaklaşa oluşturdukları Lysøen Bildirisi, insan güvenliği çerçevesinde bir dayanışma ve işbirliği ortamını öngörmektedir. Bu yapı daha sonra, dünyanın her bölgesinden 13 ülkenin (Avusturya, Kanada, Şili, Yunanistan, İrlanda, Ürdün, Mali, Hollanda, Norveç, İsviçre, Slovenya, Tayland ve Güney Afrika) dış işleri bakanları düzeyinde temsil edildiği, insan güvenliği ile ilgili olarak sürdürülebilir bir diyalogun devam ettirilmesi amacıyla “İnsan Güvenliği Ağı” (*Human Security Network*) adı altında bir yapıya dönüştürülmüştür (Çıkrıkçı, 2016). İnsan Güvenliği ile ilgili konulara uluslararası toplumun dikkatini çekmek için her yıl bakanlar toplantısı düzenleyen İnsan Güvenliği Ağı’nın çalışmaları, “Harvard İnsan Güvenliği Programı’nın” işbirliği ile düzenli olarak yayımlanan “İnsan Güvenliği Ağı Bülteni” ile duyurulmaktadır. İnsan Güvenliği Ağı’na giden yolda başlatılan girişimler, insan güvenliğinin bir norm olarak yükseldiğine işaret etmektedir. Bu kapsamda,

başlatılan, “Kimberly Süreci”⁸, “Ottawa Konvansiyonu” ve “Uluslararası Ceza Mahkemesi” buna örnek teşkil eder (Torun Z. , 2017). Demokratikleştirme, yönetim, toplumsal cinsiyet, adalet ve güvenlik konularında gerçekleştirilen, insan güvenliği kapsamındaki projelere maddi destekte bulunan Kanada’nın, insan güvenliğinin uluslararası ilişkilerde bir norm olarak yükselişinde önemli bir etkiye sahip olduğu (Maccormack, 2008; Torun Z. , 2017) görülmektedir.

1999 yılının Mart ayında, Japonya Hükümeti ve BM Genel Sekreterliği eş güdümünde, Birleşmiş Milletler’in insan güvenliği üzerindeki projelerini finanse etmek ve insan güvenliğinin operasyonel etkisini arttırmak için Birleşmiş Milletler’in insan güvenliği organizasyonunun merkezinde yer alan “Birleşmiş Milletler İnsan Güvenliği Güven Fonu” (UNTFHS) oluşturulmuştur (Çıkrıkçı, 2016). UNTFHS tarafından desteklenen projelerle Japonya, başta Güneydoğu Asya olmak üzere, Afrika, Kamboçya, Kosova, Doğu Timor ve Afganistan’a yardımlar gerçekleştirmiştir (Atanassova-Cornelis, 2006, s. 48). 2000 yılında gerçekleştirilen “BM Binyıl Zirvesi’nde” insan güvenliği somut bir hedef olarak belirlenmiş ve “Bağımsız İnsan Güvenliği Komisyonu’nun” kurulması kararına varılmıştır (Ogata, 2004). Bu komisyonun kuruluş amaçları şöyle sıralanabilir: Toplumun insan güvenliği konusundaki anlayışını ve desteğini yükseltmek, bu noktadaki sorumluluk bilincini arttırmak; insan güvenliğinin politika oluşturmada ve uygulamadaki işlevsel pozisyonunu geliştirmek; insan güvenliğine yönelik yaygın tehditleri ortadan kaldıracak ve bunlarla mücadele edecek bir eylem planı hazırlamak.

Bağımsız İnsan Güvenliği Komisyonu, 2003 yılında “Şimdi İnsan Güvenliği” (*Human Security Now*) başlıklı bir rapor yayımlamıştır (Commission on Human Security, 2003). Yukarıda tanımlı olan yedi alan kapsamında, konu üzerinde çalışan bu komisyon tarafından 2003’te hazırlanan rapor insan güvenliğini; özgürlükleri ve insan olmanın gereklerini sağlayacak ve geliştirecek şekilde, “insan hayatının özdeğerlerinin korunması” olarak tanımlamaktadır. İnsan güvenliği bu çerçevede, “bireylerin şiddet dozu yüksek ve dünyanın her yerine yayılmış tüm tehditlerden uzak olma durumudur” (Commission on Human Security, 2003, s. 3). Buna göre

⁸ Kimberly Süreci, bilhassa Afrika ülkelerindeki çatışma bölgelerindeki elmasların diğer ülke pazarlarına girişini engellemek, yasal elmas sektörünü korumak ve bu sektörde yer alamayan ülkelerin ham elmas ticaretine izin vermemek hedefiyle başlatılan uluslararası bir kontrol sistemidir (Güven, 2007).

insan güvenliği, bireylerin hayatlarının yaşamsal unsurlarının, insani özgürlüklerin ve insani kapasitenin geliştirilmesi ile ilgilidir. Buradan hareketle rapor, hukukun üstünlüğü ve demokrasinin teşvik edilmesinin gerekliliğine vurgu yaparak “onurlu yaşama özgürlüğü” (*the freedom to live in dignity*) ilkesini, insan güvenliği kavramına eklemiştir (Commission on Human Security, 2003, s. 4). Rapora göre insan güvenliği, insan onurunu güçlendiren; bireylerin ve toplumların kendi arzuları ve özgürlükleri doğrultusunda hareket etme yeteneklerini geliştirmeyi hedefleyen bir kavramdır (Commission on Human Security, 2003, s. 4). Bu kavramsallaştırmada insan güvenliği; ekonomik güçsüzlüğü, salgın hastalıkları, uluslararası terörizmi, organize suçları, iç ve uluslararası savaşları, göç ve kalkınmamışlık gibi unsurları kapsamaktadır. Bu anlamda insan güvenliğinin amacı, ülke topraklarına saldırı dışındaki tehditleri de içeren bir güvenlik perspektifi oluşturmaktır (Alkire, 2004).

BM'nin 2005 yılında yayınladığı İnsani Kalkınma Raporu'nda, kişi özgürlük ve haklarının yasal teminat altına alınmasının önemli olduğu; ancak yoksul, hasta ya da cahil insanların bu özgürlüklerden yeterince istifade edemedikleri vurgulanmıştır. Ayrıca, ayrımcılıkla karşı karşıya kalınması ve şiddetli çatışma tehdidi ya da siyasal ifadelerin bastırılması sonucu, insanların özgürlüklerinin sınırlandırıldığı belirtilmiştir (United Nations Development Programme, 2005). Bu yıldan itibaren her yıl “İnsan Güvenliği Rapor Projesi” kapsamında, konuyu ayrı ayrı irdedeleyen ve kavramının boyutlarını çeşitlendiren yeni raporlar yayınlanmaktadır. Bu şekilde, insan güvenliği kavramı, çok geniş bir kavramsal çerçeveye ulaşmış bulunmaktayken, normatif bir değer olarak kurgulanmış olan kavramın pratiğine ilişkin soru işaretleri de çoğalmıştır. Buna karşılık güvenlik çalışmalarının geldiği son nokta itibarıyla, yoksulluk, çevre kirliliği, salgın hastalıklar, insan hakları ihlalleri, göç ve silahlı çatışmalar sonucu tehdit altında bulunan insanların sorunlarının en iyi şekilde insan güvenliği kavramı altında analiz edilebileceği öne sürülmektedir (Fukuda-Parr, 2003).

BM Genel Sekreterliği'nin 2004 yılında düzenlediği “Tehditler, Zorluklar ve Değişim” başlıklı üst düzey panelin “Daha Güvenli Bir Dünya” (*A More Secure World*) başlıklı sonuç raporunda, insan güvenliğinin sağlanmasına ilişkin yüksek düzeyli işbirliği çağrısı yapılmıştır. 4 bölümden oluşan raporun ilk iki bölümü, ekonomik ve sosyal tehditlerden devletlerarası çatışmalara; iç savaşlar dahil olmak

üzere devlet içi şiddetten devletlerin çöküşü ve soykırıma; nükleer, radyolojik, kimyasal ve biyolojik silahlardan uluslararası terörizme ve ulus-aşırı organize suçlara kadar insan güvenliğine yönelik tehditlere ve bunların üstesinden ancak topyekun bir işbirliğiyle gelinebileceği vurgusuna ayrılmıştır (United Nations, 2004).

2005 yılında Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri konu ile ilgili olarak yeni bir rapor yayınlamıştır. “Daha Geniş Özgürlük: Herkes için Kalkınma, Güvenlik ve İnsan Haklarına Doğru” (*In Larger Freedom: Towards Development, Security and Human Rights for All*) başlıklı raporda genel olarak bir dizi politik öncelik belirlenmiş ve “korku ve yoksulluğun olmaması” ya da başka bir deyişle “korkudan ve yoksulluktan muaf olma” ve “onurlu yaşama özgürlüğünün” sağlanabilmesi için yapılması gereken kurumsal reformların altı çizilmiştir (UN General Assembly, 2005).

2006 yılında insan güvenliği ile ilgili konularda devletlerin sivil toplum kuruluşları ile ilişkilerini ve işbirliklerini geliştirilmeye yönelik bir yapı olan “İnsan Güvenliği Dostları” (*Human Security Friends*) kurulmuştur. Esnek ve genişlemeye açık ve resmi olmayan bir grup olan İnsan Güvenliği Dostları, Birleşmiş Milletler’e üye 34 devlet ve uluslararası organizasyonların katılımıyla ve Japonya ve Meksika’nın eş başkanlıklarında ilk toplantılarını Birleşmiş Milletler’in New York’taki merkezinde gerçekleştirmiştir. İnsan Güvenliği Dostları, daha sonra ardından bir sonuç bildirgesi yayınladıkları 6 toplantı daha gerçekleştirmiştir (Çıkrıkçı, 2016).

Genel Kurul’un 66/290 sayılı kararı BM sistemi içerisinde insan güvenliğinin yirmi yılı aşkın evrimi ve uygulanması noktasında önemli bir kilometre taşıdır. BM Genel Kurulu’nun 66/290 sayılı kararında insan güvenliği, vatandaşlarının onurlu bir yaşam sürme, kalkınma ve insan haklarının korunması yönünde üye devletlere yardımcı olmak için oluşturulmuş bir yaklaşım olarak tanımlanarak, şu şekilde değerlendirilmiştir:

“...insanların yoksulluk ve ümitsizlikten muaf olarak, özgür ve onurlu bir yaşam sürme hakkı...Tüm insanlar, özellikle korunmaya muhtaç olanlar, insani kapasitelerini geliştirip ve tüm haklardan eşit olarak yararlanıp korkudan ve yoksulluktan muaf olmalıdır” (UN General Assembly, 2012).

Yukarıda sıralanan gelişmeler, insan güvenliğinin, BM, Kanada, Japonya ve Norveç gibi öncülerin çalışmaları ile uluslararası ilişkilerde bir norm olarak yükselişe

geçtiğini ifade etmektedir. Bu bağlamda, gerçekleştirilen organizasyonlar, kavramın teorik çerçevesinin geliştirilmesine katkı sunarken, uluslararası ilişkilerde güvenlik konseptinin ulaştığı nokta ile ilgili de bir açılım olarak değerlendirilmektedir. Ancak ulaşılan bu noktada, insan güvenliğinin teorik düzlemde sahip olduğu anlamsal genişlik, kavramın uygulanmasına, yani pratiğine yönelik ciddi tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Bu tartışmalar genel olarak insan güvenliğinin, uygulanabilirliği üzerindeki soru işaretlerine odaklanmaktadır.

2.3.1. İnsan Güvenliği Kavramının Pratiği Tartışması: İnsan Güvenliği Kavramsal Bir Anevrizma mı?

İnsan güvenliği kavramının özüne ilişkin daha çok teorik zeminde toplanan literatür, son yıllarda hızla genişlemektedir. Eleştirel Güvenlik Çalışmaları'nın, konuya ilişkin teorik zeminin bu noktaya ulaşmasında, BM sisteminde bir norm haline gelmesinde ve AB Güvenlik Stratejisinin temeline yerleşmesinde birincil derecede önemli bir paya sahip olduğu bir önceki bölümde belirtilmişti. Eleştirel Güvenlik Çalışmalarının öncülerinden olan Keith Krause, insan güvenliğinin, UNDP'nin tanımladığı en geniş haliyle değil, yalnızca "korkudan muaf olma" anlamında, diğer bir ifadeyle, dar anlamda kullanılması gerektiğini öne sürmektedir. Zira geniş tanımıyla kavram, bireysel güvenlik ile ilgisiz konuların da tartışmalara eklenmesi tehdidini doğurmaktadır. Bu şekilde insan güvenliği, herkesin başına gelebilecek her kötü şeyle ilişkili hale gelmekte ve bu da hem politika yapıcılarını hem de akademisyenleri çözümlenmelerde bir açmazda sürüklemektedir. Krause'ye göre insan güvenliği kavramının; eğitim, ticaret, kamu sağlığı gibi konularla birlikte ele alınıyor olması net bir fayda sağlamamaktadır. Bunun için, göç ve salgın hastalıklar gibi konular da güvenlik dışlaştırılmalıdır (Krause, 2004). Benzer şekilde bazı yazarlar, yalnızca tüm birey ve toplumlara etkisi bakımından devlet sınırlarını aşan olayların, kavramın sınırları dahilinde düşünülmesi ve bu şekilde kavramın kapsamının sınırlandırılması gerektiğini savunmaktadırlar. Bu yazarlara göre, bu yolla kavram, çözümlenmelerde daha işlevsel hale gelecek ve siyasal bakımdan da güçlenecektir (Thomas & Tow, 2002). Örneğin; sağlıklı gıda, toplumsal cinsiyet ya da barınma ihtiyacı gibi kalkınmaya ilişkin sorunlar, devletlerin sınırları içerisinde çözümlenmesi gereken konulardır. Dolayısıyla ancak göç, uluslararası terörizm ve

iklim değişikliğine ilişkin sorunlar insan güvenliğinin kapsamında değerlendirilmelidir (Thomas & Tow, 2002).

Eleştirel yaklaşımla karakterize olan yeni güvenlik çalışmalarına göre devleti merkeze alan güvenlik algısı; “güven içinde olma durumu ve güven içinde olmama durumunun” kaynaklarının tam olarak kavranmasını engellemektedir. Ancak kuramsal alanda, realist kuramı şiddetle eleştiren bazı kuramcılar bile, insan güvenliği kavramının uygulanmasındaki zorluklara dikkat çekmektedirler. Simon Dalby, insan merkezli bir güvenlik kurgusuna geçişi bir zorunluluk olarak tanımlamasına rağmen, uluslararası siyaset gündemini belirleyen konuların daha açık ve bağımsız bir siyasi tasarımla yeniden yapılandırılmaması halinde, insan güvenliğinin bir hayalden öteye geçemeyeceğini ifade etmektedir (Dalby, 1997). Bunun dışında sivil toplumun kendi başına çözümler üretebileceği bazı insani sorun alanlarına, insan güvenliği bahanesiyle devletin müdahale etmesini bir olasılık olarak gören ve insan güvenliği kavramını hayata geçirmeye çalışan devletlerin güvenlik gerekçesiyle, demokratik olmayan önlemlere başvurarak kavramın özüne ihanet edebileceklerini belirten yazarlar da bulunmaktadır (Walker, 1997).

Kavramın daha dar kapsamlı olarak değerlendirilmesi gerektiğini düşünen bazı yazarlar, bu sınırlandırmanın, tehdidin aciliyetine ve boyutuna göre yapılması gerektiğini savunmaktadırlar. Örneğin Owen’a göre, UNDP’nin raporlarında belirtilen şekilde tüm tehditler güvenlik kapsamında değerlendirilebilir ancak hangi tehlikenin insan güvenliği çatısı altında değerlendirileceği, zaman ve mekana göre farklılık arz eder (Owen, 2004). Bu bakımdan; çevresel felaketler, salgın hastalıklar ve savaş çok sayıda insana zarar verdiğinden, insan güvenliği gündeminin üst sıralarında ve tanımlanmasında öncelikli olarak yer almalıdır. Başka bir ifadeyle; çözümlene yapılabilesi için, tüm insanların hayatlarını temelden etkileyen, yaygın çevresel, ekonomik, sıhhi ve siyasi tehlikeler, insan güvenliğinin öncelediği konular olmalıdır (Owen, 2004). Tehdidin aciliyeti ve boyutuna göre sınıflandırılması gerektiğini savunan Owen’a göre, insan güvenliğinin sağlayıcısı, öncelikli olarak hükümetlerdir. Uluslararası toplum, ancak hükümetlerden kaynaklanan veya hükümetlerin güvenliği sağlayamadığı durumlarda insan güvenliğinin sağlayıcısı olarak faaliyette bulunabilirler (Owen, 2004).

1994 UNDP İnsani Kalkınma Raporu'nda insan güvenliğinin, güvenlik boyutunu (*freedom from fear*) kalkınma boyutunu (*freedom from want*) kapsayan geniş tanımı benimsenmiştir. İnsan güvenliğinin pratiğine ilişkin yapılandırmada, koruma (*protection*) ve güçlendirme (*empowerment*) iki önemli ayağı temsil eder ve bu bağlamda kavramsallaştırmada hibrit bir yaklaşımın oluştuğundan söz edilebilir. Bu ikili yapı içerisinde, insan güvenliğinin pratiğine ilişkin hayati öneme haiz koruma ve güçlendirme, birbirlerini takviye edici bir konumdadır ve birbirlerinden ayrı olarak düşünülemezler. Koruma, İnsan Güvenliği Komisyonu tarafından “ *devletler, uluslararası kuruluşlar, Hükümet Dışı Organizasyonlar (NGO) ve özel sektör tarafından insanları tehlikelerden korumak için oluşturulan stratejiler*” olarak tanımlanmıştır (Commission on Human Security, 2003, s. 10). Bu tanım yukarıdan aşağıya doğru bir yaklaşımı ortaya çıkarır: İnsanlar, kendi kontrollerinin ötesindeki tehlikelerle karşılaşmaktadırlar ve bu durum sistematik, kapsayıcı ve önleyici bir şekilde korunma ihtiyacını ortaya koyar. Bu hususun uygulanmasında devlet birincil dereceden bir sorumluluğa sahiptir (UNTFHS, 2009, s. 7). İnsan Güvenliği Komisyonu, güçlendirmeyi ise “*insanların zor şartlar karşısındaki güçlerini geliştirmelerine sağlayacak stratejiler*” olarak tanımlamıştır (Commission on Human Security, 2003, s. 10). Güçlendirme, korumanın tersine aşağıdan yukarıya doğru bir yaklaşımı gerektirir ve tanımdan da anlaşılacağı gibi, insan güvenliğinin arttırılması için bölgesel olarak bireylerin ve toplumların geliştirilmesini ifade eder (UNTFHS, 2009, s. 7). Dolayısıyla insan güvenliği, güvensizliğin minimize edilmesi ve güvenlik sorunlarına uzun dönemli çözümler üretmek için bu iki unsura da dayanmak durumundadır.

Soğuk Savaş'ın sona ermesi, ulusal güvenlik anlayışının küresel güvenlik noktasına doğru evrimine işaret ederken, 11 Eylül saldırıları, güvenlik algısının değişiminde bir geri dönüşe sebep olmuştur. Bu geri dönüş içerisinde, İnsan güvenliği kavramının muhalifleri, kavramsallaştırmadaki belirsizlik nedeniyle politik bir araç olarak konumlandırılmasının zorluğuna dikkat çekerek, insan güvenliğinin yükselen uluslararası terör eylemleri karşısında öncü bir yönlendirici bir konumda olamayacağını ifade etmişlerdir (Paris, 2001). Bu dönemde kavrama yöneltilen eleştiriler, genel olarak kavramın bileşenlerinin değerlendirilmesindeki yanlışlıklar olduğu düşüncesinde yoğunlaşmaktadır. Oysa geleneksel güvenlik yaklaşımında tehdit algısını belirleyen unsurlar, insan güvenliği konsepti içerisinde dışlanmış ya

da tehdit olarak değerlendirilmekten çıkarılmış değildir. Yani uluslararası terörizm de insan güvenliği kavramının tehdit algısı içerisinde güvenliğe yöneltilmiş tehlikeler arasında değerlendirilmektedir. Burada üzerinde durulması gereken nokta, uluslararası terörizmle mücadele ederken kullanılan araçlar ve bu mücadele için oluşturulan politikaların genişleyen güvenlik konsepti çerçevesinde bireyi ne kadar göz önüne aldığıdır. İnsan güvenliğinin kavramsal olarak açılım yaptığı boyut da budur.

Kavramsal tanımlamalarda öncelik sırasının arz edilmesi gerektiğini savunan bazı yazarlar, fiziksel bütünlükten iyi hissetme haline kadar her şeyi içeren insan güvenliğinin pratiğine yönelik bir öncelik sırası oluşturmadan tanımlama yapılmış olmasını eleştirmektedirler (Paris, 2001). Bahsi geçen görüşte ortaklaşan yazarlara göre, tanımlamadaki bu eksiklik, aynı zamanda kavramın tehdit olarak kabul ettiği unsurların güvenliğe ne şekilde negatif etki ettiklerini açıklamada da yetersiz kalmasına sebep olmaktadır (Paris, 2001). İnsan güvenliği kavramına yöneltilen bir diğer eleştiri de, kavramın analitik ve ölçülebilir olmamasıdır. Diğer yandan, kavramın geniş tanımının sınırlarının belli olmadığı ve bu anlamda kesin bir araştırma gündemi belirlenemediği noktasında da eleştirilmektedir (MacFarlane & Khong, 2006, s. 161-163). Yukarıda da belirtildiği gibi, insan güvenliği kavramının, askeri şiddet tehditlerinin yanında günlük hayat içerisinde karşılaşılabilecek olan tehditlere de odaklanarak, güvenlikte yeni bir paradigma değişimini simgelediği söylenebilir. Dünyanın önemli bir bölümünün sorunları olarak, açlık, salgın hastalık, organize suçlar vb. tehditlerin, güvenlik konsepti içerisinde değerlendirilmesinin, gelişmiş ülkelerin dünyanın geri kalanına karşı daha fazla sorumluluk hissedeceği düşünülebilir. Kavramın işaret ettiği en önemli noktalardan birisi, askeri olmayan tehditlerin güvenlik noktasında daha fazla hesaba katılmasının gerekliliğidir. Örneğin kara mayınlarının yasaklanmasına yönelik faaliyetlerde görülebileceği gibi, yeni güvenlik politikalarının oluşmasını sağlayarak insan güvenliği, güvenlik alanında bireyi önceleyen bir takım değişiklikleri beraberinde getirmiştir (Booth, 2007, s. 323). 1990'ların, siyasi, etnik, dinsel ve ekonomik gerilimleri, dünya üzerindeki birçok devleti kırılgan bir yapıya büründürmüş ve Balkanlar ve Ruanda örneklerinde olduğu gibi iç çatışmaların oluşmasına neden olmuştur. Yoksulluk, geri kalmışlık ve ekonomik güçsüzlük bu çatışmaların ana sebepleri arasında görülebilir (Center for Security Studies, 2011, s. 1).

Belirtmek gerekir ki, UNDP 1994 Raporu'ndan bu yana yıllar geçmiş olsa da, insan güvenliğine ilişkin geniş ve dar yaklaşımlar çerçevesinde gelişen tartışma bugün dahi sonlanmış değildir. Devletin hem güvenlik sağlayıcı hem de vatandaşları için tehdit olabileceği gerçeği sebebiyle, kavram çerçevesinde devleti tek bir konumda nitelendirmek güçtür. Bu bağlamda devletlerin güvenlik politikaları, sorunu çözen ve sorun oluşturan denklemde ayrı bir boyut kazanmış olmaktadır. İnsan güvenliği kavramı, doğası gereği devlet sınırlarını tanımadığı açıktır. Bunun sebebi kavramın doğrudan bireye odaklanmasıdır ki buraya herhangi bir sınır koymak, insanları sınıflandırmak anlamına gelecektir. Bu bakımdan kavramın, uluslararası düzeye yükseltilerek/indirgenerek işlevsel hale getirilmesi çabası, insanların çektiği acıları, ülke içi-ülke dışı olarak kategorize etme anlamına gelir ki bu da hem şeklen hem de mantıksal açıdan tutarsızdır. Üstelik bu durum güvenlik konseptinin geleneksel yaklaşıma geri dönüşüne hizmet etmek anlamını taşır. Oysaki insan güvenliği yaklaşımının temel amacı bu algıdan uzaklaşmak ve bağıl düşüncenin merkezine, devlet yerine insanı yerleştirmektir.

İnsan güvenliği kavramının, devlete karşı duruşu simgelemesi nedeniyle benimsendiği savı öne sürülerek, konu üzerinde çalışanların eleştirilebileceği düşünülebilir. Ancak insan güvenliği kavramı, devlete karşı olan karakteristiğine rağmen devlet ile işbirliğine de kapalı değildir. Öyle ki, devletlerin adaletsizlik üreten birer mekanizma olduğunu savunan bir kesimin, insan güvenliği kavramına tereddüt ile yaklaştığı görülmektedir (Torun Z. , 2017; Newman, 2010). Newman'a göre insan güvenliği konusunda çalışan akademisyenler, mevcut politikalar üzerinden politika yapıcıların işlerine yarayacak bilgi üretimine kanalize olmakta ve mevcut kültürel, ekonomik ya da siyasi durumun yapısının ve araçlarının kökenini sorgulamamaktadırlar (Newman, 2010). Ayrıca insan güvenliği kavramı, devletlerin hegemonik faaliyetleri için bir araç olarak kullanılabilir bir yapıda olduğundan bazı çevreler kavramı emperyalizmle ilişkilendirmektedirler. İnsani müdahale kavramı ile bağlantısı düşünüldüğünde, insan güvenliği kavramının egemenlik anlayışında yarattığı dönüşüm de bunu kanıtlar niteliktedir (Newman, 2010). Ancak insan güvenliği ve devlet egemenliği birinin diğerinin üzerinde olduğu kavramlar değildir; ikisinin arasında tamamlayıcı bir ilişki mevcuttur. Diğer bir ifade ile insan güvenliğinin bileşenleri, devletin güvenliğinin yerini almamakta, onu tamamlamaktadır. Öte yandan, devletin, insan güvenliğinin sağlanması ve

arttırılması noktasında önemli bir rolü vardır, zira devletin insan güvenliğini ortadan kaldıracak güce sahip olduğu da açıktır.

Diğer taraftan, kalkınma ve ekonomiye ilişkin unsurların, kavramın dışına çıkarılması ve bu şekilde kavramın işlevsel hale getirilmesi düşüncesi de insan güvenliğinin özüne ilişkin ciddi bir yanılsamaya işaret eder. Ayrıca ekonomik yetersizliklerin, genel anlamda şiddetten daha az acıya sebep olduğunun düşünülmesi de yanlıştır. Bellamy ve Mcdonald'ın vurguladıkları gibi, yetersiz beslenme sebebiyle hayatını kaybeden insanların yıllık oranları, örneğin terörizm sebebiyle ölenlerden daha fazladır (Bellamy & Mcdonald, 2002). Dolayısıyla insan güvenliğinin kalkınma ayağı, diğer tüm unsurları gibi, güvenlik meselesine ilişkin hayati bir önem arz eder. Bu noktada, bu boyutu kavramın dışına çıkarmak, kavramın, özünde mücadele ettiği klasik güvenlik algısına yaklaşmasına sebep olacaktır. Üstelik de kalkınma ve ekonomiye ilişkin boyutların güvenliğin kapsamına dahil edilmesi, ölçülebilirlik noktasında da kavramı zayıflatmamaktadır. Zira güvenliğin insanın vücut bütünlüğü dışındaki hiçbir boyutu, ekonomi ya da güvende hissetme halinden daha somut bir göstergeye sahip değildir. Bu bakımdan kavramın sınırlarının bahsedilen şekilde daraltılması fikri, sebep/sonuç ilişkisi bağlamında tutarlı değildir.

İnsan güvenliği kavramı, yukarıda da belirtildiği gibi klasik güvenlik algısına bir meydan okumayı simgeler. Tanımlandığı yedi alan üzerinden belirlenen ve tehdit olarak algılanabilecek yaygın tehditlerin bugünün uluslararası sisteminde ciddi şekilde zarar doğurdukları göz önüne alındığında, kavramın zaten ortaya çıktığı ilk andan itibaren işlevsel olduğu açıklık kazanmaktadır. Siyasi pratikte yeterince yansıma bulamaması yönündeki eleştiriler, esasen kavramın özüne değil, güvenlik bağlantılı politika yapıcının pratiğine, yaklaşımına ve politikasının karakteristiğine ilişkin olmalıdır. Burada asıl sorgulanması gereken, insan güvenliği söylemini kullanmaktan imtina eden ya da kullandığı halde insanın önüne başka güvenlik kaygılarını geçiren politikalar ve onların arka planındaki yapılarıdır. Bu bakımdan insan güvenliğinin kapsamının sınırlandırılması, onu işlevsel hale getirmek değil klasik güvenlik anlayışının cevap veremediği sorunlarla dolu olan gerçek dünyayı görmezden gelmek olacaktır.

İnsan güvenliği, insan hayatına yönelmiş olan tüm tehditlerden korunmayı ifade eder. Bu bakımdan tehdidin nereden kaynaklandığı ya da yapısal özellikleri üzerinde bir sınıflandırmaya gitmek anlamsızdır. Özü itibarıyla kavram, güvenliğe daha farklı pencerelerden bakılması anlamına gelmektedir; diğer bir deyişle yeni bir düşünüş şeklidir. Bu bakımdan insan güvenliği kavramsal bir anevrizmaya değil, onu rüptüre etme (parçalama, bütünlüğünü bozma) potansiyeline sahip kurum ve politikalarla mücadele edilmesi gerektiğine işaret etmektedir. Dolayısıyla kavramın anevrizmatik olduğu yönündeki eleştiriler, insan güvenliğine değil, eleştirinin savına model teşkil eden politikalara ve kavramı araçsallaştıran politika yapıcılarının yapısal/dönemsel özelliklerine yöneltilmelidir.

2.4. Birleşmiş Milletler'den Avrupa'ya: Avrupa Birliği'nde İnsan Güvenliğinin İzini Sürmek

BM Kalkınma Programı'nın 1994 Raporu, yayınlandığından bu yana, birey unsuru uluslararası güvenlik tartışmalarının odak noktası konumunda bulunmaktadır. Peki, BM çatısı altında gerçekleştirilen ve Kanada, Japonya, Norveç gibi ülkelerin çalışmalarıyla güçlendirilen insan güvenliği kavramı Avrupa Birliği'nin resmi söylemlerinde ne derece yer bulmuştur? Bu soruya yanıt verebilmek için öncelikle AB'nin güvenlik noktasındaki misyonu ve bu anlamda politika üretmedeki pozisyonu tartışılmalıdır. Bunun için de AB'nin Soğuk Savaş sonrasındaki hukuki yapısı ve bu yapıya temel teşkil eden belgelere bakmak gerekir.

AB'nin, eskilerinin yanında güvenliğe eklenen yeni tehditlerle de mücadele edebilmek için ürettiği politikalar dinamik bir özellik sergiler. Bu dinamizm çerçevesinde gerçekleştirilen politik ve kurumsal değişiklikler, AB'yi küresel bir güvenlik aktörü yapmanın yanı sıra insan güvenliğinin de güçlendirilmesi yönündedir (Solana, 2014, s. 252). AB'nin güvenlik ve savunma politikaları irdelendiğinde, birliğe üye ülkelerin bazılarında konu tartışmalı olsa da, AB'nin güvenlik ve dış politikasının insan güvenliğinin temel prensiplerinin çoğu ile örtüştüğü ve bu şekilde AB esasen insan güvenliğini her platformda arttırmayı taahhüt etmiş olduğu görülmektedir. Bu yaklaşım, AB'nin emniyet ve güvenlik alanındaki en önemli araçlarını oluşturan "Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası" ve "Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası'nda" yansıma bulmuştur. Esasında

1990'ların sonu ile 2000'lerin başlarında Avrupa devletlerinin "insan güvenliği" kavramını sözcük hafızalarına yerleştirme gibi bir kaygıları bulunmamaktadır. Ancak, ABD'nin Afganistan ve Irak'a yaptığı müdahale ile klasik güvenlik yaklaşımlarına dönüş olarak nitelendirilen 11 Eylül 2001 saldırılarının ardından, "bütüncül ve çok yönlü güvenlik yaklaşımı" bağlamında insan güvenliği, Avrupa'nın güvenlik söyleminde ön plana çıkmıştır (Remacle, 2008).

İnsan güvenliğinin AB'deki izleri takip edildiğinde, 2003 yılının önemli bir basamağı teşkil ettiği görülmektedir. Zira insan güvenliği 2003 yılında bazı faktörlerin bir araya gelmesi ile AB'nin gayri resmi güvenlik doktrini haline gelmiştir denilebilir. Bunlardan ilki 2001 yılında ABD'nin uğradığı saldırılar neticesinde, AB üyesi ülkelerin kolektif mücadeleyi benimsemiş olmalarıdır. İkincisi post-modern bir barış gücü olarak Avrupa Birliği'nin geleneksel olmayan güvenlik kaynakları ve araçlarına sahip olmasının gerekliliğinin idrak edilmiş olmasıdır. Üçüncü olarak da AB'nin kurumsal büyümesi neticesinde üye devletlerin dış, güvenlik ve savunma politikaları çerçevesinde bir uyumluluk oluşturması zorunluluğudur (Harnish, 2014). 2003 yılında yayınlanan Güvenlik Stratejisi Belgesi de, insan güvenliğinin norm olarak kabulü anlamında önemli açılımlar sunmaktadır.

2003 Avrupa Güvenlik Stratejisi Belgesi'nde, güvenliğe yönelik tehditler arasında sıralanan bölgesel çatışmalar, terörizm, kitle imha silahları, başarısız devletler ve organize suçların yanında yoksulluk, açlık, gıda yetersizliği, salgın hastalıklar ve toplumsal alt yapının çökmesi ve temel hak ve özgürlüklere yönelik tehditler, insan güvenliğinin birer unsurudur. Yine aynı belgede güvenliğin kalkınma için bir ön koşul olduğu vurgulanırken, gelişmekte olan birçok ülkede yoksulluk ve hastalıkların tarifsiz acılara sebep olduğu ve bunlara karşı acil güvenlik önlemlerinin alınması gerektiğinin altı çizilmektedir. Bu şekilde insan güvenliğine ilişkin hemen hemen tüm hususlar 2003 Avrupa Güvenlik Stratejisi içerisine dahil edilmiş ve AB resmi makamları için insan güvenliği ileriki güvenlik ve strateji belgeleri için kavramsal bir dayanak noktası haline gelmiştir denilebilir.

AB'nin insan güvenliğini güvenlik gündemine dahil ederek, iç ve dış istikrarını koruma ve arttırmanın yanında uluslararası toplumdaki prestij ve rolünü güçlendirmeyi de hedeflediği açıktır. AB'nin güvenlik ve savunma konularındaki

pozisyonu, sivil ve askeri boyutların iç içe geçtiği ve üye ülkeler ile birlik kurumlarının etkileşimi ile karakterize olan bir yapıdadır. Bu yapı itibarıyla AB'nin normatif ve sivil düzeylerde kara alabilme yeteneği nispeten üst düzeydedir. İnsan güvenliği de bu anlamda AB'nin güvenlik politikaları ekseninde uluslararası ilişkilerdeki kimliği ve pozisyonunun oluşturulması sürecinde önemli bir etkiye sahiptir (Yavaş, 2016, s. 131). Diğer yandan insan güvenliğinin tanımlandığı alanlar üzerinden güvenlik politikaları için sunduğu çerçeve de, AB politika yapıcıları tarafından reddedilemeyecek durumdadır. Bu bağlamda AB içindeki politika yapıcıların ve Avrupa toplumunun, uluslararası politikada kökleşmiş AB değer, perspektif ve amaçlarının yanında güvenliğe ilişkin bireysel hususları, diğer bir deyişle insan güvenliğini, uygulanan her politikada bir çerçeve olarak gördüğünü ifade etmenin dışında bir tavır sergilemesi olası görünmemektedir.

2.4.1. AB Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası ve Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası: Kriz Yönetiminde İnsan Güvenliği Perspektifi

Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından AB, birleşmesinin odak noktasını ekonomiden küresel güvenliği ve siyasal birleşmeyi de kapsayacak şekilde genişletmiştir. AB'nin dış, güvenlik ve savunma politikaları ve birliğin uluslararası politikadaki rolü, bu anlamda sıkça tartışılan konulardandır. Bu bağlamda AB genel olarak sivil ve ekonomik bir güç olarak nitelendirilmekte ve birlik ile ilgili olarak normatif unsurlar içeren tanımlamalar yapılmaktadır. Değerler ve ilkeler üzerine inşa edilen yaklaşımla normların uluslararası ilişkilerde yayılmasında etkin bir rol oynama potansiyeline sahip bir kurum olarak AB de, bu anlamda, normatif bir güç olarak değerlendirilmektedir. Bu anlamda AB'nin dış, güvenlik ve savunma politikası da özellikle sivillerin korunmasına yönelik normatif bir yaklaşım ile çerçevelendirilmiştir (Yavaş, 2016, s. 131). 1991 yılının Aralık ayında Hollanda'nın başkenti Amsterdam'da düzenlenen zirve neticesinde alınan karara istinaden oluşturulan ve Şubat 1992'de Maastricht kentinde imzalanan "Maastricht Antlaşması" ile birliğe üye devletler, dış politikada ve savunma konusunda birlikte hareket kararı almışlardır. Doğu Blok'u tehlikesinin ortadan kalkması sonrasında ortaya çıkan yeni tehditler ve belirsizlik ortamı karşısında, Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun (AET) yeni pozisyonunun belirlendiği Maastricht Anlaşması, "AB'nin Ekonomik ve Parasal Birliği", "Adalet ve İçişlerinde Birlik" ve "Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikasının"

(ODGP) oluşturulma zeminini ifade eder (Council of The European Communities, 1992). Büyük bir savaş olasılığının ortadan kalkması ile karakterize olan bu zeminde gündeme gelen yeni tehditler, AB'yi yeni bir savunma anlayışı oluşturmaya götürmüştür. İki kutuplu sistemin sona ermesinin ardından kısa süre içerisinde hukukleşen bu anlayışın temelinde, küresel bir aktör olarak konumlanma zorunluluğu bulunmaktadır. Buradan hareketle geliştirilen ODGP, değişen güvenlik konseptiyle karakterize olan uluslararası sistemde AB'yi bir bütün olarak hareket eden bir yapı haline getirirken, AB değerlerinin yerleştirilmesine de hizmet edecek şekilde kurgulanmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda AB'nin, uluslararası politikada, ekonomik ve çevresel güvenlik ile birey güvenliğini de göz önüne alan bir aktör olarak hareket etmesi gerektiği düşünülmüştür (Cornish & Edwards, 2001). 1992 Maastricht Anlaşması, AB'nin dış ilişkilerinin; güvenlik, iktisat ve kalkınma politikaları ile tutarlı olması gerektiğini hükme bağlamış ve Komisyon ve Konsey bu tutarlılığın sağlanmasından sorumlu tutulmuştur.

Maastricht Antlaşması ile "Ekonomik ve Parasal Birlik", "Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası" ve "Adalet ve İçişlerinde Birlik" şeklinde üç sütunlu bir yapı ortaya çıkmıştır. ODGP; "barış ve uluslararası güvenliği güçlendirmek; uluslararası işbirliğini arttırmak; demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları ve temel özgürlükleri geliştirmek ve pekiştirmek" amacı ekseninde formüle edilmiştir (Mix, 2013). Diğer bir ifadeyle AB değerlerinin, temel çıkarların, güvenliğin, bağımsızlık ve bütünleşmenin korunmasının ODGP ekseninde sürdürülmesi hedeflenmiştir. Böylece ODGP, AB'ye dış politikasında, ortak müdahale bağlamında daha geniş bir hareket alanı kazandırarak yeni bir çerçeve oluşturmuştur. Bu şekilde birlik içerisinde savunma konularının dış politikadaki bütünleşmeye eklenmesi ile AB dış politikasının eksenini genişletmiş ve Avrupa Birliği'nde sivil güç kimliğinin ötesinde özellikle güvenlik alanında yeni bir aktör olma süreci başlamıştır (Erhan & Akdemir, 2008, s. 30).

1997 Amsterdam Antlaşması, AB'nin güvenlik alanındaki pozisyonunu yeniden tartışmaya açmıştır. Bu ekseninde Batı Avrupa Birliği'nin (BAB) görevleri AB'nin görevleri kapsamına dahil edilmiştir (Dedeoğlu, 2003, s. 350). 4 Aralık 1998'de Saint Malo'da gerçekleştirilen zirvede, AB içerisinde bir ortak güvenlik ve savunma politikası düşüncesi tartışılmış ve gerekli durumlarda uluslararası krizlere

müdahale edebilecek bir askeri yapının oluşturulması yönünde görüş bildirilmiştir (Yiğittepe, 2017). 1999'un Haziran ayında, AB üyesi devlet ve hükümet başkanlarının, AB'nin görevleri kapsamında ortak hareket etme yönündeki taahhütlerini dile getiren bir bildiri yayınlanmış ve sürecin devamında ortak "Avrupa Savunma ve Güvenlik Politikası" (AGSP) oluşturulması kararı alınmıştır (Morkaya, 2014, s. 46). 1999 yılında Köln'de düzenlenen toplantıda, Saint Malo Zirvesi'nde alınan karara istinaden oluşturulacak yapı tartışılmış ve AGSP'ye kurumsal kimlik kazandırma arayışları başlamıştır. Bu bağlamda oluşturulan sivil ve askeri organlar şunlardır (Morkaya, 2014);

Sivil Organlar;

- AB Politika ve Güvenlik Komitesi
- AB Askeri Komitesi
- AB Genelkurmay Başkanlığı
- Sivil-Asker (İşbirliği) Planlama Hücresi
- Siyasi-Askeri Grup
- Kriz Yönetimi Görevlerinin Sivil İşler Boyutuna Yönelik Komite
- Sivil İşler Planlama ve İcra Kapasitesi
- Siyasi Planlama ve Erken İkaz Hücresi
- AB Durum (İzleme) Merkezi
- Dış İşleri ve Siyasi-Askeri İşler Genel Müdürlüğü
- Athena Finans Mekanizması

Askeri Organlar;

- Avrupa Kolordusu (EUROCORPS)
- Avrupa Kara Kuvveti
- Avrupa Deniz Kuvvetleri (EUROMARFOR)
- Avrupa Jandarma Kuvveti (AJK, EUROGENDFOR)
- Muharebe Grupları Konsepti.

AB Konseyi'nin 2000 yılında yapılan zirve toplantısında, "BM Şartı'nda vurgulanan temel prensipler çerçevesinde, sivillerin korunması yönünde hassasiyete sahip olan ve birliğin kriz yönetimine temel teşkil edebilecek bir "Güvenlik ve Savunma Politikası" oluşturulması fikri yeniden vurgulanmıştır (The

European Council, 2000). Zirvenin sonuç bildirgesinde AB'nin kriz yönetimi dahilinde yapacağı müdahalelerin amaçları ise şu şekilde sıralanmıştır:

- Çatışmaların önlenmesi,
- Geçiş dönemlerinde barış ve iç istikrarın sağlanması,
- Kriz yönetimi politikasında askeri ve sivil unsurların dengede tutulması (The European Council, 2000).

AGSP çerçevesinde; emniyet, hukukun üstünlüğü, sivil yönetimlerin oluşturulması ve sivillerin korunması, AB'nin kriz yönetimi anlayışında öne çıkan dört unsur olmuştur (Carrasco, Muguruza, & Sánchez, 2016). Özet olarak AGSP, AB'nin sınırlı ölçüde operasyonlar gerçekleştirebilmesi için, askeri/sivil yetkilerle donatılmasını ifade etmektedir (Zhussipbek, 2009). Bu anlamda AGSP, ODGP'nin bütünlüğü bir parçasını oluşturur. Dolayısıyla, AGSP'nin çerçevesini çizen hukuki ilkelerin ODGP'nin genel yapısına uygun olarak belirlenmesi gibi bir zorunluluk mevcuttur.

2007 yılında oluşturulan Lizbon Antlaşması'nın 1 Aralık 2009 tarihinde yürürlüğe girmesiyle (EUR-Lex, 2007), AGSP, "Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası" (OGSP) (*Common Security and Defence Policy*) adını almıştır. Lizbon Antlaşması, OGSP'nin gelişiminde bir dönüm noktasını ifade eder. Antlaşma, birliğe üye ülkeler arasındaki siyasi ve askeri dayanışmayı somut hale getirmektedir. "Dayanışma hükmü" olarak adlandırılan maddesi ile Lizbon Antlaşması üye devletlerden birinin, doğal ya da insanlardan kaynaklanan bir felaketle karşılaşması durumunda birliğe üye tüm devletlerin bir dayanışma anlayışı ile hareket edeceğini vurgulamaktadır ve bu doğrultuda birliğin tüm kapasitesinin kullanılması öngörülmüştür (Carrasco, Muguruza, & Sánchez, 2016). Belirtmek gerekir ki, Lizbon Antlaşması, ulusal güvenliğin, her devletin münhasır yetki alanında olduğunu belirtmekte, bu anlamda devletlerin ulusal kimlikleri ve toprak bütünlüğüne saygı etrafında, OGSP'nin, esasında bir dereceye kadar uygulanabileceğinin altını çizmektedir (Zhussipbek, 2009). Bu noktada ulusal egemenlik ve NATO ile ortak hareketin neticesinde, "tek ve bütünlük bir Avrupa Birliği askeri yapılanması" fikri dışarıda bırakılmaktadır. Burada bahsedilen ortak savunma, ancak AB devlet ve hükümet başkanları zirvesinde alınacak bir kararla gerçekleştirilebilecektir.

Dolayısıyla durum, bir entegrasyondan ziyade, devletlerarası bir işbirliği niteliği arz etmektedir. (Büyükbaş, 2006).

OGSP'nin genel çerçevesinin, insan güvenliği kavramını tam manası ile vurguladığını söylemek mümkün değildir. Ancak AB'nin, krizler karşısındaki uygulamalarına yönelik olarak çizdiği teorik perspektifin, insan güvenliği kavramını daha esnek bir kalıpta olsa da, destekler nitelikte olduğu görülmektedir (Bentégeat, 2009, s. 104). 2003 AGS'de sıralanan, yoksulluk, hastalıklar, gıda güvenliği ve zayıf yönetim gibi küresel tehlikelerin askeri tehditlerin ötesine geçmiş durumda olduğu, bu belgede belirtilmektedir. 2003 AGS, kriz yönetimi ve çatışmaların önlenmesinde, bu kavramların doğasının değişmiş olması nedeniyle; politik, diplomatik, askeri, sivil, ticari ve kalkınmaya ilişkin farklı enstrümanların kullanılması gerektiğini vurgular. Bu şekilde AB, krizlerin ve çatışmaların sona erdirilmesi ve önlenmesi yönünde ve hem de barışı oluşturma ve istikrarı sağlamak için, askeri ve sivil unsurları birlikte kullanıma sokmaktadır. Bahsedilen bu kapasite, üye devletlerin ve AB'nin finanse ettiği insani yardım fonlarının katkısıyla gerçekleştirilmektedir. Tüm bu araçların birlikte kullanıldığı geniş perspektifli bir kriz yönetimi anlayışı AB'nin, Afrika Boynuzu⁹ ve Sahel Bölgesi'ndeki¹⁰ uygulamalarında olduğu gibi, krizi önleme ve kriz durumlarına müdahale politikaları için yol gösterici niteliğindedir (Carrasco, Muguruza, & Sánchez, 2016).

Lizbon Antlaşması'nın 2009'da yürürlüğe girmesinden önce, AB'nin dış politikasının üçayak üzerinde konumlandırılmış olmasının, birliğin krizlere yaklaşımında bir bütünlük oluşmasını engellediği düşünülmekteydi (Gross, 2008). Son yıllarda, AB, politik, ekonomik ve güvenlik ayaklarının bir bütün halinde değerlendirilmesi olarak özetlenebilecek "geniş kapsamlı yaklaşım" kavramıyla, krizlere cevap vermede, üye ülkeler ve alandaki diğer aktörlerle birlikte hareket etme anlayışını kurumsallaştırmaya başlamıştır. Bu anlamda Lizbon Anlaşması, sivil-asker bütünlüşmesi, diplomatik, ekonomik, kalkınmaya ilişkin ve insani bağlamların kombine edilmesi gerekliliği üzerine kurgulanarak, AB kriz yönetiminde bir dönüm

⁹ Etiyopya, Somali, Eritre ve Cibuti'yi içine alan ve Afrika'nın doğu bölümünün Arap Yarımadası'nı çevreleyen bölgesine verilen ad (Türkçe Bilgi, 2018).

¹⁰ Sahel Batı Afrika'da doğuda Atlantik Okyanusunda Kızıl Deniz'e kadar uzanan 5000 kmlik bir uzantı üzerinde Moritanya, Senegal, Mali, Nijer, Çad, Sudan, Burkino Faso ile Nijerya'yı içine alan bölgedir. Yaklaşık 14° ile 18° Batı enlemleri arasındaki bölge çöl ile güneyde zengin savanaların karakterize ettiği yarı kurak bir bölgedir (Birgili, 2013).

noktasını ifade eder (Pirozzi, 2013). AB'nin geniş kapsamlı yaklaşımının bir unsuru olarak sivil-asker bütünleşmesi, "Avrupa Dış İlişkiler Servisi" (*European External Action Service (EEAS)*) içerisinde bütünleşik bir planlamanın oluşturulmasına zemin hazırlamıştır. Ne var ki, bu entegrasyonun "sivil boyutun askeri boyutu eritmesi" riskine ilişkin kaygıları arttırdığı görülmüştür (European Peacebuilding Liaison Office, 2009). Diğer taraftan, doğası gereği sivil boyutları baskın olan krizlerde; askeri nitelikteki kavramların, yaklaşımların, araç ve personelin kullanılıyor olmasının, kriz yönetiminin askerileşmesi yönünde oluşturduğu risk de dikkat çekmektedir. Esasen, askeri bir geçmişe sahip olan personelin, sivil görevlerde, yönetici pozisyonundan ziyade ikincil görevlerde yer aldığı bilinmektedir (European Peacebuilding Liaison Office, 2017). Bu anlamda sivil unsurların kriz yönetiminde göz ardı edilmesi, insan güvenliğinin pratiğine yönelik bir engel olarak düşünülebilir.

Soğuk Savaş'ın sona ermesinin hemen ardından gelen belirsizlik dönemi içerisinde oluşturulmaya gayret edilen AB'nin yeni yapısı, ekonomide, hukuk ve iç işleri alanında ve dış güvenlik ve savunma politikalarında birlik oluşturma anlayışı üzerine inşa edilmiştir. Bu anlamda özellikle, ODGP ve OGSP'nin genel çerçevesi, değişen güvenlik konseptine göre kurgulanmış ve insan güvenliğinin tanımlandığı alanlar ve genel olarak kavramın oluşturulma mantığı ile örtüşecek şekilde bir strateji belirlenmiştir. Lizbon Anlaşması ile revize edilen yapının, kriz durumlarındaki hareket anlayışı da doğrudan zikredilmese de yine insan güvenliğinin pratiğine yönelik izler taşımaktadır.

2.4.2. 2003 Avrupa Güvenlik Stratejisi

2003'te Avrupa Güvenlik Stratejisi "Daha İyi Bir Dünyada Güvenli Avrupa" (*A Secure Europe in a Better World*) başlığıyla oluşturulan belge ile formüle edilmiştir. Bu formülasyon, AB'nin savunma ve güvenlik politikasının gelişiminde, Avrupa değerlerine dayanan yeni bir güvenlik anlayışının oluşturulduğunun bir işaretidir ve ortak bir stratejik kültür oluşturma çabasının ilk örneğini oluşturmaktadır denilebilir (Büyükbaş, 2006). Belge, giriş bölümünün dışında üç ana bölümden oluşmaktadır: "Güvenlik Ortamı: Küresel Meseleler ve Başlıca Tehditler", "Stratejik Hedefler", "Avrupa Siyasetine Etkiler". 2003 Avrupa Güvenlik Stratejisi Belgesi'nin giriş bölümünde, "AB değerleri" ve "bütünleşmenin anlamının" yanında, ABD ve

NATO'nun bu süreçteki öneminden bahsedilmektedir. Avrupa'nın en güvenli ve refah dolu dönemini yaşadığı vurgulanırken, hukukun üstünlüğü ve demokrasi değerlerinin yaygınlaşmasına rağmen, yine de güvenliği tehdit edici konularla karşılaşıldığı belirtilmektedir (European Council, 2003).

Belgenin ilk bölümünde, Avrupa güvenliği için başlıca tehdit unsurları sıralanmaktadır. Bunlar, uluslararası terörizm, kitle imha silahları, bölgesel çatışmalar, başarısız devletler ve sınır aşan organize suçlar şeklinde belirtilmektedir. Bunlara ek olarak bu bölümde, küreselleşme sürecinin dönüştürücü etkisi vurgulanırken, bunun insanlık için olumlu ve olumsuz yönlerinden bahsedilmiştir. Küreselleşme sürecinin dönüştürücü etkisinin, yukarıda sayılan başlıca tehdit unsurlarına ek olarak yoksulluk ve açlık gibi büyüyen tehdit alanları ortaya çıkardığından bahsedilmektedir. Belgenin bu bölümünde, büyüyen bu tehdit alanlarının, silahlı çatışmaların kaynağı olduğunun altı çizilmektedir. Bu anlamda bunlarla mücadele de güvenlik önlemleri arasında yer almaktadır. (European Council, 2003).

AGS 2003'ün birinci bölümünde yer verilen dikkate değer bir diğer husus da, ulus-devletin rolüne ilişkindir. Bu bölümde, küreselleşme sürecinde devletlerin işlevlerinin değiştiği üzerinde durularak, devletin zayıflayan konumunun geri dönüştürülmesi ve olası kitle imha silahları üretiminin güvenliği tehdit edebileceği belirtilmektedir. Belgeye göre bu anlamda, "Yakındoğu Devletler Sistemi'nin" istikrarsız yapısı, Avrupa için güvenlik tehdidi olarak dikkat edilmesi hususlar arasında sayılmıştır. Buna ek olarak, Afganistan, Somali ve Liberya gibi çatışma bölgeleri, Avrupa'nın güvenliği için dolaylı bir etken olarak değerlendirilmiştir. Bu bölümde yine, istikrarsız ortamların organize suçlar, insan kaçakçılığı, göç, uyuşturucu ticareti gibi tehditleri tetiklemekte olduğu ve bunun da Avrupa güvenliğine ilişkin kaygıları beslediği belirtilmektedir (European Council, 2003).

AGS 2003'ün "Stratejik Amaçlar" konulu ikinci bölümünde, Avrupa değerlerinin savunulması ve kendi sınırlarının ötesinde yaygınlaştırılması için üç temel amaçtan bahsedilmektedir. Bunlardan ilki, güvenliğe yönelik tehdit unsurlarının başında gelen uluslararası terörizmle ve kitle imha silahlarının üretimi ve yaygınlaştırılması ile mücadele edilmesinin gerekliliğiyle ilgilidir. Bu anlamda, "Uluslararası Atom

Enerjisi Ajansı'nı" (UAEA) güçlendirmek ve onunla işbirliği oluşturmak, bahsedilen tehditlere karşı alınacak önlemler arasında sayılmıştır. Buna ek olarak, AB'nin yakın çevresi olarak Balkanlar'da demokratik değerlerin yaygınlaştırılması ve organize suçlarla mücadelenin gerekliliği üzerinde durulmuştur (European Council, 2003). Benzer şekilde, ikinci stratejik amaç olarak belgede, güvenlik ve refahın AB sınırları içerisinde düşünülmemesi gerektiğine dikkat çekilerek, AB'nin komşularıyla iyi ilişkiler geliştirmesinin gerekliliğine vurgu yapılmıştır. Buradan hareketle, Doğu Avrupa ve Akdeniz ülkelerinin içine alındığı bir barış ve güvenlik kuşağının oluşturulmasından bahsedilmektedir ve AB'nin bu yöndeki çalışmalarının devam etmesi gerektiği üzerinde durulmaktadır. Özellikle Güney Akdeniz ülkelerindeki toplumsal sorunlar, bu noktada çözüme kavuşturulması gereken hususlar olarak nitelendirilmiştir (European Council, 2003). Bu amacın bir yansıması olarak, 1995 AB-Akdeniz-Yakındoğu diyalogu çerçevesinde Barcelona Süreci'nin devamı niteliğindeki bir taslak belge, 22 Mart 2004'te "AB Akdeniz ve Ortadoğu Stratejik Ortaklığı" başlığıyla, yayınlanmıştır (Büyükbaş, 2006). Bilindiği gibi ABD, Irak işgaline giden süreçte yayınladığı "ABD Ulusal Güvenlik Stratejisi" (The White House, 2002) rehberliğinde¹¹, müdahale sonrası, bölgeyi yeni siyaset gerekleri çerçevesinde değiştirme çabalarını uygulamaya koymuştur. Aynı dönemde oluşturulan AB Akdeniz ve Ortadoğu Stratejik Ortaklığı belgesi, esasen AB'nin, yakın bölgelerdeki gelişmelerin dışında kalma kaygısını ve bu anlamda AGS içerisinde Doğu Avrupa, Güney Akdeniz ve Ortadoğu Bölgelerinin birincil derecede önem teşkil ettiğini ortaya koymasından önemlidir.

Belgenin stratejik amacı kapsamında üzerinde durulan üçüncü husus, uluslararası düzenin, uluslararası hukuk ve çok taraflılık ilkelerine bağlı olarak düzenlenmesinin gerekli olduğu düşüncesidir (European Council, 2003). Buna bağlı olarak belge, uluslararası hukukun da bazı iyileştirmelere ihtiyacı olduğunu belirtmekte, ancak buna bir açılım getirmemektedir. Belgenin bu bölümünde

¹¹ George W. Bush yönetiminde yayınlanan "ABD Ulusal Güvenlik Stratejisi" ile "2003 Avrupa Güvenlik Stratejisi" arasındaki farklılıklar, güvenlik konusunda ABD-AB ayrışmasını gösterir niteliktedir. Bu iki belge arasındaki temel farklılık, ABD'nin "dış dünyayı askeri araçlara başvurarak dönüştürme niyetine karşılık, Avrupa'nın istikrara vurgu yapmasıdır". ABD Ulusal Güvenlik Stratejisi'nin "özgürleştirme" misyonuyla güvenlik alanını tüm yeryüzü şeklinde tanımlamasının karşısında, AGS 2003, güvenlik anlayışını AB coğrafyası ve yakın çevresiyle sınırlı bir temele oturtmakta ve istikrarın sağlanması noktasında uluslararası hukukun ve çok taraflı düzenin güçlendirilmesini istemektedir. (Okur, 2010, s. 276-277)

Birleşmiş Milletlerin, uluslararası güvenlik ve barış için en önemli yapılanma olduğu vurgulanmakta; BM'nin bu pozisyonunun güçlendirilmesi gerektiğine dikkat çekilirken, Avrupa güvenlik politikasının önceliklerinden birinin de bu olduğunun altı çizilmektedir (European Council, 2003).

AGS 2003'ün "Avrupa Politikasına Etkiler" başlıklı üçüncü bölümü genel olarak, Ortak bir AB stratejik kültürünün geliştirilmesi, krizler karşısında önleyici kapasitenin ve hızlı müdahale yeteneğinin artırılması, sivil kriz yönetiminin güçlendirilmesi; diplomasinin, bir sorunun çözüm yöntemi olarak etkileştirilmesi, diğer örgüt ve devletlerle işbirliklerinin artırılması konularına odaklanmaktadır (European Council, 2003). Bu bölümde yine ilk bölümde bahsedilen tehdit konuları kapsamında, AB'nin hareket kabiliyetini artırıp, sınırlar dışındaki bölgelerde de bu konulara ilişkin çözüm sağlayabilecek bir yapı olarak hareket etmesinin gerekliliğine vurgu yapılmıştır. Bu anlamda belge, AB'yi yalnızca kendi bölgesi ile sınırlı kalmayan, küresel güvenlik içerisinde etkin bir faktör olarak konumlandırmaktadır denilebilir. Bu görevin yerine getirilebilmesi için ODGP'nin araçlarının geliştirilmesi ve etkinleştirilmesi yönünde de çağrı yapılmaktadır. Belgede, diplomasinin kriz çözümündeki etkililiğinden bahsedilirken, AB'nin bu anlamda daha etkin olması adına üye devletlerin bu alandaki yetkilerinin AB yararına kısıtlanması beklenmektedir (Büyükbaş, 2006) ve bunun yanında dış ilişkilere konu olan tüm alanların aynı gündeme yönlendirilmesinin önemi vurgulanmaktadır. Bu anlamda belgede, dış ticaretten kalkınma konularına kadar çeşitli politikaların koordinasyonunun sağlanması gerektiği üzerinde durulmuştur (European Council, 2003).

Görüüleceği üzere, AGS 2003, doğrudan insan güvenliği kavramını kullanmamakla birlikte, kavramın genel özelliklerine ve geniş tanımına atıfta bulunmaktadır. AGS; Avrupa'nın güvenliği için adil yönetime dayanan, sosyal ve siyasi reformlarla desteklenen demokratik yönetimlerin, yolsuzluk ve gücün adaletsiz kullanımı ile mücadelenin yanında, hukukun üstünlüğüne bağlı ve insan haklarına saygılı olunması gerektiğinin altını çizer (European Council, 2003). Bunun yanında, Soğuk Savaş'ın geleneksel güvenlik anlayışının değiştiği ve bu anlamda, iklim değişikliği, doğal kaynakların azalması, yoksulluk ve hastalıklar gibi geleneksel olmayan tehditlerin bölgesel çatışmalara sebep olabilecek potansiyele sahip olduğu

belgede vurgulanan hususlardandır (European Council, 2003). AGS ayrıca, barışçıl bir uluslararası düzenin sağlanabilmesi için, uluslararası hukukun geliştirilmesinin temel şart olduğunu belirterek “etkin çok taraflılık” terimini bir dış politika doktrini olarak öne sürmektedir (Matlary, 2008).

2005 yılında, Dış İlişkiler Temsilcisi Benita Ferrero-Waldner “yoksulluktan ve korkudan muaf olma” unsurlarının her ikisini de kapsayan insan güvenliğinin geniş tanımının AB’nin güvenlik stratejisinde benimsenmesi gerektiğini vurgulamıştır (Ferrero-Waldner, 2005). Ferrero-Waldner 2006 yılında Brüksel’de yapılan Avrupa güvenliğine ilişkin bir konferansta, “AGS’de de vurgulandığı gibi AB güvenlik yaklaşımının arka planındaki felsefe, güvenliğin en iyi şekilde kalkınma yoluyla ve kalkınmanın da en iyi şekilde güvenlikle sağlanabileceği düşüncesidir. Birinin yetersizliği diğerinin başarılmasını engeller. Bu yüzden biz (AB) bütünüyle insan güvenliği yaklaşımına odaklanmaktayız” (Ferrero-Waldner, 2006) şeklinde bir açıklama yapmıştır. Barselona ve Madrid Raporları ile güçlendirilmiş olan bu süreç, takip eden dönemde insan güvenliğinin AB güvenlik stratejisi içerisinde doğrudan yer almasına zemin oluşturmuştur.

AGSP’nin uygulama kapsamı 2008’de yayınlanan “Değişen Dünyada Güvenliği Sağlamak” (*Providing Security in a Changing World*) başlıklı raporla, AGSP’nin genel hatları değiştirilmeden revize edilmiş ve güvenlik konsepti insan güvenliği ekseninde değerlendirilmiştir. Bu şekilde “insan güvenliği” kavramı ilk kez bir AB belgesinde doğrudan yer almıştır (Kuhne, 2008) Avrupa Parlamentosu üyesi Helmut Kuhne’nin 2008 yılında Avrupa Parlamentosu’na sunduğu, AGS ve AGSP’nin uygulanmasına ilişkin raporda, insan güvenliği kavramına dokuz kere doğrudan atıf yapılmıştır (Kuhne, 2008). Kuhne’nin raporunda belirttiği insan güvenliğinin sağlanması yönündeki uygulamalar tam karşılık bulamazken, AB kurumları içerisinde AB Komisyonu ve Yüksek Temsilci Solana (Solana, 2014) insan güvenliği kavramının kilit savunucuları haline gelmişlerdir (Harnish, 2014).

BM’nin tersine, AB Komisyonu kavramın fiziksel koruma ve maddi güvenlik boyutuna güçlendirme boyutundan daha fazla odaklanmaktadır. Bu durum, hafif silahlar konusundaki girişimler, mayın karşıtı faaliyetler, insan kaçakçılığı ve insan hakları gibi konularda daha belirgin olmaktadır (Martin & Owen, 2010, s. 219).

AB'nin sınırları dışındaki giderek artan askeri varlığı, kalkınma odaklı boyutunun kısıtlı kalmasına ve insan güvenliği kavramının korkudan muaf olma ayağının AB'nin güvenlik gündeminde güçlenmesini sağlamıştır (Martin & Owen, 2010, s. 219). Birleşik Krallık, Avusturya, Yunanistan, Hollanda ve Slovenya, açıkça AB'nin insan güvenliği yaklaşımına bağlanmamış olmalarına rağmen; Birleşik Krallık Afrika İnsan Güvenliği Girişimi'ni desteklemiş ve sayılan diğer üyeler de İnsan Güvenliği Ağı'na üye olmuşlardır (Hussein, Gnisci, & Wanjiru, 2004).

AB'nin insan güvenliği politikasının bileşenlerini açık bir şekilde ifade etmek Solana'nın deyimiyle, kavram ve olayların girift olması nedeniyle çok kolay değildir (Solana, 2014). Ancak 2004 yılında oluşturulan; akademisyenler ve uzmanlardan oluşan çalışma grubunun hazırladığı Avrupa için İnsan Güvenliği Doktrini (*A Human Security Doctrine for Europe*) 2008 yılından önce, insan güvenliği yaklaşımının AB'nin güvenlik politikasına bir norm olarak nerede bulunduğunu göstermesi bakımından oldukça önemlidir.

2.4.3. Barselona Raporu: Avrupa İçin İnsan Güvenliği Doktrini

2003 Avrupa Güvenlik Stratejisi Belgesi'nde insan güvenliği ile örtüşen anlayış ve ifadeler, Mary Kaldor'un yönettiği bir çalışma grubu tarafından hazırlanan "Avrupa için İnsan Güvenliği Doktrini" (*A Human Security Doctrine for Europe*) başlıklı raporda AB'nin insan güvenliği perspektifini açıklar nitelikte sunulmuştur (The Study Group on Europe's Security Capabilities, 2004). Barselona Raporu olarak da anılan raporda, AB'nin insan güvenliği yaklaşımını neden kabul etmesi ve neden geliştirmesi gerektiği konusunda üç husus öne sürülmektedir. (Coşkun, 2015; The Study Group on Europe's Security Capabilities, 2004; Martin, 2016). Bunlardan ilki ortak insani değerlerle (*our common humanity*) ilgilidir ve Avrupa'nın önemli bir güç olarak ortak insani değerler hususunda sorumluluk sahibi olduğu anlayışına dayanmaktadır. İkincisi, BM Şartı'nın insan haklarının evrensel olarak yüceltilmesi gerekliliğini vurgulayan 55 ve 56. maddelerine atıfla, AB Kurucu Anlaşması'nda altı çizilen konuları ve birliğin bu ilkelere bağlılığını ifade eder. Üçüncü husus ise, Avrupa'nın dünyanın diğer bölgeleri güvenlik problemleri yaşarken güvende olamayacağı savına dayanmaktadır (The Study Group on Europe's Security Capabilities, 2004). "Aydınlanmış kişisel çıkar tezi" olarak adlandırılan bu argüman,

güvenliğe ilişkin konularla hem AB içinde ve hem de AB dışında mücadele edildiğinde, AB vatandaşlarının emniyetinin sağlanmış olacağı düşüncesini ifade etmektedir (Coşkun, 2015).

Avrupa için İnsan Güvenliği Doktrini, Avrupa'nın bağımsız olarak ve gerektiği durumlarda Avrupa sınırları dışında da, insan güvenliği konusunda sorumlu olduğunu ifade eden bir belgedir. Zira insan güvenliği yaklaşımı geleneksel güvenlik anlayışının tersine, sadece ülke sınırları içerisinde değil, sınırlar dışında da her insanın bireysel olarak korunmasına yardım edilmesi gerektiği anlamını ihtiva eder” (Martin, 2016). Avrupa için İnsan Güvenliği Doktrini üç yeni oluşumu içermektedir. Bunlardan ilki doktrinin dayandığı ilkeler dizisidir ve bu ilkeler dizisi şu şekilde sıralanabilir: İnsan haklarının üstünlüğü, meşru politik otoriteye dayanma, etkin çok taraflılık, aşağıdan yukarıya doğru olma¹², bölgesel odaklanma, net ve şeffaf stratejik hedef (The Study Group on Europe's Security Capabilities, 2004; Martin, 2016). İkinci oluşum, üçte birinin sivillerden oluştuğu kadın ve erkeklerden oluşan bir “İnsan Güvenliği Müdahale Gücü” kurulmasıdır. Üçüncüsü ise, operasyon ve müdahalelerin karar verme zemini olarak, bulunulan ülkenin ve katılan ülkelerin iç hukukuyla, uluslararası ceza hukukuyla, uluslararası insan hakları hukukuyla ve uluslararası insancıl hukukla uyumlu yeni bir hukuki çerçevenin oluşturulmasıdır (The Study Group on Europe's Security Capabilities, 2004; Martin, 2016). Bu oluşumların son ikisi operasyonel hale getirilememiştir.

2.4.4. Madrid Raporu: Avrupai Güvenlik

Barselona Raporu'ndan sonra, aynı grup 2007 yılında Avrupa için İnsan Güvenliği yaklaşımının geliştirilmiş halini içeren ve Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası içerisinde yaklaşımın kurumsallaşma yöntemlerini öngören Madrid Raporunu (Human Security Study Group, 2007) yayınlamıştır. Madrid Raporu, Barselona Raporu'nda geçen şu ifadelerin altını çizmektedir. *“İnsan güvenliği bireylerin ve toplumların tehlike durumlarındaki temel ihtiyaçları ile ilgilidir. İnsan güvenliği aynı zamanda sokakta güvende hissetmek, yaşamsal ihtiyaçlar ve özgür irade ile hareket edebilme serbestisi ile alakalıdır. İnsan güvenliği insanların refah*

¹² Aşağıdan yukarı doğru olma yaklaşımı, operasyonlara destek için yerel nüfus ile iletişim, danışma, diyalog ve ortaklığı ifade etmektedir (Martin, 2016).

ve barış içinde yaşama arzularının korkudan ve yoksulluktan muaf olmaktan geçtiğini ifade eder.” (Martin, 2016).

AB'nin bu politikası için ilk sınav 2011 Libya Krizi olmuştur. AB, 2011'de konu ile ilgili askeri bir operasyon tasarlamış ancak bu operasyonu gerçekleştirmemiştir. Bunu takiben, AB, Libya Krizi'ne karşı yetersiz kaldığı ve krizi çözmek için inisiyatif kullanmak istemediği yönünde ciddi eleştirilere maruz kalmıştır. Fransa'nın AB üyesi olarak İngiltere'nin yanında yer alıp, inisiyatifini kullanmasıyla, NATO'nun müdahalesi resmen başlamıştır. Müdahaleye 10 tanesi AB üyesi olan 14 ülke katılmıştır. Böylece ortak dış politikanın insan güvenliği doktrini çerçevesinde yürütülmesi gerektiği anlayışı göz ardı edilerek, yüksek askeri politika ve uluslararası sorunların insan haklarını hiçe sayarak askeri güç ile halledilmesi yaklaşımı galebe çalmıştır. Bundan iki yıl sonra 2013'te Libya'ya, Libya yönetimine destek olmak ve sınırların güvenliğinin kısa sürede sağlanması için sivil bir görev grubu (EUBAM Libya) gönderme kararı alınmıştır¹³. EUBAM Libya gibi, EUBAM Moldova ve Ukrayna da Madrid Raporu'na istinaden oluşturulan görev gruplarındandır.

Bu örnekler açıkça göstermektedir ki, doktrin ile AB'de insan güvenliğinin kurumsal gelişmesi arasında bir açıklık bulunmaktadır. AB'nin kurumsal çatısı altında insan güvenliği yaklaşımına ilişkin farklı tutumlar söz konusudur. Örneğin, Avrupa Komisyonu ve Parlamento insan güvenliği yaklaşımı konusunda destekleyici bir tavır sergilerken, AB Konseyi ve özellikle Fransa ve İngiltere (üyelikten ayrılmadan önce) gibi ülkeler insan güvenliği konusunda gönülsüz davranmaktadırlar. Avrupa Birliği güvenlik politikaları ile insan güvenliği yaklaşımının bütünleşme sürecinin bir sonraki aşamasını ise 2016'da yayınlanan Küresel Güvenlik Stratejisi teşkil etmektedir.

İç ve dış güvenlik bağlantılı olan bahsedilen güvenlik anlayışı, AB'nin; sığınma, göçmenler ve sınır yönetimi gibi adalet ve içişleri ile ilgili konulara daha fazla önem göstermesine neden olmuştur. Buna bağlı olarak tüm Avrupa'da sınır yönetimi ve kontrolü, göç, terörle ve organize suçlarla mücadele gibi iç faaliyetlerde

¹³ Bu görev grubu halen faaldir ve bunun için harcanan miktar yıllık 26 milyon Avro kadardır (Martin, 2016).

artış gözlemlenmiştir. Ancak yukarıda sayılan AB güvenliğindeki üçüncü temel husus, birliğin sınırları dışındaki alanlarda da insan hakları, hukukun üstünlüğü, demokrasi ve iyi yönetim konularında müdahil olunmasını gerekli kılmıştır. Böylece AB benimsemiş olduğu insan güvenliği anlayışını dışsallaştırmıştır (Coşkun, 2015).

Sonuç olarak, insan güvenliği yaklaşımı göç ve sığınmaya ilişkin konularda da içeride ve dışarda tartışmaların odağına yerleşmiştir. Çalışma grubunun ulaştığı sonuçta, AB'nin dış güvenlik kapasitesinin, sivil yönetim altında askeri ve sivil güçleri birleştirerek, askeri gücün klasik kullanım şekline farklı bir ilkeler dizisi çerçevesinde, küresel güvenliğe katkı sağlaması gerektiği vurgulanmaktadır (Human Security Study Group, 2007).

Barselona ve Madrid Raporlarının yayınlandığı sırada, AB'nin resmi belgelerinde insan güvenliği kavramı doğrudan kullanılmamış olsa da, bazı yazarlar, o dönemden önce dahi AB'nin esasen söylem olarak insan güvenliği yaklaşımını güvenlik politikalarında bir norm olarak kullandığını belirtmişlerdir (Roullet, 2005). İnsan güvenliği doktrinin, özetle güvenlik kalkınma ilişkisine atıf yapan 2003 Avrupa Güvenlik Stratejisi'nin kabulünde rol oynadığı açıktır. Mary Kaldor, AB'nin OGSP çerçevesindeki çatışma önleme ve kriz yönetimi faaliyetlerinde insan güvenliği kavramına uygun hareket etmesini, OGSP'nin sınırlarının dışına çıkma riskine rağmen, önermektedir (Kaldor, Martin, & Selchow, 2007). AB'nin, "güvenlik sektör reformunu" ya da "güvenlik sistemi reformunu" desteklemesi, güvenlik politikasının çok boyutlu olduğunu göstermektedir. Bu çok boyutluluk; güvenlik, insan hakları ve kalkınma konularının karşılıklı bağımlılığının ve ayrılamaz oluşunun tanındığını ve barış ve sürdürülebilir kalkınmanın ancak hukukun üstünlüğü ilkesi çerçevesinde gerçekleşebileceğinin kabul edildiği anlayışını yansıtmaktadır. Diğer bir deyişle güvenlikteki reform, insan güvenliği ve hukukun üstünlüğü arasındaki karşılıklı ilişkinin bir ispatıdır.

2.4.5. Avrupa Güvenlik Stratejisinin Uygulanmasına İlişkin Rapor ve 2016 Avrupa Güvenlik Stratejisi

Barselona ve Madrid Raporları, AB ve özellikle de OGSP çerçevesinde içerisinde insan güvenliği yaklaşımının yükselişini ifade eder. Bu yükseliş resmi

olarak, Javier Solana tarafından hazırlanan ve 2008 yılında AB Konseyi tarafından onaylanan “Avrupa Güvenlik Stratejisinin Uygulanmasına İlişkin Rapor’da (*Report of the Implementation of the European Security Strategy (RIESS)*) insan güvenliği kavramının doğrudan kullanılmasıyla doruk noktasına ulaşmıştır. Rapor, “AB’nin insan güvenliği kavramı ile uyumlu bir şekilde insan haklarının OSGP’nin her uygulamasında ana ilke olarak kabul edilmesinin devamlılığına ihtiyacı olduğu” vurgusuyla, bireyi güvenliğin referans nesnesi olarak konumlandırmaktadır (Council of the EU, 2008, s. 10). Oproiu’nun da belirttiği gibi, AGS’deki güvenlik-kalkınma bağlantısı rapordaki “iyi yönetim ve insan haklarına saygının gerçekleştirilmesi için kalkınmanın sağlanması; çatışma ve güvensizliğin nedenlerine inilmesi yönünde yoksulluğun ve eşitsizliğin azaltılarak insan güvenliğinin oluşturulması yönünde çalışmaktayız” ifadesiyle ortaya konulmuştur (Oproiu, 2014, s. 40; Council of the EU, 2008, s. 2).

2008 yılına kadar, AB raporlarında insan güvenliğine doğrudan atıf yapılmamaktadır ancak bu raporlarda yine de kavramın görünür olduğundan söz edilebilmektedir. Bu anlamda 2008 Avrupa Güvenlik Stratejisi Belgesi, insan güvenliği kavramının AB güvenlik düşüncesi içerisinde normatif bir yer edindiğinin somut göstergesi olması açısından önemlidir. Yakın dönemdeki benzeri gelişmelerden birisi de 2016 yılında “*Rethinking EU Strategy Towards Conflicts*” başlığıyla, yine Mary Kaldor başkanlığında İnsan Güvenliği Çalışma Grubu tarafından hazırlanan ve Dış İlişkiler ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi Federica Mogherni’ye, Şubat ayında sunulan Berlin Raporu’dur. Berlin Raporu bir kez daha, açık bir iç dış ayrımı olmadığı anlamına gelebilecek şekilde “AB’nin 20. yüzyılın ulus-devlet anlayışına karşılık bir 21. yüzyıl kurumu olduğunu” vurgulamaktadır (Human Security Study Group, 2016, s. 3). Bunun sağlanması için rapor, insan güvenliği yaklaşımının önemini altını çizerek ikinci kuşak insan güvenliği yaklaşımını, güvenliği yalnızca devlet ve rejim güvenliği olarak düşünmeyip sivil girişimleri de içine alan tüm mücadele araçlarıyla hareketi ifade eder şekilde, AB’ye “jeopolitiğe ve terörle savaşa bir alternatif olarak” sunmaktadır. Zira bir 21. yüzyıl kurumu olabilmek, bu yüzyılın sorunlarına “20. yüzyılın birebir diplomasi, ekonomik ve askeri tedbirleri gibi dışsal enstrümanlarıyla” cevap vermenin yetersiz olduğunun anlaşılmasına bağlıdır (Human Security Study Group, 2016). Bununla uyumlu olarak raporun başlığındaki “Hibrit Barış” kavramı da, barış

anlaşmalarından sonra ortaya çıkan ve çatışmanın tam olarak sönümlenmediği, ne barış ne de savaş ortamı olan durumlara işaret etmektedir (Human Security Study Group, 2016, s. 8). Bu şekilde İnsan Güvenliği Çalışma Grubu, insan güvenliğini, içsel değerlerin AB'nin sınırlarının ötesinde özellikle de komşu bölgelerde de yaygınlaştırılmasını öngörür şekilde genişleterek tanımlamaktadır (Human Security Study Group, 2016, s. 3-8).

İnsan güvenliği kavramının Avrupa belgelerindeki görünürlüğü bakımından ilginç olan bir durum da, 28 Temmuz 2016'da AB Yüksek Temsilcisi Federica Mogherini öncülüğünde hazırlanan ve yayınlanan, yeni AB Güvenlik Stratejisi Belgesinin, İngiltere'nin AB'den ayrılmak üzere yaptığı referandumdan birkaç gün sonrasına denk gelmiş olmasıdır. Avrupa Konseyi'nin 2008 Güvenlik Stratejisi Uygulama Raporu'na benzer şekilde, "Paylaşılan Vizyon, Ortak Eylem: Daha Güçlü Bir Avrupa" (*Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe*) başlıklı 2016 yeni Güvenlik Stratejisi'nde, insan güvenliği kavramı birçok kez doğrudan kullanılmıştır. 2003 Avrupa Güvenlik Stratejisi'nde "Avrupa'nın hiçbir dönem bu denli refah içerisinde, güvenli ve özgür olmadığı" belirtilmekteyken, 2016 Güvenlik Stratejisi'nde, son on yılda ortaya çıkan yeni sorun alanlarına, uluslararası ilişkilerdeki ve AB'nin geniş komşu bölgelerindeki radikal değişikliklere vurgu yapılmaktadır. Şu ifadelerde bu vurgu açıkça görülebilir: "*Avrupa Birliği'nin içinde ve ötesinde krizlerin yaşandığı bir zamandayız. Birliğimiz tehdit altındadır.*" (European Council, 2016, s. 7). 2016 Avrupa Güvenlik Stratejisi, iç ve dış krizlere neden olan tüm bu yeni gelişmeleri ve sorun alanlarını dikkate alınarak, uluslararası düzeyde AB için yenilenmiş bir yaklaşımın gerekliliğine ve "daha güçlü bir Avrupa" ve stratejiye" ihtiyaç olduğuna dikkat çekmektedir.

Avrupa Birliği alanında çalışan pek çok uzmanının belirttiği üzere, AB'nin yenilenen küresel stratejisi içerisinde, "ilkeli pragmatizm" göze çarpmaktadır. "Bizim çıkarlarımız ve değerlerimiz ile birlikte..." ifadesi, AB'nin çıkarlarının onun değerlerinin uluslararası alanda artırılmasına bağlı olduğunun düşünüldüğü açıktır (Biscop, 2016). 2003 AGS ile karşılaştırıldığında, yeni stratejide "*daha iyi bir dünyanın*" oluşumuna katkıdan ziyade, AB vatandaşlarının çıkarlarına daha fazla dikkat çekildiği ve AB'nin ve onun güvenliğinin korunmasına daha fazla vurgu yapıldığı görülmektedir. Buna ek olarak yeni strateji belgesinde, "Birliğimizin Güvenliği" başlığı altında, dış politika ve güvenlik politikasına ilişkin dört öncelik

daha şu şekilde sıralanmaktadır: - Doğu ve Batıya Karşı Devlet ve Toplum Direnci” (Komşuluk), - Çatışmalara Bütüncül Bir Yaklaşım (savaş ve krizlerle nasıl baş edileceği), - Müşterek Bölgesel Düzen (küresel istikrar için bölgesel istikrar anlayışı), - 21. Yüzyıl için Küresel Yönetişim (etkili küresel yönetim) (European Council, 2016, s. 18-39).

“Birliğimizin Güvenliği” ifadesiyle, AB’nin sınırları dışında özellikle de AB’nin komşu bölgelerinde oluşan gelişmelerin doğası (dışsal tehditler) ve AB’nin kendi güvenliği arasındaki iç içe geçmişlik vurgulanmaktadır. Grevi’ye göre bu karşılıklılık, AB’nin kendisine dönmesini değil diğer bölgeler ile bütünleşmesini ve AB üyesi ülkelerin birlik, refah ve güvenlik için, daha etkili ve ortaklaşa eylemler konusunda tam sorumluluk almasını gerektirmektedir (Grevi, 2016). Dahası, komşu ve çevre bölgelere odaklanan çatışma yönetimi de AB için kritik bir rol oynamaktadır. Bu stratejinin önemi şu satırlarla ifade edilmektedir:

“ AB diğer bölgelerle bütünleşmek için öncelikle Avrupa ve çevre bölgelerde sorumluluğu alacaktır. Bu anlamda AB çatışma ve yoksulluğun temelindeki sebeplerle ve insan haklarının evrenselliği ve bölünmezliği için küresel düzeyde hareket edecektir.” (European Council, 2016, s. 18).

2016 Güvenlik Stratejisi Belgesi’nde insan güvenliği kavramına, Çatışmalara Bütüncül Yaklaşım başlığı altında doğrudan atıf yapılmakta ve şöyle denilmektedir: *“şiddetli çatışmalar meydana geldiğinde ortak çıkarlarımız tehdit edilmektedir. Bu durumda AB bütüncül bir yaklaşımla barışın tesisi ve insan güvenliği için faaliyet gösterecektir.”* (European Council, 2016, s. 9). Buna ek olarak belgede, *“iç ve dış güvenlik artık daha iç içe geçmiş durumdadır ve bu bakımdan içerdeki güvenliğimiz, yakın komşu ve çevre bölgelerdeki barış ile paralellik göstermektedir. Bu durum çatışma önlemede, insan güvenliğini arttırmada, istikrarsızlığın temel nedenlerine inmede ve emniyetli bir dünya için gösterilecek faaliyetlerde daha geniş düşünülmesi gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır”* (European Council, 2016, s. 14).

Görüldüğü üzere, insan güvenliği kavramı, AB’nin güvenlik politikası düşüncesinde ve özellikle de OGSP çerçevesinde önemli bir yere sahiptir. AB’nin güvenlik söylemleri içerisinde kapsayıcı bir stratejik unsur olarak çok sık kullanılsa da, 2003 yılından itibaren özellikle de son AB Güvenlik Stratejisi Belgesi’ndeki yeri, insan güvenliği düşüncesinin AB içerisinde halen belirgin

olduğunu göstermektedir. Zira AB kriz yönetimine kapsayıcı ve bütüncül yaklaşımı içerisinde insan güvenliği anlayışını bir norm olarak ifade etmektedir. Özellikle de iç ve dış tehdit ayrımının bulanıklaştığı ve AB'nin kendi güvenliği için dışarıdaki tüm bölgelerde güvenliğin sağlanması gerektiğinin farkındalığı noktalarında bu norm daha belirgin olarak ortaya konulmaktadır.

Sonuç olarak, insan güvenliği AB'nin belgelerinde ve stratejik düşüncesi içerisinde varlığını korumaktadır ancak AB güvenlik politikalarında yönlendirici bir stratejik kavram olarak insan güvenliğinin pratiğine ilişkin, özellikle de OGSP'nin işlevselliği noktasında birçok eksiklik bulunduğu düşünülebilir (Thompson, 2016; Christou, 2014; Gottwald, 2012). Christou'ya göre Solana ve Ferrero-Waldner ya da İnsan Güvenliği Çalışma Grubu üyeleri gibi aktif norm girişimcileri olmasaydı, insan güvenliği kavramı AB'nin güvenlik politikaları içerisinde normatif bir pozisyona gelmeyecekti (Christou, 2014). Ancak burada belirtmek gerekir ki, insan güvenliği küreselleşme süreci ile başlayan dönüşüm zincirinin uluslararası güvenlik konsepti içerisindeki bir uzantısıdır ve bu bağlamda, büyük ölçüde Birleşmiş Milletler etrafında şekillenmiştir. Takip eden dönemin en belirgin özelliklerinden biri ise, akademi, uluslararası örgütler ve devlet uygulamalarının birbirlerine paralellik gösterir şekilde norm yükselişine zemin hazırladığı gerçeğidir. Bu noktada normun belirleyiciliğinin öneminin yanında irdelenmesi gereken diğer bir husus da bunun uygulamadaki karşılığının normatif anlayış ile ne kadar örtüştüğüdür.

Avrupa Birliği'nin son dönem güvenlik ve buna bağlı olarak tehdit algısı içerisinde, göç olgusu birinci sırada yer almaktadır. Bu anlamda, Arap Baharı ve Suriye İç Savaşı'nı takip eden dönemde başlayan Avrupa yönlü göçmen akını, Avrupa'nın dış politika ve güvenlik gündemini büyük ölçüde işgal etmektedir. Esasen göç sorunu 2000'li yılların başından itibaren "politik ve stratejik" bir mesele olarak Avrupa gündeminde yer alır. Ancak Arap Baharı'nı takip eden süreçte bu konu, üye ülkeleri farklı derecelerde etkilemesi buna bağlı olarak edilen tutumlardaki farklılaşma ve yabancı korkusu ve terör konularıyla ilişkilendirilmesi neticesinde yeni boyutlarıyla daha çetrefil bir hal almıştır. Güvenlik bağlamında göç konusuna getirilecek çözümler ve bu anlamda üretilen politikaların insan güvenliği ekseninde sorgulanmasına sebep olan bir takım yapısal özellikler ve gelişmelerden bahsedilebilir. Örneğin yukarıda bahsedildiği gibi, Yunanistan, Sırbistan, İtalya ve Macaristan gibi ülkelerin sınır bölgelerinde bulunması, diğer AB ülkelerine göre daha

hassas bir pozisyonda bulunmalarına sebep olmaktadır. Diğer taraftan göç olgusu, AB üyesi ülkeler tarafından, toplumsal yapılarında bir takım çözümlere sebep olduğu öne sürülerek sürekli olumsuz bir çerçevede değerlendirilmektedir. Bu olumsuz çerçeve, askeri güçler, politika yapıcılar, emniyet ve sınır kontrolü görevlilerinin söylem ve davranışlara yansımaktadır. Bu anlamda AB üyesi ülkeler içerisinde de görüş farklılıkları bulunmakta; örneğin, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Polonya, Macaristan ve Avusturya gibi devletler sınır güvenliğinin artırılması gerektiğini savunmakta ve buna bağlı olarak mültecilere ilişkin kotalara dair tartışmalar da devam etmektedir. İnsan güvenliği özü itibarıyla, güvenlik konusunda ziyade, çatışma bölgelerindeki insanların ihtiyaçlarının ve güvenliklerinin sağlanması yönünde politika üretilmesini öngörürken; AB'nin bu anlayıştan uzaklaştığı görülmektedir. AB'nin, göç sorununu, sınır kontrolü ve üçüncü taraflarla gerçekleştirilen anlaşmalarla çözmeye çalışması insan güvenliği noktasında ciddi bir sorgulamayla karşılaşmasına neden olmuştur. Takip eden bölümde, bu sorgulama, Arap Baharı sonrası Avrupa yönlü gerçekleşen göç hareketi, bu hareketin krize dönüşmesi ve AB'nin birlik düzeyinde ürettiği politikalar ve bu politikaların açmazları üzerinden gerçekleştirilmeye çalışılacaktır.

3.BÖLÜM

İNSAN GÜVENLİĞİ MERCEĞİNDE ARAP BAHARI SONRASI GÖÇ KRİZİ VE AVRUPA BİRLİĞİ

3.1. Göç Meselesine İnsan Güvenliği Merceğinden Bakmak

Göç kavramı en genel haliyle, insanların ülke içinde veya başka ülkelere doğru sürekli ya da geçici olarak yer değiştirmelerini ifade eder. Göçe dair bir konuda ya da göçle ilgili bir sorun üzerinde çözümlene yapılıırken, tarihin hemen her döneminde var olan göç olgusunun, bugün için nasıl bir yapıya sahip olduğunun irdelenmesi, şüphesiz ki öncelikli olarak yapılması gerekenlerin başında gelir. Göç olgusu, siyasi, ekonomik, toplumsal birçok sorunun bir çıktısı olabildiği gibi, kendi içerisinde de bu boyutlara ilişkin yeni sonuçlar doğurabilme potansiyeli taşımaktadır. Başka bir ifade ile bir bölgedeki ekonomik, toplumsal ve siyasi sorunlar, o bölge için göç verme gibi bir sonuç doğurabilmekte, aynı zamanda da göçün hedefinde yer alan bölge için de aynı boyutlarda yeni sorunların doğmasına sebep olabilmektedir. Bu anlamda göç neden sonuç ekseninde iki yönlü bir yapıya haizdir ve bu yapı zaman ve mekan bağlamında dönüşüm geçirebilmektedir. Güvenlikte yarattığı değişme bağlı olarak küreselleşmenin, bugünün önemli güvenlik konularından biri olarak değerlendirilen göç konusunda da nicelik ve nitelik bakımlarından bir dönüşüm yarattığı açıktır. Göçe ilişkin tarihsel bir analiz yapıldığında genel olarak, son çeyrek asrın, tarihin en büyük insan hareketlerine sahne olduğu söylenebilir. Bu anlamda küreselleşme ile göç arasındaki karmaşık korelasyonun ilk anlamlandırma basamağını, bu zaman dilimindeki uluslararası gelişmeler oluşturmaktadır. Başka bir deyişle iç çatışmalar ve diğer zorlayıcı sebeplerle ortaya çıkan göç olayları ile küreselleşme arasındaki bağıntı, ilk bölümde aktarılan küreselleşmenin güvenlik konsepti ile olan ilişkisi üzerinden anlamlandırılabilir. Genel bir ifadeyle küreselleşme, girdileri ve araçları ile tehdit ve algıları değiştirerek güvenliği dönüştürmüştür; bunun neticesinde göç olgusu/olayları yeni bir odak olarak güvenlik konseptine dahil olmuştur. Bu yönüyle küreselleşme, hem bahsi geçen türden göçlerin güvenikleştirildiği bir süreci hem de bu türden göçlerin nedenlerinin artması ve çeşitlenmesine sebep olan; dolayısıyla, kesin olarak ölçülmesi çok güç olsa da,

artan mülteci ve sığınmacı krizlerinde rolü olan bir olgular bütünüdür denilebilir (Akçapar, 2015, s. 563-564; Şener, 2017).

Ekonomik standartları yükseltmek, iç savaş ya da çevresel felaketler gibi birçok farklı nedenle meydana gelen göç olgusuna, küreselleşme sürecinde bu etkenlerin çeşidinin ya da gücünün artmış olmasının yanında, teknolojik gelişme ve ulaşım kolaylığının artması bakımından da yeni motivasyonların eklenildiği açıktır. Bunun yanında küreselleşme sürecinde işletmelerin üretimlerini, büyüme ve uluslararasılaşmaya bağlı olarak, iş gücünün nispeten ucuz olduğu gelişmekte olan ülkelere doğru genişletmelerinin, iş olanakları açısından gelişmiş ülkelere doğru yönlenen göçü azaltıcı bir etkisi olduğu düşünülebilir. Başka bir deyişle ekonomik küreselleşme, iş potansiyeline göç etme durumunu, işi, potansiyel göçmene götürme şekline dönüştürebilmektedir (Levin Institute, 2013). Bu ekseninde değerlendirdiğimizde göç, hem avantaj hem de dezavantaj yaratabilen bir olgu olarak karşımıza çıkar. Göçmen alan bir ülke daha ucuz iş gücüne sahip olurken, göç veren ülkenin dış gelir kaynakları artmaktadır. Diğer taraftan göçmenler, göç alan ülkede ayrımcılıkla karşılaşabilir, ücretlerin düşmesine neden olmakla suçlanabilir ya da genel anlamda potansiyel suçlu olarak görülebilir. Bu anlamda göçmenler göç alan ülkede bir kızgınlık ve korku unsuru olarak konumlandırılabilirler. Ayrıca birinci durumun tersine göç, göç veren ülke ekonomisi için genç, yetenekli ya da eğitilmiş nüfusun kaybı anlamına da gelebilir (Levin Institute, 2013). Bu örnek ilk bakışta sadece ekonomik nedenlerle gönüllü bir şekilde, geçici olarak ve gidilen ülkede yasal göçmenler olarak kabul edilen insanlarla ilgiliymiş gibi görünse de, doğuracağı sonuçlar bakımından; iç çatışmalar ve zorlayıcı nedenlerle mülteci ya da sığınmacı durumuna gelen kişiler için de geçerlidir. Burada ortaya çıkan sonuç, ekonomik olduğu kadar ulusal kimlik konusu ile de ilişkilidir ve bu sonucun özellikle bireylerin güvenliği noktasında bir tehdit olarak karşımıza çıkabildiğini göstermektedir. Dolayısıyla göç konusu hem göç eden kişilerin, hem de göç alan ülkenin hem de göç ülkenin vatandaşlarının güvenliği ile doğrudan ilişkili hale gelebilmektedir. Arap Baharı sonrasında ortaya çıkan Avrupa yönlü göç dalgaları, büyük ölçüde Sahra-altı Afrika'dan, Kuzey Afrika'dan ve özellikle Suriye'den gelen insanlardan oluşmaktadır. Bu insanlar, yine büyük oranda ülkelerindeki çatışma ortamından uzaklaşmak için zorunlu olarak göç etmek durumunda kalan kişilerdir. Genel olarak ifade etmek gerekirse, göç dalgalarının

Avrupa için bir krize dönüştüğü 2015 yılından itibaren birlik düzeyinde ve üye devletler tarafından izlenen politikaların, güvenlik ekseninde bir dengesizlik yarattığı açıktır. Bugün gelinen noktada, Arap Baharı sonrasında göçmen durumuna gelmiş insanların güvenliği ve Avrupa ülkelerinin ve hatta Avrupa Birliği'nin güvenliği bağlamında bir tartışma ortamının olduğu görülmektedir. Bu ortam içerisinde, siyasi elitin söyleminin devlet ve vatandaş güvenliği üzerinde yoğunlaştığı ortadadır. Ancak yerinden edilmiş insanların sayıları ve pozisyonları göz önüne alındığında göç krizinin sonlanmadığı ve göçmenlerin insan güvenliğinin krizin düğüm noktalarından birini oluşturduğu göze çarpmaktadır. Her iki uçta da göç ile insan güvenliği arasında güçlü bir bağlantı olduğu ve göç eden kişiler ile göç alan ülkeler arasında bu anlamda bir dengenin kurulmasının gerekliliği ortadadır. İnsan güvenliği ile göç arasındaki korelasyon, çok değişkenli ve çok boyutlu bir yapıya sahiptir. İnsan güvenliği ile göç arasındaki bağlantı noktası olan göçmen güvenliği kavramı, göçmenlerin kaynaktan hedefe kadar maruz kaldıkları/kalacakları tehditlerden korunmalarını ifade eder (Şemşit, 2010, s. 58). İnsan güvenliği kavramı, bireysel, toplumsal ve siyasal güvenlikle ilişkili olduğundan, Avrupa'ya ulaşmayı hedefleyen göçmenlerin güvenlikleri ve hakları, doğrudan insan güvenliği merceğine yakalanmış durumdadır ve dolayısıyla AB'nin göçmen krizi karşısında izlediği politikalar, 2000'lerin ilk yıllarından itibaren hukuki metinlerine de yerleştirdiği bu norm ekseninde değerlendirmeye tabi tutulmalıdır.

Çok açıktır ki insan güvenliği üzerinden bir konuya yaklaşmak analitik ve politik bakımlardan kolay değildir. Analitik bakımdan meseleyi güç kılan, insan güvenliğinin bir teori değil, tehditler ve insani kırılganlıkların hesaba katılmasını zorunlu kılan bir paradigma ya da bir kavram (Tadzbakhsh S. , 2014) olmasıdır. Bu paradigma içerisinde "insan" referans nesnesi olarak kavramsallaştırılmıştır. Ancak burada referans nesnesini oluşturan hangi insanlardır ve hangi tehditler kimlere ne zaman yönelmektedir? Bu sorulara verilecek yanıtlar, "kimin insan güvenliğinin" tartışıldığına bağlı olarak çok geniş bir spektruma yayılabilir. Diğer bir deyişle, hangi insan güvenliğinin çözümleneceği, bağlama ve çözümlenmeyi yapana göre farklılık arz etmektedir. Örneğin, bazıları için neoliberal ekonomi politikalarının nüfus üzerindeki insani kalkınma etkisi tartışılırken, insan güvenliğinin odak noktası, bahsedilen politikalardan gerileme dönemlerinde etkilenen gruplar ve onların kalkınmışlık düzeyidir; sürecin devamıyla ilgilenilmez. Diğer yandan bazıları insan

güvenliği kapsamında bireylerin yaşamsal ve psikolojik gereksinimlerine öncelik verirken (King & Murray, 2001), diğerleri insan güvenliğini çok daha geniş bir ölçekte “korkudan ve yoksulluktan muaf olmak ve onurlu bir yaşam sürme özgürlüğü” olarak algılamaktadır (Tadibakhsh S. , 2014). Farklılıkları bir tarafa tüm bu yaklaşımların üç ortak noktası vardır: Birincisi, güvenlik kavramının aktörlerinin devletlerin ötesine geçirilmiş olması ve bağlamın askeri ve şiddet eksenine sıkışmış olmaktan kurtarılmış olmasıdır. İkincisi, insan güvenliğinin, korunmaya muhtaç insanların insan haklarının çeşitli yorumları üzerinden yorumlanmış ve kabul edilmiş olmasıdır. Üçüncüsü ise meseleye yerel ve uluslararası kaynakların her ikisi üzerinden de yaklaşıp korunmaya muhtaç kesimlerin güvensizliklerinin ortadan kaldırılmasının amaçlanmış olmasıdır (Bilgiç, 2018). Neresinden kabul edilmiş olursa olsun, insan güvenliği güvenliğe ilişkin konuların insanlar üzerinden düşünülmesi yönünde normatif bir hedef sunar.

Yoksulluk, toplumsal dışlanma, işsizlik ya da ayrımcılığa maruz kalma gibi yapısal şiddet unsurları, insanları, sadece var olmanın ötesinde bir hayat sürme arayışıyla göç etmeyi tercih etmek durumunda bırakabilir. Bu bakımdan yer değiştirme esasen bir bireysel insan güvenliği stratejisi olarak da görülebilir (Bilgiç, 2018). Yakın dönemlerde göç ve güvenlik olguları birbirlerine paralel olarak yeni boyutlar kazanmış ve bu anlamda büyük ölçüde birbirleriyle ilişkili hale gelmişlerdir. İnsan güvenliği kavramı literatürde giderek daha fazla tartışılıyor olsa da, bugün klasik güvenlik anlayışının devlete yaptığı atıf devam etmekte ve devlet, güvenlik kavramının odağında yer almaya devam etmektedir. Ne var ki kavramın yeni yorumlarına ve göç olgusunda gerçekleşen değişimlere bağlı olarak insan güvenliğine atıfla göçmen güvenliği göç literatüründe en sık uğranılan durak haline gelmiştir. Süreç içerisinde devlet güvenliği, insan güvenliği ve sosyal güvenlik alanlarının hepsini örtüştürecek şekilde literatüre yeni yeni kavramlar ve tartışmalar eklenmiştir. Bu durum da, politik hedefler ve kamu yararı noktasında devlet ve birey arasındaki asimetrik ilişkiyi daha da karmaşıklaştıran çeşitli sonuçlar ortaya çıkarmaktadır (Guild, 2009, s. 4).

Hareketlilik sırasında mülteciler birçok tehlike ya da insan hakkı ihlalleriyle karşı karşıya kalabilmektedirler. Bulaşıcı hastalıklar, yetersiz beslenme, sağlık hizmetlerine ulaşamama, şiddet, geçiş ülkesinde mahsur kalma, seyahat ve çalışma

özgürlüğünün kısıtlanması vb. tehlikeler bunlara örnek olarak verilebilir. Bahsedilen tüm bu hususlarla ilgili haklar sadece “İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi’nde” değil, BM Şartı’nda da yer aldığından; BM mültecilerin korunmasının önemini tanıyan ilk kurum olarak kabul edilebilir. Yalnızca ulusal ya da tek bir devlete özgü olmayan çok boyutlu güvenlik yaklaşımı, BM Şartı’nda bulunan şu ifadelerde açıkça görülmektedir: “ *insanların kendi kaderini tayin ve eşit haklara sahip olma ilkesine saygı... yüksek yaşam standartları, tam istihdam, ekonomik ve sosyal kalkınma ...uluslararası ekonomik, sosyal konular, sağlık ve bunlarla ilgili problemlerin çözümü, ...ırk, cinsiyet, dil ve din gibi hiçbir ayrımcılık gözetmeden insan hakları ve temel özgürlüklere evrensel saygı...*” (United Nations (UN), 1945). Dolayısıyla insan güvenliğinin temelini oluşturan bu çok boyutlu güvenlik yaklaşımı, esasen ta Birleşmiş Milletler’in kuruluşundan itibaren bir norm olarak uluslararası ilişkilerde belirmeye başlamıştır. Bu anlamda göçmenlerin güvenliği uluslararası barış için, uluslararası aktörlerin, göçe ilişkin politikalar üretirken dikkate almaları gereken bir husustur.

Uluslararası Göç Örgütü’nün (IOM) tanımına göre uluslararası göç, “uyruğu olduğu ya da ikamet ettiği ülkeyi terk eden insanların, kalıcı ya da geçici olarak başka bir ülkeye doğru olan hareketlerini” ifade eder (IOM International Organization for Migration, 2005, s. 460). İnsanların yer değiştirme kararlarında birçok etken söz konusu olabiliyorsa da, genelde şu iki sebep yer değiştirmede etkili olmaktadır: Ekonomik güvenlik ve emniyetsizlik (Martin, 2016). İnsan güvenliği korkudan muaf olma (çatışma ve devlet şiddeti) ve yoksulluktan muaf olma (ekonomik problemler) ilkeleriyle her iki sebebi de kapsamaktadır. Doğal afetler gibi çevresel faktörler de, göç konusunda giderek artan bir etkiye sahip olan üçüncü bir kategori oluşturmaktadır. Öyle ki bu yeni göç sınıflandırması “çevresel mülteci” (*environmental refugee*) şeklinde bir kavramı göç literatürüne yerleştirmiştir (Bates, 2002; Myers, 2001). Arap Baharı sonrası yaşanan göç hareketliliği karşısında AB tarafından üretilen politikaları insan güvenliği çerçevesinde incelemeye geçmeden önce, uluslararası hukukta göçmenlere ilişkin oluşturulmuş kategorilere ve sıkça kullanılan kavramlara değinmek yerinde olacaktır.

3.2. Uluslararası Hukukta Göçmenlere İlişkin Tanımlar ve Gönüllü – Zorunlu Ayrımı

İlk olarak belirtmek gerekir ki, bugünün göç olgusuna dair basit bir “gönüllü-zorunlu” ayrımı yapmak kolay değildir. Zira günümüzde, göçün nedenleri olarak siyasi, ekonomik ya da sosyal etmenler çoğu kez bir sarmal şeklinde üst üste binmektedir. Unutulmamalıdır ki, bugün dünya üzerinde göçmen olan insanların birçoğu kendi kararları ile değil, buna zorlandıkları için göç etmişlerdir (IOM International Organization for Migration, 2018). Bu tür göçmenler, ekonomik sıkıntılar, savaş, şiddetli çatışma, sürgün ya da ayrımcılık gibi nedenlerle zorla göç ettirilmiş kişilerdir.

Göçmen (*emigrant/immigrant*)¹⁴ kavramı, uluslararası hukukta ya da iç hukukta yerinden ayrılan kişiler için kullanılan genel bir kavramdır. Uluslararası Göç Örgütü (IOM) göçmen kavramını; “*hukuki statüsüne, hareketin isteyerek veya istem dışı olup olmasına, hareketin sebeplerinin ne olduğuna ve kalma süresinin ne kadar olduğuna bakılmaksızın; yaşadığı yerden ayrılarak uluslararası bir sınırdan geçmiş ya da geçmekte olan veya ülke içinde yer değiştirmiş olan kişi*” olarak tanımlar (International Organization for Migration (IOM), 2018). Ancak uluslararası hukuka göre göçmenler bazı kategorilere ayrılmakta ve ayırt edici özelliklerine göre farklı başlıklar altında anılmaktadırlar. Bu farklı kategorilerin her biri için göçmen kavramı kullanılabiliriyorsa da, konunun bağlamına göre özel durumlarını vurgulayan adlandırmaları kullanmak belirli durumlarda daha işlevsel olabilmektedir. İlk ayırım; düzenli ve düzensiz göçmen ayırımıdır ki, bu da; göçün, kaynak, geçiş ya da hedef ülkelerdeki düzenleyici normlara uygun olup olmamasına göre beliren bir ayırımdır (Alexandridis & Dalkıran, 2017, s. 9). Göç olgusuna ilişkin uluslararası problematik çoğu kez düzensiz göçmenler üzerinden ortaya çıkmaktadır. Düzenli göçmen kavramı, literatürde sıklıkla yalnızca “göçmen” kelimesiyle ifade edilmekte iken, düzensiz göçmenler için çoğu kez, “yasadışı göçmen” kavramı tercih edilmektedir. Literatürde karşılaşılan bir kavramsal bulanıklık da, mülteci ve sığınmacı kavramlarının kullanımına ilişkindir. Hukuki birer statüyü belirleyen bu kavramlar

¹⁴ Türkçe 'deki karşılıkları “göçmen” olan İngilizce *emigrant* ve *immigrant* kelimeleri göç alma/göç verme bağlamlarında anlamsal farklılıklara sahiptirler. Örneğin Türkiye'den Almanya'ya göç eden birisi Türkiye için *emigrant* olarak nitelendirilirken, Almanya için *immigrant* olarak ifade edilmektedir. (StackExchange, 2010)

çoğu kez birbirinin yerine kullanılmakta ve bu da anlam karışıklığına yol açmaktadır. Bu çalışmada genel olarak tüm göçmenleri (*emigrant/immigrant*) ilgilendiren konular üzerinde durulurken, “göçmen” kelimesinin yalın olarak kullanımı tercih edilmiş ve özel olarak belli bir hukuki statüdeki göçmenler kastediliyorsa diğer terimler kullanılmıştır.

Göçmen hukukundaki en önemli uluslararası hukuki kaynak olan 1951 Cenevre Sözleşmesi’nde, mültecilerin korunması ve onlara yardım edilmesi gerektiği açıkça belirtilmiştir. Sözleşmede, kimlerin mülteci statüsüne sahip olabileceği ve olamayacağı (savaş suçluları gibi) ve aynı zamanda bu statüye sahip olanların buldukları ülkedeki sorumluluklarına ilişkin de bir sınıflandırma yapılmıştır. 1951 Cenevre Sözleşmesi, II. Dünya Savaşı sonrasındaki Avrupa merkezli mültecilerle sınırlandırılmıştır. Daha sonra, insanların yerlerinden edilmeleri dünya çapında yaygın bir problem haline gelince, 1967 yılında sözleşmeye eklenen protokol ile sözleşmenin sınırları genişletilmiştir (The UN Refugee Agency (UNHCR), 2017). 1951 Cenevre Sözleşmesi’nde ve BM Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR) tarafından mülteci (*refugee*) kavramı; “belli bir ırka, dine, milliyete ve sosyal gruba aidiyeti sebebiyle veya siyasi düşünceleri nedeniyle zulme uğrayacağı konusunda haklı bir korku taşıyan ve bu sebeplerden dolayı ülkesinden ayrılan; güvenlik nedeniyle geri dönemeyen veya dönmek istemeyen kişi” olarak tanımlanmaktadır (Karakaş, 2016; The UN Refugee Agency (UNHCR), 2017). UNHCR verilerine göre bugün dünya üzerindeki mültecilerin çoğunluğunu Suriye, Afganistan ve Güney Sudan’dan göç eden insanlardan ve bu toplamın %51’i 18 yaşının altında bulunan okul çağındaki çocuklardan oluşmaktadır (The UN Refugee Agency (UNHCR), 2017).

Uluslararası hukukta, evlerini terk etmeye mecbur bırakılan ancak ülkelerinin uluslararası sınırlarından çıkmayan kişilere, “ülkesinde (ülke içinde) yerinden edilmiş kişi” (*internally displaced person (IDP)*) adı verilir. Bu kişiler yakın kasabalar, okullar, kamplar, hatta orman ya da açık araziler gibi kendilerini güvende hissedebilecekleri herhangi bir yer arayan kişilerdir. UNHCR’nin ilgilendiği göçmen grupları içerisinde, çatışma ya da doğal afetler nedeniyle ülke içinde yerlerinden edilmiş kişiler en büyük grubu oluştururlar. Mültecilerin aksine, ülkelerinde yerlerinden edilmiş kişiler, doğrudan uluslararası hukukun ya da herhangi bir

koruma organının yardımları kapsamında değerlendirilmemektedirler. Zira bu kişiler yasal olarak kendi hükümetlerinin koruması altındadırlar. UNHCR verilerine göre bugün dünya üzerinde en yüksek sayıda IDP, Kolombiya, Irak ve Güney Sudan'da bulunmaktadır (The UN Refugee Agency (UNHCR), 2017). Bugün dünya üzerindeki IDP sayısının 40.3 milyon civarında olduğu tahmin edilmektedir (The UN Refugee Agency (UNHCR), 2017).

Uluslararası hukukta, herhangi bir ülkenin vatandaşlık statüsüne sahip olmayan kişiler, "vatansız" (*stateless*) olarak adlandırılmaktadır. Vatandaşlık birey ile hükümet arasında yasal bir bağıdır. Bu bağ, bireye siyasi ve sosyal haklar tanıırken, hükümete ve bireye sorumluluklar yüklemektedir. Bir kişi hukuki, teknik, yönetimin inisiyatifi gibi birçok nedenden dolayı vatansız statüsüne gelebilir. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde "herkesin bir uyruğa sahip olmaya hakkı olduğu" belirtilmektedir. Bugün dünya çapında 10 milyon dolayında insanın vatansız ya da vatansız kalma riski ile karşı karşıya olduğu belirtilmektedir (The UN Refugee Agency (UNHCR), 2017).

Göçmenlere ilişkin bir diğer kategori de "sığınmacı" (*asylum seeker*) statüsüdür. Ülkesinden ayrılan göçmenler, başka bir ülkeye mülteci olarak kabul görmek, yasal koruma ve maddi yardım alabilmek için sığınma başvurusu yapabilirler. Ancak bir sığınmacının bu statüyü elde edebilmesi için, ülkesindeki zulüm görme korkusunu/ihtimalini kanıtlaması gerekmektedir. Bu kişiler, sığınma talep ettikleri ülkelerde hukuki mültecilik statüsü henüz tanınmamış olan ve ancak fiili olarak mülteci sayılan kişilerdir (Ergül, 2012, s. 30). Sadece 2015 yılı içerisinde, dünya üzerinde sığınma talebinde bulunan göçmen sayısı 2.8 milyondur (The UN Refugee Agency (UNHCR), 2017). "Sığınma Hakkını" temel haklardan biri olarak düzenleyen BM İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, 14. Madde ile bu hakkı kullanan kişilere karşı devletlerin belirli yükümlülükleri olduğunu belirtmektedir (United Nations, 1948). Bu bağlamda, 1951 Cenevre Sözleşmesi de devletlerin, mülteci statüsünde bulunanlara, sağlık, çalışma ve eğitim hakları gibi ülkedeki yabancılarla eşit haklar sağlanarak muamele etmeleri gerektiği hususlarını düzenler. Bu bağlamda devletlerin oluşturacakları, kanun, yönetmelik ve kararname gibi düzenlemeleri BM'ye bildirmek durumundadırlar (BM Mülteciler Yüksek Komiserliği Türkiye Temsilciliği, 1951).

Yukarıda sayılan göçmenlere ilişkin kategorilerin her biri için ayrı düzenleme ve koruma sistemi oluşturulmaktadır. Üstelik bu kategoriler arasında da oldukça sık karşılaşılan bir geçiş durumu söz konusudur. Belirtmek gerekir ki göçmenlere ilişkin statülere tanınan bir takım hakların temelinde doğrudan insan hakları bulunmaktadır. Bu anlamda göçmenlerin temel haklarına saygı gösterilmesi gerekliliğinden bahsedilirken esasen insan haklarına saygının gerekçesinin statüler değil yalnızca insan olmaktan geçtiği hatırlanmalıdır. Arap Baharı sonrası Avrupa yönlü göç hareketleri, sığınmacılar, mülteciler, ekonomik göçmenler ve insan kaçakçılığı mağduru ya da kimsesiz çocuklar gibi korunmaya muhtaç diğer göçmenlerden oluşan karma göç dalgalarından oluşmaktadır. Tüm bu kategoriler içerisindeki insanların, zorunlu olarak buldukları yerlerden ayrıldığı ve yolculuk süresince maruz kaldıkları fiziksel ortam ya da ulaşılan hedefteki siyasi ortam dolayısıyla bir takım insan hakkı ihlallerine maruz kaldıkları açıktır. İnsan güvenliği normunun pratikteki yansımalarını incelemeye açan bahsi geçen insan hakkı ihlalleri, konunun çerçevesi itibarıyla, irdeleme alanını AB'nin göç yönetimi ve göç krizi çerçevesinde uyguladığı politikalara yönlendirmektedir.

3.3. AB'nin Güvenlik Meselesi Olarak Göç ve AB Göç Yönetimi

Dünya üzerindeki son büyük insan hareketliliği 2011 yılında başlamış ve Kuzey Afrika'da başlayan Arap Baharı ve devamında Afrika ve Ortadoğu'da yaşanan iç savaşlar bu bölgelerde yaşayan insanları, daha müreffeh (ekonomik sebepler) ve daha güvenli (toplumsal ve güvenlikle ilişkili sebepler) bir hayat arama yolunda yer değiştirme durumunda bırakmıştır. Kuzey Afrika, Ortadoğu ve özellikle Suriye'deki iç savaş sonucu göç etmek zorunda kalan mülteci ve sığınmacılar, Avrupa Birliği üzerinde büyük bir baskıya neden olmuştur. Oluşan büyük insan hareketliliği karşısında, göç konusu Avrupa'nın gündeminde en üst sıraya yerleşmiş, buna mukabil AB'nin kapsamlı bir göç politikasına ihtiyacı olduğu ortaya çıkmıştır. Zira iç karışıklıklar neticesinde ülkelerini terk etmek zorunda kalan göçmenlerin Avrupa'ya gelmesiyle, Avrupa Birliği üyesi devletlerin arasında, devam eden göç hareketi karşısında uygulanacak politikalar hususunda gerginlikler baş göstermiş ve buna bağlı olarak Avrupa Birliği, önce Akdeniz'in güneyi ve Arap Baharı'nın devamında tüm Kuzey Afrika ve Ortadoğu bölgesi için göçmen odaklı yeni bir politika geliştirme ihtiyacının farkına varmıştır. AB bir taraftan etik bazı değerleri

ilkelerinin merkezine yerleştirmekte, bir taraftan da bunun güvenlik politikaları, uluslararası hukukun temel ilkeleri ve AB'nin i hukukuyla ne derece uyumlu olduğunu kanıtlamaya gayret etmektedir/etmelidir. şu bir gerçektir ki, AB'nin bugün yüzleşmekte olduğu tüm tehdit alanları, güvenlik, ekonomik, siyasi ve sosyal boyutlarıyla bir bütün halinde mücadeleyi gerektirmektedir. Peki AB'nin bu uyumu yakaladığı söylenebilir mi? Bu noktada, AB'nin, merkezine insan haklarına saygıyı yerleştirildiğini iddia ettiği güvenlik anlayışının göçmen kriziyle mücadele ederken ne kadar etkili ve tutarlı olacağı sorunsalı ortaya çıkmaktadır.

Mlteçiler ve sığınmacılar, insan hakları bağlamında, imzacı devletlere koruma sorumluluğu yükleyen, Avrupa Belgeleri ve uluslararası hukuk metinleriyle güçlendirilmiş bir takım özel haklara sahiptirler. AB yesi ülkeler; mlteçilerin statüsünü düzenleyen 1951 Cenevre Sözleşmesi, 1950 Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, 1989 BM ocuk Hakları Sözleşmesi ve 2007 AB Temel Haklar şartı gibi pek çok uluslararası metni onaylayanların başında gelmektedir. Avrupa Birliği'nin sığınmacılara ve mlteçilere ilişkin politikası, 1990 yılında imzalanan Dublin Sözleşmesi ile oluşturulmuştur. Sözleşmede vurgulanan temel ilkelerden birisi, ye ülkelerden herhangi birine bir göçmen geldiğinde, uygulanacak sığınmacı prosedürünü tek bir işlem dizisi altında toplamaktır. Bu ilkenin oluşturulma amacı bir mültecinin birden fazla ülkeye sığınma başvurusunda bulunmasını engellemek ve sorumluluğu ilgili ülkeye devretmektir. 1997 yılında imzalanan ve 1999'da yürürlüğe giren Amsterdam Antlaşması ile birliğe ye ülkeler, sığınmaya ilişkin genişletilmiş bir prosedür üzerinde anlaşmışlardır. Bu şekilde 1999 yılından itibaren AB sığınma ve g politikası, Avrupa Ortak Sığınma Sistemine (*Common European Asylum System (CEAS)*) doğru bir evrim izlemiştir. 1999 yılında AB Konseyi, Cenevre Sözleşmesi'nde belirtilen mülteci statüsüne uygun olarak düzenlenen CEAS'ı kabul etmiştir (Tilovska-Kechedji, 2016). Avrupa Ortak Sığınma Sistemi; Sığınma Prosedürü Direktifi, Kabul şartları Direktifi, Yeterlilik Direktifi, Dublin Düzenlemesi ve Parmak izi veri tabanı (EURODAC) düzenlemesi gibi sığınma süreci ile ilgili işlem dizilerini belirleyen direktif ve düzenlemelerden oluşmaktadır (European Commission, 2013). Bunu, Tampere Programı (1999-2004), Lahey Programı (2004-2009) ve Stockholm Programı (2009 – 2014) izlemiştir (Alexandridis & Dalkıran, 2017, s. 8). Tampere programı ile başlayan bu süreç ile g politikasının çerçevesine ilişkin üç ana başlık ortaya çıkmaktadır: Bunlardan ilki, "g dalgalarının

yönetimi”, ikincisi, “üçüncü ülke vatandaşlarına adil muamele” ve üçüncü ise, “Göçe kaynaklık eden ülkelerle işbirliğidir” (Papagianni, 2014, s. 377). CEAS çerçevesinde, 1990 Dublin Sözleşmesi, 2003 Dublin II Düzenlemesi ve 2013 Dublin III Düzenlemesi, sığınmacı başvurularının değerlendirilmesi süreci için köşe taşlarını oluştururlar. 2000 yılında Dublin sistemini daha işlevsel hale getirilmesi yönünde oluşturulan EURODAC ile sığınmacıların parmak izleri alınarak AB veri tabanlarına işlenmesi sağlanmıştır (Özcan, 2005, s. 170).

Kirchner ve Sperling’in 2002 yılında yayınlanan çalışmalarında, AB’nin güvenlik alanına ilişkin 12 yeni olgudan bahsedilir. Bu çalışmanın sonucuna göre, göç ve göçle ilgili baskılara ek olarak; etnik çatışmalar, özel çevresel tehditler, uyuşturucu ticareti, ekonominin kriminalleşmesi, makro-ekonomik istikrarsızlık, devlete karşı terörizm, devletin savunma yapılarına karşı siber savaş, ticari yapılara karşı siber savaş, genel çevresel tehditler, nükleer saldırı ve biyolojik/kimyasal saldırılar, AB için yeni tehdit alanları olarak sayılmaktadır (Kirchner & Sperling, 2002). AB Konseyi tarafından 2003 yılında yayınlanan Avrupa Güvenlik Stratejisi Belgesi’nde, uluslararası politikada güvenliğe ve özelde de Avrupa güvenliğine eklenen yeni çok boyutlu tehditler arasında dikkat çekilen noktalardan birisi de düzensiz göç konusudur (European Council, 2003, s. 4). 2004 yılında oluşturulan Kabul Şartları Direktifi ile sığınmacıların sahip olması gereken asgari şartlar belirlenmiştir. 2004 yılında, AB Konseyi, üye devletlerin işbirliklerini koordine edecek ve bölgenin göç kontrolünün risk analizini yürütecek bir sınır ajansı kurulması için bir düzenleme yayınlamıştır. Bahsedilen risk analizi raporlarının Komisyon ve Konsey’e sunulması kararlaştırılmış ve Avrupa Parlamentosu bu sürecin dışında bırakılmıştır. Böylelikle ortaklaşa gerçekleştirilen deniz operasyonları demokratik sorumluluk, şeffaflık ve yasal inceleme yönünden zayıflatılmış olmaktadır (Carrera, 2007, s. 2) Buna ek olarak 2005 yılında oluşturulan Sığınma Prosedürü Direktifi ile sığınmaya ilişkin işlem dizileri uyumlaştırılmıştır. Aynı yıl AB içerisinde, göçmenler konusunda üye ülkelere yardımcı olmak ve mültecileri desteklemek amacıyla bir Mülteci Fonu (*Refugee Fund*) kurulmuştur (Tilovska-Kechedji, 2016). Bu sırada, AB’ye yönelen göç akınlarını engellemek için, üye devletlerde bir takım önlemler almışlardır. Bu önlemler, İtalya-Libya, İspanya-Fas ve Yunanistan-Türkiye arasındaki ikili anlaşmalar ve askeri sınır kontrollerinden oluşmaktadır (Alexandridis & Dalkıran, 2017, s. 8).

Bu şekilde, oluşturulan Dublin sistemi, devletlerin birbirlerinden farklı sayıda sığınmacı kabul etmeleri ve bu sığınmacılarına uygulanacak prosedürler konusunda farklı uygulamalar getirmeleri sebebiyle, işlevini tam olarak yerine getirememiştir. Dublin düzenlemesiyle getirilen tüm reformlar ortak bir Avrupa Sığınma politikası oluşturma yönünde atılan adımlardır. Fakat bu adımlar, Avrupa Sığınma politikasının oluşturulmasına yetmemiştir. Zira AB ülkeleri, sığınma politikası konusunda ortak bir dil geliştirememişler, dolayısıyla kriz karşısında sergilenen tutum ve düşünceler de ortaklık arz edememiştir (Tilovska-Kechedji, 2016). Bu problemler nedeniyle 2008 yılında AB, mülteciler için getirilen standartları bütünleştirmek için, “Göç ve Sığınmaya İlişkin Avrupa Paktını” ve Avrupa Sığınma Ofisi’ni (EASO) oluşturmuştur (Angenendt, Engler, & Schneider, 2013). Bu şekilde sığınma kararlarının daha adil ve hızlı alınması hedeflenmiştir. Diğer yandan Lizbon Anlaşması Madde 67 (Eurostep, 2010) ile AB’nin göç ve sığınma politikalarının temel hakları eksenindeki çerçevesi çizilmiştir. Ancak, 2004’ün Ekim ayında, göçe ilişkin güvenlik konularından sorumlu olan Konsey kararıyla kurulan “Avrupa Birliği Üye Ülkelerinin Dış Sınırlarının Yönetimi için Operasyonel İşbirliği Ajansı’nın” (FRONTEX) bu kapsamdaki faaliyetleri, göçmenlerin insan hakları kapsamında yeterli gözetim gerçekleştirilmediği ve “geri göndermeme” ilkesinin ihlal edildiği yönünde eleştirilmiştir (Directorate-General for External Policies, Policy Department, 2015). Kurulduktan bir yıl sonra faaliyete geçen FRONTEX, sınır yönetimi operasyonlarını koordine ederek ulusal sınırların güvenliğinin sağlanması konusunda yardımcı kurum haline gelmiştir. AB üyesi ülkeler dışında Norveç ve İzlanda gibi Şengen ülkeleri de FRONTEX’in faaliyet alanındadır. FRONTEX, yıllık 142 milyon Avro bütçesi ile AB ajansları içerisinde en yüksek finansmana sahip kurum durumundadır (Directorate-General for External Policies, Policy Department, 2015; Alexandridis & Dalkıran, 2017, s. 8). FRONTEX’in şu anda yürütmekte olduğu en büyük operasyonlar; 2015 yılından beri devam eden, Yunanistan ile Türkiye arasındaki deniz ve kara sınırlarında yürütülen “Poseidon Operasyonu” ve İtalya ve Libya arasındaki deniz bölgesinde 2014 yılından beri yürütülen “Triton Operasyonu’dur” (Alexandridis & Dalkıran, 2017, s. 8).

AB göç yönetimi çerçevesinde güçlü insani ve insan güvenliğini destekleyici hususlar barındıran önemli unsurlardan bir tanesi de AB Komisyonu’nun yayınladığı “Göç ve Hareketliliğe İlişkin Küresel Yaklaşım” (European Commission, 2011) adlı

belgedir. Bu belgede AB Komisyonu, göçmenlerin hayatlarının korunmasının en az Avrupa'nın düzensiz göçten korunması kadar önemli olduğu anlayışına dayanan bir göç yönetimi oluşturulması gerektiğini vurgulamaktadır. AB göç yönetimi rejimi, üye devletlerin yeni bir "Şengen Bölgesi" oluşturma yönünde attıkları adımlar neticesinde aşamalı olarak tasarlanmış ve uygulamaya konulmuştur (Walters, 2002; Bilgiç, 2018). Güvenlik kaygıları ve neoliberal ekonominin gerekleri kesiştiğinde ise pek çok AB üyesi ülkede ve birlik düzeyinde göç yönetimi özelleşmektedir. Vize işlemleri, sınır muhafazası ve gözetim teknolojisi, sınır yönetiminin planlanması ve uygulanması aşamalarında özel şirketlerin devreye girdiği alanlardır (Lemberg-Pedersen, 2013). Bu bağlamda AB vatandaşlarını güvence altına almak, rejimin temel ideolojik, siyasi ve normatif önceliklerinden birisidir (Carrera & Balzacq, 2013, s. 2). Bu doğrultuda AB dış kaynak kullanımına yönelerek komşu ülkeleri ya da üçüncü ülkeleri, FRONTEX'in "Avrupa Komşuluk Politikası", "Hareketlilik Ortaklığı" (Bialasiewicz, 2012; Del Sarto, 2015) ya da "Akıllı Sınır Girişimi" gibi sınır teknolojileri ile Şengen Bilgi Sistemi gibi çeşitli ortak veri tabanları oluşturarak göç kontrolüne dahil etmiştir.

2011 yılında oluşturulan AB Komisyonu'nun "Göç ve Hareketliliğe İlişkin Küresel Yaklaşımı" (European Commission, 2011), AB göç yönetiminin temel taşlarından birisini oluşturur. Belgede Komisyon, göç yönetim sistemi içerisinde göçmenlerin hayatlarının korunması için bir kurum oluşturulmasını öngörmektedir. Bu durumun düzensiz göçün AB için oluşturduğu tehditlerden korunması kadar büyük bir önem arz ettiği vurgulanmaktadır. Buna ek olarak belgede açıkça, "göç yönetiminin odağının göçmen miktarı ve rotaları değil doğrudan insanlar ve korunmaya muhtaç göçmenlerin güçlendirilmesine yönelik olan AB yaklaşımı" olduğu belirtilmektedir. Bunun gibi pek çok belge bunun altını çizmekte ve göçmenlerin insan haklarını koruyan göçmen merkezli yaklaşımın benimsendiğini belirtmektedir. Benzer şekilde 2015 yılında Komisyon ve Konsey ortaklaşa, Akdeniz'deki durumun vahim olduğunu ve göçmenlerin insan kaçakçılarından korunması gerektiğini vurgulayan "Acil Eylem Planı'nı" yayınlamışlardır. Bu planda, "kaçakçılık ağına engel olabilmek için, Avrupa'ya daha emniyetli ve yasal yolların açılması gerektiği" kabul edilmektedir. Bu belge ile Komisyon göç ve hareketliliğe ilişkin yaklaşımını dört ana sütun üzerinden açıklamaktadır. Bunlardan ilki, yasal göçü organize etme ve kolaylaştırma; ikincisi, yasadışı göçü ve insan kaçakçılığını

önleme ve azaltma; üçüncüsü, sığınmacılara ilişkin uluslararası koruma sağlama ve dördüncüsü ise göç ve hareketliliğe ilişkin kalkınma etkisini maksimize etmek olarak özetlenebilir (European Commission, 2011). Ne var ki söylemde göçmenlerin güvenliğini hedefleyen bu kararlar uygulamada, göçmenlerin AB sınırlarından geçişi önlemeye yönelik bir hal almıştır.

AB'nin "Göç ve Hareketliliğe İlişkin Küresel Yaklaşımının" önemli bir parçası, geri kabul anlaşmalarıyla düzenlenmeye çalışılan, göçmenlerin geri dönüşüne ilişkin politikalarıdır. AB'nin geri dönüş politikalarının yasal zeminini ise "Geri Dönüş Direktifi" oluşturmaktadır. Geri Dönüş Direktifinin amacı, Avrupa'da kalmaları yasal olmayan diğer ülke uyruklu insanların, temel hak ve özgürlüklere saygılı, adil ve şeffaf bir prosedürle geri dönüşlerinin sağlanmasıdır (European Commission, 2014). Her ne kadar direktif, geri dönüşlerde karşılaşılabilecek engelleri ayrıntısıyla düzenlememişse de, geri döndürülecek olan mültecilerin "insanlık onuruna saygılı" ve bu anlamda uluslararası hukukta düzenlenen temel hak ve özgürlüklere uygun olarak muamele görmeleri gerektiğinin altı çizilmiştir (Coşkun, 2015). Oysa bugün halen İtalya ve Yunanistan'da oluşturulan sıcak noktalarda, insan onuruna yakışmayacak fiziki şartlar altında pek çok göçmenin, yasal prosedürlerin tamamlanmasını beklediği bilinmektedir (Skordas, 2018; Cerimovic, 2017).

"Avrupa Birliği Dış Politika ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilciliği'nin" Avrupa Parlamentosu'na sunduğu 2014 yılındaki yıllık raporunda, Ortak Dış ve Güvenlik Politikasının gündemine ilişkin olarak, göç, çok taraflılık, demokrasinin güçlendirilmesi, insan hakları, uluslararası insancıl hukuk ve hukukun üstünlüğü konularına vurgu yapılmıştır. Rapor 2015 Temmuz ayında AB Konseyi tarafından kabul edilmiştir (Council of the European Union, 2015). Raporda AB'nin iç ve dış politikaları arasındaki bağlantının ve AB'nin dış politikasının güçlü bir parçası olarak göç politikalarının güçlendirilmesi gerektiği belirtilmektedir (Council of the European Union, 2015). Rapor, aynı zamanda AB'nin göç konusunu siyasi, ekonomik ve sosyal gündeminde tuttuğunu göstermektedir. AB için göç; küresel, karmaşık, çok taraflı ve komşu ülkelerle işbirliği içerisinde uzun vadeli olarak çözüm bekleyen bir konu olarak kabul edilmektedir. 2015 yılı itibarıyla göç dalgalarının yoğunluk kazanması, Avrupa'da halkın gözünde de yönetilemez bir kriz algısı yaratmış ve bu şekilde göç Avrupa için çok yönlü bir güvenlik meselesine dönüşmüştür.

AB'nin güvenlik ve göç politikaları konusundaki yaklaşımının ve bu noktadaki mevzuatının insan güvenliği anlayışı ile örtüşmekte olduğu ve bu anlamda bir "Avrupa Değeri" oluşturduğu ortadadır. Ne var ki belirtildiği gibi, göçmen krizi karşısında AB'nin haklar ve güvenlik bağlamında revize etmeye çalıştığı göç politikaları ışığındaki uygulamaları, AB'nin güvenlik ve koruma talep eden göçmenlerin hakları arasındaki dengeyi sağlaması noktasında eleştirilere maruz kalmaktadır. Öyle ki bu eleştiriler Avrupa Birliği'nin, küresel bir 21. yüzyıl aktörü olarak uluslararası alandaki pozisyonunu, Avrupalılık ve bütünleşme değerlerini ve hatta küresel aktör olma iddialarının sorgulanmasına kadar uzanmıştır. Arap Baharı sonrasında yaşanan göç krizi üzerinden yapılan ve bahsedilen sorgulamanın bir uzantısı olarak kabul edilebilecek değerlendirmeye geçmeden önce, öncelikle Afrika ve Ortadoğu'yu ve devamında büyük ölçüde Avrupa'yı derinden etkileyen Arap Baharı denilen olaylar dizisine kısaca değinmek yerinde olacaktır.

3.4. Avrupa-Afrika-Ortadoğu Ekseninde Arap Baharı

Arap Baharı, Tunus'ta bir kişinin kendisini halkın içerisinde ateşe vermesi ile başlayan; sosyal medya aracılığı ile görüntülerin yayılmasının ardından tüm ülkede ayaklanmaların çıkmasına sebep olan (Goodwin, 2011; Dalacoura, 2012; Lawson, 2015) ve bu ayaklanmaların birçok Arap ülkesine sirayet ettiği olaylar dizisidir. Olaylar Mısır, Libya, Yemen, Bahreyn, Cezayir, Ürdün, Suudi Arabistan, Moritanya, Fas, Umman, Lübnan ve Irak'ta yansıma bulmuştur (Sağsen, 2011). Bu sürecin en sancılı boyutu şüphesiz ki 26 Ocak 2011 tarihinde Suriye'de başlayan protestolarla yükselen çatışmaların burada bir iç savaşa neden olmasıdır. Ayaklanmalar öncelikle, bölgedeki insanlar arasında, işsizlik, sosyal güvencedeki ve diğer sosyal durumdaki eksikliklere karşı ve bölgedeki rejimler tarafından ihlal edilen insan haklarının elde edilmesine yönelik olarak Tunus, Mısır ve Libya'da gerçekleşmiştir. Bunun neticesinde bir taraftan Mısır ve Tunus'ta olduğu gibi yeni hükümetler kurulurken, diğer taraftan Fas ve Ürdün'de olduğu gibi ayaklanmalardan kaçınmak için bazı anayasa değişiklikleri gerçekleştirilmiştir (Gallala-Arndt, 2012).

Arap Baharı, farklı siyasi tecrübelerden geçen ülkelere yayılmış olmasına rağmen, "olayların neden yaşandığı" sorusuna, demokrasi açığı, insan hakları ihlalleri, ekonomik güçsüzlük ve küresel güç rekabeti gibi belirli başlıklar altında

yanıt verilebilir (Rozsa, ve diğeri, 2012). Arap ülkelerinde cereyan eden bu başkaldırı hareketleri, genel söylem ile baskıcı ve anti-demokratik rejimlere karşı korku duvarlarını yıkan özgürlük ve eşitlik talebi ve olağanüstü tarihsel ve politik bir olgu olarak nitelendirilmektedir (Malkara, 2017). Arap Baharı başlamadan önce, Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerindeki yönetimler seçimle yönetime gelmiş olsalar da, bu ülkedeki rejimler, temel insan hakları ve sistemin işleyişi bakımından demokratik olarak değerlendirilmemektedirler (The Economics Intelligence Unit, 2010). Bunun dışında, bu ülkelerdeki kamu kurumlarının işleyişindeki aksaklıklar ve yaygın yolsuzluk vatandaşlar arasındaki memnuniyetsizliğin diğeri bir boyutunu teşkil etmektedir (Transparency International, 2010).

Arap Baharı öncesine bakıldığında, Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerinin hemen hepsinde benzer ekonomik, toplumsal ve siyasi sorunlara rastlamak mümkündür. 2008 yılında yaşanan “ekonomik kriz” bölge ülkelerinin ekonomilerini ciddi şekilde sarmıştır ve Arap Baharı ekseninde yaşanan siyasi istikrarsızlığın ilk negatif yansıması yine bölge ekonomisi üzerinde olmuştur. Olayların başlangıcında zaten yüksek işsizlik oranıyla mücadele eden bölge ülkelerinde, iş olanakları ve ücretler bakımından dramatik bir değişim yaşanmıştır (UNDP, 2011, s. 6). Bu anlamda bölge ülkelerindeki çatışma ortamından uzaklaşmanın yanında, iktisadi imkansızlıklar olaylar dizisinin ardından yaşanan göç hareketlerinin temel sebebi olarak görülmektedir. Buna ek olarak, doğal kaynakların yönetimindeki eksiklikler, iklim değişikliği ve buna bağlı olarak yaşanan su kaynaklarının yetersizliği, Arap Baharını takip eden dönemde yaşanan uluslararası göç hareketinin dikkat çeken diğeri nedenlerini teşkil etmektedir. Belirtmek gerekir ki, Kuzey Afrika ve Ortadoğu ülkeleri, iklim değişikliğinden en çok etkilenen ülkelerin başında gelmektedir. Bu bağlamda bölge ülkeleri, kendilerine özgü siyasi ve ekonomik problemlerin yanı sıra küresel ve uluslararası ortak problemlerle de karşı karşıyadır (De Sousa Ferreira, 2014, s. 72).

Kalkınmışlık düzeyi ve göç hareketliliği arasında güçlü bir doğrusal ilişki olduğu açıktır. Kalkınma ile göç arasındaki bahsedilen bu ilişki, “Avrupa Göç ve Mülteci Paketi” ve “Göç ve Hareketliliğe İlişkin Küresel Yaklaşım” gibi birçok Avrupa Belgesi’nde de ortaya konulmuştur (Fernandez Alfaro, 2014). Zira özellikle Kuzey Afrika ve Ortadoğu ülkeleri, uzun yıllar boyunca ekonomik, sosyal ve siyasi

kalkınmışlık düzeyine etki edecek yolsuzluk ve yönetim zafiyetine maruz kalmıştır. Arap Baharının başladığı dönemlerdeki insani kalkınma endeksleri incelendiğinde orta seviyeye yakınlaşma söz konusu olsa da, Güney Akdeniz ülkelerinde iç eşitliksizlikler göze çarpmaktadır. Bu mevcut kalkınma düzeyi ve güvenlik pozisyonunda ortaya çıkan Arap Baharı, mülteci krizinin sebeplerinden biri olarak Akdeniz ülkeleri ekseninde düzensiz göç eylemini arttırmıştır (International Organization for Migration (IOM), 2012). Bu bakımdan 2011 yılından itibaren bölge güvenliğinde göç, birinci derecede önemli bir faktör haline gelmiştir. Belirtilen hususlar göstermektedir ki, takip eden yıllarda bölge, bölgesel ve uluslararası güvenliği konularında sürekli bir tehdit ve risk potansiyeline işaret eden Arap Baharı, hem bu bakımdan hem de insan hakları, özgürlükler ve demokrasi bakımından Avrupa Birliği'ni siyaseten hareketli olmaya zorlayacak, benzersiz bir dönemi başlatmıştır.

Yukarıda bahsedildiği gibi, Tunus'ta Muhammed Buazizi adlı kişinin, ekonomik sıkıntıları sebebiyle kendini yakarak gerçekleştirdiği protesto eylemi, kısa sürede büyük bir halk hareketine dönüşerek Arap Baharı sürecini başlatmıştır. Başlayan ayaklanmaları takiben, dönemin Tunus Cumhurbaşkanı Zeynel Abidin Bin Ali Suudi Arabistan'a kaçmış ve domino etkisiyle olaylar yayılmaya başlamıştır (Douglas, ve diğerleri, 2014). 2011 yılının Ekim ayında Tunus'ta hükümet seçimi gerçekleştirilmiş ve Nahda Partisi göreve gelmiştir (Syed, 2013). Tunus'ta iktidarın devrilmesini takiben Mısır'daki olayların şiddeti de artmıştır. 1981 yılından itibaren Mısır Cumhurbaşkanı olan Hüsnü Mübarek'in istifasını isteyen muhalif gruplar Tahrir Meydanı'nda toplanmış ve bu şekilde Tunus'ta başlayan ayaklanmaların bir benzeri Mısır'da da yaşanmıştır (Scraeder, 2012). 25 Ocak 2011'de Tahrir Meydanı'nda gerçekleşen gösteriler, uzun süredir Mısır'da iktidarda olan Cumhurbaşkanı Hüsnü Mübarek'in Şubat ayında görevinden ayrılmasıyla sonuçlanmıştır. Takip eden dönemde yapılan cumhurbaşkanı seçimlerinde Mısır'ın seçimle iktidara gelen ilk cumhurbaşkanı Muhammed Mursi olmuştur. Ancak 2012 yılının Aralık ayında Mursi tarafından gerçekleştirilen anayasa referandumlarına karşı olan gruplar, Mısır'da yeniden bir ayaklanma gerçekleştirmiştir. Bu ayaklanmaları takiben yapılan askeri darbe neticesinde, Muhammed Mursi hakkında önce idam cezası verilmiş ancak bu ceza daha sonra müebbet hapse çevrilmiştir (BBC News, 2016).

Tunus'ta başlayan olayların domino etkisi, ayaklanmaların Yemen'e sıçramasıyla devam etmiştir. Bu şekilde benzer bir durum Yemen'de de yaşanmış, Yemen Devlet Başkanı Ali Abdullah Salih yirmi yılı aşkın süredir yürüttüğü görevinden 21 Kasım'da ayrılmıştır (Gladstone, 2017). Salih'ten sonra göreve gelen eski yardımcısı ABD Rabbuh Mansur Hadi'nin görevi sırasında da Yemen'deki olaylar, bir Sünni-Şii çatışması haline dönüşerek devam etmiştir (Mitreski, 2015). Bugün Yemen halen iç güvenliğe ilişkin sorunlarını aşabilmiş durumda değildir. Diğer yandan ABD'ye ait insansız savaş uçakları, terör bağlantılı grupların ülkedeki faaliyetlerini gerekçe göstererek bu bölgede sivilleri tehdit etmektedir. Ülkedeki istikrarı sağlamak adına gözlemci statüsünde yardım sağlamayı vaat eden Körfez ülkelerinin yeterli işbirliğinde bulunduğunu söylemek de mümkün değildir. Mevcut durumda Yemen halkı, sınırlı kaynaklar ve bu kaynakların adil dağıtımının sağlanamaması ile birleşen güvenlik açmazları neticesinde, yoksulluk sınırının altında, güvensiz bir şekilde yaşamlarını sürdürmektedirler (Sharp, 2018, s. 22).

Kuzey Afrika ülkeleri içerisinde Arap Baharı'nın bir diğer önemli ayağını ise Libya'da yaşananlar teşkil eder. Arap Baharı, Libya lideri Muammer Kaddafi'nin öldürülmesiyle sonuçlanan toplumsal olaylar serisiyle Libya'da da tezahür etmiştir. Libya'da uzun yıllar iktidarı elinde bulduran Muammer Kaddafi, başkaldırı hareketlerinin devamında öldürülerek iktidardan düşürülmüştür. Libya'da yaşanan olaylar, Kaddafi yanlıları ile karşıtları arasında çıkan şiddetli çatışmalarla karakterize olmuştur. 26 Şubat 2011 tarihinde Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin (BMGK) aldığı 1970 sayılı karar ile Libya'da yaşananlar karşısında, duyulan endişe dile getirilmiş ve sivillere uygulanan şiddet kınanmıştır. BM, Birleşmiş Milletler Şartı'nın 7. Bölümü ve 41. Maddesi uyarınca, yaşanan olaylarla ilgili olarak Libya devletini Uluslararası Ceza Mahkemesi Savcısı'na sevk etmiştir. Buna ek olarak Libya'ya silah ambargosu oluşturulması ve Libya varlıklarının dondurulması kararı alınmıştır (United Nations Security Council, 2011). 17 Mart 2011 tarihinde BMGK, Libya'nın 1970 sayılı kararın gereklerini yerine getirmediğini belirterek, sivillere yönelik şiddetin sona erdirilmesi yönünde ateşkesin sağlanması ve Libya hava sahasının insancıl amaçlar dışındaki tüm uçuşlara kapatılması yönündeki 1973 sayılı kararını açıklamıştır. 1973 sayılı kararda, 1970 sayılı kararda alınan ambargo ve Libya'ya ait varlıkların dondurulması tedbirlerinin genişletilmesi yönünde hüküm bildirilmektedir (United Nations Security Council, 2011). Bu karar gerekçe gösterilerek Fransız

savaş uçakları 19 Mart 2011 tarihinde Libya hava sahasına girerek bombardımana başlamıştır. Takip eden dokuz gün boyunca ABD, İngiltere, İtalya ve Kanada'dan oluşan kuvvetler uçuş yasağını denetlemek ve sivilleri koruma gerekçesi ile müdahaleye katılmışlardır (Sak, 2015). 28 Mart 2011'de Libya'da Ulusal Geçiş Konseyi kurulmuş ve 24 Kasım 2011 tarihinde geçiş hükümeti oluşturulana kadar görevde kalmıştır (Kuşoğlu, 2012). Bu süre zarfında Libya'da çatışmalar devam etmiş ve Ekim ayında çıkan bir çatışmada Muammer Kaddafi'nin yakalandığı ve daha sonra öldüğü bildirilmiştir (Cockburn, 2016).

Kuzey Afrika ülkelerindeki ayaklanmalar tüm yakın ülkelerin yönetimini ciddi şekilde tedirgin ederken, bu durum Suriye'de daha farklı bir etki yaratmış ve Suriye yönetimi tarafından yaşanan olayların Suriye'yi derinden etkilemeyeceği düşünülmüştür (Çenberci & Gövdere, 2017). Esasen Arap Baharı'nın başlamasından önce Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerindeki ekonomik ve toplumsal durumun bir benzerinin Suriye'de yaşandığını söylemek mümkündür. Suriye'de iktidarda olan tüm hükümetler ideolojik olarak Arap milliyetçiliği üzerinden hareket etmiş ve bu tutum yıllar boyunca Suriye halkından destek gördüğü gibi İsrail'in siyasi pozisyonuna bir meydan okumayı da simgelediğinden, ülkenin Arap dünyasında da finansal yardım görmesini sağlamıştır. Bunun yanında, Beşar Esad'ın devlet başkanı olarak son iki referandumda seçmenin neredeyse tümünden destek almış olması, Esad iktidarına karşı bir ayaklanmanın yaşanmayacağı düşüncesinde etkili olmuştur. Ne var ki Esad iktidarının düşüncesi doğru çıkmamış ve 17 Mart 2011'de Suriye'nin güneyinde yer alan Dera şehrinde ilk başkaldırı hareketleri başlamıştır. Burada başlayan olaylar devam eden süreçte, Banyas, Lazkiye, Hama, Deyrizor ve Humus şehirlerine sıçramış ve buralarda da şiddetli çatışmalar yaşanmıştır (Şen Y. , 2013).

Suriye'de ayaklanan halkın, ilk etapta Beşar Esad'ın yönetimden ayrılmasını ve ülkede geniş reformlar gerçekleştirilmesini talep etmekte olduğu bilinmektedir (Acar, 2013). Olayların başlamasının ardından, dönemin Başbakanı Muhammed Naci el-Utri istifa etmiş ve yerine kurulan hükümet ülkede yıllardır devam eden "olağanüstü hal" uygulamasını kaldırmıştır (Sandıklı & Semin , 2012). Bunun yeterli olmaması karşısında çoklu bir halk yapısına sahip olan Suriye'de karşılıklı çatışmalar ortaya çıkmış ve bu çatışmalar, Suriye ordusundan ayrılıp yeni bir yapı

olarak ortaya çıkan Özgür Suriye Ordusu ile muhtelif yapılanmaların Esad rejimine karşı savaşımaya başlamasıyla devam etmiştir. Bu şekilde cereyan eden olaylar, 2012 yılında BMGK'nın 2043 sayılı kararıyla iç savaş olarak resmen ilan edilmiş ve buna bağlı olarak UNSMIS (*United Nations Supervision Mission in Syria*) adıyla bir BM görev gücü oluşturulmuştur (United Nations, 2012). 2043 sayılı BMGK kararıyla başlangıçta 90 günlük bir süreyle Suriye'deki çatışmaları izlemek ve ateşkes sağlamak üzere kurulan UNSMIS'in görev süresi, 15 Temmuz'da Suriye'de olayların yeniden başlaması neticesinde, 30 gün daha uzatılmıştır. Bu süre içerisinde Suriye'de taraflar arasında ateşkes sağlanamamış ve UNSMIS 19 Ağustos 2012'de Suriye'den ayrılmıştır (United Nations, 2012). Savaşın devam eden aşamalarında birçok devlet Suriye'deki iç savaşa müdahil olmuş ve Suriye; ABD, Avrupa, Rusya, Türkiye ve İran'ın devlet dışı üçüncü aktörlerle karşı karşıya geldiği bir arenaya dönüşmüştür (Shapiro & Estrin, 2014). Bugün halen sonlanmamış olan Suriye'deki iç savaş kuşkusuz Arap Baharı sürecinin en karmaşık sorunlar kümesini ve sürecin devamında yaşanan göç krizinin en önemli kaynağını oluşturur. Aşağıda ayrıntılı olarak ele alınacak olan göç krizi Avrupa merkezli bir kavramsallaştırmadır ve genel olarak Avrupa'nın içine düştüğü krizi ifade etmek için kullanılmaktadır. Ancak belirtmek gerekir ki, ortaya çıkan göç dalgasından olumsuz etkilenen ülkelerin başında bölge ülkeleri gelmektedir.

3.5. Hedef Avrupa: Arap Baharı Sonrası Avrupa Yönlü Göç Hareketi

20. yüzyıl, özellikle, iç savaşlar, şiddet olayları ve iklimsel değişimler sebebiyle yaşanan birçok kitlesel göçe tanıklık etmiştir. II. Dünya Savaşı öncesinde ve sırasında Almanya'dan kaçmaya çalışanlar, Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliği ve Çin gibi ideolojik baskının bulunduğu ülkelere başka ülkelere göç edenler ve Soğuk Savaşın sona ermesinin ardından, Afrika'da ve Balkanlar'da yaşanan iç çatışmalar nedeniyle ülkelerini terk etmek zorunda kalanların oluşturduğu kitlesel insan hareketlilikleri bunlara örnek olarak verilebilir (Dustmann & Frattini, 2011). Akdeniz, uluslararası göç eylemliliği bakımından, göçe kaynaklık eden Afrika ve büyük ölçüde hedef nokta durumunda bulunan Avrupa arasında olması sebebiyle benzersiz bir jeopolitik konuma sahiptir. 1990'ların başından itibaren; Asya, Ortadoğu ve Sahra Altı Afrika'dan Avrupa yönlü olan göç hareketi ve göç veren ülke sayısı, Batı ve Kuzey Afrika'dan gelen düzenli ve sirküler

göçmenlerin eklenmesiyle, giderek artmıştır. 2000'li yılların ilk on yılı henüz tamamlanmışken ortaya çıkan Arap Baharı sonrasında meydana gelen önemli göçmen krizinden bir önceki büyük göç dalgası, Amerika'nın 2003 yılında Irak'ı işgaliyle yaşanmıştır. İşgalden sonra Irak'tan göç edenlerin birçoğu, komşu ülkelere yerleşmiş; Avrupa'ya göç eden Iraklıların çok az bir kısmı Avrupa ülkeleri tarafından kabul edilmiştir (von Helldorf, 2015). O dönemde Lübnan ve Ürdün gibi birçok bölge ülkesi, İsrail'in Filistin'e yönelttiği şiddetten kaçan çok sayıda mülteciyi de barındırdığından, mülteci nüfusu oldukça yüksek olan bölge ülkeleri için, Irak'ın işgali sonrası ortaya çıkan mülteci dalgası, barış ve güvenliği tehdit eder boyutlara ulaşmıştır. Arap Baharını tetikleyen ilk ayaklanmalar başlamadan önce, bu bölgeden 8 milyon dolayında göçmen, dünyanın farklı bölgelerinde yaşamakta ve bu göçmenlerin %62'si Avrupa Birliği'ne üye ülkelerde, %27'si diğer Arap ülkelerinde, %11'i ise dünyanın diğer bölgelerinde bulunmaktaydı (Fargues & Fandrich, 2012, s. 1).

Suriye'de tarafların karşılıklı silahlı mücadelesi hem Arap Baharı'nın en karmaşık; hem de II. Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan en büyük mülteci krizi olarak nitelendirilen göç dalgasının en önemli ayağını teşkil eder. Mart 2011'de başlayan ayaklanmaların 2012'de hız kazanarak Suriye'de iç savaşa dönmesinin ardından, milyonlarca Suriyeli evlerini terk etmek zorunda kalmıştır ki bugün bu sorun halen devam etmektedir (European University Institute, 2016). 2011 yılından 2014 yılının sonuna kadar Suriye'den zorunlu olarak göç eden kişi sayısı 7 milyon civarındadır (Amnesty International, 2014). Çatışmaların şiddetlenmesiyle ülke sınırlarına yakın kesimlerde yaşayan halk; öncelikle Türkiye, Kıbrıs, Lübnan, Ürdün, Libya ve Irak'a göç etmeye başlamıştır (Kawakibi, 2013). Lübnan'da hali hazırda var olan Esad yanlıları ve karşıtları arasındaki gerilim; mültecilerin gelişiyile, zaten istikrarsız olan Lübnan'da ekonomik, toplumsal ve güvenlik bağlantılı dengelerini ciddi şekilde sarsmıştır (Kawakibi, 2013). Lübnan'da Suriye rejimine yakın olan milislerin, mültecileri tehdit hatta terörize etmeye çalıştıkları, devlet dışı paramiliter güçlerin de Lübnan'da bulunan Suriyeli mülteciler üzerindeki bu baskıya yardımcı oldukları belirtilmektedir (Janmyr, 2016). Bu durum karşısında doğal olarak sivil toplum kuruluşları da sorunun çözümüne ilişkin hükümet karşıtı bir tavır sergilemiştir. Bu baskının da etkisiyle Lübnan hükümeti, resmi olarak ülkede mülteci

kamplarının oluşturulmasına izin vermemişse de, el altından oluşturulan kampları da engellememektedir (Kawakibi, 2013).

Büyük sayılara ulaşan mültecilerin, buldukları ülkeleri de gıda ya da farklı ihtiyaçların yetersizliği gibi zor durumlar altına sokabildiği açıktır. Bunun karşısında, bölge ülkelerinde göçmenlere ilişkin farklı uygulamalar ortaya çıkmaktadır. Örneğin Lübnan, Suriye'den göç edenlerin sayısının artmasıyla 2015 Ocak ayında sınırlarını kapatmıştır. 250 bin civarında Suriyeliye ev sahipliği yapan Irak ise yalnızca 15 günlük vize uygulaması ile Suriyelilerin sınırlarını geçmesine izin vermektedir. Türkiye bugün en fazla Suriyeli göçmene ev sahipliği yapan ülke konumundadır. 2012 yılına kadar güvenlik kaygıları ile sınırlarını kapalı tutan Türkiye, bu tarihten sonra mülteciler için açık kapı politikası uygulamıştır. Suriye'de yaşanan olayların daha kısa sürede yatışacağına düşünülmesi, Türkiye için kısa vadeli mülteci politikalarının oluşturulmasına neden olmuştur. Suriye iç savaşının uzaması karşısında, 2013 yılında Türkiye mültecilere ilişkin yeni düzenlemeler getirerek, sınırları içerisinde bulunan Suriyeli göçmenleri sığınmacı statüsünde değerlendirmiştir. Buna ek olarak aynı yıl Türkiye, "6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nu" kabul etmiştir. Kanun 11 Nisan 2013 tarihinde resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu kanunla, birlikte yabancıların, Türkiye'deki ikamet, seyahat ve çalışma izinlerine ilişkin yeni düzenlemeler getirilmiştir (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2013). 2014 yılında Türkiye tarafından Suriyeli göçmenlere, eğitim, sağlık ve barınma konularında hukuki haklar tanıyan "geçici koruma statüsü" verilmiştir (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2014). Türkiye, sınırları içerisinde tolere etmekte güçlük çektiği ölçüde büyük bir Suriyeli göçmen nüfusu barındırdığı halde yukarıda da bahsedildiği gibi yakın ülkelerde bu göçmenlere karşı daha sıkı uygulamalar getirilmektedir. Örneğin 150 bin civarında Suriyeli mülteciyi barındıran Mısır, 2013 yılında vize uygulamasını başlatmış, dolayısıyla, Suriye'den göç etmek zorunda kalan insanlar, bu zorlu şartlar altında Akdeniz üzerinden Avrupa'ya geçmeye başlamışlardır (Amnesty International, 2015).

Arap Baharı'nın başladığı 2011 yılı içerisinde, Afrika'da 1 milyonun üzerinde insan yer değiştirmek zorunda kalmıştır (Yılmaz Elmas, 2016, s. 196). Birinci göç dalgası içerisinde sadece Türkiye'ye yaklaşık 2 milyon, Lübnan'a 1,1 milyon,

Ürdün'e 600 bin kişi göç etmiştir (Vatandaş, 2016). Bu açıdan bakıldığında, başlangıçta Afrika'nın Kuzey'inden Avrupa yönlü olarak gerçekleşen göç hareketi, bölge içerisindeki göç hareketinin yanında daha az kapsamlı kalmaktadır. 2011 yılında Libya ve Tunus'tan ayrılan 800 bin civarındaki göçmenin Avrupa'ya göç eden kısmı, yalnızca 50 bin kadardır. Bu göçmenler yoğunlukla İtalya ve Malta'ya göç etmişlerdir (Migration Policy Institute, 2011). Birleşmiş Milletler verilerine göre 2011 yılında sadece Kenya'da bulunan bir mülteci kampında kayıtlı kişi sayısı 460 bin iken, yıl içerisinde AB'ye üye ülkelere sığınma talebinde bulunan kişi sayısı ise 277 bin dolaylarındadır (Yılmaz Elmas, 2016, s. 196-197). İlk dalga içerisinde İtalya'nın Lampedusa Adası'na sığınmaya çalışan göçmenler, Arap Baharı sonrası Avrupa'nın ilk mültecileri olarak nitelendirilebilir. Olayların başlamasını takip eden ilk üç ay içerisinde İtalya'ya göç eden kişi sayısı 20 bini geçmiştir. Bu bilanço karşısında zor durumda kaldığı anlaşılan ve AB ülkelerinden teknik destek isteyen İtalya, AB'den beklediği cevabı alamamıştır (Yılmaz Elmas, 2016). İtalya Avrupa'nın ortak harekette isteksiz davranması karşısında 22 bin civarında Tunuslu göçmene oturma izni vermiştir (Migration Policy Institute, 2011)

Avrupa Birliği ülkelerine yapılacak sığınma başvurusu prosedürünü düzenleyen Dublin Yönetmeliği'nin ve coğrafi pozisyonlarının bir sonucu olarak, göç hareketinin ilk varış ülkeleri olan, Yunanistan, İtalya ve İspanya en çok etkilenen ülkeler olmuşlardır. 2015 yılı sonrasındaki göç söylemi yukarıda da belirtildiği gibi yönetilemez bir göç algısının oluşması neticesinde konuyu bir açmaza sürüklemiştir. Bu durumun beraberinde Avrupa yönlü göç, popülist ve Avrupa Birliği'ne muhalif olan (*eurosceptic*) partilerin güç kazanmasına yardımcı olarak; Slovakya, Macaristan, Çek Cumhuriyeti ve Polonya gibi Avrupa ülkelerinde yapılan seçimlerde önemli bir etkiye sahip olmuştur.

AB yönlü göçte kullanılan güzergahların ve yıllara göre bu güzergahlardan geçen insanların sayısı, AB'nin göç krizi karşısındaki politikaları irdelenirken işlevsel bir veri girdisi sağlamaktadır. Aşağıda görüleceği gibi, bu güzergahlar üzerinden gerçekleşen göç oldukça değişken bir yapı sergilemektedir. Buna karşılık Akdeniz üzerinden geçen güzergahların en yoğun göç yollarını teşkil ettiği görülmektedir. İlk varış ülkelerinden olan Yunanistan'a uzanan göç yolları en çok değişiklik gösteren

güzergahlardır. Bu yüzden takip eden bölümde bu güzergahlar ve yıllara göre bu güzergahların kullanımına ilişkin istatistikler incelenmektedir.

3.5.1. Avrupa'ya Düzensiz Göç Güzergahları ve Yıllara Göre Göçmen Sayıları

Avrupa'ya göç için kullanılan en yaygın giriş yolları uluslararası havaalanları ve denizyollarıdır. Uluslararası havaalanlarından geçerek Avrupa'ya ulaşan göçmenlerin, çoğu, geçerli seyahat belgeleri ve vizeler ile Avrupa'ya yerleşmiş durumdadır (Coşkun, 2015). Arap Baharı'na kadar, tekneler ile Avrupa'ya göç edenlerin sayısı büyük bir kaygı uyandırmamıştı. Zira bu tarihe kadar Avrupa'ya düzensiz seyahat eden göçmenlerin yalnızca %10'u deniz yolunu (Triantafyllidou & Vogel, 2010, s. 292), geri kalanlar ise sahte belgeler ile hava ve kara yolunu kullanmışlardır (Last & Spijkerboer, 2014, s. 86). Arap Baharı sonrasında ise, Avrupa yönlü düzensiz göçte kullanılan en önemli deniz yolları Akdeniz üzerinden geçmektedir. FRONTEX'in¹⁵ tanımladığı, Avrupa'ya düzensiz göç için kullanılan, sekiz ana güzergahtan beşi Akdeniz üzerinden geçmektedir (FRONTEX - European Border and Coast Guard Agency, 2017). Bu sekiz güzergah şunlardır: - Batı Afrika Güzergahı, - Batı Akdeniz Güzergahı, - Orta Akdeniz Güzergahı, - Apulia ve Calabria Güzergahı, - Arnavutluk'tan Yunanistan'a Dairesel Güzergah, - Batı Balkanlar Güzergahı, - Doğu Akdeniz Güzergahı, - Doğu Sınırları Güzergahı.

Burada belirtmek gerekir ki, Akdeniz üzerinden Avrupa'ya geçen göç yolları incelenirken, çoğu kez, göçmenlerin Akdeniz'i geçmeden ya da Kuzey Afrika kıyılarına ulaşmadan önce karşılaştıkları zorluklar göz ardı edilmektedir. Oysa pek çoğu Sahra-altı ülkelerinden gelen göçmenlerin büyük bir kısmı, Akdeniz kıyısına ulaşmadan önce, çok zor koşullarda gerçekleşen uzun bir yolculuğa katlanmak zorundadır. Üstelik bu yolculuk sırasında pek çok insan hayatını kaybetmektedir (Torelli, 2017). "Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu" (ECOWAS) bünyesinde yapılan anlaşmalar sayesinde, insanların Batı Afrika'dan Nijer'e özgürce seyahat edebiliyor olmaları; Kuzey Afrika kıyılarına giden yolda, Nijer'i merkezi bir konuma

¹⁵ Avrupa Sınır ve Sahil Güvenlik Ajansı, 14 Eylül 2016 tarihinde Avrupa Birliği Üye Ülkelerinin Dış Sınırlarının Yönetimi için Operasyonel İşbirliği Ajansı'nın (*European Agency for the Management of Operational Cooperation at the External Borders of the Member States of the European Union*) yerini almıştır ve aynı kısa isimle (FRONTEX) görevine devam etmektedir.

getirmektedir. Ne var ki, Nijer'den Akdeniz kıyılarına seyahat eden göçmenler, "yasadıışı" olarak nitelendirilmekte ve bu sebeple Libya ve Cezayir'e ulaşmak için insan kaçakçılarına güvenmek zorunda kalmaktadır (Torelli, 2017).

Suriye, Yemen ve Nijerya gibi ülkelerden gerçekleşen göçün ana nedeni silahlı çatışmalar olsa da, Afrika'da yaşanan nüfus patlamasının, azımsanmayacak büyüklükte bir göç nedeni olduğunun da altı çizilmesi gerekmektedir. Bugünkü yüksek doğum oranının devam etmesi halinde, Afrika Kıtası'nın nüfusunun, otuz yıl sonra iki katına yaklaşacağı öngörülmektedir (Torelli, 2017). Diğer yandan, özellikle Nijerya ve Çad bölgesinde önemli derecede etkili olan iklim değişikliği de birçok Afrikalıyı göç etmek zorunda bırakmaktadır. Yoksulluk, yetersiz gıda ve otoriter rejimlerin şiddeti de insanların yeni alternatifler bulma amacıyla, hem Afrika içerisinde hem de Avrupa'ya göç etmelerine neden olmaktadır.

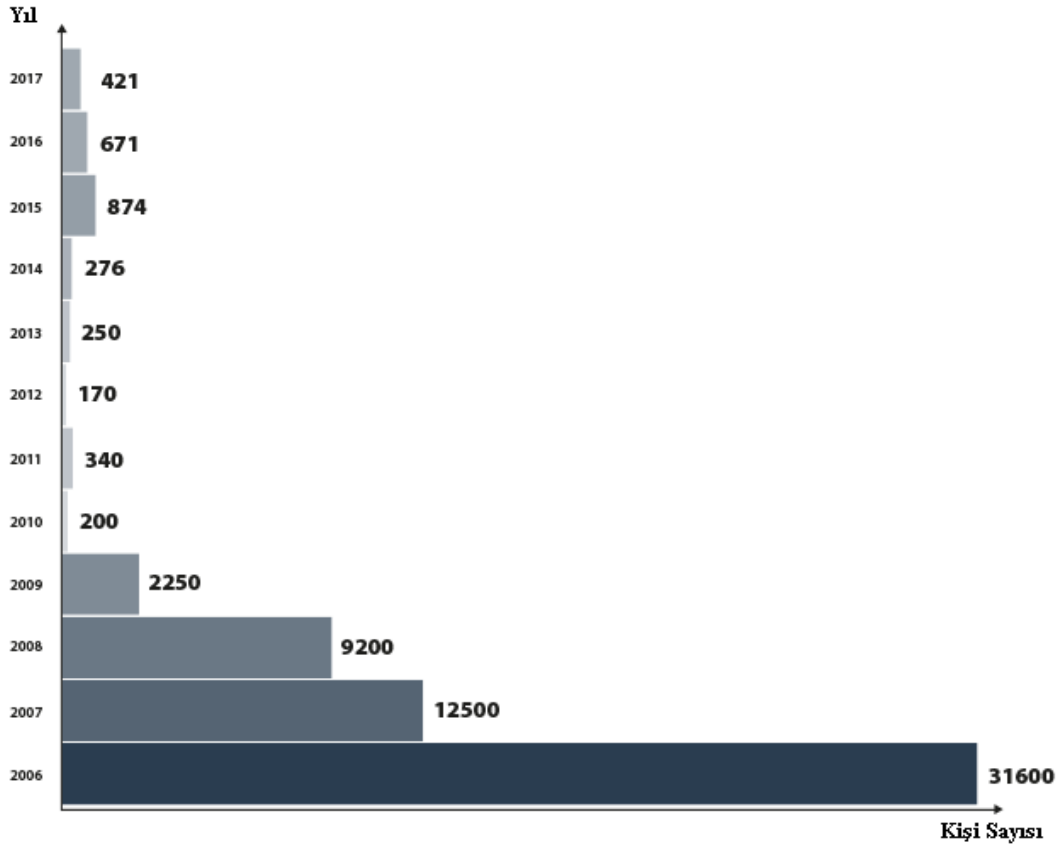
Avrupa'ya düzensiz göçte kullanılan güzergahlar, AB'nin uyguladığı politikalar çerçevesinde, dönemden döneme yoğunluk farklılıkları arz eder. Örneğin, Arap Baharı sonrasında AB'nin göç politikaları, göçmenlerin Orta Akdeniz güzergahını daha yoğun olarak kullanmasına yol açmıştır. Orta Akdeniz Güzergahı, hem coğrafi pozisyonu hem de FRONTEX'in arama ve kurtarma faaliyetlerini yürütme konusundaki isteksizliği ve yetersizliği nedeniyle, göçmenler için en tehlikeli göç güzergahı konumundadır. Diğer yandan uygulanan politikalar neticesinde, yeni insan kaçakçılığı ağları ve göçmenler için yeni riskleri beraberinde getiren alternatif yollar oluşmuştur (Alexandridis & Dalkıran, 2017, s. 4). 2014 yılının sonundan itibaren düzensiz göçte kullanılan yollar ve geçiş şekilleri farklılık göstermektedir. 2015 yılı bu anlamda Avrupa yönlü göçün yoğunluk bakımından doruk noktasını ifade eder. Uygulanan politikaların ve geliştirilen stratejilerin, göç talebinde bir azalmayı hedef almaması ve esasen yalnızca göç güzergahlarındaki yoğunluğu değiştirmesi sebebiyle 2016 yılı da, göçmenler için ölümcül bir yıl olmuştur. Bu yıl içerisinde sadece deniz yolunda 5 bin 143 kişi hayatını kaybetmiştir (International Organization for Migration (IOM), 2016). Geçiş sırasında yaşanan göçmen ölümlerinin artması, dikkatlerin, AB'nin sınırları koruma yaklaşımına odaklanmasına sebep olmuştur. 2000 yılından 2014'e kadar 23 bin (Amnesty International (AI), 2014) ve 2014, 2015 ve 2016 yıllarında toplam 10 bin kişinin, Avrupa'ya düzensiz göç sırasında hayatını kaybettiği tahmin edilmektedir (International Organization for

Migration (IOM), 2018). Bu bölümde Arap Baharı sonrası bu güzergahlar üzerinden yapılan düzensiz göç, yıllara göre, gerçekleştirilen geçiş sayıları üzerinden incelenecektir.

3.5.1.1. Batı Afrika Güzergahı

Batı Afrika güzergahı; Senegal, Moritanya ve Fas ile İspanya'nın Kanarya Adaları arasındaki geçiş yoludur. Bu yol çoğunlukla, Nijer, Nijerya, Mali, Fas ve Senegal'den gelen göçmenler tarafından kullanılmaktadır¹⁶. Arap Baharı sonrası yaşanan göç hareketliliğinin, AB için bir krize dönüşmesinden on yıl öncesine kadar bu rota, AB'ye göç için en yoğun olarak kullanılan rotadır. Arap Baharı öncesi bu rota üzerinden son yoğun geçiş (yaklaşık 32000 kişi) 2006 yılında gerçekleşmiştir. (FRONTEX - European Border and Coast Guard Agency, 2017). 2007 yılında, Senegal, Moritanya ve İspanya arasında yapılan, geri dönüş anlaşmalarını da içeren ikili anlaşmalarla, bu sayı %60 oranında azalmıştır. Buna ek olarak aynı yıl, sınır kontrolünü güçlendirmek için, "SIVE Deniz Gözetim Sistemi" oluşturulmuş ve aynı amaçla, FRONTEX koordinasyonunda, "Hera Operasyonu" adıyla bir görev girişimi başlatılmıştır. Göçmen sayılarındaki düşüş trendi 2007 ile 2012 yılları arasında devam etmiştir. Arap Baharı sonrasında ise bu rota üzerindeki göç hareketi yeniden yoğunluk kazanma eğilimi gösterse de verilere göre 2009 öncesindeki yoğunluk tekrar yaşanmamıştır. Bu güzergah üzerindeki geçişler son yıllarda, bahsedilen AB girişimleri neticesinde, Orta Akdeniz Güzergahı'na doğru kaymıştır.

¹⁶ Bu rota üzerindeki göçlerin çoğu birkaç kişilik küçük teknelerle yapılmaktadır. Göçmenlerin çoğu "cayucos" adı verilen küçük balıkçı teknelerini kullanmaktadırlar. AB, bu güzergah üzerinden yapılan insan kaçakçılığının oldukça ilkel yöntemlerle yapıldığını belirtirken, hareketliliğin çoğunlukla uyuşturucu kaçakçılığı amacıyla yapıldığını vurgulamaktadır (FRONTEX - European Border and Coast Guard Agency, 2017).

Şekil 3.1. Batı Afrika güzergahından düzensiz göç (FRONTEX - European Border and Coast Guard Agency, 2017).

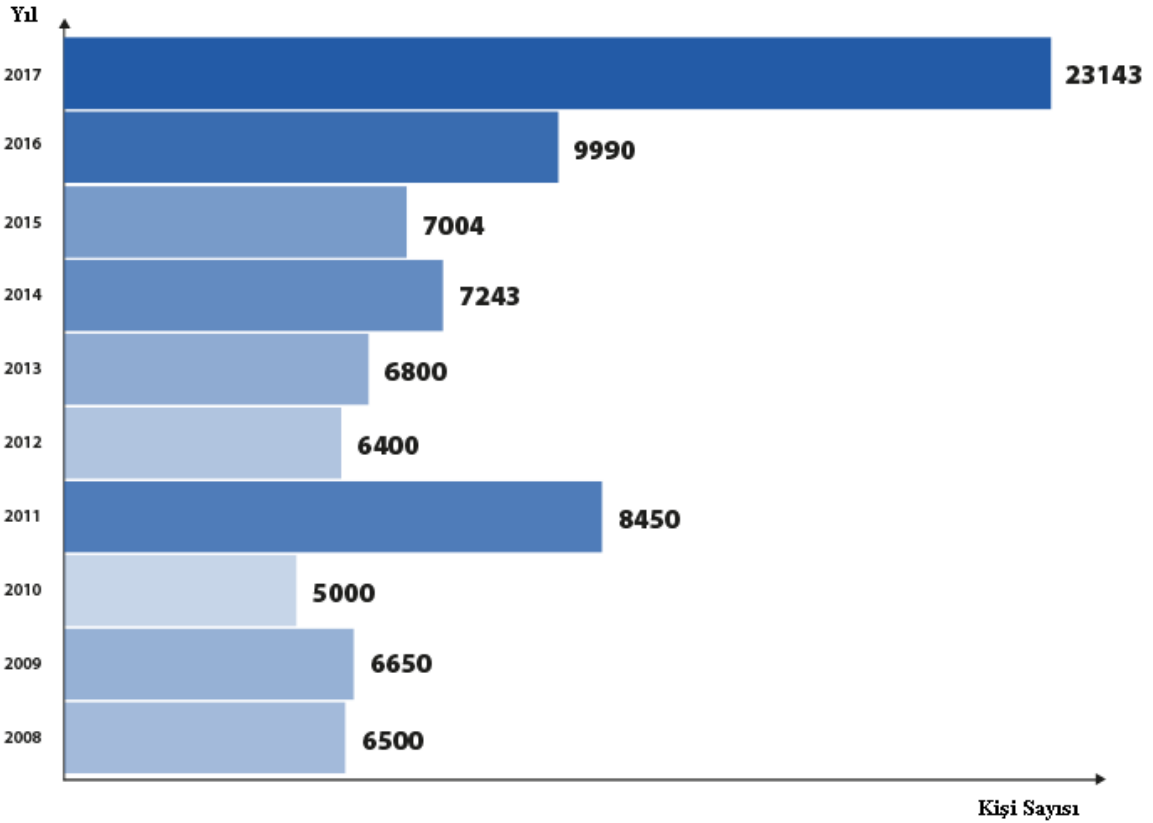
3.5.1.2. Batı Akdeniz Güzergahı

Batı Akdeniz güzergahı, Fas ile İspanya ve Fransa arasındaki göç yoludur. Belirtmek gerekir ki, bu güzergahın, kolonyal geçmiş, coğrafya, ekonomik ve siyasi durumlardaki değişiklik gibi nedenlerden kaynaklanan çok uzun bir göç tarihi vardır. İspanya'nın 1986 yılında AB'ye üye olmasından sonra, Şengen sisteminin kurulması ve AB ortak göç politikasındaki değişiklikler üzerine, Fas'tan İspanya yönlü düzensiz göç artmaya başlamıştır (Ferrer-Gallardo, 2008). Üzerinde genellikle karşılıklı bir göç akışı bulunan bu güzergahı kullanmak üzere Batı Afrikalı insanlar, Fas ve Cezayir'e ulaşmak için iki kara yolunu kullanmaktadır. Bunlardan birincisi, Kuzey Afrika kıyı şeridi, ikincisi ise daha kısa olan Sahra üzerinden geçen yoldur. İkinci yolun güvenlik açısından tehlikeli olması sebebiyle, birinci yol göçmenler tarafından daha fazla tercih edilmektedir (FRONTEX - European Border and Coast Guard Agency, 2017).

Bu güzergah üzerindeki düzensiz göçü engelleyebilmek için, Fas ve İspanya arasında, 1990'lardan itibaren bir ortaklık ilişkisi geliştirilmeye başlanmıştır. Bu anlamda gerçekleştirilen girişim, 1991 yılında imzalanan "Dostluk ve İyi Komşuluk İlişkileri Anlaşması'dır". Bu anlaşmayı takiben, Fas ve İspanya arasında, 1992 yılında bir geri kabul anlaşması oluşturulmuştur. On yıl öncesine kadar, Batı Akdeniz güzergahını yoğunlukla, İspanya, Fransa ve İtalya'da iş olanakları bulmak ümidiyle Cezayir ve Faslı göçmenler kullanmaktaydı. Daha sonra bunlara, ülkelerindeki çatışmalar nedeniyle, Mali, Sudan, Güney Sudan, Kamerun, Nijerya, Çad ve Orta Afrika Cumhuriyeti'nden gelen göçmenler eklenmiştir. Bu tarihten sonra, Batı Akdeniz Güzergahı, AB'nin sınır gözetimi açısından sorunlu göç yollarından biri olarak değerlendirilmeye başlanmıştır. 2015 yılında ise, bu rotayı kullanan göçmenlerin çoğunun Suriyeli olduğu tespit edilmiş ve bu yıl içerisinde 7, 164 Suriyeli göçmenin, Batı Akdeniz Güzergahı üzerinden Avrupa'ya geçtiği kaydedilmiştir (FRONTEX - European Border and Coast Guard Agency, 2017).

Bu yolu kullanan toplam göçmen sayılarının sabit bir eğilim izlememesinin pek çok nedeni vardır. İspanya'nın, sınır devriyelerini güçlendirmesi, güney sınırını kontrol etmek üzere "SIVE Deniz Gözetim Sistemini" faaliyete geçirmesi ve Moritanya ve Senegal ile imzaladığı ikili anlaşmalar bu nedenler arasında ilk sıralarda gelmektedir. Buna ek olarak İspanya, ana limanlarındaki kontrolü de sıkılaştırmıştır. FRONTEX önderliğindeki, "Avrupa Sınır Gözetim Sistemi'nin" (*European Border Surveillance System (EUROSUR)*) kurulması ile Faslıların yanında, Moritanyalılar, Senegalliler, Cape Verde vatandaşları ve son dönemde Suriyelilerin de İspanya sınırlarına ulaşmaları büyük ölçüde engellenmiştir. FRONTEX çatısı altında, bu güzergah üzerinde, "Hera", "European Patrol Networks", "Indalo" ve "Minerva" isimleri altında yürütülen sınır koruma faaliyetleri de bunda büyük ölçüde etkilidir. İspanya'nın liderliğinde yürütülen bu koruma faaliyetleri, AB üyeleri ve diğer Şengen ülkelerinin deniz araçları ve diğer konulardaki teknik desteği ile ortaklaşa yürütülmektedir. Uyuşturucu kaçakçılığı faaliyetlerine müdahaleyi de öngören bu operasyonlarla, 2014 yılında, 4,114, 2015 yılında ise 3,817 düzensiz göçmen yakalanmıştır (Carrera, Cassarino, El Qadim, Lahlou, & Den Hertog, 2016, s. 7).

FRONTEX'in 2016 yılında yayınladığı Risk Analizi Raporu'na göre, genellikle bu göç yolunu kullanan Sahra-altı Afrikalı göçmenler, Fas ve İspanya'nın etkili sınır koruma faaliyetleri neticesinde, giderek artan şekilde Orta Akdeniz Güzergahı'nı kullanmaya başlamışlardır (FRONTEX, 2016, s. 6). Bu sınır koruma faaliyetleri çerçevesinde, İspanya ve Fas polisinin aşırı şiddet kullanımı ve hatta İspanya polisinin İspanya sınırına gelen göçmenlerin üzerine ateş açması gibi pek çok insan hakkı ihlali gerçekleştiği rapor edilmektedir (Amnesty International (AI), 2014). Bu insan hakkı ihlallerinden dolayı, denetim faaliyetlerinin ağır eleştirilere maruz kalmasına rağmen, İspanya ile Fas arasındaki sınır kontrolü, göç dalgalarını "geri püskürtme" noktasında AB üyesi ülkelerce etkili görülmüş ve örnek alınmıştır (Carrera, Cassarino, El Qadim, Lahlou, & Den Hertog, 2016). Örneğin Almanya İçişleri Bakanlığı sözcüsü, 6 Kasım 2016'da verdiği bir mülakatta, "Almanya'nın göçmenleri denizde durdurup onları Kuzey Afrika'ya göndermeyi istediğini" açıkça dile getirmiştir (Alexandridis & Dalkıran, 2017, s. 13). Aşağıdaki tabloda görülen 2017 yılında düzensiz göçmen sayısındaki artış ise, göç talebinin ve buna bağlı olarak insan kaçakçılığı ağının yükselişiyle açıklanabilir.

Şekil 3.2. Batı Akdeniz güzergahından düzensiz göç (FRONTEX - European Border and Coast Guard Agency, 2017).

3.5.1.3. Orta Akdeniz Güzergahı

Avrupa'ya düzensiz göçte yoğun olarak kullanılan güzergahlardan birisi de, Mısır ve çoğunlukla Libya'dan başlayıp, Malta ve özellikle İtalya kıyılarına giden yol olan Orta Akdeniz Güzergahı'dır. Bu güzergah, genel olarak Sahra-altı Afrika'dan göçmenler tarafından kullanılmaktayken, Suriye İç Savaşı ile birlikte, daha çok Suriyeli göçmenlerin kullandığı bir yol haline gelmiştir. Orta Akdeniz Güzergahı'nın, 2008-2010 döneminde, Doğu Akdeniz Güzergahı'na kıyasla daha az bir yoğunluğa sahip olmasına karşın, 2011 yılından itibaren bu durum değişmeye başlamıştır. Arap Baharının başlangıcına kadar Libya, Afrikalı göçmenler için nispeten iyi iş olanakları ve fırsatlar sunmaktaydı. Libya ve İtalya arasında daha evvel yapılan ikili anlaşmayla, önceki yıllarda nispeten hareketli olan bu güzergah üzerindeki göç, 2009 yılında neredeyse durmuştur. Arap Baharı'nı takip eden dönemde bu durum değişmiş ve çalışmak üzere Libya'ya gelenlerin birçoğu da, hareketliliğin Avrupa ayağına katılmıştır. 2011 yılının ilk üç ayında, 23000 Tunuslu göçmen özellikle Fransa'da yaşam şansı yakalamak için İtalya'nın Lampedusa Adası'na ulaşmıştır.

Aynı yılın Ağustos ayına kadar, Sahra-altı Afrika'dan, çoğunluğu Lampedusa'ya, az bir kısmı da Sicilya ve Malta'ya ulaşmak üzere 40000 kişi bu güzergahı kullanmıştır (FRONTEX - European Border and Coast Guard Agency, 2017). 2014 yılı, 170 bin 664 göçmen ile bu güzergahta gerçekleştirilen göçün tarihine ilişkin rekor seviyeye ulaşılan bir yıl olmuştur. 2015 yılında, 153 bin 946 geçiş ile güzergah üzerindeki göç ufak bir düşüş gösterse de, 2016 yılında 180 bini aşkın göçmen sayısı ile 2014 seviyesinin de üzerine çıkıldığı görülmektedir.

Orta Akdeniz Güzergahı, yolun başlangıç ve bitiş noktaları arasındaki uzaklık nedeniyle Akdeniz üzerindeki en tehlikeli geçiş yolu olarak değerlendirilmektedir. Bu güzergah üzerinde 2014 yılında 3 bin 200, 2015 yılında ise 2 bin 900 göçmenin öldüğü ya da kaybolduğu rapor edilmiştir (International Organization for Migration (IOM), 2015). Buna karşılık bu göç yolu halen yoğun olarak kullanılmaktadır. AB verilerine göre, 2015 yılında, bu güzergah üzerinde nispeten düşük geçiş sayısı ile karşılaşılmasının nedeni, Suriyeli göçmenlerin Doğu Akdeniz rotasını tercih etmiş olmalarıdır. 2015 yılı içerisinde bu güzergah üzerinden göç eden insanların büyük çoğunluğunu, Eritreliler, Nijeryalılar ve Somalililer (FRONTEX - European Border and Coast Guard Agency, 2017) oluşturmaktadır. 3 Kasım 2016'da İtalya'ya giden iki teknenin Orta Akdeniz Güzergahı üzerinde batması sonucu 240 göçmen hayatını kaybetmiş ve 2016 yılı benzer göçmen kayıpları ile ölüm oranının rekor seviyeye ulaştığı bir yıl olmuştur (Deutsche Welle, 2016).

Akdeniz kıyılarına gelmeye çalışan göçmenlerin odak noktası olması sebebiyle Nijer, AB'nin göç politikaları kapsamında ilişkide bulunulan önemli ülkelerden birisi olmuştur. Bu çerçevede Nijer'de Fransız ve Amerikan birlikleri konuşlandırılmış, Niamey'deki bir Alman üssündeki faaliyetler hızlandırılmış ve Libya'ya ulaşmadan önceki son bölge olan Madama'ya İtalyan askerleri yerleştirilmiştir. AB, aynı amaçla Nijer hükümetinin, Libya'ya geçişi suç sayan 2015/36 yasasını kabul etmesini sağlayarak (Torelli, 2017), göçmenlerin Akdeniz kıyılarına ulaşımını kısıtlamaya gayret ettiyse de aşağıdaki tabloda görüldüğü üzere, göçmen sayısında büyük bir düşüş elde edememiştir.

AB'nin göç politikası, göçün nedenlerini tam olarak ele almaya değil, neredeyse tamamen, insanların Avrupa'ya ulaşmasını engellemeye dönük bir

çerçeveye oturtulmuştur. AB'nin bu güzergah üzerindeki düzensiz göçü engelleme çabaları, güzergahın yoğun şekilde kullanılmaya başlamasından birkaç yıl sonraya tekabül eder. Arap Baharı'nın başlamasından önce, 2006 yılında oluşturulan "AB-Libya Eylem Planı" çerçevesinde, göç sorununun çözümüne ilişkin somut bir adım atılmamıştır (Hamood, 2008). Üstelik 2006 ile 2010 yılları arasında, düzensiz göçün önlenmesine ilişkin Libya ile oluşturulan bir dizi protokol, Libya'da iç çatışmaların başlamasına kadar faaliyete geçirilmemiştir. Libya'da iç çatışmalar başladıktan sonra, İtalya ile Libya Ulusal Geçiş Konseyi arasında, göç konusundaki ortaklığın altını çizen bir memorandum imzalanmıştır. İnsan hakları çerçevesinde ve geri göndermeme ilkesine¹⁷ ters düşmesi bakımından, düzensiz göçe ilişkin geliştirilen bu işbirliği, ciddi şekilde eleştirilmektedir (Alexandridis & Dalkıran, 2017, s. 13). İlk olarak belirtmek gerekir ki, Libya, 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin ve ona bağlı olarak 1967 yılında oluşturulan protokolün imzacısı değildir ve bu durum Libya'nın, mültecilerin ve sığınmacıların korunması için uluslararası yasal bir sisteme bağlı bulunmadığı anlamına gelir (Hamood, 2008; Alexandridis & Dalkıran, 2017, s. 13). Dahası, bazı raporlar, Libya'da mültecilerin kötü muamele görmesi ve buna bağlı olarak geri gönderilmeleri konusunda ciddi riskler bulunduğunu göstermektedir (Alexandridis & Dalkıran, 2017, s. 13).

3.5.1.3.1. Mare Nostrum ve Triton Operasyonları

2013 yılından itibaren iç savaş yoğunluk kazanırken, Suriyeli göçmenlerin sayısı, giderek artmış ve hatta iki yıl boyunca Akdeniz üzerinden Avrupa'ya ulaşmayı hedefleyen toplam kişi sayısını geçmiştir (Yılmaz Elmas, 2016). BM Mülteci Ajansı, 2014 yılı sonunda, dünya üzerindeki toplam mültecilerin %53'ü Suriyelilerden oluştuğunu bildirmiştir (UNHCR The UN Refugee Agency, 2014). Avrupa'ya geçişte Orta Akdeniz Güzergahı'nı kullanan göçmenler yolculuk sırasında birçok tehlikeyle karşılaşmakta ve bu tehlikeler nedeniyle hayatlarını kaybedebilmektedirler. 2013 yılının Ekim ayında İtalya hükümeti, Orta Akdeniz Güzergahı üzerindeki düzensiz göçü engellemek üzere, "Mare Nostrum" adında, ,

¹⁷ Geri Göndermeme ilkesi; 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin 33/1 Maddesi'nde şu şekilde düzenlenmektedir: "*Hiçbir Taraf Devlet, bir mülteciyi, ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi fikirleri dolayısıyla hayatı ya da özgürlüğü tehdit altında olacak ülkelerin sınırlarına, her ne şekilde olursa olsun geri göndermeyecek veya iade ("refouler") etmeyecektir.*" (UNHCR United Nations High Commissioner for Refugees, 1951).

İtalya silahlı kuvvetleri, İtalyan polisi ve İtalya Kızıl Haçı'ndan oluşan bir deniz görev grubunu görevlendirmiştir (Alexandridis & Dalkıran, 2017, s. 13). Lampedusa Adası'na yakın bir bölgede 366 göçmenin hayatını kaybetmesi üzerine oluşturulan Mare Nostrum'un görev tanımının iki ayağı bulunmaktaydı (European Commission, 2016): - Batma riski bulunan tekneleri tespit etmek, içlerindeki göçmenleri kurtarmak ve onları Sicilya'ya getirmek, - İnsan kaçakçılarını adalete teslim etmek.

Ağırlıklı olarak Libya kıyılarına yakın bölgelerdeki gemiler üzerinde arama kurtarma faaliyetleri gerçekleştiren Mare Nostrum, bir yıl faaliyette kaldıktan sonra 31 Ekim 2014'te faaliyetlerini durdurmuştur Mare Nostrum operasyonu ile 130 binden fazla insanın kurtarıldığı belirtilmekteyken, 2015 yılı itibarıyla 3.500 kişinin Akdeniz'i geçmeye çalışırken boğulduğu bilinmektedir (Tassinari & Lucht, 2015). Bu operasyon, aylık 9 milyon Avro gibi bir miktarla, İtalya'ya ciddi bir mali yük getirmiştir (The Guardian, 2014). Bu nedenle İtalya, AB'den ek fon talebinde bulunduysa da, AB ülkeleri talep edilen desteği sağlamamıştır (The Guardian, 2014).

Mare Nostrum görevinin sonlandırılmasının ardından, Akdeniz'de mülteci ölümleri dramatik bir yükselme göstermiştir (Amnesty International, 2015). 2014 Ekim ayında Avrupa'ya ulaşan ve çoğunluğu Suriyeli, Eritreli ve Somalili olan göçmen sayısı 170.760 olarak bildirilmiştir (Coşkun, 2015). Yıl sonunda, 219 bin mülteci Akdeniz'i aşarak Avrupa'ya ulaşmaya çalışmış; bunların ancak 141 bini İtalya kıyılarına çıkarak amaçlarına ulaşabilmiştir (Tilovska-Kechedji, 2016). Göçmen sayısında beklenen azalmanın sağlanamamasına bağlı olarak, FRONTEX Direktörü Gil Arias, Eylül 2014'te yaptığı bir açıklamada, "Mare Nostrum'un arama ve kurtarma misyonunun, insan kaçakçılığını arttırdığını ve bu nedenle, göçmenler için kasıtsız olarak "bir çekim etkisi" yarattığını söylemiştir (Alexandridis & Dalkıran, 2017, s. 14). Mare Nostrum'un sonlandırılmasının ardından, FRONTEX, 1 Kasım 2014 tarihinde "Triton Operasyonu" adı altında yeni bir operatif faaliyete başlamıştır. Triton Operasyonu'nun amacı, Mare Nostrum'un tersine, göçmenlere yardım etmek değil; sınırları, özellikle İtalya sınırlarını kontrol etmektir (Tilovska-Kechedji, 2016). Ayrıca Triton, Mare Nostrum'a göre daha az teçhizatlı ve aylık 2.9 milyon Avro ile daha küçük bütçeli bir operasyondur (The Guardian, 2014).

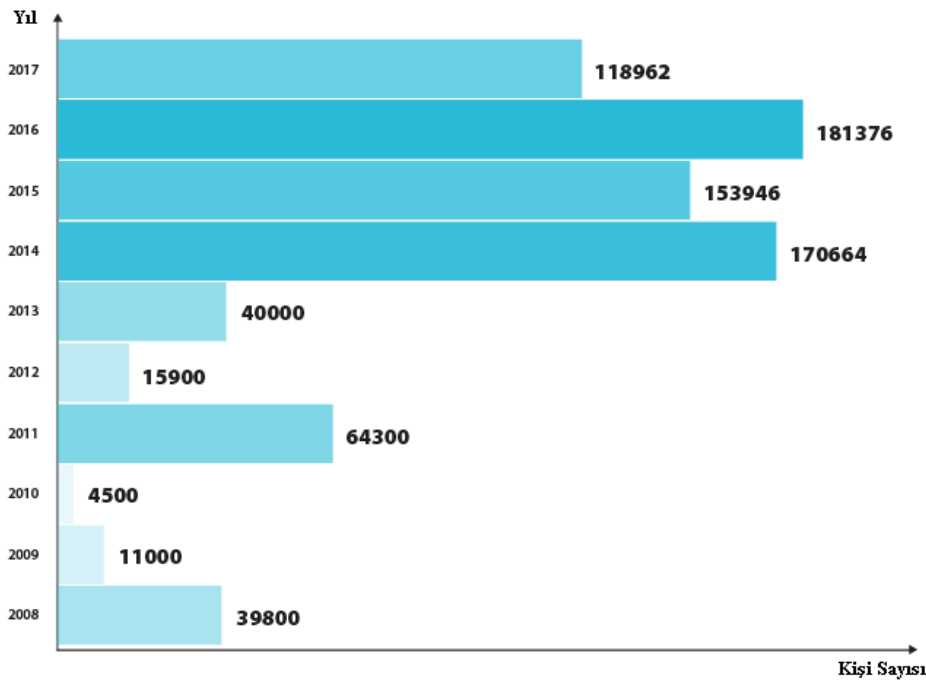
2015 yılının Nisan ayında, bir hafta sonunda 800 göçmenin Akdeniz’de ölmesi üzerine yapılan protestolardan sonra, göç krizi ile ilgili acil bir zirve AB zirvesi toplanmıştır. Bu zirvede, FRONTEX Başkanı Fabrice Leggeri, Triton’un bir arama kurtarma faaliyetine dönüştürülmesi yönündeki teklifi, “umutsuz göçmenlerin, Akdeniz’den geçiş risklerini göze almaya itebileceği” gerekçesiyle reddetmiştir. Leggeri, “bu şekilde, FRONTEX’in, insan kaçakçılarında destek sağlamış olacağını” da sözlerine eklemiştir (The Guardian, 2015). FRONTEX’in insan kaçaklığı ağlarıyla mücadeleyi, hayat kurtarmanın üzerinde değerlendiren bu anlayışı neticesinde, 2015 yılı Nisan ayı içerisinde, önceki yılın aynı dönemine göre 30 kat fazla göçmen, bu güzergah üzerinde, hayatını kaybetmiştir (Alexandridis & Dalkıran, 2017, s. 14).

Aşağıda ayrıntılarına değinilecek olan AB-Türkiye Geri Kabul Anlaşması’nın etkisiyle Doğu Akdeniz Güzergahı’nın etkisizleştirilmiş olması neticesinde, Orta Akdeniz Güzergahı’ndan, 2016 yılında 181 bin 376 geçiş kaydedilmiştir. Göçmen sayısındaki bu yükseliş, aynı yıl içerisinde bu güzergahtaki göçmen ölümlerinde de artışı beraberinde getirmiş; bu yıl içerisinde 5 binden fazla göçmen geçiş sırasında hayatını kaybetmiştir (Alexandridis & Dalkıran, 2017, s. 14).

Görüldüğü üzere AB’nin bu güzergah üzerindeki geçişlerle ilgili olarak ürettiği politikalar, insanların Avrupa’ya seyahat etmelerini engellemeye odaklanmaktadır. Bu çerçevede 2017 yılının başında, İtalya ile Libya arasında, göçmenleri durdurmaya yönelik bir anlaşma imzalanmıştır (Euronews, 2017). Bu anlaşmaya göre, Libya Hükümeti, Avrupa’ya geçmeye çalışan göçmenler üzerindeki denetimi arttırmakta, yakalanan göçmenleri, yeni oluşturulan kamplarda gözaltında tutmaktadır. Bu güvenlik yaklaşımına politika 2017 yılından itibaren, bu güzergah üzerinde İtalya’ya gelenlerin sayısının azalmasını sağladıysa da, bu durumun kısa vadeli bir çözüm olduğu ve istikrarlı bir sonuç doğurmayacağı açıktır. Tam tersine, böylece, bölgede gerçekleştirilen insan kaçakçılığı daha organizasyonel bir yapıya kavuşmuştur. BM tarafından, 2017 yılının sonunda yapılan açıklamaya göre; burada oluşturulan tesislerde tutulan kişi sayısı 20 bine ulaşmıştır. BM gözlemcilerinin raporlarına göre, bu merkezlerde binlerce “bitkin düşmüş ve travmatize olmuş kişi” ciddi fiziksel ve psikolojik taciz altında tutulmaktadır (BBC News, 2017). Libya’da bu şekilde oluşturulan 30’dan fazla resmi gözaltı merkezi bulunmakta ve gayri resmi olanların sayısı ise bilinmemektedir. Bugün Libya içerisinde, yaklaşık 50.000

sığınmacı ve 165.000 ülke içerisinde yerinden edilmiş kişi olmak üzere 700.000'den fazla göçmen bulunduğu bildirilmektedir. UNHCR, 2017 yılının Ekim ayından itibaren, Libya'da çok zor şartlar altında bulunan göçmenlerin, önce Nijer'e taşınmaları ardından da Avrupa'ya yerleştirilmeleri yönünde bir takım çalışmalara başlamıştır. Ancak, 2017 yılının sonu itibariyle bu çaba durmuş ve Nijer'e transfer edilen 1300 kişiden yalnızca 300'ü Avrupa'ya taşınabilmiştir. (Torelli, 2017).

2017 yılından sonra, Libya'dan Avrupa'ya geçişlerde azalma olurken, Tunus'tan İtalya'ya geçenlerin sayısı, katlanarak artmıştır. Ancak belirtmek gerekir ki, Libya'dan kıyılarından ayrılan göçmenlerin birçoğu Sahra-altı Afrika'dan gelen insanlardan oluşurken, Tunus'tan Avrupa'ya geçmek isteyen göçmenlerin neredeyse tamamı Tunusludur (Torelli, 2017). Arap Baharı sonrasında Tunus'un demokratikleşme sürecinde bir yol kat ettiği düşünülebilirse de, ülkede ciddi ekonomik sorunların devam ettiği açıktır. Son yıllardaki göç akınları, bu kötü gidişatin en belirgin etkilerinden yalnızca birisidir. Avrupa yönlü gerçekleşen bu göç hareketi karşısında AB'nin, Tunus'taki durumu bağımsız olarak ele alması ve göçün kaynağına ilişkin politikalar geliştirmesi bir gereklilik olarak karşımıza çıkmaktadır. Bugüne kadar bu yönde olumlu bir aşama kaydettirecek bir politika üretilmemiştir.

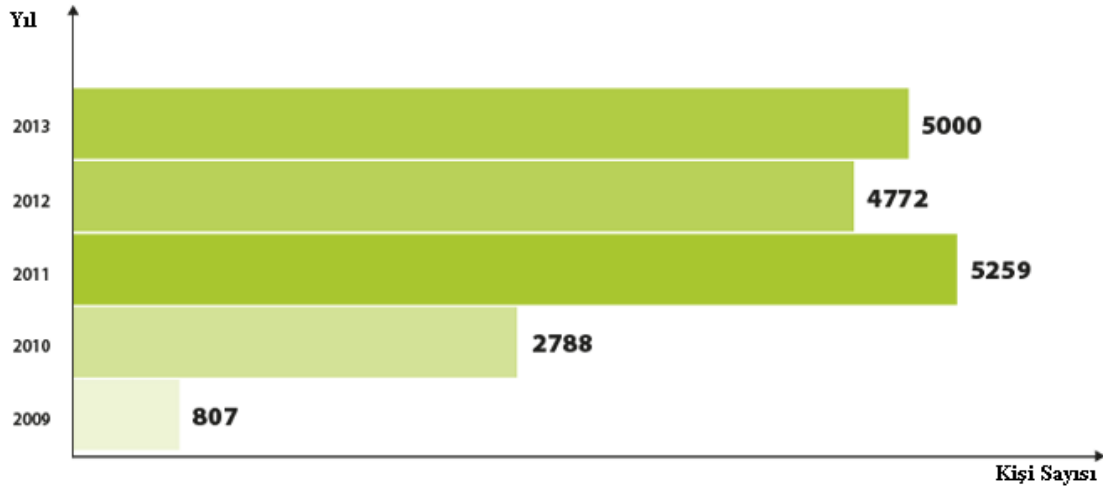

Şekil 3.3. Orta Akdeniz güzergahından düzensiz göç (FRONTEX - European Border and Coast Guard Agency, 2017)

3.5.1.4. Apulia ve Calabria Güzergahı

Düzensiz göç yolu olarak fazla tercih edilmemekle birlikte, Mısır ve Türkiye arasındaki çizgiden hareketle İtalya'nın güneyinden geçen bu deniz rotası, AB sınır yetkilileri için halen önem arz etmektedir. İtalya'nın güneydoğusundaki Apulia bölgesindeki göçmenlerin çoğunluğunu Asyalı insanlar oluşturmaktadır. Apulia üzerinden Avrupa'nın çeşitli ülkelerine geçiş yapan göçmenler, genellikle önce Yunanistan'a geçmektedirler. Göçmenlerin, diğer ülkelere geçiş yapmadan önce burada çok uzun süreler yaşadıkları belirlenmiştir. İtalya'nın güneyinde yer alan Calabria'da tespit edilen göçmenler ise genellikle Mısır ve Türkiye'den üzerinden bu bölgeye gelmektedirler. Suriyelilerin büyük çoğunluğunu oluşturduğu bu göçmenler arasında ikinci sırada Afganlar, üçüncü sırada ise Pakistanlılar yer almaktadır (Massari, 2017, s. 88).

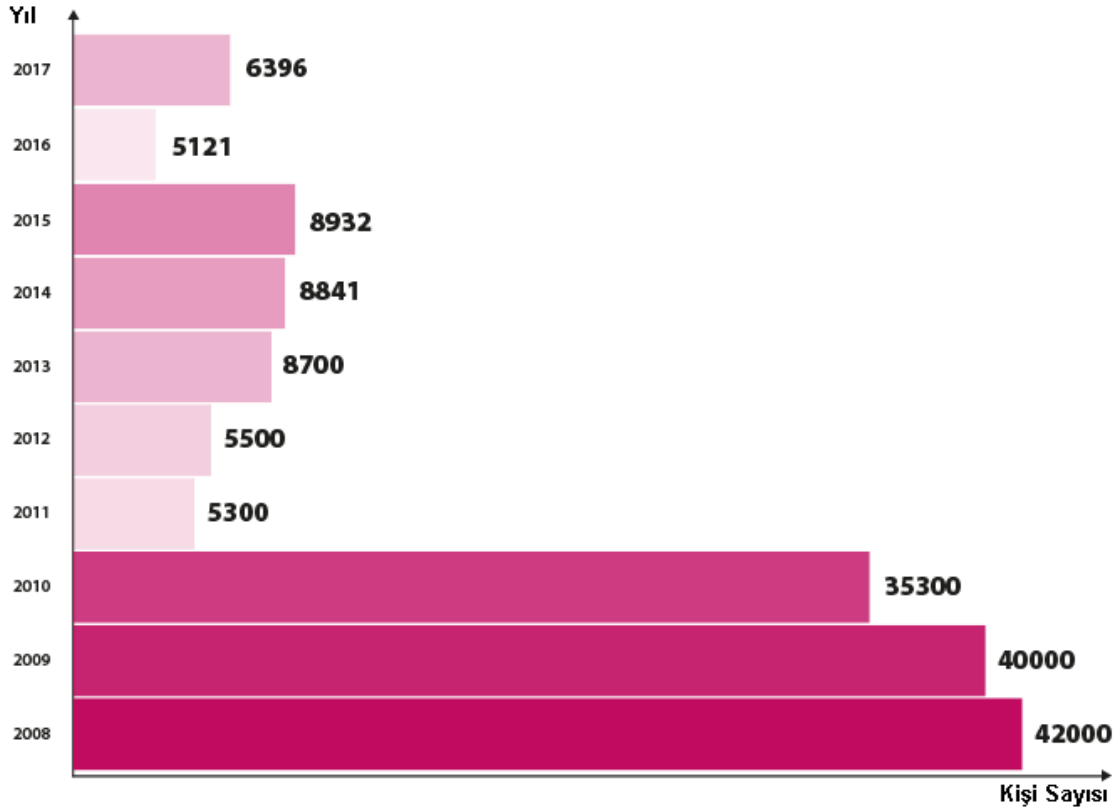
AB resmi kaynaklarına göre, bu açık deniz yolu üzerindeki insan kaçakçılığı, genel olarak Ege Denizi'nde sıkça rastlanılan teknelerle yapıldığından, göçmenlerin tespit edilmesi diğer rotalardakine nazaran daha güçtür. Kaçakçılar genellikle göçmenleri teknelerin özel olarak tasarlanmış iç kısımlarına, çok kısıtlı ve oksijensiz bir ortama sıkıştırarak taşımaktadırlar (FRONTEX - European Border and Coast Guard Agency, 2017). 2014 yılında Türkiye üzerinden Avrupa'ya insan götüren kaçakçılar, 600 kadar kişiyi taşıyabilen eski yük gemilerini kullanmaya başlamışlardır. Bu gemilerin büyük çoğunluğu Mersin Limanı'ndan hareket etmektedir. Bu gemiler genellikle, otomatik pilot kontrolüne bırakılarak, göçü organize eden kişilerce terk edilmektedir. Gemilerin "Otomatik Tanıma Sistemi", yetkililer tarafından elektronik ortamda tespit edilmesini engellemek için kapatıldığından, bu tür yolculuklar çoğu kez gemi kazalarına sebep olmaktadır (FRONTEX - European Border and Coast Guard Agency, 2017). Arap Baharı ile birlikte, bu güzergah üzerinden yapılan göçler ciddi bir artış göstermiştir. Takip eden yıllarda göçmen sayısı, Batı Balkanlar güzergahının daha fazla tercih edilmeye başlaması sebebiyle giderek azalmıştır. 2015 yılından itibaren de daha çok Doğu Akdeniz güzergahı kullanılmaya başlanmıştır (FRONTEX - European Border and Coast Guard Agency, 2017).

Şekil 3.4. Apulia ve Calabria güzergahından düzensiz göç (FRONTEX - European Border and Coast Guard Agency, 2017).

3.5.1.5. Arnavutluk'tan Yunanistan'a Dairesel Güzergah

Arnavutluk ve Yunanistan arasındaki kara sınırı üzerinde bulunan dairesel göç güzergahı, uzun yıllar boyunca, AB'nin dış sınırlarından yapılan düzensiz göç için en çok kullanılan yollardan birisi olmuştur. Bu göç güzergahı, çoğunlukla tarım ve inşaat sektörlerinde mevsimlik işlerde çalışmak üzere Arnavutluk'tan Yunanistan'a geçen kişiler tarafından kullanılmaktadır. Arap Baharı'nı takip eden süreçte bu güzergah üzerinden gelen düzensiz göçmen sayısı 2008-2010 dönemine göre oldukça düşmüştür. Bu düşüşte rol oynayan en önemli etken, 2010 yılının sonundan itibaren AB içerisinde uygulamaya konulan vizesiz serbest dolaşım hakkıdır (FRONTEX - European Border and Coast Guard Agency, 2017).

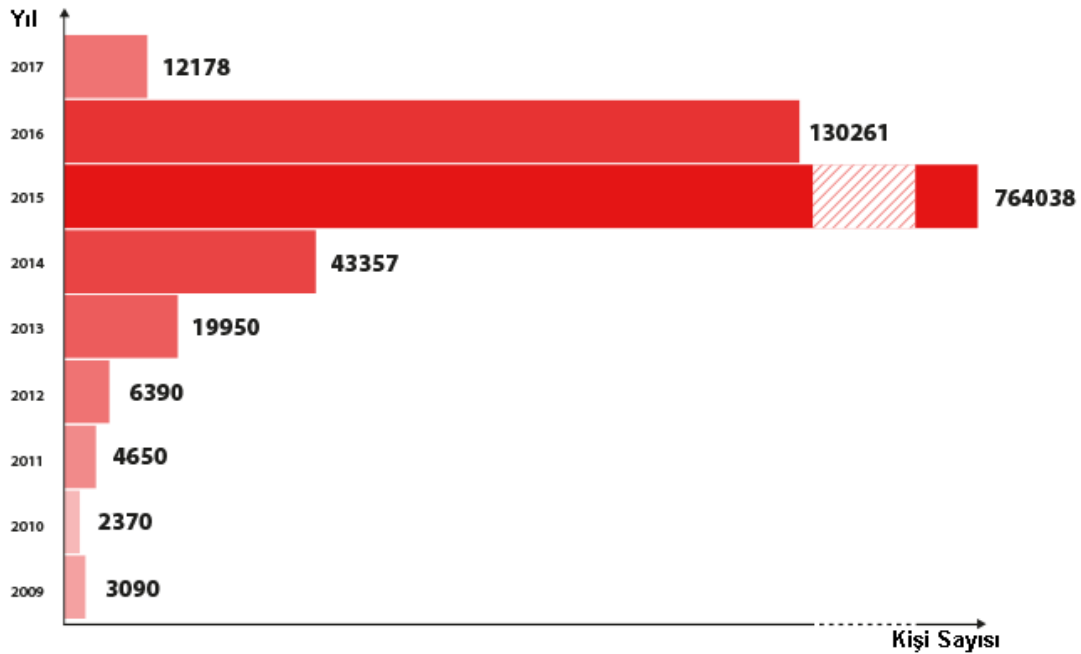
Şekil 3.5. Arnavutluk'tan Yunanistan'a dairesel güzergah üzerinden düzensiz göç (FRONTEX - European Border and Coast Guard Agency, 2017).

3.5.1.6. Batı Balkanlar Güzergahı

Batı Balkanlar Güzergahı, 2012 yılında Arnavutluk, Bosna-Hersek, Karadağ, Sırbistan ve Makedonya için Şengen vizesi sınırlamalarının kalkmasıyla yoğun bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır. FRONTEX verilerine göre 2013 yılında 20000 kişi Macaristan sınırını geçmiş ve bu sayının neredeyse tamamı sığınma başvurusunda bulunmuştur (FRONTEX - European Border and Coast Guard Agency, 2017). Macaristan hukukunda sığınmacıların yerleşim belgeleri almalarını kolaylaştıran değişiklik, sınırını geçen kişi sayısının yükselmesine sebep olmuştur. Ancak 2013 yılının Temmuz ayında, Macaristan Hükümeti'nin sığınma yasası üzerinde yaptığı düzeltme ile sınır kontrolü güçlendirilmiştir. Bu şekilde 2013'ün sonlarında Yunanistan'dan gelen göçmen sayısı azalmış ancak, 2014 yılında sayılarda yeniden dramatik bir yükselme gerçekleşmiştir. Bu yükselişte bölge insanların yanı sıra, Suriyeli ve Somalili insanların kuzey yönlü hareketlerine Kosovalıların da katılmış olması önemli bir rol oynamıştır (FRONTEX - European Border and Coast Guard Agency, 2017). Bu şekilde Macaristan'a varan göçmenler sığınma başvurusunda

bulunmuş ve açık mülteci kamplarına yerleştirilmişlerdir (FRONTEX - European Border and Coast Guard Agency, 2017).

2015 yılı boyunca Türkiye'den Yunanistan'a geçen pek çok göçmen, Kuzey Avrupa ülkelerinde sığınma başvurusunda bulunabilmek için, bu güzergahı kullanmışlardır. 2015 ve 2016 yıllarında bu güzergahı kullanan göçmen sayısı 900 bin civarındadır. 2016 yılında Balkan Koridorunun, daha sonra Slovenya ve Hırvatistan sınırlarının kapatılması üzerine, Kuzey Avrupa'ya ulaşmaya çalışan göçmenlere yönelik insan kaçakçılığı ağlarının bu bölgede aktif hale geldiği görülmüştür (Alexandridis & Dalkıran, 2017, s. 17). Bunun dışında kalan 60 bin kadar Suriyeli Yunanistan'da, AB'nin oldukça yavaş işleyen yeniden yerleştirme programına dahil edilmek için bekleyişlerini sürdürmektedirler. AB'nin yeniden yerleştirme programına, uyrukları dolayısıyla dahil edilmeyen, Afganistan, Irak, Pakistan ve Fas gibi ülkelere gelen insanlar, bu insan kaçakçılığı ağlarını kullanmak zorunda kalmaktadırlar (Strickland, 2018).

Şekil 3.6. Batı Balkanlar güzergahından düzensiz göç (FRONTEX - European Border and Coast Guard Agency, 2017).

3.5.1.7. Doğu Akdeniz Güzergahı

Doğu Akdeniz Güzergahı, Arap Baharı'ndan önce de yoğun olarak kullanılan göç yollarından birisi olmuştur. 2008-2009 yılları arasında 40000 kadar insan bu güzergahı kullanarak Avrupa'ya geçiş yapmıştır. Ancak Arap Baharı sonrasında bu güzergah, Avrupa'ya düzensiz göçte en yoğun olarak kullanılan güzergah haline gelmiştir. Doğu Akdeniz Güzergahı'nı kullanan göçmenlerin büyük çoğunluğunu Suriyeliler oluşturur. Suriyelileri sayıca takip eden diğer iki grup da, Afganistanlı ve Somalili insanlar oluşmaktadır. Sahra altı Afrika'dan bir çok göçmen de giderek artan bir şekilde bu güzergahı kullanmaktadır (FRONTEX - European Border and Coast Guard Agency, 2017). Göçmenler önce Türkiye'ye geçip, Yunanistan, Bulgaristan'ın güneyi ya da Kıbrıs Rum Kesimi üzerinden Avrupa'ya ulaşmaktadırlar. Bu göçmenler, tüm güzergahlar üzerindeki toplam göçmen sayısının %40'ına karşılık gelmektedir (FRONTEX - European Border and Coast Guard Agency, 2017).

Bu güzergah üzerinde, deniz, kara ve hava yolu ile ulaşım sağlanmaktadır. Deniz yolu büyük ölçüde Ege Adaları, kısıtlı bir oranda da Kıbrıs üzerinden geçişi ifade eder. Güzergah üzerindeki kara ve hava yolunun en önemli ayağını ise Türkiye oluşturur. Zira bu rotada, Türkiye'nin, Yunanistan ve Bulgaristan sınırları kullanılmaktadır. Hava yolu ile Avrupa'ya geçişler de çoğunlukla İstanbul'dan Avrupa şehirlerine yapılan doğrudan uçuşlarla sağlanmaktadır.

2010 yılının yazında, Avrupa'ya gerçekleştirilen düzensiz göç oranı ciddi bir artış göstermiştir. Çoğunluğunu Irak ve Afganistan'dan gelen insanların oluşturduğu göçmen grupları Türkiye-Yunanistan sınırını oluşturan Meriç Nehri'nin 12 km'lik kenar şeridini geçerek Yunanistan'a ulaşmışlardır. Göçmen sayısının artması ve Yunanistan'ın talepleri doğrultusunda, FRONTEX ilk Acil Sınır Müdahale Timi'ni (*Rapid Border Intervention Team (RABIT)*) burada kullanmış ve bu girişim 2011 yılının Mart ayına kadar görevde kalmıştır (European Commission, 2015). 2011 yılında göçmen sayısı yeniden artış göstermiş; Yunanistan'ın aldığı önlemlere rağmen Türkiye sınırından 57000 düzensiz göçmen AB sınırlarını geçmiştir. Yunanistan'ın göç hareketine verdiği karşılık, bir "yer değiştirme etkisi" (*displacement effect*) yaratarak, yoğunluğun Bulgaristan sınırlarına kaymasına

sebeplerden birisi de Türkiye'nin esnek vize uygulamalarıdır. Bu sayede Avrupa'ya geçmek üzere bir çok Afrika ülkesinden gelen göçmen önce hava yolu ile Türkiye'ye gelmekte ve ardından AB sınırlarından geçiş için bu güzergahı kullanmaktadır. (FRONTEX - European Border and Coast Guard Agency, 2017).

2015 yılı, Arap Baharı sonrası yoğunlaşan göç hareketinin krize dönüştüğü yıl olarak kabul edilir. 2015 yılında Doğu Akdeniz Güzergahı üzerinden 885 bin göçmen, Avrupa topraklarına ulaşmıştır. Bu sayı 2014 yılında kaydedilen sayının neredeyse 17 katıdır. 2012 yılının Aralık ayında, Türkiye-Yunanistan sınırındaki ana geçiş bölgelerinin tel örgülerle çevrilmesinin tamamlanmasının ve sınırın her iki tarafındaki gözetimin artırılması neticesinde, kara yolundan gerçekleştirilen göç, büyük ölçüde deniz yolundan gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Bu şekilde göçmenlerin pek çoğu, başta Midilli olmak üzere Yunanistan Adaları üzerinden geçiş yapmışlardır. 2015 yılının ortalarında oldukça yükselen göçmen sayısı, yılın sonuna doğru bir azalış göstermişse de, yine de bir önceki yılın aynı dönemine göre yüksek bir oranda kalmıştır.

3.5.1.7.1. Poseidon Kara / Deniz Operasyonu

FRONTEX, 2006 yılından bu yana, Türkiye'nin Yunanistan ve Bulgaristan kara sınırlarında "Poseidon Kara Operasyonu" ve 2007 yılından bu yana da, Türkiye ile Yunanistan arasındaki deniz sınırlarında, "Poseidon Deniz Operasyonu" adlarıyla sınır devriye faaliyetleri yürütmektedir. Arap Baharı'nın başlamasıyla, FRONTEX, yalnızca 2011 ve 2013 yılları arasında bu operasyonlara 47 milyon Avro harcamıştır (Alexandridis & Dalkıran, 2017, s. 15). Poseidon Operasyonlarının insan hakkı ihlallerine ve geri gönderme ilkesine ters düşecek şekilde hukuksuz sınır dışı etme eylemlerine sebep olduğu yönündeki bir dizi rapora dayanarak, Uluslararası Af Örgütü, operasyonların durdurulması yönünde defalarca çağrıda bulunmuştur (Amnesty International (AI), 2014). Diğer yandan, Yunanistan Hükümeti, artan göç akınına karşı, iki ülke arasında yoğun olarak kullanılan kara sınırının Meriç Nehri ile doğal olarak ayrılmayan ve iki ülke arasındaki en güvenli kara sınırı geçiş bölgesi

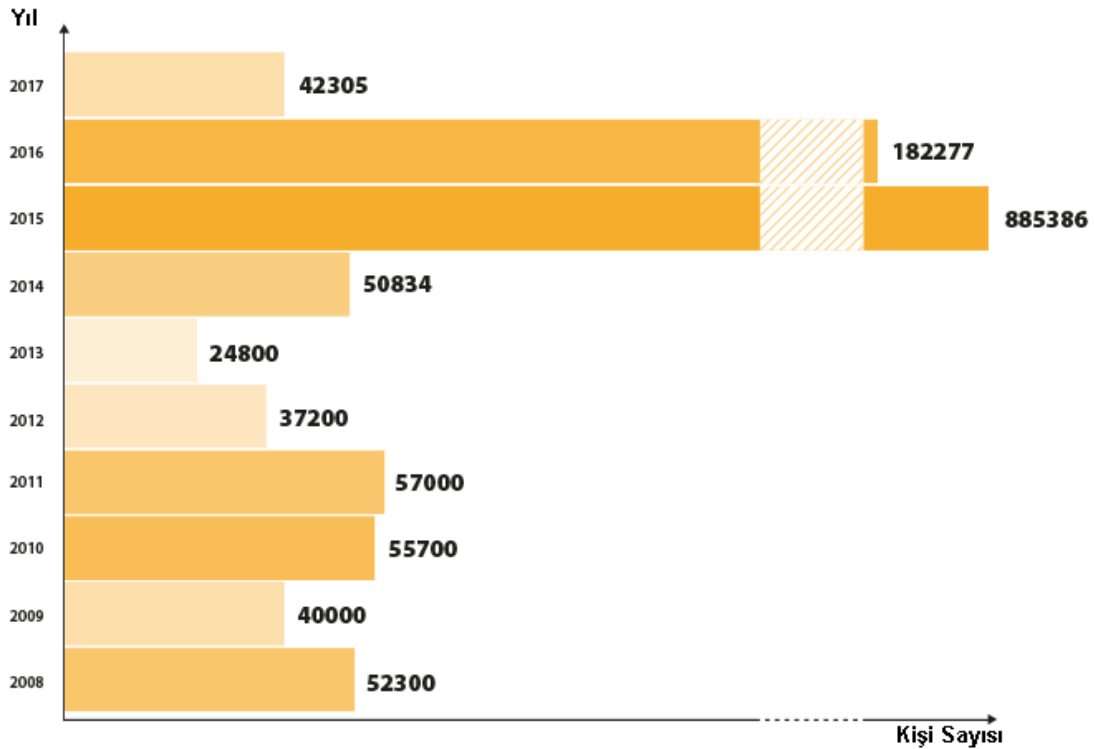
olarak kabul edilen bölümüne tel örgü çekme kararı almıştır. Sınır tel örgü çekme işlemi 2012 yılında tamamlanmış (Alexandridis & Dalkıran, 2017, s. 15) ve bu da göçmenleri, daha tehlikeli olan deniz yoluna yönlendirmiştir.

2015 yılında, deniz yolunu kullanan göçmen sayısındaki ani artış karşısında, Yunanistan Hükümeti, Ege Denizi'ndeki sınırlarının denetimi için ek yardım talebinde bulunmuştur. Bunun üzerine oluşturulan "Poseidon Acil Müdahale Operasyonu" (*Poseidon Rapid Intervention Operation*) Yunanistan'a, sınır gözetimi, kayıt ve tanımlama kapasitesini güçlendirmek için ilave yardım sağlamıştır. FRONTEX'in ortak operasyonlarına katılım gönüllülük esasına dayanıyor olsa da, sınırlardaki olağanüstü durumlara işaret eden "acil müdahale" hallerinde, üye ülkeler faaliyetlere katılmakla yükümlüdür (Carrera & Den Hertog, 2016, s. 7). Bu faaliyetlere ek olarak, NATO 2016 yılının Şubat ayında, göçmen geçişlerinin denetimi konusunda, Yunanistan, Türkiye ve FRONTEX'in Ege Denizi'ndeki güçlerine destek olmak üzere bir deniz gücü oluşturulmasına karar vermiştir (Alexandridis & Dalkıran, 2017, s. 15).

2015 yılından itibaren Doğu Akdeniz Güzergahını kullanan göçmenlerin sayısındaki dramatik yükselişte, bir dizi faktör rol oynamaktadır. İlk olarak belirtmek gerekir ki, Türkiye'den Yunanistan'a tekne ile geçiş, Libya ile İtalya arasındakine kıyasla daha güvenlidir. Öte yandan FRONTEX'in İtalya kıyıları üzerindeki denetimi yukarıda bahsedildiği şekilde 2013 yılından itibaren sıkılaştırmıştır ve bu da neredeyse bir milyon insanın AB'ye geçişte bu güzergahı kullanmasındaki bir diğer etkidir. Deniz sınır kontrolleri ile göçü denetim altına almayan çalışan AB girişimleri, 2015'ten itibaren bu güzergah üzerindeki göçmen sayısının artmasını engellemediği gibi, bu sayının yükselmesine katkıda bulunmuştur. Yaşanan dramatik yükselişi karşısında AB, Türkiye ile işbirliğine giderek bu güzergah üzerindeki göçü engellemeye çalışmıştır. Belirtmek gerekir ki bu işbirliğinde öncelikli amaç, göçmenlerin değil sınırların güvenliğinin sağlanmasıdır.

Aşağıda ayrıntılandırılacak olan Türkiye ile Geri Kabul Anlaşması ve "sıcak nokta yaklaşımı" ekseninde geliştirilen çabalar ve aynı dönemde Yunanistan-Makedonya sınırının kapatılması, Doğu Akdeniz Güzergahı'nı devre dışı bırakma (göçmenlerin ilgili sınırlardan geçişinin engellenmesi) konusunda büyük ölçüde

başarılı olmuştur. Aşağıdaki tabloda da görüleceği üzere 2016 yılının sonu itibariyle, Türkiye'den Yunanistan'a geçişlerde, aylık ortalama 1,900 göçmen sayısı ile keskin bir düşüş olmuş ancak bu düşüş neticesinde, Orta Akdeniz Güzergahı üzerinde de yeni bir yoğunluk yaşanmıştır. Türkiye kıyıları ile Yunanistan Adaları arasındaki mesafenin oldukça az olması nedeniyle bu güzergah, Orta Akdeniz Güzergahı'na göre daha az ölümcüldür. Ne var ki, 2015 yılında bu güzergah üzerinde, 806 göçmen, hayatını kaybetmiştir (Alexandridis & Dalkıran, 2017, s. 14).

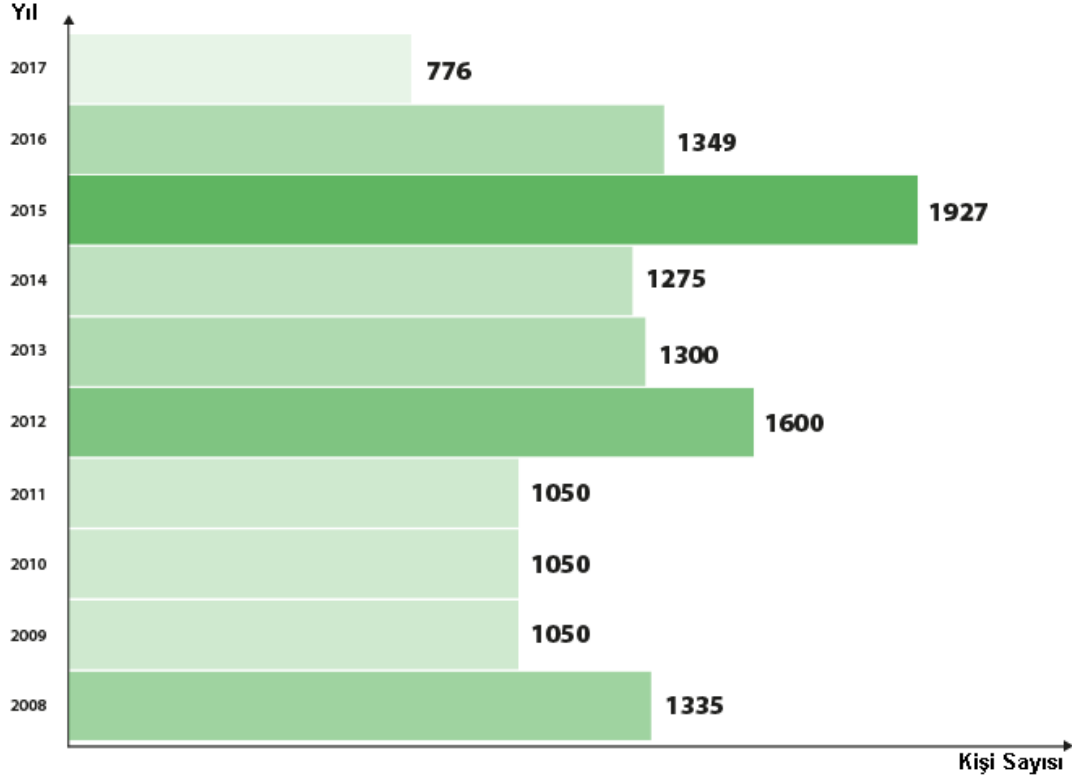
Şekil 3.7. Doğu Akdeniz Güzergahından düzensiz göç (FRONTEX - European Border and Coast Guard Agency, 2017).

3.5.1.8. Doğu Sınırları Güzergahı

Avrupa Birliği'nin; Estonya, Finlandiya, Macaristan, Letonya, Litvanya, Norveç, Polonya, Slovakya, Bulgaristan ve Romanya ile Belarus, Moldova, Ukrayna ve Rusya Federasyonu arasında 6000 km'lik bir doğu kara sınırı bulunur (BBC, 2017). Bu uzunluk ve çeşitlilik AB'nin doğu sınırlarını kontrolünü güçleştirmektedir. Ancak yine de AB'nin düzensiz göç sıklamasında, Doğu Sınırları güzergahı en az kullanılan yoldur.

2015 yılında AB'ye göç güzergahlarına, Rusya'dan Norveç ve Finlandiya yönlü olan "Arktik Güzergah" adında yeni bir güzergah eklenmiştir. Bu güzergahı,

2015'in Ekim - Aralık aylarında, 6000 sığınmacının kullandığı bildirilmiştir. Önceki yıllarda çoğunluğunu Gürcistan, Rusya ve Somali'den gelen göçmenlerin oluşturduğu hareketliliğe, 2015 yılından itibaren Suriyeliler ve Afganlar eklenmiştir¹⁸.

Şekil 3.8. Doğu Sınırları Güzergahından düzensiz göç (FRONTEX - European Border and Coast Guard Agency, 2017).

Avrupa yönlü göç hareketinin geçiş yolları incelendiğinde anlaşılacağı üzere, Arap Baharı sonrası yaşanan göç hareketliliğinin, en yoğun geçiş yollarını, Akdeniz ve Balkanlar üzerinden geçen güzergahlar oluşturur. Bu güzergahlardan geçiş 2015 yılından itibaren artış göstermiş ve büyük ölçüde Suriyeli göçmenler tarafından gerçekleştirilmiştir (FRONTEX - European Border and Coast Guard Agency, 2017).

¹⁸ Bu güzergahta Rusya ile Norveç arasındaki tek legal geçiş noktası, 2015 yılında 5200 sığınmacı başvurusunun alındığı Storskog'dur. Göçmenler AB'ye bu noktadan bisiklet ile seyahat etmektedirler. Zira sınır üzerinden yaya geçişi yasaktır ve araç geçişine ise yalnızca gerekli belgelerin taşınması durumunda izin verilmektedir (FRONTEX - European Border and Coast Guard Agency, 2017).

3.5.2. Göç Hareketinin AB için Krize Dönüşmesi

Göçmen krizi özetle, Suriye’de yaşanan iç savaşlar, büyük çaplı şiddet eylemleri, ciddi insan hakları ihlallerinin bir sonucudur ve bu durum pek çok farklı kesim ve aktör tarafından kriz olarak nitelendirilmektedir. Açıktır ki, tüm bu nitelendirmelerde, bu yeni göç olayının birbirinden farklı özelliklerine gönderme yapılmaktadır. Örneğin bu yeni göç olayı Avrupa Birliği için, Avrupa sınırlarının göçmen dalgaları karşısında zaafa uğramasını ifade eden bir sınır krizi olarak değerlendirilebilirken; bu çalışmada olduğu gibi bazılarında göre ise bu bir insani krizdir ve insanların Avrupa’ya göç yolunda yaşadıkları sıkıntılara ve ölümlere gönderme yapmaktadır. 2014 yılı itibarıyla, UNHCR verilerine göre dünya üzerindeki toplam mülteci nüfusu içerisinde en yüksek pay 5.1 milyon kişi ile Filistin’e aittir. Bu sayıyı 3.88 milyonla Suriye ve 2.59 milyon ile Afganistan takip etmektedir (Karakaş, 2016). 2016 yılına ait verileri içeren son UNHCR raporunda ise toplam mülteci nüfusu içerisinde ilk üç sırayı Suriye, Afganistan ve Güney Sudan almaktadır (UNHCR United Nations High Commissioner on Refugees, 2016). Bu durum Suriye İç Savaşı’nın krizin göçe dönüşmesindeki payını gözler önüne sermektedir. 2015 yılında Doğu Akdeniz Rotası ve Batı Balkanlar Rotası, Türkiye üzerinden Yunanistan’a geçmeye çabalayan 66 bin civarında göçmen tarafından kullanılmıştır. Libya’dan İtalya’ya uzanan Orta Akdeniz Rotası, aynı yılın Ağustos ayında, 116 bin kişi tarafından kullanılmıştır. Batı Akdeniz Rotası ise Suriyelilerden daha çok Sahra-altı göçmenleri tarafından kullanılmaktadır (FRONTEX - European Border and Coast Guard Agency, 2017).

BM Mülteciler Yüksek Komiserliği’nin verilerine göre 2011 yılından bu yana dünya üzerindeki yerinden edilmiş insan sayısı, dünya göç tarihinin en yüksek seviyelerine ulaşıldığını göstermektedir. 2011 yılında 45.2 milyon olan bu sayı 2017 yılı sonu itibarıyla 68.5 milyondur (UNHCR United Nations High Commissioner on Refugees, 2018). Bu sayıya en yakın hacimdeki göçmen krizi 17,8 milyon yerinden edilmiş kişi ile 1990-1993 yılları arasında yaşanmıştır. Bugün dünya üzerindeki toplam yerinden edilmiş kişi yekunu, çeşitli kategorilerdeki göçmenlerden oluşmaktadır. Bunun 40 milyon kadarını, şiddet olaylarından etkilenen ülke içi göçmenler oluştururken, 25.4. milyonunu mülteci statüsündeki insanlar ve 3.1 milyon kadarını da sığınmacılar oluşturmaktadır (UNHCR United Nations High

Commissionary on Refugees, 2018). Dünya üzerinde bulunan toplam mülteci sayısının en büyük kesimini, 6.3 milyonla Suriye'deki iç savaştan kaçan kişiler oluşturur. Bunu, 2.6 milyon ile Afganistan'daki müzmin çatışmalardan, 2.4 milyon ile de Güney Sudan'dan, 1.2 milyon ile Myanmar'dan ve 986,400 ile de Somali'den kaçanlar takip etmektedir (UNHCR United Nations High Commissionary on Refugees, 2018). Diğer yandan, Nijerya, Irak, Güney Sudan, Eritre ve Demokratik Kongo Cumhuriyeti gibi ülkelerdeki yeni ve yeniden alevlenen şiddet eylemleri, uluslararası düzeyde ve ülkeler içerisinde, yerinden edilmiş insan sayılarına yenilerini eklemektedir. Yine belirtmek gerekir ki, dünya üzerinde en fazla mülteci bulunduran ülke, 3.5 milyon mülteci sayısı ile Türkiye'dir. Bunu 1.4 milyon ile Pakistan, yine 1.4. milyon ile Uganda, 998,900 mülteci ile Lübnan ve 979,400 kişi ile de İran İslam Cumhuriyeti takip etmektedir. En fazla mülteci bulunduran ülke sıralamasının ilk yedi ülkesi, dünya üzerindeki toplam mülteci sayısının neredeyse yarısına ev sahipliği yapmaktadır (UNHCR United Nations High Commissionary on Refugees, 2018). Görülmektedir ki, bir Avrupa Göç Krizi'nden ziyade esasında dünya üzerinde yaşanmakta olan küresel ölçekte bir göç krizinden bahsedilebilir. Zira Avrupa'nın Arap Baharı sonrasında tecrübe ettiği göç dalgalarından daha yoğun olarak, çatışma bölgelerinin birincil derecede yakınında olan ülkeler etkilenmektedir.

Kalkınma endeksi bakımından önemli bir girdi olan nüfus, Akdeniz'in kuzeyi ve güneyi içerisinden ciddi farklılıklar sergiler. Günümüzde kuzey ülkelerde çocuk ölüm oranları doğum oranı ile azalma eğilimi gösterirken, ortalama yaşam süresi de artmaktadır. Bu durum Avrupa'nın demografik bakımdan nispeten yüksek yaş ortalamasına sahip olduğunu ve bu bakımdan aktif iş gücü konusunda da eksiklik gösterdiğini ifade etmektedir (De Sousa Ferreira, 2014). Bu anlamda Avrupa ülkelerinin önemli bir çoğunluğu esasen göçmenlerin belirli bir kesimine ihtiyaç duymaktadır. Nitelikli göçmen ve niteliksiz göçmen ayrımı ve göçmenlere getirilen kotalar da yine bu noktada anlamlandırılabilir olmaktadır. Göç dalgalarının AB tarafından kriz olarak ifade edilen bir durum yaratması ve birliğin bu hareketliliği engellemeye yönelik tavrının nedenlerinden birisi de Avrupa'nın mevcut ekonomik durumudur. Avrupa'da genç işsizlik, 2014 yılında %23.8 ile rekor bir seviyeye ulaşmış ve 2015 yılında toplam işsizlik oranı %12 olarak kaydedilmiştir. Aynı yıl AB nüfusunun %17.3'ünün yoksulluk sınırında olduğu belirtilmektedir. 2016 yılı

verilerine göre her dört AB vatandaşından biri yoksulluk ve toplumsal dışlanma riski ile karşı karşıyadır (EUROSTAT, 2016). Esasen yoksulluk ile göçmen karşıtı tutum arasında nedensel bir bağ kurmak ve yalnızca ekonomi perspektifinden meseleyi anlamaya çalışmak, yanlış sonuçlara ulaşılmasına neden olabileceksede, diğer majör sebeplere ek olarak belirtmek gerekir ki Avrupa için ekonomik güvensizlik ile göçmen karşıtı tutum arasında ciddi bir bağlantı olduğu açıktır (Mayda, 2006). Tüm iç ve dış kalkınma, güvenlik ve nüfus faktörlerini göz önünde bulundurduğumuzda, insan hareketliliği oldukça çetrefilli ve karmaşık bir durum ortaya çıkarmaktadır. Diğer yandan bu çetrefilli durum AB'yi, sınırları askerileştirme, düzensiz göçmenleri ve sığınmacıları çalışma haklarını ihlal ederek cezalandırma ya da sınır yönetiminin maliyetini azaltmak için sınır kontrolünü özelleştirme gibi basitleştirilmiş çözümler aramaya itmiştir (Carrasco, Muguruza, & Sánchez, 2016). Burada önemli olan nokta, AB'nin, normatif değerlerini, mevcut yapısı içerisinde uygulamaya dönüştüremeyecek yapıda olduğu gerçeğidir.

Belirtmek gerekir ki, AB'nin Arap Baharı sonrası ortaya çıkan göç hareketinin bir krize dönüşmesinin asıl sebeplerinin başında, AB'nin buna hazırlıksız yakalanmış olması gelir. Krizin başlangıcı, AB'nin Türkiye gibi transit ülkeler üzerinden geçerek Avrupa'ya ulaşmaya çalışan Suriyeli göçmenler karşısında korunaksız (esasen politikasız) kaldığı 2015 baharına denk gelir. Arap Baharı'nın başlamasının ardından Mayıs 2011'de Avrupa Birliği, Kuzey Afrika'da zor durumda bulunan insan için 300'ü Malta'da olmak üzere 700'ün üzerinde yerleşim yeri kurulacağını bildirmiştir (European Commission, 2011). 2011 yılının Nisan ayı ile 2015 yılının Eylül ayları arasında Norveç ve İsviçre de dahil olmak üzere toplam 37 Avrupa ülkesine 534 bin 536 kişi sığınma başvurusunda bulunmuştur (Yılmaz Elmas, 2016). Bu sayı, Avrupa verilerine göre 681 bin 713'tür (Europe: Syrian Asylum Applications, 2015). Ne var ki bu başvuru sayısının çok az bir kısmı olumlu sonuçlanmıştır (Yılmaz Elmas, 2016). 2015 yılının Nisan ayında, çoğunluğunu Suriye, Eritre ve Somalili insanların oluşturduğu 800 göçmeni taşıyan bir bot, Libya kıyılarından ayrıldıktan kısa bir süre sonra batmıştır. 2015 yılında Akdeniz üzerinden Avrupa'ya geçmeye çalışan mültecilerin ölüm oranlarının dramatik yükselişi, AB'nin göç konusundaki politikaları üzerindeki eleştirileri daha da arttırmıştır (Cockburn, 2016). AB verilerine göre 2015 ile 2016 yılları arasında 1,5 milyon dolaylarında yasadışı sınır geçişi gerçekleşmiştir (EASO European Asylum Support Office,

2017). Bu süre zarfında AB üyesi ülkelere 2 milyonun üzerinde sığınma başvurusu gerçekleşmiş ve bunların aşağı yukarı yarısı kabul edilmiştir (EASO European Asylum Support Office, 2017). Burada belirtmek gerekir ki, kabul edilen bu başvurularda göçmenlere yerleşme ve çalışma hakkı tanınmamakta ve geçici olarak bulunma izni verilmektedir (Bilgiç, 2018).

Suriye'deki çatışmaların şiddetlenmesi ve çevre ülkelerdeki mülteci kamplarının yetersiz kalması, 2015 yılının ilk yarısında Türkiye'den Yunanistan'a geçmeye çalışan mültecilerin sayısında dramatik bir artışa sebep olmuş, bu yükselişi 2015 yazı ve sonbaharında devam etmiş; hatta Ekim ayında 200.000'in üzerinde göçmenin bu yolla Avrupa'ya ulaşmaya çalıştığı kaydedilmiştir. 2015 yılının sonu itibariyle çoğunluğu, Suriye, Afganistan ve Irak'tan göçmenlerden oluşan 845,852 kişi Doğu Akdeniz Güzergahı üzerinden Yunanistan'a varmıştır (Danish Institute for International Studies, 2017, s. 26). Buna ek olarak, Orta Akdeniz Güzergahını kullanarak, 153,052 kişi de Libya üzerinden İtalya'ya, 34,000 kişi de Türkiye, Bulgaristan, Yunanistan ve Makedonya üzerinden Batı Balkan Güzergahını kullanarak Avrupa'ya geçiş yapmıştır. Buna karşılık, Batı Akdeniz Güzergahı kullanılarak, Fas ve Cezayir üzerinden, İspanya'ya yapılan geçişler birkaç bin ile sınırlıdır. Belirtmek gerekir ki dünya üzerinde en çok göç veren ülkelerden kaynaklanan göçün %85'ini Akdeniz ülkeleri oluştururken, bunun %50'sini tek başına Suriye teşkil etmektedir. Göç hareketliliğinin bir krize dönüştüğü 2015 yılı içerisinde toplam 1 milyon 294 bin insan, Avrupa ülkelerine sığınma talebinde bulunmuştur. Bu sayı 510 milyon nüfuslu Avrupa Birliği'nin %0.2'sine denk gelmektedir (Danish Institute for International Studies, 2017, s. 26).

Balkan güzergahlarından Yunanistan'a göçmen hareketliliği 2015 yılı boyunca devam etmiştir. Bu güzergahlardan geçiş 2015 yazının başlarında yoğunlaşmış ve Almanya'nın Suriye'den gelen göçmenler nedeniyle, sığınma başvurularının düzenlendiği Dublin Sözleşmesi'ni (Official Journal of the European Communities, 1997) askıya aldığı Ağustos ayının sonunda en yüksek seviyeye ulaşmıştır. Yunanistan üzerinden yapılan bu geçişler, sonrasında Makedonya, Sırbistan, Macaristan ve Hırvatistan yoluyla Avrupa'nın batısına doğru gerçekleştirilmiştir. 2015'in ilk aylarında, Balkan ülkeleri bu geçişlere izin vermiş ancak, sonbahar aylarında bu yaklaşım sınırların kapatılmasıyla değişmiştir. Eylül

ayının ortasında, Macaristan ile Sırbistan sınırına, daha sonra da Macaristan Hırvatistan sınırlarına duvar çekilmiştir (FRONTEX, 2016, s. 19). Kasım ayının ortalarında ise, önce Slovenya olmak üzere daha sonra, Hırvatistan, Sırbistan ve Makedonya, sınırlarını daha önce geçişlerine izin verilmiş olan sadece Suriyeliler, Afganlar ve Iraklılara değil tüm yabancılara kapatmıştır (Kasperek, 2016). Bu faaliyetler tek başına, Avrupa Birliği ülkelerinin bir kriz ortamı içerisinde hissettiklerinin açık kanıtıdır.

Batı Balkan Güzergahı boyunca tüm sınırların kapatılması neticesinde pek çok göçmenin hayatı, imkansızlıklar ve sığınma için yok denecek kadar az alternatifler arasında sıkışıp kalmıştır. Aşağıda ayrıntılı olarak incelenecek olan geri kabul anlaşmaları çerçevesinde göçmenlerin Yunanistan Adaları'nda durdurulması ve pek çoğunun Türkiye'ye gönderilmesi planlanmıştır. Bu adalarda bekleyen göçmenlerin durumlarıyla ilgili olan prosedürün uzaması neticesinde bazıları 19 aya varan uzun bekleyiş süreci, insan hakları ihlalleri ile göçmenlerin güvenliğine ciddi şekilde zarar vermiştir. Bu bağlamda güvenliğin insan odaklı bir yaklaşımla değerlendirilmesi yerine göç akınını durdurmaya odaklanılması BM Genel Sekreteri Antonio Guterres'in deyimiyle göç meselesinin Avrupa dışındaki dünya için yalnızca insani değil, aynı zamanda siyasi iradesizlik krizine de dönüşmesine sebep olmuştur (Euro-Med Monitor For Human Rights, 2018, s. 9).

AB'nin, Avrupa'nın birincil öneme sahip güvenlik problemlerinden biri olarak telaffuz edilen "yasadışı göç" ile mücadelesinin sonuçlarından birisi Akdeniz'in askerileşmesidir. Yasadışı göçü hedef olan "savaş retoriği", göç karşısında Avrupa topraklarının saldırı altında olduğu ve savunulması gerektiği gibi bir algıya sebep olmuştur. 2005 yılında AB Komisyonu'ndan Franco Frattini bunu, Avrupa'nın yasadışı göçe karşı korunması için "üç savunma hattı" şeklinde formüle ettiği bir planla açıkça dile getirmiştir. Buna göre ilk olarak, AB sınırlarının son teknoloji ile donatılması; ikinci olarak AB sınırlarının kontrolü için Kuzey Afrika ülkeleri ile işbirliklerinin oluşturulması; kaynak ülkeler ile ikili anlaşmaların yapılması gerekmektedir (Bilgiç, 2018). AB'nin göç krizi karşısında izlediği politikalar da Frattini'nin "üç savunma hattı" stratejisine benzer şekilde ilerlemiştir. Takip eden bölümde AB'nin, bahsedilen bu politikaları insan güvenliği perspektifinden incelenmeye çalışılmıştır.

3.6. İnsan Güvenliği Normundan Kale Avrupası'na: Göç Krizi Karşısında Avrupa Birliği'nin Kullandığı Enstrümanlar

Uluslararası hukuktaki genel ilkeye göre elbette ki, kendi vatandaşı olmayan kişilerin ülke topraklarına girişi konusunda tam yetkili karar mercii devlettir. Bu anlamda sınır kontrolü, devletin münhasır yetki alanındadır ancak bu yetki insan haklarına saygıya ilişkin yükümlülüklerle de çerçeveselendirilmiştir. Bu bağlamda AB göç dalgalarını yönetmek için, bir taraftan ortak göç ve savunma siyaseti ve hukuku oluşturmaya çalışırken, bir taraftan da göçmenlerin insan haklarına saygı gösterilmesi noktasında uluslararası hukuk ve standartlar ile yükümlü durumdadır.

Başlangıcından beri AB göç rejiminin “insan merkezli olma” gibi siyasi-normatif bir boyutu bulunmaktadır (Walters, 2010, s. 139). Bu boyutun ilk yansıması, göç yönetiminin, göçmenleri insan kaçakçılığından koruması gerektiğinin ve göçmenlerin “özgürlük, güvenlik ve adalet” noktalarında haklarının olduğunun altını çizen “Tampere Programı'nda” (1999) görülebilir. Ancak bu yaklaşım ABD ve Avrupa'daki terör saldırılarından sonra yerini geleneksel güvenlik kaygılarına bırakmıştır (Carrera & Balzacq, 2013, s. 4). Güvenlik odaklı yeni yaklaşım ise Arap Baharı sonrası yaşanan göç krizi ile yeniden canlanmış bulunmaktadır. AB, 1999 yılından bu yana kapsamlı bir göç yaklaşımı geliştirme konusunda çalışıyor olsa da, Ortadoğu ve Kuzey Afrika'daki ayaklanmaları takiben ortaya çıkan kitlesel göç hareketleri AB yetkililerini, kabul şartlarının iyileştirilmesi ve yasal önlemlerin ve düzensiz göç dalgalarının önlenmesi konularındaki işbirliğinin geliştirilmesi hususlarında halen ciddi şekilde eksiklik göstermektedir. Bu noktada altı çizilmesi gereken husus, göçün engellenmesi hususunda, hem Avrupalı devletler hem de göçmenlerin güvenliği açısından uygun bir politik çerçevenin esasında var olduğu ancak belirli etken ve kısıtlılıklar neticesinde bunun uygulamaya dönüştürmediği/dönüştürülemediğidir.

2011 yılından beri, AB üyesi ülkeler kendi güvenlikleri ile AB'nin yardımına muhtaç olan tüm insanların güvenliği arasında bir ikilemde kalmış bulunmaktadır. AB ülkelerinin çoğunun dünya üzerindeki göçmenlerin en popüler durağı olması, göç konusunu, AB'nin en kurumsallaşmış siyaset alanlarından birisi haline

getirmiştir¹⁹. Ancak konu düzensiz göçmenlere geldiğinde, AB üyesi ülkeler insan hakları ve güvenlik konusunda denge sağlama noktasında sorunlar yaşamaktadırlar (Todeschini, 2012; Coşkun, 2015). Olayların başlangıcından itibaren AB, bir taraftan özgürlük ve demokrasi çağrısı yapıp diğer taraftan büyük göç dalgası sonucunda yaşanan olaylara dikkat çekerken söylemde bir çifte standart yaratmaktadır (Martin, 2011).

AB, Haziran 2015'te "Avrupa Göç Gündemi" adıyla yeni göç politikasını uygulamaya başlamıştır (European Commission, 2015). Avrupa devletlerine yapılan sığınmacı başvurularının ve Akdeniz'deki ölümlerin artması karşısında geliştirilen gündem, 2005'ten beri uygulanan "Göç ve Hareketliliğe İlişkin Küresel Yaklaşım'a" ek olarak göç yönetimini güçlendirme adına atılmış bir adımdır. "Avrupa Göç Gündemi'nin" oluşturulma amacı, insanların hayatlarını koruyup, düzensiz göçle mücadele ederek ve göçün kaynaklarına ilişkin kalkınma yardımlarında bulunarak sınır ve göç yönetiminin güçlendirilmesi olarak özetlenebilir. Haziran 2016'da Avrupa Komisyonu, "Ortaklık Çerçevesi" adında bir ek politika aracını onaylamıştır. Bu çerçeve, göç yönetimi konusunda kaynak ve güzergahlar üzerinde bulunan üçüncü ülkelerle işbirliğini geliştirme ve bu anlamda, göç yönetimini ve geri kabul anlaşmaları oluşturmayı kolaylaştırma adına oluşturulmuştur denilebilir (Danish Institute for International Studies, 2017). Bahsedilen bu göç politikası bileşenleri, göçmenlerin geri dönüşünü sağlamak ve yeni göçmenlerin gelişini engellemek yönünde oluşturulmuş bir finansal ve siyasal ödünler kombinasyonudur. Bu enstrümanların özellikle üzerinde yoğunlaştığı noktalar, Türkiye üzerinden Yunanistan yönlü geçişler, Libya ve Kuzey Afrika ülkeleri üzerinden İtalya yönlü geçişlerdir.

3.6.1. Sınır Kontrolü

Arap Baharı sonrasında ortaya çıkmaya başlayan göç hareketi karşısında AB üyesi ülkelerin ilk davranışı, yasal göç yollarını aşamalı olarak kapatmak olmuştur. Kontrolsüz göç dalgalarının güvenlik açısından yarattığı riskler sebebiyle, AB, sınır

¹⁹ Örneğin AB içerisinde nitelikli iş gücü konusundaki sıkıntılar konusunda hızlı bir çözüm yöntemi olarak kabul edilen AB Mavi Kart Ağı, düzenli göçmenler konusunda AB'nin kurumsallaşmış uygulamalarından birisidir.

gözetimini güçlendirmiş ve sınırlarda insan kaçakçılığını da engellemeye çalışmıştır. Arap Baharı'nı takiben, çoğunluğu düzensiz göçmenlerden oluşan göç hareketliliğinin artması karşısında AB, kendi güvenliği ve göçmenlerin insan güvenliği arasındaki dengeyi kurma konusunda ciddi bir sınavla karşılaşmıştır. Ortadoğu ve Kuzey Afrika'dan yayılan göç dalgası AB'yi birliğin göç ve sığınma konularındaki politikalarını netleştirmesi yönünde zorlamıştır. Göç dalgaları göçmenler bakımından heterojen bir yapı sergilemektedir. Bu heterojen göç dalgalarına karşı AB, Yunanistan ve İtalya'da idari ofisler kurmuştur (Parkes, 2017, s. 15). Bu ofisler, göçmenleri elemek ve "eğer mümkünse" onları AB iş piyasasına göndermek için EUROPOL (Avrupa Polis Ofisi), FRONTEX ve Avrupa Sığınma Ofisi'nin aynı zeminde toplandıkları odak noktalarıdır. Başka bir deyişle bu ofisler, kabul edilecek ve reddedilecek göçmenlerin ayrıştırıldığı merkezlerdir. Bu yolla özellikle düşük gelirli insanların AB'ye uzun vadeli göçleri engellenmiştir²⁰. Bu politika, tüm üye devletler tarafından Parlamento ve Konsey'in 5 Nisan 2011 tarih ve 2011/36 sayılı direktifi ile kabul edilmiştir (Coşkun, 2015). Ne var ki yasal göç yollarının kısıtlanması, düzensiz göçün artmasına ve insan kaçakçılığının yaygınlaşmasına sebep olmuştur (de Vries, Carrera, & Guild, 2016; Carrera & Guild, 2016, s. 11-16). Daha sonra AB Komisyonu'nun "Avrupa'ya daha emniyetli yasal yollar" için çağrı yaptığı "İnsan Kaçakçılığına Karşı AB Eylem Planı 2015" in oluşturulma nedeni de budur.

2011 yılından itibaren AB, bir taraftan göç ve sığınma konularında yenilenmiş bir sistem uygulanmaya çalışılırken, diğer taraftan üçüncü taraflarla geri dönüş ve geri kabul anlaşmalarıyla işbirliğini geliştirmeye çalışmıştır. Göçe ilişkin olarak küresel bir yaklaşım geliştirmesi, AB'nin düzensiz göçün küresel ve bölgesel eylemlilik gerektirdiğini kabul ederek, birlik üyesi olmayan ülkelerle göç konusunda diyalog ve operasyonel işbirliğini güçlendirmeye (Coşkun, 2015) çalıştığına işaret etmektedir. Ancak, AB'ye ulaşan göçmen ve sığınmacı sayılarındaki artışlar AB'nin uyguladığı mülteci ve sığınmacı politikasına iç güvenlik kaygısı üzerinden şekil vermeye başlamıştır (Şen & Özkurul, 2016). Bunun sonucunda, dış sınırların güvenliğinin artırılması düşüncesine dayanan "Kale Avrupası" (*Fortress Europe*)

²⁰ Bilgiç'in de belirttiği gibi, sıkılaştırılmış sınır yönetimi ve yasal göç kanallarının kısıtlanması, Avrupa siyasi topluluğunun hiçbir türlü göçü ya da başka bir deyişle savaş ortamından kaçan hiç bir göçmeni istemediği anlamını taşımamaktadır. Esasen Avrupa nitelikli ve orta düzeyli göçmenleri onları sınırları içerisinde istemektedir. Zira Avrupa'nın bu nitelikteki iş gücüne ihtiyacı olduğu açıktır (Bilgiç, 2018).

ifadesi birliğe üye devletler ifade edilmişinde ağırlık kazanmıştır (Sever & Sever, 2013). Buradan hareketle denilebilir ki AB, mülteci ve sığınmacıların mal ve can güvenliğinin sağlanması yerine, kendi sınırlarının güvenliğini ve minimal düzeyde göçmenin Avrupa'ya ulaşmasını sağlamaya çalışmaktadır (Aldırmaz, 2017). Bu durum uygulamada AB'nin, insan güvenliği yaklaşımında bir dikotomi ürettiğini ortaya koyar. Bu dikotominin ayaklarından birisini AB üyesi ülkelerin vatandaşlarının güvenliği oluştururken, bunun karşısında Akdeniz'in Güneyi ve Ortadoğu'dan göç eden insanların güvenliği oluşturmaktadır. Bu bağlamda birinin güvenliği diğerinin güvensizliğini ifade etmektedir (Bilgiç, 2018). Bu dikotomi Avrupa-merkezli bir göçmen kavramsallaştırması, başka bir deyişle ötekileştirilmiş insan algısı yarattığından ciddi bir sorunsal olarak görülmelidir. Zira bu şekilde insan hareketliliği karşısında, Avrupa değerleri ve Avrupa'nın çıkarları arasında karmaşık bir hukuki ve siyasi yapı ortaya çıkmıştır.

Esasen AB'nin ve üye devletlerin, göç akışını kısıtlamak için sınır kontrolü ile acil çıkarlara odaklandığı söylenebilir. Klasik güvenlik odaklı bu yaklaşımı ile göçün menşei ülkelerdeki, yapısal nedenlerden uzaklaştığı ve bu anlamda uzun vadede göçe iten etkenlerin arttırıldığı düşünülebilir. Dahası AB, uyguladığı politikalarla, güney sınırlarındaki etkinlik alanını Sahel Bölgesi'ne doğru genişletmiş durumdadır. Sınır kontrolü ile gelen bu dışsallaştırma, beraberinde AB'nin göçün nedenlerinden uzaklaşan, bu nedenleri ele almaktan kaçınan ve Avrupa güvenliğine odaklanarak, Değerler Avrupası nitelendirmesini sarsan "Kale Avrupası" imajının pekiştirilmesine sebep olmuştur. Sınır güvenliğine odaklanması neticesinde, Avrupa ülkelerinin kabul ve entegrasyon süreçlerine ilgileri de azalmış durumdadır. Dolayısıyla, göçmenler için yasal ve güvenli giriş yolları sağlayan programlar konusunda ciddi bir eksiklik olduğu görülmektedir. Özetle bugüne kadar uygulanan politika, AB'nin oluşturmaya çalıştığı iç ve dış güvenlik anlayışının göçün asıl nedenlerinden uzaklaşması sonucunu doğurarak durumu daha da kötüleştirmiştir (Parkes, 2017, s. 15).

3.6.1.1. İşbirliği, Finansal Yardım ve Deniz Operasyonları

Avrupa Birliği'nin göç konusunda, Afrika Birliği (*African Union (AU)*) ile 2000 yılından bu yana yapılan zirveler serisi ile oluşturulan uzun süreli bir işbirliği

mevcuttur. Bu zirvelere paralel olarak başlatılan Rabat Süreci²¹ ve Hartum Süreci²², AB'nin göç yönetimi konusundaki işbirliği yaklaşımına örnek teşkil etmektedir. Arap Baharı'nın yaşanmasının ardından AB, çeşitli diyaloglarla bölge ülkelerine insani yardım gönderilmesini hızlandırmış; bu anlamda dışsallaştırma stratejisiyle uyumlu olarak Kuzey Afrika ülkelerine gönderilen insani yardımla birlikte nüfus hareketliliğinin yaratacağı sonuçları minimize etmeye çalışmıştır²³. Bu tarihten itibaren, Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerinden kaynaklanan insani krizlere yüz çeviren AB, bu imajını bir parça değiştirmek için, üye ülkeler, bahsedilen bölgelere finansal yardımda bulunmuştur. Bu şekilde AB üyesi ülkeler, bölge ülkeleri ve özellikle Suriye için önemli bir finansal kaynak haline gelmişlerdir (Coşkun, 2015). Suriye'de iç savaşın başlamasının üzerinden sadece 3 yıl kadar geçmişken, bahsedilen yardım miktarı sadece Suriye için 400 milyon Avro'ya ulaşmış ve AB'nin insani yardım için ayırdığı bütçe ikinci göç dalgası başlamadan önce 1,5 milyar Avro olarak duyurulmuştur (Coşkun, 2015). 2015 yılının sonu itibariyle Afrika ve Ortadoğu kaynaklı göç hareketi AB ve uluslararası politika için "yeni normal" olduğunu kabul ettikleri bir boyuta ulaşmıştır (Geddes, 2018, s. 134). Takip eden süreçte AB teçhizatın ve insan gücünü bu yeni baskıyı azaltabilmek için AB sınırlarına yönlendirmiştir.

²¹ Rabat Süreci, Orta, Batı ve Kuzey Afrika 'dan Avrupa yönlü göç güzergahında bulunan ülkelerin göç konusunda siyasi işbirliği için bir araya geldiği bir platformdur. 2006 yılında Fas'ın başkenti Rabat'ta başlatılan diyalog süreci, göç yönetimi, göç-kalkınma ilişkisi ve göçmenlerin haklarına yönelik iyileştirmeler yapılması yönünde politika üretimini amaçlamaktadır (Euro-African Dialogue on Migration and Development, 2006).

²² Hartum Süreci, 2013 yılının Ekim ayında Sudan'da düzenlenen, "Afrika Kıtası'nda İnsan Ticareti ve Kaçakçılığı ile Mücadele Konferansı'nda" alınan kararlar 2016 yılının Mayıs ayında Afrika Boyunuzu ve Avrupa arasındaki göç güzergahında bulunan ülkelerin katılımıyla siyasi işbirliği için oluşturulan bir platformdur. Hartum Süreci ile göç ve hareketliliğe ilişkin konularda işbirliğinin güçlendirilmesi için sürekli bir diyalog oluşturulması, insan kaçakçılığı konusunda somut projelerin üretilmesi ve bu anlamda bölgesel işbirliğine güç kazandırılması hedeflenmiştir (EU-Horn of Africa Migration Route Initiative, 2016).

²³ 1990'ların sonunda AB üyesi ülkeler arasında, Akdeniz üzerinden gerçekleştirilen yasadışı göçlerle mücadele etmek için, İtalya ve İspanya'nın liderliğinde işbirlikleri oluşturulmaya başlanmıştır. Bu faaliyetler, Akdeniz'in güney ve kuzey ülkeleri arasında göç kontrolü için işbirliği yapılmasının da yolunu açmıştır. Örneğin, İtalya daha 1998 yılında göç kontrolünü sağlamak adına Tunus'un denizcilik kapasitesini arttırması için para yardımında bulunmuş; 2003 yılında, Fransa, Birleşik Krallık, İspanya, Portekiz ve İtalya arasında Ulysses Operasyonu (*Operation Ulysses*) adıyla ortak bir deniz işbirliği girişimi başlatılmıştır (Wilkinson, 2003). 2004 yılının Şubat ayında İspanya-Fas arasında göçmenleri taşıyan botların durdurulması ve iki ülke arasındaki geri dönüş anlaşmasının uygulanmasının kolaylaştırılması amacıyla Akdeniz'de bir ortak girişim başlatılmıştır. Aynı yılın yazında İtalya-Libya arasında Akdeniz'de ortak birimler kurulmasının organizasyonu, sınır kontrolü için kapasitenin yükseltilmesi ve potansiyel göçmen ve sığınmacıların Akdeniz'den tehlikeli geçişlerinin engellenmesi yönünde anlaşmaya varılmıştır (Bousiou & Kontis, 2015, s. 100).

Libya ve diğer Kuzey Afrika ülkelerinden İtalya ve Malta'ya deniz yoluyla geçişler, on yılı aşkın bir süredir AB'nin endişelendiği bir konudur. Bu endişe, 2014 yılından itibaren geçişlerin ve Akdeniz'deki ölümlerin artmasıyla daha belirgin bir hal almıştır. 2016 yılının sonu itibarıyla İtalya'nın AB'nin en çok varış ülkesi olma pozisyonunu Yunanistan'dan almasıyla, toplam Afrikalı göçmen ve mülteci sayısı Suriyelilerin ve Afganların oluşturduğu büyüklüğü önemli ölçüde geçmiştir. AB, Afrika'dan Güney Avrupa'ya deniz yoluyla gerçekleştirilen göçe çeşitli politik girişimlerle karşılık vermiştir. Bu girişimlerden en önemlileri, 2006 yılında oluşturulan Rabat Süreci ve 2014 yılında oluşturulan Hartum Süreci'dir. Bu oluşumlar, büyük ölçüde Batı Afrika ve özellikle Fas üzerinden İspanya'ya ve Kuzey Afrika'dan İtalya'ya geçişleri önlemeye yönelik girişimlerdir. Yukarıda da bahsedildiği gibi, bu iki girişim kalkınma ve korumaya odaklanmakta ve göç yönetimi, sınır kontrolü ve insan kaçakçılığıyla mücadeleye vurgu yapmaktadır (Euro-African Dialogue on Migration and Development, 2006; EU-Horn of Africa Migration Route Initiative, 2016). Ne var ki, bu süreçler üye devletlerin, göçmen algısı neticesinde kusursuz işletilememekte ve aynı zamanda benzeri bir süreç ise Suriye başta olmak üzere diğer ülkelere gelen göçmenler için oluşturulamamaktadır. Kaldı ki, geri kabul anlaşmaları da yalnızca finansal yardımla sınırlı kalmakta ve koruma odaklı kapsamlı bir sürece dönüştürülememektedir.

Göçün kalkınma yoluyla azaltılması ile kontrol, önleme ve geri kabul yoluyla engellenmeye çalışılması arasındaki tansiyon AB ile Afrika ülkeleri arasında gerçekleştirilen "Göçe İlişkin Valletta Zirvesi'nin" çıktılarında da göze çarpmaktadır. Zirve Kasım 2015'te Malta'da yapılmış ve zirvede AB ile 35 Afrika ülkesi, yeni politik enstrümanların oluşturulması kararı almıştır. Bu kapsamda, Afrika'da istikrarın sağlanmasına ve düzensiz göç ile yerlerinden edilen insanların durumlarına yönelik oluşturulacak ve "AB Acil Durum Güven Fonu'ndan" (*EU Emergency Trust Fund (EUTF)*) 1.8 milyar Avro tutarında kaynak ayrılacak bir ayrıntılı eylem planı hazırlanmıştır (Danish Institute for International Studies, 2017, s. 19). Ne var ki Valetta Zirvesi, Afrika'dan Avrupa'ya artan düzensiz göçe ek olarak, 2015 boyunca Türkiye'den Yunanistan'a yönelen büyük göç akınları ile birlikte değerlendirilmelidir. AB tarafından, Ege Denizi'ndeki duruma ortaklaşa bir karşılık verme yönünde gerçekleştirilen bir dizi başarısız girişimin ardından, Valletta Zirvesi AB'nin tutumunu göstermesi yönünde bir fırsat sunmuştur. Zirvede varılan anlaşma ve güven fonu

(European Commission, 2016), Afrika Birliği tarafından, ayrılan kaynağın çok düşük olması nedeniyle şiddetle eleřtirilmiřtir²⁴ (Danish Institute for International Studies, 2017). Bu nedenle AB; Afrika'daki kaynak ve geçiş b6lgelerinin g6ç y6netim kapasitelerini arttırmak için, EUTF tarafından ayrılacak kaynağı 2.4 milyar Avroya çıkarmış ve çeşitli yardım paketleri uygulamaya koymuştur (Dabanga Sudan, 2016). EUTF çatısı altındaki faaliyetler, Ortaklık erevesi kapsamında, 6ncelikli 6lkeler olarak Nijer, Nijerya, Senegal, Mali ve Etiyopya'ya da y6nlendirilmiştir. Dolayısıyla, AB, koruma yaklaşımı 6zerinden g6ç y6netimi algısını ifade etme fırsatını kaçırmıştır. Bu faaliyetlerin ıktıları arasında Aralık 2016'da Mali ile oluşturulan geri kabul anlaşması ve Sudan'da Etiyopya, Kenya ve Somali sınırlarındaki geçişlere y6nelik gerçekleştirilen birçok proje sayılabilir (Statewatch, 2016). Faaliyetlerin diğer bir ıktısı, EUTF ve IOM tarafından ortaklaşa y6r6t6len, Afrika'daki g6menlerin korunması ve g6n6ll6 geri d6n6şleri teşvik etmek amacıyla Aralık 2016'da başlatılan girişimdir (European Commission, 2016).

Avrupa K6resel G6 Y6netimi yaklaşımı kapsamındaki faaliyetlere destek niteliğindeki EUTF ve Ortaklık erevesi kapsamında y6r6t6len girişimler, g6 y6netimi ve geri kabul anlaşmalarına odaklanan Hareketlilik Ortaklıkları ve "G6 ve Hareketliliğe İlişkin Ortak G6ndemler " (*Common Agendas on Migration and Mobility (CAMM)*) erevelerinde ifade edilmeye başlanmıştır. Hareketlilik Ortaklıkları AB'ye geçişlerdeki vize işlemleri ile ilgili g6r6şmeleri içerirken, CAMM daha dar bir kapsama işaret eder. AB şimdiye kadar, Yeşil Burun Adaları (2008), Fas (2013) ve Tunus (2014) ile Hareketlilik Ortaklıkları kapsamında g6r6şmeler gerçekleştirmiş; ayrıca Valetta Zirvesi'nin bir çıktısı olarak 2013 yılında Nijerya ile 2015 yılında da Etiyopya ile CAMM g6r6şmeleri yapılmasına karar verilmiştir. AB Libya ile de bu çerçevede g6r6şmelerin başlatılması y6n6ndeki arzusunu dile getirmektedir (Danish Institute for International Studies, 2017). AB'nin Afrika 6zerinden g6e ilişkin politik araçları ve bu konudaki eğilimi ile ilgili olarak, AB'nin sınır kontrol6 ve geri kabul anlaşmalarına diğer b6t6n unsurlardan daha fazla 6nem verdiği s6ylenebilir. AB Komisyonu'nun "AB'nin, ortaklarla geri kabul anlaşmalarının sağlanması ve y6r6t6lebilmesi için dış politika, kalkınma yardımı ve ticarete ilişkin

²⁴ Aynı politika kapsamında AB'nin T6rkiye'ye ilk etap için vaat ettiği miktarın 3 milyar Avro (Danish Institute for International Studies, 2017) olduğu g6z 6n6nde bulundurulursa, Afrika Birliği'nin bu tavrı anlaşılır olmaktadır.

konularda diğ er politik araçları da gündeme koyduğunu” belirtmesi bunun açık bir ifadesi olarak kabul edilebilir (European Commission, 2016).

2016 Haziran’ından bu yana AB, başta, Nijer, Nijerya, Senegal, Mali ve Etiyopya olmak üzere göç veren ve göç güzergahları üzerinde bulunan ülkelerle işbirliğini öngören, “hareketlilik ortaklıkları” stratejisini uygulamaktadır (Torelli, 2017). Konsey ve Komisyon tarafından ortaklaşa yayınlanan bir diğ er belge ise, “Akdeniz’deki ölümlere” dikkat çekerek başlayan ve “çekilen acıların ve ödenen bedellerin kabul edilemez olduğ unun” ifade edilmesiyle biten “Orta Akdeniz Rotasından Göç: Göç Dalgalarının Yönetimi ve Hayat Kurtarma” (*Migration on the Central Mediterranean Route: Managing Flows, Saving Lives*) başlığını taşımaktadır. 2017 yılında Komisyon tarafından yayınlanan insan kaçakçılığına ilişkin belge ilk bakışta, AB’nin göç yönetimi konusunda sınırların güvenliği ve göçmenleri dışarıda tutma yaklaşımından uzaklaşarak insan odaklı bir yaklaşımı yeniden benimsediğ i izlenimi uyandırmaktadır. Göçmenlerin yasadışı değ il düzensiz olarak nitelendirildiğ i belgenin devamında üye devletlerin Akdeniz’deki acil durumlar karşısında gösterdikleri ortak çabalardan ve Triton Operasyonu, AB Akdeniz Görev Gücü’nün çalışmalarından övgüyle bahsedilmektedir (European Commission, 2017). Ne var ki, bu deniz operasyonlarının, göçmenlerin güvenliğinden ziyade, sınırların güvenliği kaygısıyla oluşturulduğ u ve bu amaca hizmet ettikleri açıktır.

3.6.1.2. İnsan Kaçakçılığıyla Mücadele: Sınır Güvenliği mi? Göçmen Güvenliği mi?

AB’nin sınır güvenliğine ilişkin uyguladığ ı sınır kontrolü politikası açık bir şekilde insan kaçakçılığı ile mücadeleyi öngörmekteyse de, askerileşme ile güvenli ve yasal göç yollarının azaltılması insan kaçakçılarının aktivitelerini arttırmış ve dış sınırlarda daha büyük bir güvensiz ortamın oluşmasına sebep olmuştur. Sınır kontrolü için AB’nin Akdeniz’de oluşturduğ u güvenlik önlemlerinden birisi, insan kaçakçılığ ını engellemeye yönelik olarak faaliyet gösteren, Sofya Operasyonu adıyla kurulan girişimdir (European Union, 2017). Ne var ki bu oluşumun etkisi, oluşturulma amacının tam tersi şekilde gerçekleşmiştir. Sofya Operasyonu’nun göreve başladığı yıldan itibaren, Libya’dan İtalya’ya daha öncesine kıyasla daha fazla insan geçmeye çalışmış ve bu geçişler sırasında birçok insan hayatını kaybettiğ i bildirilmiştir (The Guardian, 2017).

Yakın dönemdeki EUROPOL-INTERPOL raporuna göre, 2015 yılında Avrupa içerisinden insan kaçakçılığı ile mücadeleye ayrılan bütçe 3-6 milyar Avro dolayındadır (EUROPOL-INTERPOL, 2016, s. 8). Asya'yı ve Ortadoğu'yu Doğu Akdeniz'e bağlayan antik İpek Yolu ve Sahra Altı Afrika'yı Kuzey Afrika ve Güney Avrupa'ya bağlayan Trans – Sahra yolu, binlerce yıldır malların ve insanların bu bölgeler arasında geçişini sağlamaktadır (Reitano & Tinti, 2015, s. 4). Bugün Afrika, Asya ve Ortadoğu'daki çatışmalar bu yolların yeniden hareketlilik kazanmasına sebep olmaktadır. Suriye'deki iç savaş, Afganistan, Doğu Afrika ve Afrika Boynuzu'ndaki çatışmalar ve Libya'daki karışıklıklar, birçok kişinin komşu ülkelere göç etmesine neden olmasına rağmen, Avrupa yönlü göçmen hareketliliğini arttırmakta ve mülteci akınını yoğunlaştırmaktadır. Aynı zamanda Senegal ve Gana gibi Afrika ülkelerinden pek çok genç daha iyi şartlarda yaşayabilmek için ülkelerini terk etmektedir. Avrupa Birliği'nin sınır kontrolünü arttırması ve buna bağlı olarak güvenli ve yasal göç yollarının azalması ile bu durumlar, bahsedilen güzergahlarda insan kaçakçılığının ciddi şekilde yükselmesine sebep olmuştur (Andersson, 2014, s. 8).

2015 yılında, Libya ile İtalya arasındaki Orta Akdeniz Güzergahı, yeniden, Akdeniz'in en yoğun geçiş yollarından birisi haline gelmiştir. Yukarıda da görüldüğü üzere, 2016 yılında 181 bin dolayında insan, çoğunluğu Libya kıyılarından olmak üzere, Orta Akdeniz Güzergahı üzerinden İtalya'ya geçiş yapmıştır. Geçtiğimiz yıl 120 bin dolayında geçiş olmasına rağmen, bu sayı 2014 yılından bu yana güzergah üzerindeki yoğunlukta bir azalma olduğuna işaret eder. Libya'dan 2015 ve 2016 yıllarında İtalya'ya geçmek üzere ayrılanların çoğunluğu, Doğu Akdeniz Güzergahı'nın aksine başta Eritreli ve Nijeryalılar olmak üzere Batı ve Doğu Afrika'dan pek çok ulustan insanlardan oluşmaktadır. AB ve sivil toplum kuruluşlarının kurtarma faaliyetlerine rağmen, Akdeniz'deki ölümler oldukça yüksek seviyelerde seyretmektedir. Yukarıda da belirtildiği gibi 2015 yılından şimdiye kadar Akdeniz'de 9 bin kişinin boğulduğu ya da kaybolduğu kaydedilmiştir (International Organization for Migration (IOM), 2018).

Sahra-altı Afrika'da insan kaçakçılığı, nadiren büyük ölçekli suç ağlarıyla ilişkili olarak gerçekleşmektedir. Bu bölgede insan kaçaklığı genel olarak, kendileri de göçmen olan kişiler tarafından organize edilir. Bunun tek istisnası, BM tarafından organize suç kapsamında değerlendirilen seks işçisi kadın kaçakçılığıdır (UNODC

United Nations Office on Drugs and Crime, 2011). Pek çoğu, göçmenlerin kendi ülkesinden olan insan kaçakçıları aracıları, Libya'dan Avrupa'ya güvenli yasal geçiş yollarını bilmeyen insanlara rehberlik teklif etmektedirler. Çoğu kez bu aracılar, göçmenlere, yemek, barınak, iletişim olanakları vs. bir çok imkan da sunmaktadırlar (Lucht, 2015, s. 115). Doğu Afrika ve Suriye'den, Mısır ve Libya'ya göç söz konusu olduğunda ise, Sahra-altı Afrika'daki suç organizasyonu daha büyük çaplı hale gelmektedir. Uzun süren çatışmalar, baskı ve sınırların askerileşmesi nedeniyle, insan kaçakçıları, Afrika Boynuzu dışındaki bölgelerde Suriye'den gelen göç dalgalarına göre düzenlenmiş profesyonel ve yaygın ağlar geliştirmişlerdir. Bu konuda pek çok rapor, insanların Mısır ve Libya'ya ulaşmak için yolculukları süresince maruz kaldıkları olumsuz şartları belgelemektedir (Reitano & Tinti, 2015, s. 9).

Türkiye'deki insan kaçakçılığı da birçok açıdan, Libya'daki operasyonel yapıya benzer şekilde işlemektedir. Geçişler çoğu kez yine bir aracı vasıtasıyla, göçmenler ile insan kaçakçıları arasında bağlantı kurulması yoluyla gerçekleştirilir (Danish Institute for International Studies, 2017, s. 35). Ekim 2015'te AB, Akdeniz'deki göç kontrolü önlemleri repertuarına, Güney ve Orta Akdeniz'deki insan kaçakçılığını ve insan kayıplarını önlemeyi amaçlayan "Sofya Operasyonu" adıyla yeni bir girişim eklemiştir (European Union, 2017). Sofya Operasyonu, 7 gemi, 4 helikopter ve 3 insansız gözetleme uçağından oluşan askeri bir operasyondur. Sofya Operasyonu'nun faaliyet sistemi üç aşamalı olarak tasarlanmıştır:

- İstihbarat toplama,
- Kaçakçıların araçlarını ele geçirme ve yok etme
- Kaçakçılara karşı Libya sularında ve topraklarında harekete geçmek.

Operasyon 2016 sonbaharında ikinci aşamaya geçmiş ancak, üçüncü aşamaya geçebilmek için Libya hükümetinden dış askeri müdahale için gerekli izin alınamamıştır (Danish Institute for International Studies, 2017, s. 39).

AB'nin Sofya Operasyonu, insan kaçakçılığını ve denizdeki insan kayıplarını önleme amacını gerçekleştirmede büyük ölçüde başarısız olmuştur. Diğer yandan, operasyonun başlangıcından sonra İtalya'ya ulaşan kişi sayısı azalmadığı gibi, yükselişe geçmiş ve denizde kaybolan insan sayısı da artmıştır. Buna ek olarak, kaçakçıların deniz araçlarının zapt edilmesi ve yok edilmesi nedeniyle dayanıklı

tekne bulma sıkıntısı ortaya çıktığından, kaçakçılar daha güvenliksiz tekneler kullanmaya başlamışlardır (Micallef, 2016). Bu durum insani amaçlarla oluşturulan operasyonun amaçlarının tersine sonuçlar doğurmasına sebep olmuştur. Sofya Operasyonu'nun tüm aşamalarına geçilemediğinden ve operasyonun üçüncü aşamayı da tamamlaması neticesinde elde edilecek sonuçlar farklı olabileceğinden, operasyonun tümüyle başarısız olduğunu söylemenin yanlış olabileceği düşünülebilir. Ancak şurası da açıktır ki, göçmenlerin insan güvenliğini arttırmanın yolu, tek başına askeri operasyondan geçmemektedir.

Görülebileceği üzere AB'nin Arap Baharı sonrasında yaşanan göç krizi karşısında izlediği politika ve bunlara ilişkin enstrümanlar, bazı durumlarda hareket halindeki insanların güvensizliği doğrultusunda riskler oluşturmaktadır. Buna ek olarak, gittikçe artan sınır kontrolüne ilişkin önlemler, oluşturulma amaçlarının tersine, göçmenlerin yolculuklarını daha riskli hale getirebilmektedir. Güvenli ve yasal göç yollarının azalmış olması, insan kaçakçılığının yüksek finansal girdiye sahip olan bir sektör haline gelmesinde etkilidir. Yukarıda bahsedildiği şekliyle, üçüncü ülkelerle yapılan göçe ilişkin anlaşmalar, kısa vadede toplumsal ve siyasi baskıyı azaltan etkiler gösterebilir de, uzun vadede siyasal güvensizlik ve istikrarsızlık oluşturabilecek potansiyele sahip durumdadır. Bu anlamda sınır koruma önlemleri ve üçüncü ülkelerle yapılan geri kabul anlaşmaları krize dönüşen göçü uzun vadede çözebilecek politikalar olarak görünmemektedir.

2016 tarihli Berlin Raporu'nun sonuç bölümünde, AB'nin karşı karşıya olduğu tehditlerle mücadelenin, ancak birlik düzeyinde sağlanabileceği vurgulanırken, bu konudaki başarının da insan güvenliği politikalarının uygulanması ile mümkün olabileceğinin altı çizilmektedir. Rapor da ayrıca Avrupa Birliğinin mevcut krizler ve ekonomik eşitsizliklere ek olarak kendi içerisinde, organize suçlar, mülteciler, kutuplaşma ve yabancı düşmanlığı ile ırkçılığın yükselişi gibi tehlikelerle karşı karşıya olduğu belirtilmektedir (Human Security Study Group, 2016, s. 22). Esasen raporda vurgulanan tehdit alanları, AB'nin göç ve göçmen politikalarının kontrendikasyonları olarak değerlendirilebilir. Söylem-eylem tutarsızlığının yanında, tüm aktör düzeylerinde güvenliğe yönelik bir tehdit olarak ortaya çıkan yabancı düşmanlığı, AB'nin insan güvenliği yaklaşımındaki diğer bir açmazını oluşturur.

3.6.2. Geri Kabul Anlaşmaları ve Yeniden Yerleştirme Programı

Göç hareketi tahmin edilmeyen bir şekilde yoğunlaşınca, AB gelebilecek daha büyük akınlar için daha hızlı hareket etme ihtiyacı duymuştur. Ancak bunu gerçekleştirmenin kolay olmadığı, AB'nin yapısı düşünüldüğünde daha iyi anlaşılmaktadır. Buna karşılık AB'nin başvurduğu yöntem, transit ve komşu ülkelerle ikna edici diplomasisini kullanarak bir görev devri yapmak olmuştur. Üçüncü ülkelerle yapılan, dış sınırların kontrolü (*external border control*) ve geri kabul (*readmission*) anlaşmaları, düzensiz göçle mücadelede AB'nin kullandığı birincil öneme sahip enstrümanlardır. Kuzey Afrika ve Suriye'deki ayaklanmalar sonrasında sığınma taleplerindeki ve kaçak göçmen girişlerindeki önemli artış karşısında AB, 2013 yılında, sığınma politikasını da yeniden gözden geçiren bir acil eylem kararı almıştır. Bu bağlamda korunma talep edenlere daha iyi sığınma prosedürü sağlamak için Avrupa Ortak Sığınma Sistemi (*Common European Asylum System (CEAS)*) programı başlatılmıştır (European Commission, 2013). AB'nin düzensiz göç konusunda öncelik verdiği önemli bir husus olarak AB Geri Dönüş Anlaşmaları, taraflara geri dönüşleri kabul etmeleri konusunda karşılıklı yükümlülükler doğurmaktadır.

Bu anlamda AB'nin gerçekleştirdiği en önemli girişimlerden birisi de Türkiye ile 2014 yılında yürürlüğe giren ve 18 Mart AB- Türkiye Zirvesi sonrasında, üçüncü ülke vatandaşlarına ilişkin hükümleri aktif hale getirilen AB -Türkiye Anlaşması'dır. Bu anlaşma, oluşturulduğu tarihten itibaren, özellikle Doğu Akdeniz güzergahından Avrupa ülkelerine gerçekleştirilen göçün yoğunluğunda azalmayı sağlamış ancak diğer taraftan Türkiye'yi mülteciler ve sığınmacılar için yeterli şartları sağlayabilmesi için yeteri kadar desteklemediği yönünde eleştirilere maruz kalmıştır (Danish Institute for International Studies, 2017). Bu yönde atılan bir adım da, Ekim 2016'da AB ile Afganistan arasında yapılan geri kabul anlaşmasıdır (European Union, 2016).

2015 yılında göç akınının çok büyük boyutlara ulaşması üzerine, AB Komisyonu, ilk varış ülkeleri olan Yunanistan ve İtalya'da oluşan baskının azaltılması için, göçmenlerin buralardan alınıp diğer AB üyesi ülkelere yerleştirilmeleri yönünde bir plan hazırlamıştır. 2015 yılının Mayıs ayında, 40 bin sığınmacının başka ülkelere transfer edilmesi yönünde bir taslak sunulmuştur. Eylül ayında oluşturulan bir diğer

taslak da, İtalya ve Yunanistan'dan 106 bin; diğer Avrupa ülkelerinden de 54 bin göçmenin yeniden yerleştirilmesini öngörmekteydi (Alexandridis & Dalkıran, 2017, s. 16). Bu kararlar sırasıyla 14 ve 22 Ekim'de onaylanmış ve AB üyesi ülkeler, 160 bin göçmenin, İtalya'dan ve Yunanistan'dan alınıp belirli kotalarla diğer 23 ülkeye yerleştirilmesi yönünde anlaşmaya varmışlardır (Park, 2015). Mültecilerin üye devletlere yerleştirilmesi dışında, AB Komisyonu, Kopenhag kriterlerini yerine getirmiş olan birlik üyeliğine aday ülkeler üzerinden de bir liste oluşturmuştur (Deutsche Bank Research, 2015). Bazı ülkeler konu ile ilgili uluslararası hukuk metinlerinde konu ile ilgili düzenlemeler olmasına karşın, ülkelere gelen mülteciler konusunda gerekli prosedürleri yerine getirmemiş ve bu şekilde kendi vatandaşlarının emniyeti kisvesi altında sınırlar kapatılmış; mültecilere hakları ihlal edilir şekilde muamele edilmiştir. (Martin, 2016). Yeniden yerleştirme programı kapsamında, Finlandiya, İrlanda, Litvanya, Lüksemburg, Malta ve İsveç haricindeki diğer üye ülkeler öngörülen kotaların altında göçmene ev sahipliği yapmaktadır. Bu ülkelerden Almanya, 27 bin 536 olarak belirlenen kotasının %28'ini, Fransa, 19 bin 714 olarak belirlenen kotasının %21'ini ülkesine kabul etmiştir. Çek Cumhuriyeti ve Slovakya yalnızca toplam 28 göçmeni kabul ederken Macaristan ve Polonya ise hiçbir göçmenin ülkeye girişine izin vermemiştir (Ernst, 2017). Aşağıda ayrıntılandırılacak olan Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Polonya ve Slovakya'nın göçmen karşıtı tutumu, bu ülkelerdeki siyasi elitin retorikine yansımış ve AB'nin göç krizi karşısındaki politikalarına yönelik eleştirilerin de merkezine yerleşmiştir.

Görüüleceği üzere AB Komisyonu tarafından alınan karara uygun davranılmamış ve AB verilerine göre 2017 yılı itibariyle yalnızca 16 bin 340 kişi İtalya ve Yunanistan'dan diğer Avrupa ülkelerine yerleştirilmiştir (AB Komisyonu, 2017). Bu bağlamda başından beri bir risk olarak ortada bulunan, meselenin siyasileşmesi ve komplike hale gelmesi tehlikesi, bu göçmen krizinde gerçekleşmiştir. Bazı ülkelerde liderlerin mesuliyetsiz davranması bazı toplumlarda en çok tartışılan konu haline gelmiş olan "yabancı korkusu" (xenofobia - zenofobi) ile ve toplumsal bozulmaya ve dolayısıyla sorunun çözümünün gecikmesine sebep olmuştur. Öte yandan bugün halen birçok göçmen, insan haklarının ihlal edildiği ve onurlu yaşam için uygun olmayan kamplarda, belirsizlik içerisinde beklemektedir.

3.6.2.1. AB-Türkiye Geri Kabul Anlaşması

Göçmenler tarafından İtalya ve Yunanistan ilk varış ülkeleri ve Türkiye ise geçiş olarak görülmekte; zira göçmenlerin çoğu Batı Avrupa'da yerleşmek istemektedirler (OECD, 2015). 2018 yılı itibarıyla Suriye içerisinde 13, 5 milyon insanın insani yardıma muhtaç olduğu rapor edilmiştir. Aynı yıl Akdeniz'den Avrupa'ya geçişte 5,143 kişinin öldüğü (International Organization for Migration (IOM), 2016), bu sayının 2017 yılında 3,119 olduğu rapor edilmiştir (IOM International Organization for Migration, 2017). Üstelik bu sayıya Sahra'da ölen insanlar dahil edilmemiştir. 2016 yılının Mart ayında gerçekleştirilen AB-Türkiye Zirvesi'nde alınan kararların, Türkiye üzerinden Yunanistan'a geçişlerin sayısında bir dönüm noktası olarak nitelendirilemese de, belirli bir azaltma etkisine sahip olduğu açıktır.

Resmi adı, "Türkiye Cumhuriyeti ile Avrupa Birliği Arasında İzinsiz İkamet Eden Kişilerin Geri Kabulüne İlişkin Anlaşma" olan AB-Türkiye Geri Kabul anlaşması, 16 Aralık 2013 tarihinde imzalanmış ve 1 Ekim 2014'te yürürlüğe girmiştir. Anlaşmanın 24/3. Maddesine göre, üçüncü ülke vatandaşları ve vatansızların geri kabulüne ilişkin yükümlülükler, anlaşma yürürlüğe girdikten üç yıl sonra (Batır, 2017) başlatılmıştır. Son dönem AB-Türkiye ilişkilerinde sıcak bir konu olarak nitelendirilmesine karşın, geri kabul anlaşması esasen, Türkiye ile Yunanistan arasında 2002 yılında imzalanan protokole dayanmaktadır. Bu protokole göre, "uluslararası koruma" kapsamı dışında kalan göçmenler, ayrıldıkları ülke Türkiye ise, Türkiye'ye geri gönderilecektir (Alexandridis & Dalkıran, 2017, s. 15). Esasen Geri Kabul Anlaşması da bu protokolün revize edilmiş halidir.

18 Mart 2016 tarihinde, Geri Kabul Anlaşması'nın da bir parçası olduğu AB-Türkiye Göç Eylem planı çerçevesinde gerçekleştirilen AB-Türkiye Zirvesi'nde, göçmenlerin, geri gönderilmesi ve Türkiye'deki konumları hususunda önemli kararlar alınmıştır. Bu doğrultuda, Türkiye, sığınma başvuruları reddedilen ya da sığınma için başvurmayanlar da dahil olmak üzere tüm göçmenlere, Avrupa'ya geçiş için kullanılan tüm kara ve deniz yollarını kapatacağını taahhüt etmiştir. Ayrıca Yunanistan da ülke sınırları içerisinde bulunan düzensiz göçmenleri en kısa zamanda geri gönderebilecektir. Bunun karşılığında AB Türkiye'deki kamplarda

bulunan Suriyelileri yerleştirilmeleri konusunda yeni dzenlemeler yapacağını bildirmiştir. Bu bağlamda AB, ilk etapta 18,000 kişilik yerleştirme kabul ederken, bu sayının ihtiyaç durumunda gšnlllklk esasıyla 54.000 kişiye çıkarılacağını belirtmiştir. Buna ek olarak Avrupalı liderler, Türkiye'deki mültecilerin sağlık, eğitim, altyapı, gıda ve diğer insani ihtiyaçları için, çeşitli projeler aracılığıyla 3 milyar Avro tutarında hibe vadetmiştir. Buna karşılık olarak AB, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarına vize serbestisi uygulamasını ve Türkiye'nin AB yeliđine ilişkin görüşmeleri hızlandıracağını taahhüt etmiştir. (European Council, 2016).

2016 yılının ilk üç ayındaki göçmen sayısının yüksekliği karşında AB, Türkiye ile yapılan geri kabul anlaşmasına ek olarak, g talebini azaltmak için, "sıcak noktalar (*hot-spots*)" olarak adlandırılan kapalı kampların kurulması yönünde karar almıştır. Bu sıcak noktaların, beş ana işlevi bulunmaktadır (Alexandridis & Dalkıran, 2017, s. 16):

- Düzensiz göçmenlerin taranması ve tescili,
- İnsan kaçakçılığı ağları ile ilgili istihbarat toplanması amacıyla göçmenleri sorgulama,
- Sığınmacıları, uygun sığınma prosedürüne yönlendirme,
- Uluslararası koruma hakkın sahip olmayan göçmenlerin hızlı geri dönüşünü koordine etme,
- Bu işlevlerin yerine getirilebilmesi için gerekli tercümanları sağlama.

Bu işlevlerin, FRONTEX, INTERPOL ve Avrupa Sığınma Destek Ofisi (EASO) ile yerel makamların işbirliğiyle yerine getirilmesi kararlaştırılmıştır. Bu anlamda, bu kamplar, kabul ve geri gönderme merkezleri olarak çalışmaktadır. Sıcak nokta yaklaşımı, ilk olarak, şu anda altı sıcak nokta kampının faaliyette olduğu İtalya'da uygulanmaya başlamıştır. Yunanistan'da ise, Pire'deki AB Bölgesel Görev Gücü Merkezi tarafından koordine edilen ve sınır adalarında oluşturulmuş beş sıcak nokta kampı bulunmaktadır. Sıcak nokta kamplarının amacı, esasında uluslararası koruma ve sığınma servislerinden yararlanma hakkı olan kişilerin, hızlı bir ayrıma tabi tutularak Türkiye'ye geri gönderilmesidir. Bu anlamda, göçmenlerin bireysel sığınma başvurusu yapma hakları sistemli olarak ihlal edilmektedir (Alexandridis & Dalkıran, 2017, s. 16).

Yunanistan'da bulunan sıcak nokta kamplarındaki göçmenlerin içinde buldukları zor koşullar ve yukarıda sayılan hak ihlalleri sebebiyle, AB-Türkiye Geri Kabul Anlaşması ve sıcak nokta yaklaşımı, UNHCR başta olmak üzere birçok uluslararası kuruluştan tepki almıştır. Aynı gerekçelerle "Sınır Tanımayan Doktorlar" (MSF), Yunanistan Adaları'ndaki faaliyetlerine son vermişlerdir. MSF'nin Yunanistan'daki Misyon Şefi Marie Elisabeth Ingres, Mart 2016'da gerçekleştirilen AB -Türkiye Zirvesi'nin hemen ardından yaptığı açıklamada, "adaletsiz ve insanlık dışı olan bir uygulamanın bir parçası olmamak ve kitlesel bir sınır dışı etme operasyonunun yardımlarımızı araçsallaştırmasına izin vermemek adına" bölgedeki faaliyetlerini sonlandırdıklarını açıklamıştır (Aljazeera, 2016). Göçmenlerin haklarının korunması bakımından sınır dışı etme faaliyetlerinin yayında eleştirilen bir diğer konu da, Türkiye'nin mülteci kabulüne ilişkin, uyguladığı "coğrafi sınırlamadır."²⁵

Göçün krize dönüşmesinin ardından aylar süren ve başarısızlıkla sonuçlanan göç akınlarını engelleme çabalarının ardından, Avrupalı liderler, AB -Türkiye Anlaşması'nın Avrupa'ya düzensiz göçü engelleme yönünde bir dönüm noktası olduğunu belirtmişlerdir. 2016 yılının ilk üç ayında çok yüksek olan Ege Denizi üzerinde botlarla Yunanistan'a yönelen göç dalgaları, anlaşmanın sağlanmasının ardından dramatik bir düşüş göstermiştir. 2015 yılında Türkiye üzerinden Yunanistan adalarına geçen kişi sayısı 856, 723 olarak kaydedilmiştir. 2016'nın verileri 173,450 kişiyle 2015'e göre oldukça düşükken (Open Migration, 2018) 20 Mart'tan sonra aynı güzergahtan toplam 20,638 geçiş saptanmıştır (Asylum Information Database, 2016). 2017 yılında ise bu sayıların ciddi bir azalma gösterdiği açıktır. 2017 yılında Yunanistan adalarına ulaşan kişi sayısı 29,718'dir (Open Migration, 2018). Aynı zamanda Doğu Akdeniz güzergahından geçişlerde yaşanan ölümlerde de açık bir azalma söz konusudur. Buna ek olarak 2017 yılında, AB -Türkiye Anlaşması ve Türkiye ile Yunanistan arasında gerçekleştirilen ikili protokoller uyarınca, 2,177 göçmen Türkiye'ye geri gönderilmiştir. Mart 2018 itibarıyla de 12,778 Suriyeli göçmen AB ülkelerine yerleştirilmiştir. Bu yerleştirme

²⁵ Türkiye, 1967 tarihinde onaylanan, 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne ilişkin ek protokolü, 1 Temmuz 1968'de "coğrafi sınırlama" şartı ile onaylamıştır. Coğrafi sınırlama, Türkiye'nin mülteci statüsünü, yalnızca Avrupa'dan geçen göçmenlere tanıyacağını ifade eden bir ibaredir. (Dost, 2014).

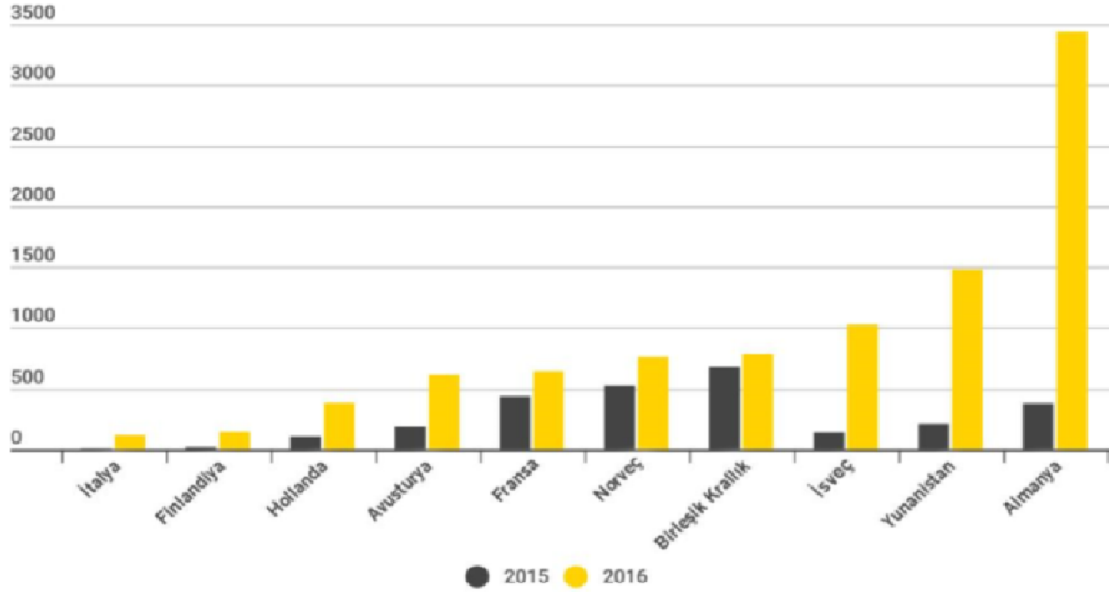
kapsamında en çok mülteciye ev sahipliği yapan ülkelerin başında Almanya ve Hollanda gelmektedir (Open Migration, 2018).

AB'nin kriz karşısında izlediği yollar krizin sona erdiğine işaret etmemekte hatta AB ülkelerinin takip edecek aşamalar konusunda gergin oldukları görünmektedir. Batı ve Kuzey Afrika kaynaklı göç hareketi Batı Akdeniz Güzergahı üzerinden, haftada 1.600 kişi gibi bir sayıyla birlikte giderek artmaktadır. Aynı şekilde Türkiye üzerinden Yunanistan yönlü geçiş haftada 1000 kişi civarındadır (UNHCR United Nations High Commissioner on Refugees, 2018). Her ne kadar Doğu Akdeniz Güzergahı üzerinden yapılan geçişler azalmış gibi görünse de, AB'nin Orta Akdeniz Güzergahı sınır uygulamalarının ne kadar önleyici olacağı, bu ülkelerdeki siyasi durumun hassaslık arz etmesi sebebiyle şüpheyle yaklaşılacak boyutlardan birisidir (Parkes, 2017, s. 17).

3.6.2.2. AB-Afganistan Geri Kabul Anlaşması

Afganlar, Suriyelilerden sonra gelen, Avrupa'daki en büyük sığınmacı grubunu oluştururken, bu orana karşılık oldukça düşük düzeyde kabul almaktadırlar. Bu şekilde Avrupa'da büyük oranda, başvurusu reddedilen Afgan sığınmacı bulunmaktadır. Bu göçmenlerin dönüş hızını ve dönüş yapan göçmen sayısını arttırmak için Avrupa Birliği, Afganistan ile 5 Ekim 2016 tarihinde bir geri dönüş anlaşması (*EU-Afghanistan Joint Way Forward*) imzalamıştır (European Union, 2016). Ülkedeki ciddi ekonomik kriz ve güvensiz ortama ve 2016 yılında Pakistan ve İran'dan sınır dışı edilen neredeyse 1 milyon insana rağmen, anlaşma hükümlerince Afganistan, kendi uyuşunda olan ve Avrupa'ya düzensiz yollardan giriş yapan bütün insanları kabul edeceğini bildirmektedir. Bunun yanında, geri dönecek göçmenlere reşit olmayan ve yanlarında ailesi bulunmayan insanlar da dahil edilmiştir. Bu şekilde anlaşma, kimsesizlerin de sınır dışı edilmesini sağlamaktadır. Anlaşma hükümlerinde, geri gönderilecek kişi sayısına ilişkin bir açılım yapılmamasına karşın, Uluslararası Af Örgütü verileri bu sayının oldukça fazla olduğunu göstermektedir. Buna karşılık, anlaşmada çeşitli Avrupa Birliği ülkelerinden Afganistan'a geri dönüşlerde kullanılacak FRONTEX uçuşları yapılacağı açıklanmaktadır. AB -Türkiye Anlaşması'nın tersine, bu anlaşma Afganistan için

herhangi bir vize serbestisi, kalkınma yardımı ya da finansal bir fayda sağlamamaktadır.

Şekil 3.9. Ükelere göre Avrupa'dan Afganistan'a geri gönderilen kişi sayısı (2015-2016) (Uluslararası Af Örgütü (AI), 2017).

Kitlelerin, Afganistan gibi çatışmadan etkilenmiş bölgelere geri gönderilmesi, birçok kısa ve uzun vadeli güvenlik meselesini ortaya çıkarmaktadır. Geri dönen göçmenler, kaçırılma, toplumsal olarak damgalanma ve geçim sıkıntısı gibi insan güvenliğinin bireysel güvenlik ve ekonomik güvenlik boyutundaki sorunlarla mücadele etmektedirler. Bunun yanında, Afganistan'a geniş ölçekli geri dönüşler, mevcut çatışmaların ağırlaşması ve yeni çatışmalar doğmasına sebep olabilmekte ve böylece, komşu ülkelere ve ileride yeniden Avrupa'ya doğru yeni göçlerin başlaması riskini doğurmaktadır. AB - Afganistan Anlaşması gibi geri dönüş anlaşmalarının, AB'nin göçün nedenleri üzerinde yoğunlaşılması gerektiği vurgusu ile göçü önleme ve caydırmaya yönelik politika girişimleri arasındaki gerilimi arttırmakta ve hatta kalkınma süreci ve istikrara zarar vermekte olduğu öne sürülebilir (Danish Institute for International Studies, 2017).

Sınır kontrolü ve geri kabul anlaşmalarıyla göçün düzene sokulmaya çalışılmasının, göç talebini etkilemediği, göçmenlerin insan güvenliği hususunda negatif etki yaptığı ve yalnızca göçmenlerin AB'ye ulaşımını kısıtladığı açıktır. Buna karşılık, halen devam eden, Avrupa'nın göçmenler tarafından işgal edildiği yönündeki yaygın algılamaya devam etmektedir. Üstelik verileri Avrupa ülkelerinin

nispeten az sayıda sığınmacı ve mülteci barındırdığını göstermektedir. Ancak, bu nispi azlığın yanında, sığınmacıların AB ülkelerine dağılmasında açık bir dengesizlik söz konusudur. Son altı yılda Almanya, diğer devletlerden çok daha fazla sığınma başvurusu almış, bunu sırasıyla İtalya ve Fransa takip etmiştir. Ortalama olarak, sığınma başvurularının oldukça az bir bölümü mülteci statüsünün tanınması ve insani yardım ya da koruma sağlanması ile sonuçlanmaktadır (Torelli, 2017). AB üyesi ülkeler arasında Almanya en fazla mülteciyi barındırırken, onu sırasıyla Hollanda, Fransa, İsveç ve İtalya izlemektedir (Euronews, 2018). Mülteci sayıları bazı ülkeler için son seçimlerde aşırı sağ partilerin yükselişini açıklasa da, göçmen karşıtlığı ile ev sahipliği üzerinden doğrusal bir orantıyla göç algısına ilişkin bir açılım getirilememektedir. Kuzeybatı ülkeleri ve Vişegrad ülkelerinin kendi içlerinde de mülteci sayılarına ilişkin bir dengesizlik mevcuttur (Torelli, 2017). Özellikle Vişegrad ülkeleri nispeten daha az mülteci barındırıyor olsalar da, kabul politikalarının karşıtları arasında yer almakta ve Dublin Düzenlemelerini revize etme çabasındalardır. Üye ülkeler arasındaki bu ayrılıklar sebebiyle açık ve ortak bir AB politikasının olmaması, göç sorununa uzun vadeli bir yapısal çözümün önündeki diğer bir engel durumundadır. Tüm AB ülkelerini eşit şekilde kapsayan bir sığınma prosedürünün bulunmaması neticesinde, her üye devlet farklı standartlar benimsemektedir. Örneğin normal prosedürün maksimum süresi Hollanda'da 8 gün, İtalya'da 33 gün ve Avusturya ve Fransa gibi ülkelerde 180 gündür. Sığınma başvurusu ile ilgili nihai karar İtalya ve Almanya'da 24 ay, Hollanda'da ise 9 aydan az bir süre almaktadır. İltica sisteminde gerçekleştirilecek bir reform, bu sürelerin azalmasına yardımcı olabilecek, dolayısıyla başvuruda bulunan göçmenlerin insan güvenliği açısından da pozitif bir gelişme sağlayabilecektir.

3.7. İnsan Güvenliği Normunun Çözülüşü: Merkez Avrupa'da Yükselen Göçmen Karşıtı Retorik

Avrupa Birliği'nin göç krizi karşısında gösterdiği tavır konusuna odaklanılırken, en çok üzerinde durulan konu, başta giriş ülkeleri olmak üzere AB'de yükselen göçmen karşıtı retoriktir. 2015 sonrasında yükselişe geçtiği görülen göçmen karşıtı söylem, bazı AB üyesi ülkelerde en üst makamlarca telaffuz edilirken, ülkelerin kamuoyunda ciddi bir muhafazakarlığın da yükselişine işaret etmektedir. Buna bağlı olarak Avrupa'daki göçmen karşıtlığının aşırı milliyetçi ve

sağcı partilerin, belli ülkelerde ağırlıklarını arttırarak ön plana geçmelerine sebep olduğu açıktır. Bu durum özellikle son dönemlerde gerçekleştirilen seçimlerin sonuçlarında da açıkça görülmektedir. Zira göçmen karşıtı söylemlerle parti propagandası yapan siyasi partiler, AB üyesi ülkelerde oy oranlarını arttırırken, aşağıda irdelenecek olan yabancı düşmanlığının da Avrupa'da yeni bir güvensizlik unsuru olarak yükselişine sebep olmaktadır. Bahsedilen partilerin ülke yönetimlerinde söz sahibi olmaya başlamaları, merkez konumda bulunan diğer partilerde, göç ve göçmen konularına ilişkin bir söylem değişikliğine sebep olduğunu söylemek de mümkündür. Belirtmek gerekir ki, Avrupa'da yükselişe geçen partiler, siyasi görüş itibariyle birebir örtüşmemektedir. Ne var ki, göçmen karşıtlığı noktasında hemen hepsinin sahip olduğu retorik aynıdır denilebilir. Burada bahsedilen retoriğin ortaya konulması, insan güvenliği çerçevesinde değerlendirdiğimiz AB'nin göç politikalarının esasen üye ülkeler nezdinde bu yaklaşımdan ne denli uzak olduğunun altını çizmektedir. Bu anlamda, bahsedilen siyasi partilerin öne çıkardıkları temalar; göç ve göçmen karşıtlığı, İslam'a ilişkin olumsuz söylem ve Avrupa Birliği'ne karşı çıkış olarak sıralanabilir.

Avrupa Birliği içerisinde, göçmen karşıtlığının hızlı bir yükselişte olduğu söylenebilecek ülkelerin başında, Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Polonya ve Slovakya gelmektedir. Yukarıda bahsedildiği gibi, bu ülkeler, AB'nin birlik ülkelerine, zorunlu kotalar getirerek göçmenleri yerleştirme politikasına karşı çıkan üyelere dir. Bu karşı çıkış medya ve resmi kanallar üzerinde bahsedilen ülkelerin siyasi elitlerinin gerçekleştirdiği açıklamalar, göçmenler konusunda kamuoyunda ciddi bir önyargının oluşmasına ve buna bağlı olarak da ülkelerin ve dolayısıyla birliğin politikalarının göçmenlerin insan güvenliğini etkileyecek şekilde seyretmesine sebep olmaktadır. Bu bölümde bahsedilen ülkelerdeki siyasi elitin İslam karşıtlığı ile bütünleşen göçmen karşıtı retoriği, belli başlı örnek üzerinden ele alınmaktadır.

3.7.1. Çek Cumhuriyeti

Çek Cumhuriyeti'nin 2013 yılından beri Cumhurbaşkanı olan ve karşı çıkışları, sert tavırları ve öfkeli yapısıyla tanınan Milos Zeman (Cave & Roberts, 2017, s. 17), Avrupa yönlü göç hareketinin başından itibaren göçmen karşıtı bir söylem ortaya koymaktadır. Pek çok Avrupalının bildiği üzere Rusya Devlet Başkanı

Viladimir Putin ile yakın ilişki içerisinde olan Zeman, özellikle son dönemde yine göçmen karşıtlığıyla da bilinen ABD Başkanı Donald Trump'a desteğini de sesli bir şekilde dile getirmektedir. Göreve geldiği yıldan itibaren, kamuoyunda büyük bir taban yakalayamamış olan Zeman'ın, Avrupa'da yükselen trende paralel olarak göç krizi karşısındaki yorumları, gittikçe daha büyük kesimlerce desteklenmesi sonucunu doğurmuştur (Janda, 2016). Çek Cumhuriyeti'nde birinci ağızdan sarfedilen göçmen karşıtı söylem büyük ölçüde göçmenlerin Avrupa'nın dışında tutulması ve İslam karşıtlığı temelinde belirginleşmektedir. Zeman, 2015 yılının Aralık ayında verdiği bir röportajda, "Avrupa dışından gelen göçmenlerin, özellikle de Müslümanların, Avrupa ile bütünleşmesinin imkansız olduğunun" (Culik, 2015) altını çizmiştir (Ng & Cowbur, 2016). Zeman bunun yanında, 2015 yılında krize dönüşen göç dalgalarını, "Avrupa'nın istilası" olarak yorumlamış ve İslam'ı da Nazizm ile karşılaştırmıştır (Tait, 2016). Krizin başlangıcından itibaren çok katmanlı olarak, göçmen karşıtı pejoratif bir söylem (Cave & Roberts, 2017, s. 18) ortaya koyan Zeman, Müslüman göçmenler ile Şeriat hukuku arasında ilgisiz bir bağ kurarak, "Müslüman sığınmacıların Avrupa'ya katı din hukuku kuralları getirmek istediklerini" söylemiştir. Zeman bu düşüncelerini de hayali bir senaryo üzerinde kurgulayarak "kadınların güzelliğine ilişkin algımızı yitireceğiz, zira onlar (göçmenler) tarafından baştan ayağa burka giydirilerek kapatılacaklar ve yüzleri yalnızca bir tülün arkasından görülebilecek" şeklinde, kamuoyunda göçmenlere karşı ciddi bir karşı tutuma sebep olabilecek sözlerle dile getirmiştir (Calamur, 2015).

Zeman'ın göçmen karşıtı retorisi, bütünüyle popülist bir yapı göstermekle birlikte, Çek Cumhuriyeti kamuoyunda da belirgin bir yansıma meydana getirmiştir. 2016 yılının Mart ayında yapılan yerel bir anket, Çek Cumhuriyeti'nde yaşayan vatandaşların %61'inin göçmenlerin ülkeye gelişine karşı olduğunu, %31'inin de göçmenlerin ancak ülkelerinin güvenliğine zarar vermedikleri sürece ülke içerisinde ikamet etmelerine gönüllü olduklarını göstermektedir. Ankete katılanların yalnızca %3'ü, göçmenlerin Çek Cumhuriyeti sınırları içerisinde uzun süreli olarak kalmalarını şartsız olarak kabul etmektedir. Anket sonuçlarına göre, Çek Cumhuriyeti halkının %82'si göçmenleri Çek Cumhuriyeti'nin güvenliğine yönelik birincil tehdit olarak görmekte ve %92'si ise göçmenlerin Avrupa Birliği'nin tümüne yönelik bir tehdit olduğunu düşünmektedir (Prague Daily Monitor, 2016).

Bu sayılar açık bir şekilde Çek Cumhuriyeti içinde göçmenlere karşı bir hoşnutsuzluğun var olduğunu ispatlamakta ve bu durum da kendisini, sayıları binlere

ulaşan insanlardan oluşan milliyetçi grupların göçmen ve Müslüman karşıtı protestolarında kendisini göstermektedir. Dahası 2016 yılında gerçekleştirilen benzer bir protesto gösterisinin ardından, Prag'daki mülteci merkezi yakınında toplanan 20 civarında kişi, kampa Molotof kokteylli saldırı düzenlemiş ve bir göçmenin yaralanmasına sebep olmuştur (TPM, 2016).

Göç krizi karşısında Çek devletinin aldığı tavır göçmenler açısından sorunlu bir imaj ortaya koymaktadır. Göç dalgalarının krize dönüştüğü 2015 yılının Eylül ayında, Çek Cumhuriyeti üzerinden Almanya'ya geçiş yapan göçmenlerin sayısında ani bir yükseliş meydana gelmiş ve Çek polisi göçmenleri alıkoymak suretiyle esasında yasal zemini şaibeli olan bir uygulama gerçekleştirmiştir. Bu uygulama sırasında, göçmenlerin rızası olmaksızın, özel eşyalarına polis tarafından el konulduğu da rapor edilmektedir (Calamur, 2015). Ayrıca alıkonulan göçmenler, Bela-Jezova bölgesinde oluşturulan merkezlerde oldukça kötü şartlar altında bekletilmişlerdir. Çek politikacı Anna Sabatova'nın da belirttiği gibi, bu uygulamanın açık bir insan hakları ve birey güvenliği ihlali oluşturduğu ortadadır (Prague Daily Monitor, 2015). Belirtmek gerekir ki, Anna Sabatova gibi politikacıların varlığına rağmen, Çek Cumhuriyeti'nde göçmen-karşıtı retoriğin engellenmesi yönündeki çabalar oldukça sınırlıdır. Yukarıda bahsedilen anketin sonuçlarından da görüleceği üzere, Çek nüfusunun büyük çoğunluğu göçmenlere, özellikle de Müslüman göçmenlere karşı olumsuz bir tutum içerisindedirler. Çek Cumhuriyeti'nde siyasi kesimin en üst seviyesinden üretilen retorik, uluslararası toplum tarafından tepki ile karşılanırsa da, mevcut durumun kamuoyu üzerindeki yansıması ortadan kalkmıştır denilemez.

UNHCR 2016 yılında esasen Çek Cumhuriyeti'ndeki yükselen göçmen karşıtlığına yönelik bir video yayınlamıştır. "Biz de Mülteciydik"²⁶ başlıklı bir videoda, Josef ve David Hlavaty isimdeki bir baba oğulun, 1988 yılında el yapımı bir yelkenli ile komünist Çekoslovakya'dan kaçıışı anlatılmaktadır (Cave & Roberts, 2017, s. 19; UNHCR Central Europe, 2016). Bu video, BM Mülteciler Yüksek Komiserliği tarafından esasında Çek halkına, yakın tarihte üzerlerinde bulunan baskıdan kaçmak için mülteci durumuna düştüklerini hatırlatarak, mültecilerin her yerde her dönemde olabileceklerinin ve geri kalanların misafirperverliklerine ihtiyaç duyduklarının bir

²⁶ Orijinal başlığı Çekçe "Sami jsme byli uprchlíci"dir. Video için bkz. <https://www.youtube.com/watch?v=p0dILKFFgE> (Erişim Tarihi: 10.11.2018)

hatırlatması olarak görülebilir. Ancak UNHCR tarafından gösterilen bu küçük çabanın Çek halkının göçmenlere bakış açısında belirgin bir değişiklik yarattığını söylemek elbette ki olanaksızdır. Zira videonun izlenme sayısı da bunu kanıtlamaktadır²⁷.

3.7.2. Slovakya

Göçmen karşıtı retorikğin ön plana çıktığı bir diğer Avrupa ülkesi de Slovakya'dır. Slovakya Başbakanı Robert Fico, birçok kez Zeman'ın göçmenler konusundaki düşüncelerini paylaştığını ortaya koyan ifadeler kullanmıştır. 2006-2010 döneminde de başbakanlık yapan ve 2012'den günümüze kadar da bu görevi yürütmekte olan Fico'nun politik duruşunun genel olarak popülist ve aşırı bir çizgide olduğu bilinmekteyse de, Zeman ile kıyaslandığında tavırlarının ve ifadelerinin daha yumuşak olduğu belirtilmektedir (Burzova, 2012). Fico'nun açık bir şekilde göçmen karşıtı oluşu, Slovakya'daki Katolik kesimden büyük bir destek görmüştür. 2017 yılında Slovakya'nın başkenti Bratislava'da düzenlenen "Uluslararası Din ve Göç Konferansı'ndaki" konuşmasında, Bratislava Başpiskoposu ve Slovakya Katolik Piskoposlar Konferansı Başkanı Stanislav Zvolenski, "göçmenlerin Slovakya'daki demografik denge ve kültürü olumsuz yönde etkileyeceğini ve bu nedenle göçmenlerin ülkeye girişine izin verilmemesi gerektiğini" söylemiştir. Konuşmasının devamında Zvolenski, ülkede yaşanan şiddet eylemleri ile Müslüman göçmenler arasında ilişki kurarak, "Müslümanlar ülkede ne kadar çok olursa, Slovakya o denli güvensiz olacaktır" şeklinde bir ifade kullanmıştır (Sputnik Türkiye, 2017).

Benzer şekilde, Slovakya'nın, Avrupa Birliği'nin, göçmenlerin sorumluluğunu üye ülkeler arasında dengeli bir şekilde paylaşırma çabasının bir ürünü olarak düşünülebilecek olan kota sistemine karşı çıkışını ifade ederken Başbakan Fico da 2016 yılının Mayıs ayında verdiği bir röportajda, "Slovakya'da İslam'a yer yok" ifadelerini kullanmıştır (Tharoor, 2016). Açıktır ki Fico, meseleyi dini inançlar merkezine çekerek din eksenli bir gerilim yaratmakta ve İslamofobiyi teşvik etmektedir. Slovak siyasetindeki bu din merkezli ve İslamofobik göçmen karşıtı yaklaşımın, 2015 yılında, AB'nin 40.000 mülteciyi Avrupa ülkelerine yerleştirmesini öngören planı çerçevesinde, Türkiye, İtalya ve Yunanistan'daki kamplardan "değerlendirme aşamasında olanlardan ancak Hristiyan olduklarını ifade eden" 200 kadar sığınmacının Slovakya tarafından

²⁷ Bahsi geçen video, 14.11.2018 tarihi itibarıyla 14 bin 160 kişi tarafından izlenmiştir.

mülteci olarak kabul edileceğinin açıklanmasıyla (BBC News, 2015) doruğa ulaşmış olduğu söylenebilir.

Mart 2016'da Slovakya'da yapılan parlamento seçimleri sonucunda, Neo-Nazi olarak nitelendirilen ve bu anlamda Avrupa'da kötü bir ünü bulunan Marian Kotleba'nın "Bizim Slovakya'mız Halk Partisi"nin oyların %8,2'sini alarak 14 sandalye kazanması, Slovakya'da aşırı milliyetçi kanadın güç kazanması olarak değerlendirilebilir (The Guardian, 2016; Nic & Sturm, 2016). Seçim sonucunda önceki dönemdeki çoğunluğunu kaybetmesine rağmen, Sosyal Demokrat SMER Partisi başkanı olarak Fico, Kotleba'nın Partisi'nin aşırı söylemleri ve tutumu karşısında olumsuz bir ifade ortaya koymamıştır (Cave & Roberts, 2017, s. 20). Fico'nun üstü örtülü de olsa Kotleba'nın Partisi'ne yakın duruşu Slovakya'da yükselmiş olan göçmen karşıtı yaygın yaklaşımın diğer bir ifadesi olarak kabul edilebilir. Zira dünya basını da açık bir şekilde Slovakya'da 2012-2016 döneminde aşırı sağcı ve bu anlamda göçmen karşıtı faaliyetlerin yükselişte olduğunu vurgulamaktadır (Aisch, Pearce, & Rousseau, 2017). Yine Çek Cumhuriyeti'ndeki duruma benzer şekilde, Slovakya'da 2016 yılında gerçekleştirilen yerel bir anketin sonucuna göre, Slovakya halkının %40'ı, göçmenleri Slovakya'nın karşı karşıya olduğu en büyük tehlike olarak görmektedir. Öte yandan ankete katılanların %70'inin Avrupa'daki göçmenlerden korktuklarını söylemesi de (Galanova, 2016), Slovak siyasi elitinin göçmen karşıtı retoriğinin halkta da yansıma bulduğunun bir kanıtı olarak düşünülebilir.

Slovakya'da göçmenlere karşı duyulan korku, ülke genelinde, Slovakya'nın az nüfusu ve büyük ülkelerin dikkatini nispeten daha az çekiyor oluşu sebebiyle (Cave & Roberts, 2017, s. 21) medya kanallarında çok yer almayan protesto gösterilerinde ortaya konulmuştur. Bu gösterilerin en büyüklerin birisi de Haziran 2015'te, Avrupa Birliği'nin, göçmenlerin üye ülkelere yerleştirilmesi yönünde aldığı kota kararı üzerine gerçekleştirilmiştir. Slovakya'nın başkenti Bratislava'da, sonuçta şiddet eylemine dönüşen protesto gösterileri için toplanan binlerce protestocu, "Avrupa'nın İslamlaştırılmasını istemiyoruz!" sloganıyla (RT, 2015) göçmen karşıtlığını somutlaştırmıştır. Dahası 2016 yılının Mart ayında, Suriyeli bir göçmenin Slovakya-Macaristan sınırında Slovak polis güçlerince vurularak yaralanması, Slovak devletinin ülke sınırlarından geçiş yapan göçmenlere karşı olan şiddetinin de eleştirilmesine neden olmuştur (Cowburn, 2016).

Yukarıda bahsedilen, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği tarafından hazırlanan video, esasında, konunun işlendiği dönemde Çek Cumhuriyeti ve Slovakya Çekoslovakya olarak aynı çatı altında bulunduğundan ve her iki halkın da birbirlerinin dillerini anlıyor oluşundan dolayı, Slovakya halkı için de öğretici olarak değerlendirilebilir.

Bir yandan Slovakya'da göçmen karşıtı tutum insan güvenliği açısından güvensiz bir tablo çizerken, diğer yandan bu ortama insan hakları penceresinden ışık tutan örneklerin var olduğundan da bahsetmek gerekir. Bratislava'daki GLOBSEC Politika Enstitüsü'nün Macaristan sınırındaki mültecilere yönelik sıhhi yardımları ve hukuki tavsiyeleri, bu bağlamda değerlendirilebilir. GLOBSEC Politika Enstitüsü'nün bu insani faaliyetlerinin yanında, Bratislava St. Elisabeth Sağlık ve Sosyal Bilimler Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Yüksekokulu Hırvatistan-Slovenya sınırındaki göçmenlere, göçün Avrupa için krize dönüştüğü 2015 yılının Aralık ayında ücretsiz sağlık hizmeti sağlamaya başlamıştır (Nic & Sturm, 2016). Ancak belirtmek gerekir ki, Slovakya'daki bu örnekler her ne kadar ülkenin içerisinde göçmen yanlısı kuruluş ve bireylerin var olduğunu gösterse de bu durum popülist siyasetin yükselişte olduğu ve bahsedilen insan yardımların sessizlikle görmezlikten gelerek cevap bulduğu ülkede büyük kesimlere ulaşmamaktadır.

3.7.3. Macaristan

Macaristan'da da göçmenlere karşı tutuma ilişkin siyasi ve toplumsal ortam, Çek Cumhuriyeti ve Slovakya'dakine benzer durumdadır. Macaristan göçmen krizinin başlangıcından itibaren göçmenlere pozitif muamele yönünde bir söylem geliştirmemiş, bilakis ülkede konuyla ilişkili olarak negatif söylem saygınlık kazanmıştır (Cave & Roberts, 2017, s. 23). İnsan hakları konusunda kötü bir ünü bulunan Macaristan Başbakanı Viktor Orban, göçmen krizi ile birlikte göçmen karşıtı retorığın güçlü bir aktörü haline gelmiştir. Siyasi hayatına esasında orta-sol bir çizgide başlamış olan Orban, daha sonra muhafazakar bir çizgiye getirdiği Macar Yurttaş Birliği Partisi (Fidesz) genel başkanı iken 1998-2002 döneminde Macaristan'da başbakanlık görevine gelmiştir. Macaristan Yurttaş Birliği Partisi (Fidesz), takip eden iki genel seçimi de Sosyalist Parti karşısında az bir farkla kaybetmiştir. Ancak, 2010 yılında yapılan genel seçimlerde Orban, yeni partisi "Hristiyan Demokratlar" ile 2014 seçimlerine de

yansıyacak olan destekle oyların ezici bir çoğunluğuna sahip olmuş ve başbakanlık görevine yeniden gelmiştir (Cave & Roberts, 2017, s. 24). Viktor Orban, aşırı milliyetçi ve bu anlamda neo-Nazi olarak nitelendirilen Jobbik Partisi'nin Macaristan'da yükselişe geçmesi karşısında, göçmen karşıtlığını daha da sertleştirerek yabancı korkusu temeline dayanan oldukça sert bir retorik geliştirmiştir (Rev, 2015). Göçmen krizi devam ederken, Orban'ın en büyük siyasi propaganda aracına dönüştüğü söylenebilecek olan göçmen karşıtı, aşırı milliyetçi ve İslamofobik retorik doruk noktasına ulaşmış hatta bu tutum, mülteci ve sığınmacıların yanında tüm göçmenlere yönelik gerçekleştirilen insan hakları ihlallerine açık destek vermeye kadar varmıştır (Cave & Roberts, 2017, s. 23).

Seçim kampanyalarını da göçmen karşıtı retorik ile yürüten Viktor Orban, Paris'te gerçekleştirilen "Charlie Hebdo" terör saldırılarının ardından, Alman FAZ (*Frankfurter Allgemeine Zeitung*) gazetesine verdiği röportajda asıl amacının "Avrupa'yı Hristiyan olarak tutmak" olduğunu söyleyerek (Rev, 2015), göçmen karşıtı söylemini İslamofobi ve aşırı milliyetçilik zeminine çekmiştir. Burada vurgulamak gerekir ki, kimlik üzerinden inşa edilen ötekileştirici, kışkırtıcı ve çatışma ortamını körükleyici bu söylem, evrensel insan hakları değerleriyle bağdaşmadığı gibi, Avrupa'da yüzyıllardır var olan Musevi ve Müslüman toplumları yok saydığından uluslararası barış ve güvenliğe yönelik de bir tehdit oluşturmaktadır. Öte yandan bu söylem Paris'teki terör saldırıları sonrasında olay ile ilgi kurularak gerçekleştirildiğinden, tüm Müslümanları, Avrupa güvenliğine yönelik bir tehdit ve terörist olarak konumlandırmaktadır. Üstelik bu söylem yalnızca Müslüman göçmenleri değil, Hristiyan olmayan tüm unsurları da içine almaktadır. Ayrıca, diğer Avrupa ülkelerinde benzer siyasi bloklarda görülen göçmen karşıtı retorik, göçmenlere ya da Hristiyan olmayan tüm unsurlara karşı duyulan güçlü bir önyargıdan kaynaklanmadığı, fakat bunun iç siyasi propaganda aracı ve Avrupa Birliği'nin göçmenler konusunda üye devletlere getirdiği yerleştirme kotlarına karşı politik bir enstrüman olarak da kullanılmaya çalışıldığı açıktır.

Orban'ın, Hristiyan Avrupalı kimliğinin korunması temelinde ahlaki bir zemin yaratmaya çalışarak ortaya koyduğu göçmen karşıtı retorik, seçim kampanyalarının süresi ile sınırlı değildir. Örneğin 2017 yılının Mart ayında gerçekleştirdiği bir konuşmasında Orban, göçmen krizini " Terörün Avrupa Gelen Truva Atı" olarak nitelendirmiştir (Gorondi, 2017). Açık ki bu söyleminde Orban, tüm Hristiyan Avrupa ve Macaristan ile Macaristan'a giren göçmenler başta olmak üzere tüm Müslümanlar arasında doğal bir savaş olduğu düşüncesini desteklemektedir. Üstelik de Avrupa'ya

yönelen insan dalgalarının neredeyse tamamını Suriye'deki iç savaştan ve ülkelerindeki terörist faaliyetlerden kaçan göçmenler oluşturmaktadır. Bu söylem, savaş ve terörizmden kaçarak barınacak yer arayan göçmenleri tehdit olarak konumlandırarak, göçmenler ve genel olarak İslam ile kaçınılmaz bir savaş içerisindeymiş gibi düşünülmesi gerektiğini öngörmektedir. Dolayısıyla, bu ve benzer söylemlerin halk arasında göçmenlere karşı ciddi bir düşmanlık oluşmasına sebep olacağı açıktır. Ülkedeki binlerce göçmenin içinde bulunduğu kalitesiz yaşam standartları, siyasi söylemin halk üzerinde nasıl bir etki yarattığını göstermesi bakımından açık bir örnektir.

3.7.4. Polonya

2015 yılı Polonya için hem göçmen krizinin ortaya çıkması hem de ülkede göç konusundaki siyasi gidişatı belirleyecek Hukuk ve Adalet Partisi'nin iktidara gelmesi bakımından önemi bir yıl olmuştur. 2015 yılı seçimlerinde Polonya'da siyasal iktidarın "Sivil Platform Partisi'nden" (*Civic Platform*) "Hukuk ve Adalet Partisi'ne" (*Law and Justice*) geçmesi, ülkede muhafazakar liberalizmden muhafazakar sağa geçişin somutlaşması ve sonuç olarak da göçmenlere karşı olan tutumun değişmesi neticesini doğurmuştur. 2015 genel seçimleri öncesinde Polonya Hükümeti, AB'nin göçmenlerin yeniden yerleştirilmesi planı kapsamında, 7000 göçmenin Polonya'ya gelişlerine izin vereceğine dair taahhüt vermiş ancak hükümetin değişmesi sonrasında bu kotaya karşı çıkılmıştır. . Polonya'daki 2015 yılı seçim kampanyalarının da ana enstrümanı başta Müslüman göçmenler olmak üzere göçmen karşıtlığı olmuştur (Narkowicz, 2018). Polonya'da göçmen karşıtı retoriğin, Çek Cumhuriyeti, Slovakya ve Macaristan'da olduğu gibi yoğunlaştığı nokta Avrupa'nın ve sonuç olarak Polonya'nın "Müslümanlaştırılması" söylemidir (Pedziwiatr, 2017, s. 412). Seçim kampanyaları sırasında, o dönemde iktidarda bulunan "Sivil Platform" ne kadar göçmen kabul edileceğine ilişkin AB ile görüşmeler yapılması gerektiğinin üzerinde dururken, "Hukuk ve Adalet Partisi" terörizm tehdidi üzerinden Polonya'nın güvenliğini öne sürerek, göçmenlerin kabul edilmemesi argümanını savunmuştur. 2015 seçimleri öncesinde sağ kanat içerisinde kurulan "Kukiz'15 Partisi" de benzer şekilde seçim kampanyasında, göçmenlerin "terörist oldukları" fikrini işlemiştir. Radikal sağ güruha mensup politikacı ve Avrupa Parlamentosu üyesi Korwin–Mikke de seçimlerden bu yana Polonya siyasetinde yankılanan söyleme paralel olarak, Batı Avrupa ülkelerinin

göçmenleri Polonya'ya doluşturmak istediğini belirtmiştir. Bir istisna olarak, Katolik bir parti olarak anılan Hukuk ve Adalet Partisi'nden daha fazla Katolik öğretiye bağlı olan liberal "Birlik Partisi" (*Razem*) ise seçim kampanyasını göçmenlerin sorumluluğunun alınması gerekliliği düşüncesi üzerine kurmuştur (Narkowicz, 2018). Görüleceği üzere, göç konusunun Avrupa için bir krize dönüştüğü 2015 yılından itibaren Polonya'da göçmen karşıtı söylem ve "siyasi sağ" güç kazanmış ve bu toplum nezdinde de büyük ölçüde yansıma bulmuştur. Macaristan'da Orban'ın göçmen karşıtı faaliyetlerini takiben, Polonya'da AB karşıtı aşırı sağ kanattan bir partinin hükümeti kurmuş olması Orta Avrupa'da yükselen popülist tabloya eklenen son figür olarak görülebilir.

Hukuk ve Adalet Partisi'nin seçim zaferinden sonra, ülkedeki etnik ve dini azınlıkların haklarını hedef alan bir dizi yeni düzenleme uygulamaya konulmuştur. Avrupa genelinde nefret suçlarının yükselişe geçtiği 2016 yılında, Hukuk ve Adalet Partisi, ırk ayrımcılığı konusunda çalışan tek hükümet kuruluşu olan "İrk Ayrımcılığı ve Yabancı Düşmanlığına Karşı Konsey'i" (*The Council Against Racial Discrimination and Xenophobia*) kapatmıştır (Narkowicz, 2016). Hükümet bir taraftan etnik ve dini azınlıkları destekleyen kuruluşları dağıtırken, diğer taraftan da aşırı sağcı sivil toplum kuruluşlarını güçlendirmeye ve dolayısıyla onların kamusal alandaki varlıklarını meşrulaştırmaya başlamıştır. Örneğin Polonya'da polis güçlerinin eğitim materyalleri içerisindeki aşırı sağ ideolojiyi yeren ve nefret suçlarının engellenmesine yönelik bölümler, hükümetin talimatı ile çıkarılmıştır (Pedziwiatr, 2017).

Yukarıda da belirtildiği gibi Avrupa Birliği'nin, göçmenlerin yeniden yerleştirilmesi konusunda aldığı karar o dönem iktidarda olan Sivil Platform Partisi tarafından kabul edilmiştir (Szczzerbiak, 2017). Hukuk ve Adalet Partisi o dönemde, Polonya'nın geleneksel değerleri ve ulusal kimliğinin, AB'nin göçmenlerle ilgili olarak getirdiği yeni kotalarla bozulacağı savıyla, bu karara şiddetle karşı çıkmıştır (Szczzerbiak, 2017). İktidara geldikten sonra da Hukuk ve Adalet Partisi, AB'nin kota sistemiyle göçmenlerin yerleştirilmesi kararını reddettiğini açıklamıştır. Polonya'nın yeni Başbakanı Beata Szydło da, Brüksel'de 2016 yılında gerçekleştirilen terörist saldırılar sonrasında, göçmenlerin Polonya'ya gelişiyle aynı olayların Polonya'da da yaşanacağı düşüncesini öne sürerek, Polonya'nın göçmen kabul etmeyeceğini ifade etmiştir (Narkowicz, 2018). Esasen, AB'nin yeniden yerleştirme planı dahilinde öngörülen kotaların Doğu Avrupa ülkeleri için adaletsiz olduğu düşünülebilirse de (Bovens & Bartsch, 2015), Hukuk ve

Adalet Partisi, kotları reddetme gerekçesini büyük ölçüde dışarıdan yabancıların ülkeye girmesinin bir güvenlik riski oluşturduğu argümanına dayandırmıştır (Narkowicz, 2018).

Bu şekilde toplum güvenliğinden devlet güvenliğine pek çok boyutta güvenlik gerekçesi, göçmen karşıtı politikaların savunulması sırasında, açık bir şekilde ırkçılık temeline dayanan söylemlerle öne sürülmüştür. Öyle ki, Hukuk ve Adalet Partisi Başkanı Jaroslav Kaczynski seçim kampanyası sırasında, Nazi retoriğini hatırlatır şekilde, “göçmenlerin Polonya’ya parazit taşıyabileceklerini” dahi söylemiştir (Rettman, 2015). Sağ kanat içerisinde daha belirgin olsa da, ırkçı ve İslamofobik söylemlerin, göçmen krizinin yükselişe geçtiği dönemlerde, liberal görüş içerisinden politikacılar tarafından da kullanıldığı görülmektedir. Örneğin, 2007-2015 döneminde iktidarda olan Sivil Platform Partisi’nden Katarzyna Bielanska’nın seçim propagandası sırasında esmer bir hamburger ekmeği resminin altında “Siyah Burgere Evet Göçmenlere Hayır” yazılı bir poster kullanmıştır (Kwiatkowska, 2015). Kendi partisi içinden gelen eleştiriler karşısında Bielanska, resimdeki figürün göçmenleri simgelediğini ancak bunun ırkçılık olmadığını savunmuştur (Narkowicz, 2018). Aralarında cinsiyetçi ve zenofobik olarak bilinen Avrupa Parlamentosu üyesi Janusz Korwin-Mikke ve eski sağ kanattan Robert Winnicki’nin bulunduğu bazı önemli konumdaki politikacılar ise daha ileri giderek, 2015 ve 2016 yıllarında Polonya’da düzenlenen göçmen karşı gösterilere bizzat katılmışlardır (Narkowicz, 2018).

Resmi devlet retoriğinde, Polonya Hükümeti’nin doğrudan Müslüman göçmenleri hedef alarak, göçmenlerle terörizm arasında bağlantı kurulduğu açıktır. Mevcut hükümetin sözcüsü, Elzbieta Witek, 2017 yılında, hükümetin göçmen karşıtı tutumunu savunurken, göçmenleri devlet güvenliğine ilişkin bir tehdit olarak konumlandırarak: “Bugün kabul etmemiz göçmen sayıları kimsenin kontrol edemeyeceği kadar fazladır ve pek çok kez dile getirdiğimiz gibi düşmanların ülkemize girmesine izin veremeyiz” ifadelerini kullanmıştır (Narkowicz, 2018). Başka bir açıklamasında Witek, “iyi bir Hristiyan olmak için mültecileri muhakkak kabul etmemiz gerekmez onlara yardım etmemiz yeterlidir” demiştir (Cienski, 2017). Witek’in, “Müslümanların sayısı ve yasadışı göçmenlerin işlediği suçlar giderek artıyor ve dolayısıyla mevcut siyasi gündemimiz çatışma noktalarındaki insanlara yardım etmektir” şeklindeki ifadesi doğrudan İslam karşıtlığının göstergesidir ve göçmenlere izin verilmesinin Polonya’nın huzurunu bozacağı düşüncesini anlatmaktadır (Narkowicz, 2018).

Diğer taraftan, “Suriye’den gelen bir teröristin göçmen kılığında ülkeye girebileceği” fikri üzerine kurgulanan senaryo da uzun süre Polonya kamuoyunu meşgul etmiştir. Bununla beraber, Hukuk ve Adalet Partisi’nin popülist söylemiyle yükseltelen ortam içerisinde Avrupa Birliği Polonya sınırlarından göçmenleri zorla içeri sokmaya çalışan hegemon bir güç ve göçmenler de (özellikle Müslüman göçmenler) Avrupalı Polonya’dan izole edilmesi gereken “istilacılar” olarak konumlandırılmaktadır (Narkowicz, 2018). Polonya’da sağ kanadın göçmenlerle ilgili ortak söylemi de, Batı Avrupa ülkelerinin “göçmenleri kabul ederek ne denli büyük bir hata yaptıkları” düşüncesi üzerine oturtulmaktadır (Szczerbiak, 2017). Üstelik Almanya ya da İngiltere gibi ülkelerle karşılaştırıldığında, özellikle Polonya’ya gitmek isteyen mülteci sayısının da oldukça az olduğu görülmektedir. Zira 2016 yılında Polonya’ya mültecilik statüsü için başvuran Suriyeli göçmen sayısı 300 civarındadır ve göçün krize dönüştüğü 2015 yılında ise bu sayı bunu yalnızca iki katıdır. 2016 yılında Almanya’ya sığınma başvurusunda bulunan Suriyeli sayısı ise 250 binin üzerindedir (Eurostat, 2017). Dolayısıyla retoriğin odağında bulunan “göçmen istilası” ya da “Müslümanlaştırma” ifadeleri Polonya’daki siyasi gerçekliği yansıtmamaktadır.

Polonya’da göçmen karşıtı söylem, özellikle sağ fraksiyona yakın olan medya kuruluşları tarafından, “Müslüman istilası” vurgusuyla ve sıklıkla Müslüman göçmenlerin kalabalık bir şekilde bir arada bulunduğu görüntülerle şiddetlendirilmiştir (Cave & Roberts, 2017). Öyle ki, göçün krize dönüştüğü 2015 yılında, Polonya’nın önde gelen dergilerin göçü konu alan sayılarında “Geliyorlar!” ve “ Mülteci Değil İstilacılar!” başlıklarının kullanıldığı (Pedziwiatr, 2017) belirtilmiştir. 2016 yılının ilk ayında Polonya basınına meşgul eden konuların başında, yılbaşı gecesi göçmenler tarafından gerçekleştirildiği iddia edilen cinsel saldırı suçları gelmektedir. Şubat ayında Polonya’nın “*wSiec*” dergisinin, “Avrupa’ya İslami Tecavüz” (*Islamic Rape of Europe*) başlığıyla ve çığlık atan beyaz bir kadının üzerindeki AB bayrağının esmer bir el tarafından yırtılışını simgeleyen bir fotoğrafla yayınladığı yazı, tüm Avrupa’da dikkat çekmiştir (Narkowicz, 2016). Hatta, daha ılımlı olarak nitelendirilebilecek medya kuruluşları dahi, aynı dönemde, “geldiklerinde ne yapacağız?” şeklinde göçmenleri ötekileştiren başlıklara yer vermiştir (Narkowicz, 2018).

Arap Baharı sonrası göç hareketinin başından itibaren ve göç dalgalarının bir krize dönüştüğü 2015 yılında, hareketlilikten en çok etkilenen ülkelerden biri İtalya olmuştur. İtalya, krizin başlangıcından, 2018 yılı içerisinde yapılan seçimler

gerçekleşene kadar, göçmen krizini birlik çatısı altında alınacak ortak kararlar çerçevesinde durdurma yolunu seçmekteyken, seçimler sonucunda oluşan popülist ve aşırı sağ partilerin koalisyonu, bu çizgiyi açık bir şekilde değiştirmiştir. Esasen krizin başlangıcından itibaren, göçmen karşıtı tutumlarıyla en önde gelen ülkeler, Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Polonya ve Slovakya iken İtalya'da yeni kurulan hükümet ile İtalya'nın da bu ülkelerin göç konusunda benimsediği yaklaşıma yakınlaştığı söylenebilir (Çetin, 2018).

İtalya'nın yeni kabinesinde Başbakan Yardımcısı ve İçişleri Bakanı olarak görev yapan ve göçmen karşıtlığı ile bilinen Matteo Salvini, göreve başladığı andan itibaren, göçmenlerin İtalya'ya ulaşmalarının engellenmesi gerektiği yönünde açıklamalar yapmaktadır. 2018 Eylül ayında, İtalyan Hükümeti, Salvini tarafından hazırlanan ve güvenlik gerekçeleriyle göçmenlerin sınır dışı edilmesini öngören yasa tasarısını kabul etmiştir (Gostoli, 2018). "Salvini Kararnamesi" olarak adlandırılan yasanın kabul edildiği toplantının ardından yaptığı açıklamada Salvini, "İtalya'nın bu karar ile artık daha güvenli bir yer olacağını" söylemiştir. Açıklamasının devamında İçişleri Bakanı, bu kararın, "mafya ve kaçakçılarla daha etkili bir mücadele gerçekleştirmek, aşırı göç sebebiyle oluşan yüksek masrafları azaltmak, yasadışı göçmenleri daha hızlı sınır dışı edebilmek, teröristlerin vatandaşlıklarını iptal etmek ve polis güçlerini güçlendirmek" amacıyla oluşturulduğunu belirtmiştir (Gostoli, 2018).

AB verilerine göre, en çok mülteci ve sığınmacı bulunduran Avrupa Birliği ülkeleri sıralamasında Almanya'dan sonra ikinci sırada yer alan Fransa'nın (Euronews, 2018) bu bağlamdaki profili de yabancı korkusunun Avrupa'daki yükselişine kanıt oluşturur niteliktedir. Bu anlamda 2015 yılı Fransa'da İslamofobi özelinde zenofobik saldırıların büyük artış gösterdiği bir yıl olmuştur. Fransa Ulusal İnsan Hakları Komisyonu'nun verilerine göre, bahsi geçen saldırılarda bir önceki yıla göre %223'lük bir artış gerçekleşmiştir (Glasser, 2016). Bu yıl içerisinde, ülkedeki sağ kanadın söylemine paralel olarak göçmenleri ve mültecileri hedef gösterir nitelikteki göçmen karşıtı retorik ve insanlar arasında göçmenlere karşı oluşan korkunun yükseldiği ve bu yükselişin takip eden yıllarda da devam ettiği görülmektedir. Fransa'nın aşırı sağcı Ulusal Cephe (NF) Partisi lideri Marine Le Pen'in özellikle 2017 cumhurbaşkanlığı seçimleri öncesinde ortaya koyduğu göçmen karşıtı tavır ve İslamofobik söylemler buna örnek olarak gösterilebilir. 2017 yılının Şubat ayında partisinin toplantısında verdiği mülakatta Le Pen, "İslam'ın Fransa ve Fransız kültürü için bir tehdit oluşturduğunun

altını çizerek, Fransa'ya gerçekleşen göç ile terör eylemleri arasında döngüsel bir bağlantı olduğunu” belirtmiştir (Farand, 2017). Le Pen konuşmasında, bunlara ek olarak, Müslümanların ibadet yerlerine ve giyiniş şekillerine ilişkin de belirli yasaklamaların getirilmesi gerektiğini ifade etmiştir (Euro-Med Monitor For Human Rights, 2018, s. 7). Le Pen'in göçmenleri işaret eden zenofobik söylemlerinin, cumhurbaşkanlığı seçiminde açıklık kazandığı gibi, ülkedeki önemli bir destekçi grup tarafından kabul gördüğü düşünülebilir. Zira 2017 yılının Haziran ayında Paris'teki bir caminin önünde ibadet eden insanların üzerine arabasını süren bir kişinin, daha önce Fransa'da gerçekleştirilen terörist saldırıları dengelemek üzere böyle bir eylem yaptığını açıklaması (Euro-Med Monitor For Human Rights, 2018, s. 8), yukarıda bahsedilen retorik ile örtüşür niteliktedir.

Burada İtalya örneğinden bahsedilmiş olmasının asıl sebebi, esasen Avrupa ülkeleri içerisinde göçmen karşıtlığının yaygınlaşabilme potansiyeline işaret etmektir. Net bir kanıt oluşturmamakla birlikte, İtalya'da görülen göçmen karşıtlığı Polonya'dakine benzer şekilde hükümetin değişmesine bağlı olarak ortaya çıkmıştır. Yukarıda bahsedilen ve Orta Avrupa merkezli olarak yaygınlaştığı açık olan göçmen karşıtı söylemin, Avrupa ülkelerindeki kamuoyunu ciddi şekilde etkilediği düşünülmektedir. Avrupa'da yapılan yerel ve uluslararası ölçekli anketler de yabancı korkusu özelinde nefret suçlarının arttığını göstermektedir. Göçmenlerin güvenliğine doğrudan bir tehdit oluşturan bu yükselişin, Avrupa halkları ve genel olarak Avrupa Birliği için de bir tehlike teşkil ettiği açıktır.

3.8. Göçmen Karşıtı Retoriğin Getirdikleri: Yabancı Korkusu (*Xenophobia/Zenofobi*) ve Yeni Güvensizlik Sarmalı

Yabancı Korkusu, 1990'ların başından itibaren akademik literatürde gittikçe popülerleşen bir kavram olarak sıklıkla kullanılmaktadır. Buna karşılık bahsedilen çalışmalarda genel olarak kavramın etimolojik ve semantik köklerine ilişkin açıklamalara ise pek rastlanmaz. Yabancı korkusu/nefreti/düşmanlığı anlamlarına gelen zenofobi, Yunanca *xenos* (*yabancı*), ve *phobos* (*korku*) kelimelerinin birleşmesinden oluşmuştur (Ural, 2015). Bazı yazarlara göre ise, zenofobi, yabancı insana karşı hissedilen korkunun ötesinde, “bilinmeyen ve farklı olan her şeye” karşı duyulan korkuya işaret eden çok daha geniş bir anlamsal zemine sahiptir (Banda, 2014). Dolayısıyla yabancı

korkusunun, insan güvenliği gibi dar ve geniş olmak üzere iki tanımından bahsetmek mümkündür. Açıktır ki, Avrupa Birliği'nin göçmen krizi karşısında uyguladığı politikalar mercek altına alınırken insan güvenliğine ilişkin bir açmaz olarak karşımıza çıkan yabancı korkusu, dar anlamıyla, farklı ülkelerden Avrupa'ya göç eden kişilere karşı, göç hareketinin hedef ülkelerindeki vatandaşların hissettikleri korkuyu ifade eder. Bu noktada, bu bölümde bahsedilen yabancı korkusunun dar anlamıyla, yani insan güvenliğe tezat oluşturacak şekilde göçmenlere karşı duyulan korku ve düşmanlık anlamında değerlendirildiği de açıklık kazanmaktadır.

1970'lerin ortalarına kadar Avrupa Topluluğu'nun göç politikası, göç alan ülkenin ekonomik refahı ve göçmenlerin insan hakları hususlarını önceleyen BM göç politikası ile paralellik göstermekteydi (Weiner M. , 1995, s. 158). Ne var ki 1970'lerin sonundan itibaren BM'nin insani yardım ve göçmenlerin ülke içerisindeki korunmalarına odaklanan göç yaklaşımı, Batı Avrupa ülkeleri tarafından; Üçüncü Dünya ülkeleri ve Doğu Avrupa'dan, Batı Avrupa'ya doğru artan mülteci ve sığınmacı hareketleri sonrasında değişime uğramış ve bu anlamda eleştirilmeye başlanmıştır (Aslan, 2010, s. 37). Bazı yazarlara göre, göçmenlerden kaynaklanan ekonomik maliyetin tolere edilebilir sınırları aşacağından endişe eden Batı Avrupa için bu durumu hafifletmek, insani yardımdan daha öncelikli bir amaç olmuş ve bu tarihten sonra Batı Avrupa ülkelerinin göç ve hareketliliğe ilişkin politika üretmedeki yaklaşımı BM'nin çizdiği perspektiften ayrılma eğilimi göstermeye başlamıştır (Weiner M. , 1995, s. 162; Aslan, 2010, s. 37). Benzer sebeplerle, Avrupa'da son kırk yılda oluşturulmuş olan göç yönetimi ve kontrol sistemi, "kötü hayatın" izlerini yavaş yavaş yok ederek "iyi bir hayat yaratma" hedefiyle, hayatı yöneten, düzenleyen ve kayıt altına alan biyopolitik bir rejim olmakla eleştirilmiştir (Bilgiç, 2018). Rejime yöneltilen bu eleştiriler, rejimin "hükmedilebilir kitleler" yaratma amacı gütmekte olduğu düşüncesi ile temellendirilmektedir (Bigo, 2002; Little & Vaughan-Williams, 2016).

Göç krizi karşısında, AB nezdinde birinci ağızdan yapılan birçok açıklama, AB'nin göç akınını, göçmenlerin güvenliklerini önemsemeden kendi vatandaşlarının çıkarlarını koruma yönünde kontrol odaklı bir yaklaşımı benimsediklerini gösterir niteliktedir. 25 Mart 2013'te İngiltere Başbakanı David Cameron'un göç konusunda yaptığı konuşma da buna örnektir: Cameron Ipswich Üniversitesi'nde verdiği mülakatta, "İngiltere'ye gelen göçmenlerin sosyal devletin imkanlarını sömürdüklerini" belirterek, göçe ilişkin

sayının bu denli büyük olmasının asıl nedeninin, önceki hükümetlerin göç politikalarının yetersizliği olduğunu ve kabul edilen göçmen sayısının düşürülmesinin gerektiğini vurgulamıştır (Yılmaz Elmas, 2013). Diğer taraftan benzeri açıklamaların içeriğinde, göçmenlerin Avrupa vatandaşlarının haklarını ellerinden aldıkları gibi bir algı yaratıldığı da açıktır. Yaratılan bu algı, kısa zamanda bir yabancı korkusuna dönüşen ve uzun dönemde etkisi uluslararası politikadan silinemeyecek bir güvenlik problemine işaret etmektedir. Birçok Avrupa başkentinde söylem ve sloganlar eskiyi hatırlatır şekilde, beyazların üstünlüğüne dayanır ve şiddet içerir hale gelmiş durumdadır. Hatta pek çok Avrupa ülkesinde yabancı korkusu taşıyan ve ırkçı toplulukların oluştuğunun gözlemlenmesi nefret suçunun Avrupa’da yükselişe geçtiğini göstermektedir. Avrupa Birliği Temel Haklar Ajansı’nın (*European Union Agency for Fundamental Rights*) yayınladığı verilerde, “nefret içerikli gösteriler, online nefret diyalogları, nefret suçu vakalarının acilen çözüme kavuşturulması gereken 5 konu arasında bulunduğu belirtilmektedir (FRA European Union Agency for Fundamental Rights, 2018).

Avrupa Birliği içerisinde mülteci ve sığınmacılara karşı güvenlik çerçevesinden geliştirilen politikalar, sığınmacı ve mültecilerin yalnızca AB vatandaşlarının güvenlik sorunu olarak görülmeye başlanmasına neden olmuştur denilebilir. Buna ek olarak yukarıda bahsedilen son dönemde gerçekleştirilen benzer retorik de bu bakış açısını güçlendirmiştir. Sığınmacı ve mültecilerin suç oranını yükselttikleri, gittikleri ülkelerde vatandaşların iş bulma olanaklarını olumsuz yönde etkilediği, o ülkenin olanaklarını başkalarını gözetmeden kullanma girişimlerinin olduğu, eğitim seviyesini düşürdükleri gibi suçlamalarla var olan önyargılar yeniden üretilmektedir. Bu durum da onların dışlanmaları gerektiği tezi güçlendirmektedir (Aldırmaz, 2017; Hopyar, 2016).

Bazı yazarlara göre, ortaya çıkan tablonun asıl kaynağı güvenlik konseptinin kapsamına ilişkindir. Bu bağlamda Huysmans göçün güvenlik noktasında söyleme dahil edilmesini göçmenlerle kurucu bir siyasi ve toplumsal ilişki oluşturulmasının önündeki ilk engel olarak görmektedir (Huysmans, 2006, s. 57). Diğer taraftan, Avrupa Birliği’nin göç krizi yönetimindeki temel araçlarından biri olan FRONTEX’in resmi web sayfasında, yasadışı olarak isimlendirilen göçmenlerin, insan kaçakçılarına vermek üzere para kazanmak umuduyla transit ülkelerde çalıştıkları vurgulanmaktadır (FRONTEX - European Border and Coast Guard Agency, 2017). Tek başına bu ifade bile, göçmenlere karşı geliştirilen perspektif noktasında çok şey ifade etmektedir. Zira

altı çizilen hususun, göç etmek zorunda kalan insanların içinde buldukları durumun göz ardı edildiğinin bir ifadesi olduğu açıktır. Avrupa'nın göçmen krizi karşısında yaşadığı tedirginlik ve bu anlamda geliştirdiği koruma odaklı yaklaşım, açık bir şekilde sivil hak ve özgürlükleri ve buna bağlı olarak Avrupa değerlerini hiçe saymaktır. Bunun sosyal tabandaki göç ve yabancı korkusunu meşrulaştırdığı öne sürülebilir.

Avrupa Birliği ülkelerinde raporlanan istatistiki veriler de, göç konusunda yabancı korkusu ekseninde gelişen güvensizlik algısının yükseldiğine işaret etmektedir. Eurobarometre 2005 anket sonuçlarına göre AB vatandaşları için en büyük kaygılar sıralamasında göç %14 ile 5. sırada yer alırken (European Commission, 2005), aynı anketin 2017 sonuçlarına göre AB sınırları konusu AB vatandaşlarının %86'sının kaygılandığı bir husustur (Bilgiç, 2018). Avrupa'ya göç eden insanların, çoğu kez politik, ekonomik ve sosyal nedenlerin üst üste gelmesi ile göç etmek zorunda kaldıklarını anlamak her zaman kolay olmadığından, "sahte sığınmacı" gibi nitelendirmeler ya da "imkanlarımızı sömürmek için buradalar" türünden söylemler artmış durumdadır. Sonuç olarak Avrupa'nın sınır rejimi "iyi" ve "kötü" göçmen şeklinde bir ayrımın ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Neticede bu tür adlandırmalar, göçmen karşıtı, ırkçı ve yabancı korkusu taşıyan ideolojileri beslemekte ve demokratik, özgürlükçü ve çok kültürlü Avrupa'yı eleştirilere maruz bırakmaktadır (Bilgiç, 2018). Göç dalgaları karşısında Avrupa'da ve dünyada yaşanan terör saldırıları Avrupa toplumlarının gözünde mültecileri dışlayan bakış açısının sıradanlaşmasına sebep olmuştur. Öyle ki Almanya için Alternatif Partisi liderinin, ülkeye yasadışı yollardan girmeye çalışanların üzerine ateş açılması gerektiği yönündeki sözleri (BBC, 2016) durumun geldiği noktayı özetler niteliktedir. Belirtmek gerekir ki, Arap Baharı sonrası Avrupa yönlü göçün krize dönüştüğü 2015 itibariyle Almanya bir yıl içerisinde 1.1 milyon göçmeni kabul ederek, Avrupa ülkeleri içerisinde en fazla göçmene ev sahipliği yapan ülke konumuna gelmiştir. Ne var ki bu misafirperverlik, takip eden yıllarda sığınma politikalarının sıkılaştırılması ve sınır kontrolünün artırılması neticesinde aynı şekilde devam etmemiştir.

Göçmen ve mültecilere karşı geliştirilen yabancı korkusu, elbette ki Avrupa ile sınırlı bir olgu değildir. Esasen bugün dünya çapında, milyonlarca göçmen ayrımcılıkla karşılaşmakta ya da günlük hayatlarını ayrımcılık korkusuyla sürdürmektedir. Bu durum göçmen alan (göçmenleri reddeden demek daha doğru olacaktır) ülkelerin yalnızca

güvenlik ve istikrarına ilişkin kritik bir boyut olmayıp aynı zamanda o ülkelerin toplum sağlığı ve ekonomik gelişimleri ile de yakından ilişkilidir. Avrupa ülkelerinin yalnızca bir kısmının yabancı korkusu taşıyan profili irdelendiğinde dahi, göçmenlere karşı gerçekleştirilen şiddet eylemlerine ilişkin karşılaşılan sayılar Avrupa için durumun giderek kötüleştiğine işaret etmektedir. Yukarıda da bahsedildiği gibi Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Macaristan ve Polonya'nın göçmen karşıtı retoriğin yükselişindeki etkileri açıktır. Bu durumun kamuoyu nezdinde oluşturduğu zenofobi, örneklere desteklenmeye gerek bırakmayacak kadar ortadadır. Ancak yabancı korkusunun Avrupa ülkelerinde yükselişine işaret eden örnekler yalnızca oldukça az göçmen barındıran bu Avrupa ülkeleri ile sınırlı değildir. Bu anlamda Avrupa'nın en çok göçmen bulunduran ülkelerinden Almanya'da yaşanan Avrupa'nın önemli bir bölümünde yabancı düşmanlığının yükseldiğine işaret etmektedir.

Almanya İçişleri Bakanı Thomas de Maiziere'nin 2013 yılında ortaya koyduğu veriler, 2012 yılında Almanya'da göçmenlere karşı gerçekleştirilen şiddet eylemlerinde, 2011 yılına göre %20.4 artış olduğunu göstermektedir (Euro-Med Monitor For Human Rights, 2018, s. 3). Bu yükselişte Ulusal Demokrasi Partisi gibi aşırı sağ partilerin göçmen ve mülteci karşıtı söylemlerinin büyük etkisi olduğu düşünülebilir. Bilindiği üzere, daha önceki başarısız girişimlerden sonra 2018 yılında bu aşırı sağcı partinin yasaklanması için Almanya'da yapılan oylamayla, siyasal partiler için ayrılan devlet fonunun altı yıllığına durdurulması kararı alınmıştır (Gabbatiss, 2018). Ne var ki bu gelişme, pozitif bir adım gibi görünse de, yabancılara ve göçmenlere karşı gerçekleştirilen yabancı korkusu taşıyan saldırıların artışını durduramamıştır. Diğer yandan Almanya'daki göç ve mülteci karşıtı insanlar arasında giderek daha fazla popüleriteye sahip olan (TRTWorld, 2018) göçmen karşıtı Almanya için Alternatif Partisi, 2018 itibariyle Almanya Parlamentosu'nda 94 sandalye ile Almanya'nın en büyük muhalefet partisi konumunda bulunmaktadır. 2015, 2016 ve 2017 verileri incelendiğinde, yabancı korkusunun Almanya'daki bugünkü durumunun II. Dünya Savaşı'ndan bu yana eşi görülmemiş yükseklikte olduğu görülmektedir. Almanya İçişleri Bakanlığı'nın verilerine göre 2016 yılında Almanya'da 178 bin 438 "zenofobik saldırı" rapor edilmiştir. Bu sayı 2015 yılına kıyasla benzeri saldırılarda iki kat artış olduğunu göstermektedir (Huggler, 2017).

Öte yandan, Almanya'da aşırı sağ tarafların destek kazanmasında Müslümanlaşma (*Islamization*) korkusu ya da İslamofobi'nin (*Islamophobia*) önemli araçlar olarak kullanıldığı düşünülmektedir (Euro-Med Monitor For Human Rights, 2018). Örneğin, Avrupa'nın neredeyse tümünde faaliyet gösteren PEDIGA (Patriotic Europeans Against the Islamization of the West) adlı İslam-karşıtı kuruluş, Avrupalıların İslam tehdidine karşı uyanışa geçmesi gerektiği argümanı ile hareket etmektedir. PEDIGA hareketi 2015 yılında Almanya'da toplum içerisinde bir korku dalgası yaratarak, Müslümanlara karşı birçok protesto eylemi gerçekleştirmiş ve binlerce insan bu toplantılara katılmıştır. Bunun yanında, neo-Naziler olarak nitelendirilen gruplar, hükümetin göçmenlerin ülkeye girişleri ile ilgili politikalarında başarısızlığa uğradığını göstermek adına mülteci akınları ile Almanya'daki terörist saldırıları ilişkilendiren argümanlar kullanmışlardır. Bunun neticesinde PEDIGA gibi radikal ve göçmen-karşıtı gruplarla ilişkili olduğu öne sürülen Müslümanlara yönelik saldırılarda artış gözlemlenmiştir. Bu bağlamda 2017 yılı, Müslümanlara ya da onların mallarına karşı gerçekleştirilen 1000'den fazla fiziksel ve sözlü saldırı ve yazılı tehdit ile önemli bir yükselişe işaret etmektedir. 2017 yılı öncesinde ayrı olarak kayda geçmiyor olmasına rağmen, 2017 yılı başı ile sonu arasındaki Müslümanlara yönelik saldırıların neredeyse iki katına çıkmış olması, Almanya'da yabancı korkusu taşıyan eylemlerin artışındaki ciddiyeti ortaya koyar niteliktedir (Deutsche Welle (DW), 2018).

Almanya'da 2018 yılı içerisinde de birçok yabancı korkusu taşıyan saldırı rapor edilmiştir. Örneğin 9 ve 11 Mart'ta Berlin'de yaşayan Türkler tarafından yoğun olarak kullanılan iki cami kundaklanmış; ayrıca, ikinci saldırıdan bir hafta sonra Almanya'nın doğusundaki Magdeburg şehrinde, Suriyeli bir aile 23 yaşındaki bir Alman tarafından sözlü olarak taciz edilmiş ve aynı kişi yanındaki köpeğini aile bireylerine saldırtarak yaralanmalarına sebep olmuştur. Avro-Akdeniz İnsan Hakları Gözlem Grubu tarafından Haziran 2018'de yayınlanan "Avrupa'da Mülteci ve Göçmenlere Karşı Zenofobi ve Ayrımcılık" başlıklı raporda, benzeri saldırı olaylarının devam ettiği ve günlük bazda rapor edildiği belirtilmektedir (Euro-Med Monitor For Human Rights, 2018, s. 4).

Almanya örneğini incelendikten sonra, AB üyesi ülkeler içerisinde yabancı korkusunun yükselişine ilişkin olarak mülteci ve sığınmacı sayıları ile yabancı korkusu arasında doğrusal bir ilişki olduğu düşünülebilirse de, en çok mülteci ve sığınmacı

barındıran ülkeler sıralamasında sonlarda yer alan Polonya'daki duruma bakıldığında, yabancı korkusunun sayılarla orantılı olmadığı görülmektedir. Yukarıda belirtildiği gibi Polonya'da 2015'ten itibaren iktidarda olan hükümet başından beri göçmen karşıtı retoriğe sahip olmuştur. Bu karşıtlık büyük ölçüde Müslüman göçmenlere karşı dile getirilmiş ve ciddi bir ayrımcılığa dönüşmüştür. Polonya Hükümeti'nin Hristiyan göçmenleri kabul etmede Müslüman olanlara kıyasla çok daha fazla istekli olduğu görülmektedir. Oldukça etkili bir Müslüman karşıtı örgüt olan "Estera Vakfı" göçün krize dönüştüğü 2015 yılında, 2000 kadar Suriyeli Hristiyan göçmene ev sahipliği yapabileceklerini duyurmuştur (Pedziwiatr, 2017). Polonya Devleti ile Estera Vakfı arasındaki işbirliği ile Suriye'den gelen iki yüz civarında Hristiyan'a mülteci statüsü verilmiştir. Başka bir deyişle, Hristiyan göçmenlerin içinde buldukları hal üzerinde durulurken Müslüman göçmenlerin doğrudan reddedilmesi, Polonya'da yükselen yabancı korkusuna işaret etmektedir.

AB'nin önerdiği kota sistemi içerisinde Müslüman göçmenler, Polonya siyasi eliti tarafından iki uçlu baskı unsuru olarak görülmüştür. Sıklıkla istilacı ve Polonya halkına yönelik bir tehdit olarak nitelendirilen göçmenler, AB'nin yeniden yerleştirme tasarısıyla, istenmeyen yabancı bir müdahaleyi de simgeler şekilde ifade edilir olmuştur. Avrupa ülkelerinde son dönemde gözlemlenen siyasi sağın yükselişi, yukarıda da belirtildiği gibi, Polonya'da da yansıma bulmuş ve popülist Hukuk ve Adalet Partisi halkı kutuplaştıran bir dizi politik değişiklik getirmiştir (Korolczuk, 2016). Bu değişiklikler neticesinde, göçmen karşıtı sivil toplum girişimlerinin sayısında da bir artış meydana gelmiştir. Polonya'da gerçekleştirilen yabancı korkusu taşıyan sokak gösterilerinin normalleşmesi de, bu anlamda vatandaşlar ile politik erkin arasında bir benzeşme oluştuğunu göstermektedir (Korolczuk, 2016).

Polonya'nın sınırlarını mültecilere tamamen kapattığı 2017 yılından itibaren ülkede yaşanan yabancı korkusu taşıyan saldırılarda ve nefret suçlarında hızlı bir artış yaşanmıştır. Yine Almanya'da olduğu gibi, burada da yabancı korkusunun yükselişinde, 2015 seçimlerinde hükümeti devralan aşırı sağ kanadın göçmen karşıtı retoriğinin etkili olduğu düşünülebilir. 2015'teki seçim kampanyası sırasında, Polonya Hukuk ve Adalet Partisi politikacılarının kullandığı göçmen ve Müslüman karşıtı söylem, Parti Başkanı Jaroslaw Kaczynski'nin, AB'nin göç planı kapsamında ülkeye yerleştirilmesi kararlaştırılan 7000 mülteci kotasına karşı çıkarak, bu mültecilerin "salgın hastalıkların (kolera ve dizanteri) kaynağı olduğu" yönündeki sözleri (Kolar, 2016, s. 3)

ile ciddi bir boyuta ulaşmıştır. Dahası, Hukuk ve Adalet Partisi'nin birinci ağızdan gerçekleştiği, "pek çok Müslüman sığınmacıyı kabul eden AB üyesi ülkenin vatandaşlarının zaman içerisinde kendi ülkelerinde misafir konumuna geleceği" (Kolar, 2016, s. 3) ifadesi, ülkede İslamofobiye açık bir politik zemin oluşturmaktadır. Zira 2013 yılı içerisinde ülkede gerçekleşen yabancı korkusu taşıyan saldırıların sayısının 2015 yılında iki katına çıkmış olması ve bu artışın 2016 yılında da aynı şekilde seyretmesi (Euro-Med Monitor For Human Rights, 2018, s. 5-6) bu düşünceyi desteklemektedir. Buna karşılık hükümetin göçmen ve mültecilere karşı gerçekleştirilen nefret suçları karşısında sessiz kalışı ve bu konu ile ilgili politika üretmedeki yetersizliğinin, ülkede oluşan yabancı korkusu taşıyan atmosferin yaygınlaşmasına sebep olduğu söylenebilir.

Polonya'da Hukuk ve Adalet Partisi'nin iktidara gelmesi, aşırı milliyetçi kanadı yükseltmiş ve onların azınlıklara yönelik saldırılarını da içeren aktivitelerini bir anlamda meşrulaştırmıştır. Bahsedilen saldırıların arkasında bulunan gruplar ve kişiler çoğu kez, aşırı milliyetçi National-Radical Camp (ONR), "National Movement" ve İslam karşıtı "Stop Islamization of Europe" (SIOE) ve "Polish Defence League" gibi oluşumlarla ya da daha liberal olan "Europe of the Future" gibi sağ kanadın dışında yer aldığı halde İslamofobiyi meşrulaştıran gruplarla ilişki içerisindeyler. Yukarıda da bahsedildiği gibi, göçün Avrupa için krize dönüşmesinin hemen ardından Polonya genelinde pek çok göçmen karşıtı gösteri düzenlenmiştir. Bu gösteriler sırasında Müslümanların yanı sıra Musevilerin ve Romenlerin oluşturduğu azınlıklar da hedef alınmıştır (Narkowicz, 2016). Öncelikli hedefin Müslümanlar olduğu gösterilerde, sıklıkla anti-semitik söylemin kullanılması, bunu kanıtlar niteliktedir. Aşırı sağcı "National-Radical Camp" tarafından organize edilen İslam karşıtı bir gösteri sırasında, göstericilerden biri, AB bayrağı taşıyan bir Musevi figürünü ateşe vermiştir (Narkowicz, 2018). Göçmen karşıtı bir gösteri sonrasında, "Beyazların Avrupası'nın" yok olmak üzere olduğunu ve Müslümanların "ırz düşmanı" ve Musevilerin de Avrupa'yı domine eden emperyalistler olduğunu söyleyen biri hakkında nefret suçundan sorgulama başlatılmıştır. Aşırı sağ kanatta ONR mensubu olduğu belirtilen kişi hiçbir ceza almamış ve suçlama düşürülmüştür (Cave & Roberts, 2017). Bu durum ülkede yükselen yabancı korkusunun resmi makamlarca öncelikli bir konu olarak değerlendirilmediğinin bir ifadesidir.

2015 yılında Gdansk şehrindeki bir futbol maçında, tribündeki seyircilerden bazıları İslam karşıtı pankartlar taşımışlardır ve göçmenlerin ülkeye gelişleri ile ilgili online forumlarda yorum yapan bazı kişilerin, “Auschwitz Kampı'nın göçmenler için kurulmasının iyi olacağını” ve “gaz odalarının yeniden açılması gerektiğini” yazdıkları görülmüştür (Cave & Roberts, 2017). 2017 yılında Varşova'da düzenlenen bir göçmen karşıtı gösteride, “Polonya Polonyalılarıdır”, “ İslam Beyaz Avrupa'nın Ölümüdür”, “ Bütün Polonya Bizimle Birlikte Bağırıyor: İslam'ı Öldürün” şeklinde yabancı korkusu taşıyan nefret sloganları atılmıştır (Narkowicz & Balogun, 2017). Bu olaylar, Polonya'da eski ırkçılığı hatırlatır şekilde göçmen karşıtlığının ne denli büyük boyutlara ulaştığının birer işaretidir. Bu anlamda İslamofobi Avrupa'da yükselişe geçen İslamofobi, anti-semitizmin yeni bir versiyonu olarak sıkça tartışılır hale gelmiştir (Renton & Gidley, 2017; Bobako, 2017).

Yukarıda bahsedilen örnekler, Arap Baharı sonrasında yaşanan göçmen krizi ile yeni bir güvensizlik unsuru olarak yabancı korkusunun AB üyesi ülkelerde yeniden yükselişe geçtiğini göstermektedir. Bu durumun, AB değerlerine ve güvenlik politikalarına söylem düzeyinde yerleşmiş olan insan güvenliği kavramına tezat oluşturduğu gibi, ülke içerisinde bir korku ve gerginlik ortamına da sebebiyet vererek öte yandan yükselen bir tehdit haline dönüştüğü açıktır. Zenofobik retoriğin yabancıları Avrupa'ya gelişleriyle ekonomik ve sosyal bozulmaya ve hatta terör eylemlerindeki artışa sebebiyet verdikleri gerekçesiyle yaygın bir zemine sahip kılınmaya çalışıldığı görülmektedir. Bu noktada “bu retoriğin somut eylemler üzerinde nasıl etkili olduğu?” ve “yabancı korkusunun Avrupa'da neden bu boyuta ulaştığı?” soruları karşımıza çıkmaktadır. İlk olarak belirtmek gerekir ki, AB üyesi ülkelerin göçmen krizini ele alış şekilleri, başka bir deyişle göç dalgaları karşısında takındıkları tavır ve geliştirdikleri söylem, göçmen karşıtlığının oluşmasındaki birincil etkidir. Yukarıda da belirtildiği gibi, 2015 yılındaki emsalsiz göç akını karşısında AB'yi bir krizle karşı karşıya bırakan iki unsurdan bahsedilebilir: Bunlardan ilki birlik düzeyindeki yetersiz politikalar ve ikincisi de sığınmacılar için etkili ve insani çözümler üretmedeki siyasi iradesizliktir. Kısa vadeli güvenlik algısı üzerinden şekillendirilen ve bu anlamda insan haklarını göz ardı eden girişimler, göç dalgalarının bir kriz haline gelmesine sebep olmuş ve değerler Avrupası'nın insanların eşitliği ve seyahat özgürlüğü gibi temel dayanakları üzerinden sorgulanmasına yol açmıştır. Zira göç krizi karşısında insan odaklı bir yaklaşımın benimsenmesi yerine, sınırların kapatılması ve kısıtlamalar ekseninde adımlar

atılmıştır. Bunun neticesinde de, insan haklarının ve bunlar karşısındaki sorumlulukların ihlaline sebebiyet veren askerileşme, denetleme, engelleme ve sınır dışı etme ile karakterize olan bir politik görünüm çıkmıştır. Bu süreçte birlik içerisinde ülkeler arasında ciddi dengesizlikler ve buna bağlı olarak birlik ve üye devletler düzleminde gerginlik unsuru olabilecek gelişmeler yaşanmıştır. Örneğin Türkiye üzerinden Avrupa'ya ulaşmaya çalışan mültecilerin ilk durağı olan ve bu nedenle ciddi büyüklükteki göç kitleleri ile ilk karşılaşılan ülkelere birisi olarak Yunanistan, ortaya çıkan bu baskı karşısında çok az destek görmüştür. Yunanistan'ın bu süreçte daha önce başlayan ekonomik sıkıntıları ile mücadele etmek durumunda olduğu düşünüldüğünde, üzerinde oluşan baskı ve bunun karşılığında yeterince destek görmeyişinin oluşturduğu gerginlik daha da büyük olduğu anlaşılmaktadır.

Geri kabul anlaşmaları ve sınırlara örülen duvarlarla birlikte Avrupa'ya gelen göçmen sayılarında azalma sağlandığından yukarıda bahsedilmişti. Ne var ki AB'nin göçün kaynağına incek politikalar üretmemesinin yanında, var olan göçmenlerin güvenlikleri ile ilgili çok az kaygı taşıdıkları; bu anlamda göç krizinin bu ele alınış biçiminin güvenlik sağlamak yerine zenofobi örneğinde görüleceği gibi yeni bir güvensizlik ortamına sebep olduğu açıktır.

Göçmen karşıtlığının yükselişinde rol oynadığı düşünülebilecek olan bir diğer etken de; Avrupa'da yükselen popülizm ve aşırı sağcılıktır. Yaşanılan ekonomik ve toplumsal krizler neticesinde, Avrupa'da aşırı sağın ve popülist toplumsal hareketlerin yeni normal olarak kabul edilecek düzeyde bir yere sahip olduğu dikkat çekmektedir. Avrupa'nın farklı ülkelerinde, ulusal değerlerine yöneldiği ifade edilen tehditler üzerinden zenofobik retorik ve politikalar geliştiren radikal sağ kanatların, önemli oy potansiyellerine sahip olduğu görülmektedir. Bahsedilen aşırı sağ partiler, artan göç, değişen etno-kültürel yapı, ekonomik kriz ve uluslararası terörizm gibi konulara, kutuplaşma ve toleranssızlık üzerinden geliştirilen bir siyaset ile yaklaşmaktadırlar. Bu siyaset içerisinde, özellikle göçmenlerin ve Müslümanların, "diğerleri" olarak nitelendirildiği görülür. Üstelik bu ötekileştiricilik, söylemde pejoratif bir üsluba kadar ulaşmaktadır. "İrkçilik ve Hoşgörüsüzlüğe Karşı Avrupa Komisyonu'nun" (*Europe's Commission Against Racism and Intolerance (ECRI)*) 2017 Temmuz Raporu'nda milliyetçi popülizmin ve yabancı korkusu taşıyan nefret söyleminin Avrupa'da yaygın hale geldiğinin altı çizilmektedir (Human Rights Watch, 2018). Diğer taraftan, Avrupa

Birliği Temel Haklar Ajansı'nın (*EU Fundamental Rights Agency (FRA)*) Nisan Raporu'nda Avrupa'da mültecilere karşı işlenen nefret suçlarının pek çoğunun raporlanmadığı ve bu saldırılarda mağdur olanların haklarının telafi edilmediği belirtilmekte ve üye devletlerin konu üzerinde adalet sağlanması için acilen önlem almaları gerektiği vurgulanmaktadır (Euro-Med Monitor For Human Rights, 2018, s. 12). Yabancı korkusunun Avrupa'da yükselişe geçmesi ile yukarıda Almanya ve Polonya örneklerinde de olduğu gibi aşırı sağ kanadın yükselmesi arasında bir doğru orantı söz konusudur. Sağ kanatta görülen bu yükseliş, aynı zamanda Avrupalıların son dönemde kendi kültürleri konusunda kaygıları olduğu anlamını taşımaktadır. Öyle ki Avrupa içerisindeki bir kesimin, Müslüman mültecilerin geldikleri ülkelerde Avrupa demokrasisine karşı şeriat hukukunu empoze edeceklerine dair kaygıları olduğu rapor edilmiştir (Euro-Med Monitor For Human Rights, 2018, s. 13).

Yabancı korkusunun Avrupa'daki yükselişindeki bir diğer etkenin de Avrupa'da artan terörist saldırılar olduğu söylenebilir. Bilindiği üzere Arap Baharı sonrasına denk gelen süreçte Fransa, Almanya ve Belçika gibi Avrupa ülkelerinde terör saldırıları gerçekleştirilmiş ve bu saldırılarda çok sayıda insan hayatını kaybetmiştir (EUROPOL, 2018, s. 54). Bu durum Avrupalılar arasında göçmenlerin kabulüne ilişkin, aralarında teröristler olabileceğini düşüncesiyle birlikte, bir çekince oluşturmaktadır. Ne var ki bu düşünce çerçevesinde terör eylemleri ile göçmenler arasında kurulan bağ, göçmenlerin her birinin potansiyel terörist olarak etiketlenmesine sebep olmakta ve özellikle Müslümanlara karşı ciddi bir ayrımcılığı beraberinde getirmektedir. Terörizmin yapısal özellikleri göz önüne alındığında, oluşturulan bu algının, terörlle mücadelede negatif bir etki yarattığı ve halk arasındaki korkunun yükselmesiyle terör eylemlerinin etki alanını genişlettiği söylenebilir. Bu anlamda yine yukarıda belirtildiği gibi, terör ile göçmenler arasında kurulan bağlantı güvensizliğe yeni boyutlar eklemekte ve güvensizlik sarmalını daha kompleks bir hale getirmektedir. Korku uyandırma ve ötekileştirme temeline dayanan güvenlik yaklaşımı bu kompleks yapıyı daha etkili hale getirmekte ve insan güvenliğinin tanımlandığı alanlarda hem göçmenlerin hem de ülke vatandaşlarının güvensizliklerini arttırmaktadır.

Günümüzde nerdeyse her gün, kitle iletişim araçları ve sosyal medya üzerinden göç ve göçün negatif boyutlarına ilişkin haber ve raporlarla karşılaşmaktayız. Bu durum bir taraftan göçün değişen yapısı ve büyüklüğüne ilişkin bilgi dolaşımını sağlamakta

diğer yandan ise gittikçe artan bir şekilde “kötü” haberler üzerinde bir yoğunlaşma olduğu göze çarpmaktadır. Bu noktada konu ile ilgili haberlerin ne şekilde oluşturulduğu ya da üretildiğinin bilinmesi büyük önem arz etmektedir. Medyanın araçlarının özellikle sosyal medyanın gerçeği yansıtan bilginin dolaşımına dair neredeyse hiçbir filtre barındırmaması, belirli grupların kendi bakış açısını yaygınlaştırmasında işlevsel bir rol oynamaktadır. Dolayısıyla yukarıda bahsedilen etkenlerin, kitle iletişim araçları ve sosyal medya aracılığıyla yayılımı yabancı korkusunun yaygınlaşmasında etkili olduğu düşünülebilir.

Şurası bir gerçektir ki, Arap Baharı sonrasında yaşanan göç hareketinin genel olarak bir kriz olarak nitelendirilmesinin iki yarı boyutu bulunmaktadır. Bunlardan en yaygın olarak telaffuz edileni, göçün ve göçmenlerin Avrupa'nın güvenliğine yönelik bir tehdit olarak algılandığı şeklindedir. Ancak bu çalışma için esas olan, yaşanan göç hareketinin göçmenler özelinde insan güvenliğine yönelik bir tehdit olduğudur. Bu tehdit, göç halinde olan insanlar için AB'nin göç politikalarıyla daha vahim duruma gelirken, AB ülkeleri içerisinde yükseltelen ve birliğin münhasır yetki alanının yetersiz kalması neticesinde üretimi engellenemeyen göçmen karşıtı retorik ve ona bağlı olarak oluşan yabancı düşmanlığıyla da hem göçmenler hem de AB vatandaşlarının insan güvenliğine yönelmiş durumdadır.

SONUÇ

Soğuk Savaş sonrasında, uluslararası politikada yaşanan pek çok değişime paralel olarak uluslararası güvenlik konsepti ve onun düşünülüş şekline ilişkin tartışmalarda da belirgin bir değişiklikten bahsetmek mümkündür. Bu anlamda bu tartışmaların ulaştığı doruk noktalarından birisi de insan güvenliğinin uluslararası ilişkilerde normatif bir yaklaşım haline gelişidir. Çalışmanın ilk bölümünde aktarılmaya gayret edilen bu sürecin düşünsel arka planı içerisinde yeni güvenlik çalışmaları ve ona bağlı olarak Kopenhag, Aberyswyth (Galler) ve Paris ekollerinin bu oluşum sürecinin arka planında önemli rol oynadığı söylenebilir. İnsan güvenliğinin bir norm olarak somutlaşması aşamasında, BM Kalkınma Programı ve 1994 BM İnsani Kalkınma Raporu en büyük paya sahiptir. Zira norm oluşum aşamasının zorunlu bir basamağı olarak kavramsallaştırma ve bunun çerçevesinin çizilmesi bu rapor ile gerçekleşmiştir. Kanada, Japonya ve Norveç'in konu ile ilgili faaliyetleri insan güvenliği yaklaşımının yayılımının göstergesi olarak kabul edilebilir. Bu bağlamda, normun Avrupa Birliği belgelerindeki görünürlüğünde de BM'nin yanı sıra bu devletlerin faaliyetlerinin etkisi olduğu açıktır. AB'nin Soğuk Savaş sonrası ekonomik, hukuksal ve siyasi bütünleşme vizyonunun etkin ayaklarından birisi de güvenlik alanındaki bütünleşme ve işbirliğidir. Bu anlamda ODGP ve OSGP çerçevesinde oluşturulan anlayış, güvenlik algısındaki genel değişimi kanıtlar niteliktedir. Bu durum 2003 AB Güvenlik Stratejisi Belgesi'nde insan güvenliğinin boyutlarına vurgu yapılması, kavramın yayılım sürecinde AB güvenlik stratejisine de yerleştiğinin göstergesi olarak kabul edilebilir. Barselona, Madrid ve Güvenlik Stratejisinin Uygulanmasına ilişkin Raporlar insan güvenliği kavramının AB'nin güvenlik politikalarının zemindeki yerine ilişkin ciddi açıklamalar yapmaktadır. 2016 Güvenlik Strateji Belgesi'nde insan güvenliğine doğrudan atıf yapılması da bunun en açık göstergesidir. Başka bir deyişle, İnsan güvenliği değişen güvenlik düşüncesi içerisinde şekillenen, BM bünyesinde oluşumu gerçekleşen ve nihayetinde AB resmi belgelerinde yerini alan bir normatif bir kavramdır.

Ortadoğu, literatürde sıklıkla ifade dildiği gibi, sahip olduğu jeopolitik özellikler ve büyük güçlerin mücadele alanı olması ile uzun dönemler boyunca siyasi istikrarsızlık ve çatışmalarla karakterize olan bir bölge olarak bilinir. Çalışma içerisinde de belirtildiği şekliyle, Arap Baharı olarak bilinen olaylar dizisi Ortadoğu,

Kuzey Afrika ve dahi Avrupa ülkelerini, bölgenin çok boyutlu güvenliğini derinden etkileyecek şekilde, özellikle yönetim bağlamında yeni siyasi durumlarla karşı karşıya bırakmıştır. Şurası kesindir ki, Kuzey Afrika ve Ortadoğu ülkelerindeki siyasi ve toplumsal istikrarsızlık, güney-kuzey hattında insan hareketliliğini kuzey bölgesinde baskı oluşturacak şekilde arttırmıştır. Bu hareketlilik Avrupa'nın güney ülkelerinde iki önemli göçmen krizini tetiklemiş ve Avrupa'da büyük bir göçmen dalgasına karşı korku oluşturmuştur. Bunun karşısında Avrupa dış sınırlarında göç konusundaki kontrolü sıkılaştırırken, yeni kısıtlayıcı önlemlere de başvurmuştur. Bu bağlamda Avrupa'nın yaşanan kriz durumu karşısında bölgenin istikrarında önemli ve oldukça etkili bir rolü olduğu bizatihi ortaya çıkmakta; başka bir deyişle Akdeniz ülkelerinin, Ortadoğu'nun ve Avrupa'nın güvenliğinde bir karşılıklı bağımlılık durumunun söz konusu olduğu görülmektedir. Dolayısıyla Avrupa'nın Arap Baharı karşısında kendi pozisyonunu yeniden değerlendirmesi ve bölgeye yönelik işbirliği yaklaşımını gözden geçirmesi gerekmiştir ki, bu süreç henüz sonlanmış değildir.

Arap Baharı, ortaya çıktığı ilk dönemden itibaren uluslararası politikada, özellikle de Ortadoğu ve Avrupa'da ciddi ekonomik ve siyasi değişiklikler meydana getirmiştir. Toplumsal hareketlerle tetiklenen ve Arap dünyasının tarihine kazınmış olan bu siyasi değişim, kısa ve orta vadede göç ve göçmen konularında da köklü bir dönüşüme sebep olmuştur. Bu dönüşüm devletlerin, göç konusu ile ilgili tüm meselelerdeki bakış açılarını derinden etkilemiştir. Bugün halen devam etmekte olan bu değişim sürecinin uluslararası ilişkiler tarihine silinemeyecek izler bıraktığı kesin olsa da, tabii olarak, henüz sonlanmadığından, sürecin sonuçta varacağı noktayı kestirmek güçtür. Kyoto Protokolü'nün ABD tarafından imzalanmaması, Bosna-Hersek'teki trajedi sırasında AB bünyesinde fikir ayrılıkları yaşanması, ister insani ister askeri anlamda olsun, petrol bölgelerine yönelik müdahalelere gösterilen ilginin, Afrika kıtası başta olmak üzere insani yardım ve sosyal projelere gereksinim duyan bölgelere gösterilememesi, Kara Mayınlarının Kullanımının Yasaklanması veya Uluslararası Ceza Mahkemesi kurulması girişimlerinin etrafında küresel bir birliktelik oluşturulamaması gibi olumsuz gelişmelerin, ortak girişimlerin başarısını etkilediği gibi insan güvenliğinin bir norm olarak yükselişe geçmesinin ardından, içinde bulunulan sürecin bu anlamda bir geri dönüşü simgelediği savunulabilir. Dolayısıyla ortaya çıkan tabloda, BM içerisinde somutlaşan, uluslararası örgütlerin ve devletlerin algısına giderek yerleşen insan güvenliğinin, teoride ciddi bir gelişme

grafiğine sergilediği açıkken, aynı gelişme grafiğinin, yukarıda bahsedilen gelişmelere ek olarak göçmen krizi gibi konularda yaklaşımın pratiğine ilişkin olarak ortaya çıkmadığı görülmektedir (Kerkkänen, 2014).

Uluslararası göç gibi toplumsal yapıyı etkileme gücü yüksek olgular karşısında, devletlerin kendi iç bütünlüklerini korumak adına “diğer” grupları dışlayıcı ve ötekileştirici politikalar üretmelerine neden olabileceği düşüncesinden hareketle denilebilir ki; küreselleşme süreci sonrasında, bir güvensizlik unsuru olarak ortaya çıkan dini ayrımcılık ya da ırkçılık gibi olgularla sonuçlanan ötekileştirici toplumsal dinamiklerin tetiklenmesinde belirgin bir artış söz konusudur. Benzeri ötekileştirici politikalar neticesinde, örneğin Soğuk Savaş sonrası dönemin önemli güvenlik konularından olan uluslararası terörizm gibi olgular arasında bağlantı kurulabilmekte ve bu durum AB örneğindeki yabancı korkusunda görüldüğü gibi yeni bir güvensizlik unsuru olarak ortaya çıkabilmektedir. Bu bağlamda göç olgusu, potansiyel sonuçlarıyla, ulusal kimlik, ekonomik güç ve yeni toplumsal tehditler ekseninde güvenlik konusu ile döngüsel bir ilişki içindedir. Bunun yanında bütünleşme ve ayrışma bağlamında diyalektik bir süreç olarak küreselleşmenin araçlarının, büyük devletlerce, ulusal çıkarlar doğrultusunda, insan hakları, iş gücü standartları ve çevreyi göz ardı ederek kullanabileceği/kullanılmakta olduğu da düşünülebilir. Küreselleşmenin tehditleri/güvenliği ne derecede azaltıp arttırdığı ve bugün uluslararası ilişkilerin geldiği nokta ile ilgili bir belirleme yapmak, küreselleşmeyi tanımlamak kadar zordur. Bu karmaşık bağıntı karşısında yapılması gereken küreselleşmenin güvenlik üzerindeki arttırıcı/azaltıcı etkisini tam olarak ölçmeye çalışmaktan ziyade, bir süreç olarak küreselleşme ile güvenlik arasındaki neden/sonuç ilişkisinin varlığını kavramaktır. Bu anlamda insan güvenliğinin bir norm olarak oluşum, kurumsallaşma ve yayılım süreçlerinde küreselleşme döneminin yapısal özelliklerinin önemli bir etkisi olduğu açıktır.

Şurası bir gerçektir ki, dünya tarihi boyunca devam eden göç hareketlerini, bu anlamda düzensiz göçü tamamen durdurmak olanaksız gibi görünmektedir. Bu bakımdan, düzensiz göç konusu uluslararası politikada var olmaya devam edecek bir sorundur denilebilir. Zira toplam refah ve insan güvenliği bağlamındaki toplumlararası farklılıklar gittikçe artmaktadır. İnsan güvenliği yaklaşımı anlamsal zemininde statükoya meydan okumayı temsil ettiğinden, uluslararası politikada

cereyan eden bir sorunsal kavramın merceğine yerleştirmek, farklı bir bugün ve gelecek arayışıdır. Avrupa Birliği'nin 21. yüzyılda insan hareketliliğine karşı uyguladığı politikalar, yalnızca göçmenler ile ilgili değil doğrudan gelecekte nasıl bir Avrupa'nın şekilleneceğine ilişkindir. Bu doğrultuda elde edilen bilgi, AB'nin uluslararası sistemdeki rolüne ilişkin tartışmalarda da belirleyici bir öneme sahiptir. İnsan güvenliğinin iki ayağından birisini oluşturan yokluktan muaf olma; insan onuru, insan hayatının devamı ve insanın sahip olduğu potansiyeli geliştirebilme özgürlüğünü ifade eder. İnsan güvenliğinin kalkınma sütununa dahil olan bu boyutta AB, yaptığı çalışmalar ve işbirliğini geliştirme potansiyeli bakımından önemli bir pozisyonundadır. Dolayısıyla denilebilir ki AB, insan haklarına saygı, demokrasi, hukukun üstünlüğü ve çevresel koruma gibi alanlarda örnek olarak görülen bir yapılanmadır ancak insan güvenliğinin diğer ayağını teşkil eden korkudan muaf olma boyutunda, özellikle Arap Baharı sonrasında ortaya çıkan göç krizinde olduğu gibi, öngörülemeyen tehditler bağlamında "zayıf bir aktör" olarak değerlendirilebilir. Bu anlamda AB'nin insan güvenliği ekseninde yazılı hale getirdiği ve kriz anlarında uygulama alanı bulan politikalarını iyileştirmesi ve bunu pratiğine de yansıtması gerekmektedir.

Arap Baharı sonrası ortaya çıkan göçmen krizinin en önemli kaynağını teşkil eden Suriye'deki iç savaş bugün halen uluslararası politikada kriz alanlarından birisini teşkil eder. Yukarıda da bahsedildiği gibi bugün halen bu olayların beraberinde getirdiği değişim sonuçlanmış olmadığı gibi, Arap Baharının bölgenin güvenlik meseleleri üzerindeki ve hatta uluslararası sisteme yansıyan çıktıları kesinleşmiş değildir. Suriye'de yaşanan iç savaş sekizinci yılına girerken, ülkede insanlar halen çatışmalardan dolayı acı çekmekte ve ölmeye devam etmektedir. Bugün ülkede 13.1 milyon insan insani yardıma muhtaç durumda yaşarken bunlardan 3 milyon kadarı ulaşılması zor bölgelerde çatışma altında sıkışmış durumda bulunmaktadır (United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs, 2018). Bu bakımdan göç krizinin toplam sonucundan bahsetmek, bugün için yanıltıcı olabilecek bir öngörüdür öteye geçemeyecek bir çıkarım olacaktır. "Devrimleri takip eden yıllar hatta on yıllar istikrarsızlık ile karakterize olmaktadır" (Fargues & Fandrich, 2012) düşüncesine paralel olarak, bugün için sabitleştirilmiş olan çatışma noktalarının doğuracağı gelişmeler ya da bahsedilen toplumlarda aynı ya da bağlantılı gerekçelerle yeni göç dalgalarının ya da toplumsal dalgalanmaların

yaşanıp yaşanmayacağı kesin olarak söylenemez. Ancak şurası kesindir ki 1990'lı yılların başından itibaren, diplomasi, ekonomi, AB değerleri ve askeri çözümler ekseninde geliştirilmiş olan insan güvenliği AB'nin Ortak Güvenlik ve Savunma Politikasına yerleşmiştir. Ne var ki ODGP Suriye meselesinde, üye ülkelerin farklı tutumları, askeri müdahale noktasında dışa bağımlılık gibi nedenlerle işletilememektedir. Bu anlamda AB, Suriye İç Savaşı noktasında uygulamada kısıtlı kalmakta ve bu bağlamda insan güvenliği yaklaşımında söylemden öteye geçememektedir.

Sınırların kapatılması ve sözde geri gönderme politikası kayıt dışı ekonominin ve insanların hayatlarını tehlikeye atarak ve ulusal ve uluslararası hukuk kurallarını çiğneyerek onları sınırlardan illegal olarak geçirmeye çalışan kaçakçı piyasasının büyümesine sebep olmuştur. Hedefe ulaşmanın ve yolda karşılaşılabilecek risklerin belirsizleşmesi bütünüyle insan güvenliği için bir tehdit durumundadır. Tüm AB üyesi ülkeler, statülerine bakılmaksızın tüm göçmenlerin hakları ve güvenlikleri hususunda hassas davranmak zorundadır. Bu aynı zamanda birlik üyesi olarak devletlerin AB hukukuna karşı olan saygılarının da bir gereğidir. Arap Baharı sonrasında göçmenlerin İtalya'ya varmaları üzerine sınırların kapanması, FRONTEX eliyle gerçekleştirilen operasyonlarda insan haklarının yeterince önemsenmemesi, yeniden yerleştirme mekanizmasının çok yavaş ilerlemesi ve buna bağlı olarak kamplarda bekleyen göçmenlerin haklarının, insan onuruna yakışmayacak şekilde ihlal edilmesi gibi eylemler neticesinde oluşan algı birliğe üye devletlerin tümünü olumsuz şekilde etkilemektedir. Bu algıyı değiştirmek için uluslararası koruma talep eden tüm göçmenlerin temel ihtiyaç, hak ve güvenliklerinin sağlanması birer zorunluluktur.

AB resmi makamlarının, ilk olarak tüm belge ve yetkililerin söylemlerinde kaçak göçmenler ve sığınmacılar için kullanılan "yasadışı göçmen" ifadesinden vazgeçmesi gerekmektedir. Zira bu ifade, göçmenler için ciddi bir olumsuz ön yargı oluşturmaktadır (Coşkun, 2015). Bunun yerine bugün uluslararası hukukta çok yaygın olarak kullanılan düzensiz göçmen tabirinin kullanılması daha uygun olacaktır. Bu şekilde AB göçmenlerin durumlarının iyileştirilmesi ve onurlarının korunması yönündeki hassasiyetini daha iyi yansıtabilecektir. Avrupa Birliği, insan hareketliliğini göçmenlerin perspektifinden değerlendiren yeni ve temiz bir söylem,

yeni politikalar ve uygun yeni bir kurumsal mekanizma geliştirmedikçe, göçmen krizi hem AB vatandaşları hem de göçmenler için güvensizlik ortama yaratmaya devam edecektir. Bu bakımdan insan güvenliği perspektifi AB'nin yeni, daha uygun ve sürdürülebilir politikalar geliştirmesine yardımcı olacaktır. Bunun yanında, AB açık bir şekilde insan güvenliği kavramını dış güvenlik politikasının merkezine, hem yüksek hem de alçak politika alanlarını kapsayacak şekilde yerleştirmelidir. Ne var ki, güvensizlik ve çatışma bağlamında, AB'nin kriz yönetimi konusunda güvenliği yaklaşımını sözde bıraktığı anlaşılmaktadır.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra, mültecileri korumak ve ülkelerin krizlerle baş edebilmelerine yardımcı olmak için oluşturulan 1951 Cenevre Sözleşmesi 145 ülke tarafından onaylanmıştır. Esasen sözleşmenin imzalanmış olması, imzacı devletlerin kriz zamanlarında, ortak hareket edeceklerine dair bir garanti sunmamaktadır (Amnesty International, 2015). Unutmamak gerekir ki, göçmen krizlerinin uluslararası toplumun işbirliği olmadan çözülmesi bugünün şartlarında uzak bir ihtimal olarak görülmektedir. Yerlerinden edilmiş insanlar, göç etmelerine neden olan silahlı çatışmalar, dışlanma, korkunç boyutlara ulaşan şiddet, katliamlar ve insan hakları ihlallerine maruz kalmaktadır. Çok açıktır ki, göç konusu bir insan güvenliği meselesi olarak görülmelidir. Zira çok boyutlu olan bu konunun ulusal güvenlik sorunu olarak değerlendirilmesi, ortaya çıkan sorunların çözümünü sağlamamaktadır. AB'nin göç krizi karşısında izleyeceği politikaların merkezine yerleştirmesi gereken ilk ilke, göçmenlerin hayatı ve güvenlikleri olmalıdır. Buna bağlı olarak FRONTEX sistemi, gerçekleştireceği tüm operasyonları ilk olarak insan haklarının korunması ilkesi üzerine yerleştirmeli ve bu operasyonların uygulanması sırasında insan hakkı ihlallerine ilişkin şeffaf bir gözetim mekanizması oluşturulmalıdır. Buna sıcak nokta kamplarının durumlarının iyileştirilmesi ve bu noktalarda da tüm bağımsız STK'ların yardım faaliyetlerine izin verilmesi gerekmektedir. İnsan güvenliğine zarar vere bir diğer unsur olarak geri kabul anlaşmalarında, geri göndermeme ilkesi, uluslararası hukuka uygun olarak işletilmeli ve geri kabul anlaşması tarafları karşılıklı olarak insan haklarına uygun koşulların yerine getirilmediği durumlarda anlaşmayı askıya almalıdır.

İnsan güvenliği, sürdürülebilirliği ve başarısı, bir grubun güvenliğinin diğerine tercih edilmesiyle sağlanamaz. Bu ilke, bütüncül bir insan güvenliği anlayışının

temelini oluşturmaktadır ve bu ilkenin kökleri esasında Birleşmiş Milletler'in kuruluşuna kadar uzanmaktadır. İnsan güvenliğinin somutlaşmasındaki etkisi bir yana, kavramın bir BM normu olarak sunulmasındaki en önemli nedenlerden birisi de budur. Avrupa Birliği'nin bugün uygulamakta olduğu göç yönetimi rejimi, hem birlik düzeyinde hem de üye ülkeler düzeyinde insanları gruplara ayırmaktadır. Oysa belirtildiği gibi, insan güvenliği yaklaşımı bunu hiçbir şekilde kapsamında barındırmamaktadır. Dolayısıyla AB'nin normatif düzlemdeki insan güvenliği takibi daha bu noktada çözülmeye başlamaktadır. Burada ifade edilmeye çalışılan şey elbette ki, Avrupa Birliği otoritelerinin AB vatandaşlarının güvenlikleri konusundaki sorumluluklarının zayıflatılması gerekliliği değildir. Tam tersine burada, Avrupa'nın egemen otoritelerinin AB vatandaşlarının ve AB devletlerinin güvenliklerinin, Avrupa-Kuzey Afrika ve Ortadoğu eksenindeki göç yönetiminden etkilenen AB vatandaşı olmayan insanların insan güvenliklerine bağlı olduğu ifade edilmeye çalışılmaktadır.

Avrupa Birliği'nin bugünkü göç yönetimi anlayışı, günümüzün göç olgusunun gerçekliklerine denk düşmemekte ve oluşturduğu sorunların çözümüne olumlu katkı sağlayamamaktadır. Avrupa işgücü piyasası için faydalı bulunan ve bulunmayanlar ayırımından hareketle oluşturan "iyi göçmen" ve "kötü göçmen" ayırımı, buradan türetilen, "istenmeyen göçmen", "sahte sığınmacı", "yasadışı göçmen ifadeleri" bu uyumsuzluğun göstergelerinden ve göç sorunun çözümünün önündeki engellerden birisidir. Dahası medya ve siyasi döngü içerisinde "mülteci", "sığınmacı", "ekonomik göçmen" vb. kavramlarının yanlış kullanımı durumu daha da kompleks bir hale getirmektedir. Bu kavramsal karışıklık göçmen-karşıtı, ırkçı ve zenofobik söylemin ve politikaların üretilmesinde de rol oynamaktadır.

Belirtmek gerekir ki, Avrupa'da yabancı korkusunun yükselişe geçmesindeki en büyük etkenlerden birisi de, özellikle Orta Avrupa ülkelerinden yükselen ve bugün yaygınlaşmakta olduğu gözlemlenen göçmen-karşıtı retordur. Zenofobi, ayrımcılık ve ırkçılık; sığınmacılar ve mülteciler başta olmak üzere tüm göçmenlerin buldukları ülkelerde toplumla bütünleşmelerinin önündeki en büyük engeller olarak karşımıza çıkmaktadır. Buna ek olarak yabancı korkusunun, yalnızca göçmenlerin insan güvenliğine değil, buldukları ülkenin tüm ekonomik ve sosyal yapısına zarar verdiği düşünülebilir. Bu yüzden AB, kendi göç yaklaşımını yeniden

gözden geçirmeli ve tüm üye ülkelerde yükselen göçmen karşıtlığı ve ötekileştirici pejoratif retoriğin önüne geçebilecek düzenlemeler yapmalıdır. AB üyesi ülkelerde hukuk ve silahlı kuvvetler mensuplarının, Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin (*International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination (ICERD)*) 2. Maddesine uygun olarak, insan haklarının temel ilkeleri hususunda yeterli bir eğitim almış olması gerekmektedir. Aynı sözleşmenin 5. Maddesinde belirtildiği şekilde, tüm mültecilerin keyfi bir ayrımcılığa maruz bırakılmamasının ve bu anlamda buldukları ülkelerdeki vatandaşlarla eşit şekilde hukuk kurallarından faydalanmalarının sağlanması gerekmektedir. Zenofobi ve ayrımcılığı özendiren her türlü göçmen karşıtı retorik, nefret söyleminin suç sayılması da, bu ülkelerde zenofobi karşısında alınabilecek önlemler arasında sayılabilir. Bu konu yalnızca UNHCR'nin sorumluluğuna bırakılmamalı ve uluslararası toplumun da bu noktada ciddi bir sorumluluğu bulunduğu hatırlanmalıdır.

KAYNAKLAR

- AB Komisyonu. (2017, 04 14). *Avrupa Komisyonu Basın Bildirisi*. 08 02, 2018 tarihinde www.avrupa.info.tr: [https://www.avrupa.info.tr/tr/pr/ab-icinde-yeniden-yerlestirme-relocation-ve-ucuncu-ulkelerden-ab-ulkelerine-yerlestirme adresinden alındı](https://www.avrupa.info.tr/tr/pr/ab-icinde-yeniden-yerlestirme-relocation-ve-ucuncu-ulkelerden-ab-ulkelerine-yerlestirme-adresinden-alindi)
- Acar, H. (2013). Suriye Halkının Beşar Esad'a Direnme Hakkı: Üç Sözleşmeci Bakış. *Uluslararası İlişkiler*, 10(37), 117-144.
- Adler, E. (1998). Seeds of Peaceful Change: The OSCE's Community Building Model. E. Adler, & M. Barnett içinde, *Security Communities* (s. 119-160). Cambridge: Cambridge University Press.
- Aisch, G., Pearce, A., & Rousseau, B. (2017, 10 23). *How Far is Europe Swinging to the Right?* 08 20, 2018 tarihinde www.nytimes.com: <https://www.nytimes.com/interactive/2016/05/22/world/europe/europe-right-wing-austria-hungary.html> adresinden alındı
- Akçapar, Ş. (2015). Uluslararası Göç Alanında Güvenlik Algılamaları ve Göçün İnsani Boyutu. G. İhlamur-Öner, & A. Ş. Öner içinde, *Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar, Tartışmalar* (s. 563-575). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Aksu, M., & Turhan, F. (2012). Yeni Tehditler, Güvenliğin Genişleme Boyutları ve İnsani Güvenlik. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 4(2), 69-80.
- Aktaş, M. (2014). Avrupa'da Yükselen İslamofobi ve Medeniyetler Çatışması Tezi. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 13(1), 31-54.
- Aldırmaz, Y. (2017). Değerler Avrupası'ndan Duvarlar Avrupası'na Göç, Sığınmacılar ve Mülteci Krizi Çerçevesinde AB Hukuku ve Politikaları. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16(2), 83-103.
- Aldis, A., & Herd, G. (2004). Managing Soft Security Threats: Current Progress and Future Prospects. *European Security*, 13, 169-186.
- Alexandridis, A., & Dalkıran, M. (2017). *Routes Change, Migration Persists: The Effects of EU Policy on Migratory Routes*. İstanbul: Alsharq Forum.
- Aljazeera. (2016, March 22). *UNHCR, MSF Withdraw from Greece's Refugee 'Hotspots'*. www.aljazeera.com: <https://www.aljazeera.com/news/2016/03/aid-groups-withdraw-greece-refugee-hotspots-160322202842234.html> adresinden alındı

- Alkire, S. (2002). Conceptual Framework for Human Security. *Commission on Human Security Tokyo Meeting*, (s. 1-7). Aralık 22, 2017 tarihinde <http://www.williamtsuma.com/sites/default/files/conceptual-framework-human-security-sabina-alkire-2002.pdf> adresinden alındı
- Alkire, S. (2004). A Vital Core That Must be Treated with the Same Gravitas as Traditional Security Threats. *Security Dialogue*, 35(3), 359-360.
- Amnesty International (AI). (2014). *The Human Cost of Fortress Europe: Human Rights Violations Against Migrants and Refugees at Europe's Border*. London: Amnesty International.
- Amnesty International. (2014). *Dışarıda Bırakılanlar, Uluslararası Tolum Tarafından Terkedilen Suriyeli Mülteciler*. Londra: Amnesty Internaional.
- Amnesty International. (2015). *The Global Refugee Crisis - A Conspiracy of Neglect*. London: Amnesty International.
- Andersson, R. (2014). *Illegality, Inc.: Clandestine Migration and the Business of Bordering Europe*. Oakland: University of California Press.
- Angenendt, S., Engler, M., & Schneider, J. (2013). *European Refugee Policy - Pathways to Fairer Burden-Sharing*. German Institute for International and Security Affairs. Kasım 12, 2017 tarihinde https://www.swp-berlin.org/fileadmin/contents/products/comments/2013C36_adt_engler_schneider.pdf adresinden alındı
- Arends, J. (2012). Homeros'dan Hobbes ve Ötesine: Avrupa Geleneğinde Güvenlik Kavramı. M. Aydın, H. Brauch, N. Polat, M. Çelikpala, & U. Spring içinde, *Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe* (B. Yavuz, Çev., s. 199-220). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Arias, E. D. (2017). Drug Trade and Human Security. K. A. Reinert içinde, *Handbook of Globalisation and Development* (s. 115-130). Massachusetts: Edward Elgar Publishing.
- Aslan, N. (2010, June). Migration and Security: History, Practice and Theory. *A Master's Thesis*. Ankara, Turkey: Bilkent University.
- Asylum Information Database. (2016, December 8). *Greece: #1 European Union to Remove Existing Guarantees Against Turkey Returns*. Ekim 14, 2017 tarihinde [www.asylumineurope.org: http://www.asylumineurope.org/news/23-05-2017/greece-1-european-union-remove-existing-guarantees-against-turkey-returns](http://www.asylumineurope.org/news/23-05-2017/greece-1-european-union-remove-existing-guarantees-against-turkey-returns) adresinden alındı

- Atanassova-Cornelis, E. (2006). Defining and Implementing Human Security: The Case of Japan. T. Debiel, & S. Werthes içinde, *Human Security on Foreign Policy Agendas. Changes, Concepts and Cases* (s. 39-51). Duisburg-Essen: Institute for Development and Peace.
- Axworthy, L., Vollebaek, K., Kuhnle, S., & Peou, S. (2014). Human Security at 20—Lysøen Revisited. *Asian Journal of Peacebuilding*, 2(2), 143-149.
- Aydın, M., & Açıkmeşe, S. (2012). İslam Örneğinde Küreselleşen Dünyada Kimliğe Dayalı Güvenlik Tehditleri. M. Aydın, H. Brauch, M. Çelikpala, U. Spring, & N. Polat içinde, *Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe* (s. 117-130). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Bajpai, K. (2000, Ağustos). Human Security: Concept and Measurement. *Kroc Institute Occasional Paper #19:OP:1*. Kroc Institute. Ekim 12, 2016 tarihinde http://www.conflictrecovery.org/bin/Kanti_Bajpai-Human_Security_Concept_and_Measurement.pdf adresinden alındı
- Bal, M. (2003). *Modern Devlet ve Güvenlik*. İstanbul: IQ Kültür ve Sanat Yayıncılık.
- Baldwin, D. (1997). The Concept of Security. *Review of International Studies*, 5-26.
- Banda, H. (2014). Xenophobia as a Form of Human Insecurity: The Plight of Malawian Migrants in South Africa. *South African Peace and Security Studies*, 2(2), 31-46.
- Bates, D. (2002, May). Environmental Refugees? Classifying Human Migrations Caused by Environmental Change. *Population and Environment*, 23(5), 465-477.
- Batır, K. (2017). Avrupa Birliği'nin Geri Kabul Anlaşmaları: Türkiye İle AB Arasında İmzalanan Geri Kabul Anlaşması Çerçevesinde Hukuki Bir Değerlendirme. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 15(30), 585-604.
- Bauman, Z. (1998). *Küreselleşme*. (A. Yılmaz , Çev.) Ankara: Otopsi Yayınevi.
- Baylis , J., Smith, S., & Owens, P. (2008). *The Globalization of World Politics: An Introduction to International Relations*. Oxford: Oxford University Press.
- Baylis, J. (2012). Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı. M. Aydın, H. Brauch, M. Çelikpala, U. Spring, & N. Polat içinde, *Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe* (B. Yavuz, Çev., s. 153-164). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- BBC. (2011, October 27). *Tunisia's Islamist Ennahda Party Wins Historic Poll*. Ağustos 13, 2016 tarihinde [bbc.com: http://www.bbc.com/news/world-africa-15487647](http://www.bbc.com/news/world-africa-15487647) adresinden alındı

- BBC. (2016, Ocak 31). *Alman Siyasetçiden 'Polis Gerekirse Sığınmacılara Ateş Açmalı' Çağrısı*. Temmuz 5, 2017 tarihinde BBC Türkçe: http://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/01/160131_almanya_siginmaci adresinden alındı
- BBC. (2017, August 16). *Reality Check: Ireland's Border and Brexit*. Eylül 29, 2017 tarihinde [bbc.com: http://www.bbc.com/news/uk-politics-40949424](http://www.bbc.com/news/uk-politics-40949424) adresinden alındı
- BBC. (2018, April 16). *What's Happening in Syria*. Nisan 17, 2018 tarihinde [www.bbc.co.uk: https://www.bbc.co.uk/newsround/16979186](https://www.bbc.co.uk/newsround/16979186) adresinden alındı
- BBC News. (2015, 08 19). *Migrants Crisis: Slovakia Will Only Accept Christians*. 10 13, 2018 tarihinde [www.bbc.com: https://www.bbc.com/news/world-europe-33986738](https://www.bbc.com/news/world-europe-33986738) adresinden alındı
- BBC News. (2016, November 15). *Egypt: Mohammed Morsi Death Sentence Overturned*. Nisan 3, 2017 tarihinde [www.bbc.com: https://www.bbc.com/news/world-middle-east-37985498](https://www.bbc.com/news/world-middle-east-37985498) adresinden alındı
- BBC News. (2017, Kasım 15). *AB'nin Libya'yla Göçmen Anlaşması İnsanlık Dışı*. Ocak 14, 2018 tarihinde [www.bbc.com: https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-41990647](https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-41990647) adresinden alındı
- Bellamy, A., & McDonald, M. (2002, September 1). The Utility of Human Security': Which Humans? What Security? A Reply to Thomas & Tow. *Security Dialogue*, 33(3), 373-377. doi:10.1177/0967010602033003010
- Bellamy, A., & McDonald, M. (2004). Securing International Society: Towards an English School Discourse of Security. *Australian Journal of Political Science*, 39(2), 307-330.
- Bentégeat, H. (2009). What Aspirations for European Defence? Á. de Vasconcelos içinde, *What Ambitions for European Defence in 2020?* (s. 97-105). Paris: The European Union Institute for Security Studies.
- Betts, R. (1997). Should Strategic Studies Survive? *World Politics*, 50(1), 7-33.
- Bialasiewicz, L. (2012). Off-shoring and Out-sourcing the Borders of Europe: Libya and EU Border Work in the Mediterranean. *Geopolitics*, 17(4), 843-866. doi:10.1080/14650045.2012.660579
- Bigo, D. (2002, January). Security and Immigration: Toward a Critique of the Governmentality of Unease. *Alternatives: Global, Local, Political*, 27, 63-92.

- Bigo, D. (2005). Policing in the Name of Freedom. D. Bigo, & E. Guild içinde, *Controlling Frontiers* (s. 2). Ashgate: Alderhot.
- Bigo, D. (2012). International Political Sociology. P. Williams içinde, *Security Studies: An Introduction* (s. 120-134). Abingdon: Routledge.
- Bilgiç, A. (2018). *A Human Security Perspective on Migration: A Compass in the Perfect Storm - Inaugural Lecture Prince Claus Chair in Development and Equity*. International Institute of Social Studies.
- Bilgin, P. (2003). Individual and Societal Dimensions of Security. *International studies Review*, 203-222.
- Bilgin, P. (2003). Türkiye-AB İlişkilerinde Güvenlik Kültürünün Rolü. C. Karadeli içinde, *Soğuk Savaş Sonrasında Avrupa ve Türkiye* (s. 200). Ankara: Ayraç Yayınevi.
- Bilgin, P. (2005). 11 Eylül Öncesi ve Sonrasında Küreselleşen Güvenliği Anlamak. C. Karadeli içinde, *Küreselleşme ve Alternatif Küreselleşme* (s. 59-80). Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Bilgin, P. (2005). Turkey's Changing Security Discourses: The Challenge of Globalisation. *European Journal of Political Research*, 44, 175-201.
- Bilgin, P. (2008). Critical Theory. P. Williams içinde, *Security Studies: An Introduction* (s. 89-102). London: Routledge.
- Bilgin, P. (2010). Güvenlik Çalışmalarında Yeni Açılımlar: Yeni Güvenlik Çalışmaları. *Stratejik Araştırmalar*, 8(14), 69-96.
- Bilgin, P., Booth, K., & Jones, R. (1998). Security Studies-The Next Stage. *Naçao e Defesa*(82), 131-157.
- Birdişi, F. (2014). Eleştirel Güvenlik Çalışmaları Kapsamında Frankfurt Okulu ve Soğuk savaş Sonrası Güvenlik Sorunlarına Eleştirel Bir Yaklaşım: Galler Ekolü. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 229-255.
- Birgili, B. (2013, 9 27). *Afrika Sahel Bölgesi Tarımı ve Alternatif Teknikler - 1*. Aralık 28, 2017 tarihinde tasam.org: http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/5106/afrika_sahel_bolgesi_tarimi_ve_alternatif_teknikler_-_1 adresinden alındı
- Biscop, S. (2016). Finally: A new EU Strategy. *Global Affairs*, 2(4), 375-376.
- Bjørn, M. (2000). The Concept of Security: The Pros and Cons of Expansion and Contraction. *Paper for Joint Sessions of the Peace Theories Commission and*

- the Security and Disarmament Commission at the 18th General Conference of the International Peace Research Association* . Tampere: IPRA.
- Björkdahl, A. (2002). Norms in International Relations: Conceptual and Methodological Reflections. *Cambridge Review of International Relations*, 15(1), 9-23.
- Black, D. R. (2013). *A Decade of Human Security: Global Governance and New Multilateralisms*. London: Routledge.
- BM Mülteciler Yüksek Komiserliği Türkiye Temsilciliği. (1951). *Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme*. Temmuz 12, 2017 tarihinde www.multeci.org.tr: <http://www.multeci.org.tr/wp-content/uploads/2016/12/1951-Cenevre-Sozlesmesi-1.pdf> adresinden alındı
- Bobako, M. (2017). The Palestinian Knot: The 'New Anti-Semitism', Islamophobia and the Question of Postcolonial Europe. *Theory, Culture and Society*, 35(3), 99-120. doi:10.1177/0263276417708859
- Booth, K. (1991). Security and Emancipation. *Review of International Studies*, 17(4), 313-326.
- Booth, K. (1997). Security and Self: Reflections of a Fallen Realist. K. Krause, & M. C. Williams içinde, *Critical Security Studies: Concepts and Cases* (s. 83-119). Minneapolis: University of Minnesota.
- Booth, K. (1999). Nuclearism, Human Rights and Constructions of Security. *The International Journal of Human Rights*, 44-61.
- Booth, K. (2004). Realities of Security: Editor's Introduction. *International Relations*, 5-8.
- Booth, K. (2007). *Theory of World Security*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bousiou, A., & Kontis, A. (2015). Externalization of the EU Asylum Policy under the Light of the Arab Spring: How Did South-European Countries Recalibrate after the Uprisings? U. Korkut, K. Mahendran, G. Bucken-Knapp, & R. Cox içinde, *Discursive Governance in Politics, Policy and the Public Sphere* (s. 95-108). New York: Palgrave Macmillan.
- Bovens, L., & Bartsch, A. (2015, 10 01). *Why the Refugee Quota System is Unfair on Poorer Eastern and Southern EU States*. 10 11, 2018 tarihinde London School of Economics and Political Science: <http://blogs.lse.ac.uk/europpblog/2015/10/01/why-the-refugee-quota->

system-is-unfair-on-poorer-eastern-and-southern-eu-states/ adresinden alındı

- Bowden, B. (2010). Civilizational Security. J. Burgess içinde, *The Routledge Handbook of Security Studies* (s. 7-16). New York: Routledge.
- Brauch, H. (2012). Güvenliğin Yeniden Kavramsallaştırılması: Barış, Güvenlik, Kalkınma ve Çevre Kavramsal Dörtlüsü. M. Aydın, H. Brauch, M. Çelikpala, U. Spring, & N. Polat içinde, *Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe* (Z. Arkan, Çev., s. 167-198). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Breslin, S. (2015). Debating Human Security in China: Towards Discursive Power? *Journal of Contemporary Asia*, 45(2), 243-265.
- Breslin, S., & Christou, G. (2015). Has the Human Security Agenda Come of Age? Definitions, Discourses and Debates. *Contemporary Politics*, 21(1), 1-10.
- Bronner, S. (2011). *Critical Theory: A Very Short Introduction*. New York: Oxford University Press.
- Brown, S. (1998). *World Interests and the Changing Dimensions of Security*. Nisan 12, 2017 tarihinde [http://users.clas.ufl.edu: http://users.clas.ufl.edu/rnolan/3333worldinterests.html](http://users.clas.ufl.edu/http://users.clas.ufl.edu/rnolan/3333worldinterests.html) adresinden alındı
- Bruno, S., Khan, D.-E., Nolte, G., & Paulus, A. (2002). *The Charter of The United Nations: A Commentary*. Oxford: Oxford University Press.
- Bulut, N. (2003). Küreselleşme: Sosyal Devletin Sonu mu? *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 52(2), 173-197.
- Burzova, P. (2012). Towards a New Past: Some Reflections on Nationalism in Post-socialist Slovakia. *The Journal of Nationalism and Ethnicity*, 40, 879-894.
- Buzan, B. (1991). *People, States and Fear*. Brighton: Wheatsbeaf Books.
- Buzan, B., Weaver, O., & Wilde, J. (1998). *Security-A New Framework for Analysis*. London: Lynne Rienner.
- Büyükbaş, H. (2006). Avrupa Güvenlik Strateji Belgesi ve Türkiye. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 61-1, 37-66.
- Calamur, K. (2015, 10 22). *European Refugee Crisis: A 'Systematic' Violation of Human Rights*. 08 12, 2018 tarihinde [www.theatlantic.com: https://www.theatlantic.com/international/archive/2015/10/czech-republic-un-human-rights-refugees/411862/](https://www.theatlantic.com/international/archive/2015/10/czech-republic-un-human-rights-refugees/411862/) adresinden alındı
- Carr, E. (2010). *Yirmi Yıl Krizi, 1919-1939*. (C. Cemgil, Çev.) İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

- Carrasco, C., Muguruza, C., & Sánchez, R. (2016). *Case study: Common Security and Defence Policy (CSDP) - Work Package No. 10 – Deliverable No. 3*. European Commission. Kasım 1, 2017 tarihinde <https://globalcampus.eiuc.org/bitstream/handle/20.500.11825/97/Deliverable-10.3.pdf?sequence=1&isAllowed=y> adresinden alındı
- Carrera, S. (2007). *The EU Border Management Strategy: FRONTEX and the Challenges of Irregular Immigration in the Canary Islands*. CEPS Centre for European Policy Study. Mart 25, 2017 tarihinde https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1338019 adresinden alındı
- Carrera, S., & Balzacq, T. (2013). *The Hague Programme: The Long Road to Freedom, Security and Justice*. S. Carrera, & T. Balzacq içinde, *Security Versus Freedom* (s. 1-34). Aldershot: Ashgate Publishing.
- Carrera, S., & Den Hertog, L. (2016). *A European Border and Coast Guard: What's in a name?* CEPS.
- Carrera, S., & Guild, E. (2016). *Irregular Migration, Trafficking and Smuggling of Human Beings - Policy Dilemmas in the EU*. Brussels: Centre for European Policy Studies.
- Carrera, S., Cassarino, J.-P., El Qadim, N., Lahlou, M., & Den Hertog, L. (2016). *EU-Morocco Cooperation on Readmission, Borders and Protection: A Model to Follow?* CEPS Paper in Liberty and Security in Europe. Aralık 29, 2017 tarihinde <https://www.ceps.eu/publications/eu-morocco-cooperation-readmission-borders-and-protection-model-follow> adresinden alındı
- Cave, M., & Roberts, B. (2017, 04 28). *A Moral Crusade: Central-Eastern European Nationalism, Xenophobia, and Far-Right Extremism in Response to the Refugee Crisis*. *Honors Theses AY*. Wyoming Scholars Repository: University of Wyoming. 08 08, 2018 tarihinde http://repository.uwyo.edu/honors_theses_16-17/78?utm_source=repository.uwyo.edu%2Fhonors_theses_16-17%2F78&utm_medium=PDF&utm_campaign=PDFCoverPages adresinden alındı
- Center for Security Studies. (2011). *Human Security: Genesis, Debates, Trends*. Zurich: CSS ETH Zurich. Mayıs 14, 2018 tarihinde

- <http://www.css.ethz.ch/content/dam/ethz/special-interest/gess/cis/center-for-securities-studies/pdfs/CSS-Analysis-90-EN.pdf> adresinden alındı
- Cerimovic, E. (2017, 11 30). *Asylum Seekers' Hell in a Greek "Hotspot"*. 10 11, 2018 tarihinde Human Rights Watch: <https://www.hrw.org/news/2017/11/30/asylum-seekers-hell-greek-hotspot> adresinden alındı
- Checkel, J. (1999). Norms, Institutions, and National Identity in Contemporary Europe. *International Studies Quarterly*, 43, 83-114.
- Checkel, J. (1999). Social Construcion and Integration. *Journal of European Public Policy*, 6(4), 545-560.
- Checkel, J. (2001). Why Comply? Social Learning and European Identity Change. *International Organization*, 55(3), 553-588.
- Checkel, J. (2003). Going Native in Europe? Theorizing Social Interaction in European Institutions. *Comparative Political Studies*, 36(1/2), 209-231.
- Chomsky, N. (2003). *Hegemony or Survival: America's Quest for Global Dominance*. London: Penguin.
- Christou, G. (2014). The European Union's Human Security Discourse: Where are We Now? *European Security*, 23(3), 364-381.
- Ciensi, J. (2017, 05 26). *Why Poland Doesn't Want Refugees*. 10 11, 2018 tarihinde www.politico.eu: <https://www.politico.eu/article/politics-nationalism-and-religion-explain-why-poland-doesnt-want-refugees/> adresinden alındı
- Cizre, Ü. (2013). Egemen İdeoloji ve Türk Silahlı Kuvvetleri. A. İnel, & A. Bayramoğlu içinde, *Bir Zümre, Bir Parti: Türkiye'de Ordu* (s. 135-161). İstanbul: Birikim Yayınları.
- Clark, I. (1999). *Globalization and International Relations Theory*. Oxford: Oxford University Press.
- Cockburn, P. (2016, January 8). *The Arab Spring, Five Years on: A Season that Began in Hope, but Ended in desolation*. Aralık 5, 2017 tarihinde Independent: <https://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/the-arab-spring-five-years-on-a-season-that-began-in-hope-but-ended-in-desolation-a6803161.html> adresinden alındı
- Commission on Human Security. (2003). *Human Security Now*. New York: Commission on Human Security.

- Commission, E., & Martin, M. (2011, Kasım). *The Global Approach to Migration and Mobility: The State of Play*. Ekim 13, 2016 tarihinde <http://www.statewatch.org>: <http://www.statewatch.org/analyses/no-215-gamm-state-of-play.pdf> adresinden alındı
- Corell, H. (1999, October 29). *From Territorial Sovereignty to Human Security*. Mayıs 1, 2018 tarihinde <http://www.un.org>: <http://www.un.org/law/counsel/ottawa.htm> adresinden alındı
- Cornish, P., & Edwards, G. (2001). Beyond the EU/NATO Dichotomy: The Beginnings of a European Strategic Culture. *Internaional Affairs*, 77(3), 587-603.
- Coşkun, B. (2015). An Evaluation of the EU's Migration Policies After Arab Spring. *Moment Journal, Journal of Cultural Studies, Faculty of Communication, Hacettepe University*, 2(1), 41-59. doi:10.17572/mj2015.1.4159
- Council of the EU. (2008, December 11). *Report on the Implementation of the European Security Strategy : Providing Security in a Changing World*. Kasım 15, 2016 tarihinde www.consilium.europa.eu: https://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressdata/EN/reports/104630.pdf adresinden alındı
- Council of The European Communities. (1992, February 7). *Treaty on European Union*. Eylül 12, 2017 tarihinde europa.eu: https://europa.eu/european-union/sites/europa.eu/files/docs/body/treaty_on_european_union_en.pdf adresinden alındı
- Council of the European Union. (2015, July 20). *Main Aspects and Basic Choices of the CFSP*. Eylül 1, 2017 tarihinde eeas.europa.eu: https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/st_11083_2015_init_en.pdf adresinden alındı
- Cowburn, A. (2016, 05 09). *Syrian Refugee Shot by Border Guards Trying to Enter Slovakia from Hungary*. 08 09, 2018 tarihinde www.independent.co.uk: <https://www.independent.co.uk/news/world/europe/syrian-refugee-shot-by-border-guards-trying-to-enter-slovakia-a7020846.html> adresinden alındı
- Cox, R. (1981). Social Forces, States and World Orders: Beyond International Relations Theory. *Millennium-Journal of International Studies*, 10(2), 126-155.

- Culik, J. (2015, 12 09). Meet Miloš Zeman – The Czech Republic's Answer to Donald Trump. (M. Zeman, Röportaj Yapan)
- Çağırın, M. (2011). *Uluslararası Alanda İnsan Hakları* (İkinci b.). Ankara: Barış Kitap.
- Çağla, C. (2010). *Yeni Başlayanlar İçin Siyaset Bilimi: Siyasal Düşünce ve İdeolojiler-Siyaset Sosyolojisi, Siyasal Seçkinler ve Aydınlar-Devlet Teorileri*. İstanbul: Omnia.
- Çenberci, E., & Gövdere, B. (2017). Göç Krizinin Brexit Kararına ve Avrupa Birliğinin Geleceğine Muhtemel Etkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22(Göç Özel Sayısı), 1427-1442.
- Çetin, Ş. (2018, 09 19). *Göçmen krizi Avrupa'ya Yeni Demir Perde Çekiyor*. 09 20, 2018 tarihinde www.aa.com.tr: <https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/gocmen-krizi-avrupaya-yeni-demir-perde-cekiliyor/1258818> adresinden alındı
- Çiçekçi, C. (2012). *Uluslararası Güvenlik Çalışmaları: Uluslararası İlişkilerde Eleştirel Güvenlik Kuramı*. İstanbul: Kriter Yayın.
- Çıkrıkçı, T. (2016). Birleşmiş Milletlerde İnsan Güvenliği Organizasyonu. *Uluslararası Yönetim Ekonomi ve Politika Kongresi Bildiriler Kitabı*. III, s. 3285-3309. İstanbul: ICOMEP.
- Dabanga Sudan. (2016, December 18). *Sudan to Benefit from EU Package to Tackle Irregular Migration*. Nisan 9, 2017 tarihinde www.dabangasudan.org: <https://www.dabangasudan.org/en/relief-news/article/sudan-to-benefit-from-eu-package-to-tackle-irregular-migration> adresinden alındı
- Dağı, İ. (2000). *İnsan Hakları, Küresel Siyaset ve Türkiye*. İstanbul: Boyut Kitapları.
- Dağı, İ. (2004). Normatif Yaklaşımlar: Adalet, Eşitlik ve İnsan Hakları. A. Eralp içinde, *Devlet, Sistem ve Kimlik: Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar* (s. 185-226). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Dalacoura, K. (2012). The 2011 Uprisings in the Arab Middle East: Political Change and Geopolitical Implications. *International Affairs*, 1(88), 63-79.
- Dalby, S. (1997). Contesting and Essential Concept: Reading the Dilemmas in Contemporary Security Discourse. *Critical Security Studies-Concept and Cases*, 3-33.

- Danish Institute for International Studies. (2017). *Europe and the Refugee Situation: Human Security Implications*. Copenhagen: Danish Institute for International Studies.
- Davies, L., & Neslen, A. (2014, October 31). Italy: End of Ongoing Sea Rescue Mission "Puts Thousands at Risk". *The Guardian*.
- De Sousa Ferreira, S. (2014). *Migrants and the Arab Spring - A New Security Nexus*. Graz: University of Graz.
- de Vries, L., Carrera, S., & Guild, E. (2016). *Documenting the Migration Crisis in the Mediterranean Spaces of Transit, Migration Management and Migrant Agency*. ESRC Economic and Social Research Council. Şubat 12, 2018 tarihinde <https://www.ceps.eu/system/files/LSE%20No%2094%20DocumentingMigration.pdf> adresinden alındı
- Dedeoğlu, B. (2003). *Uluslararası Güvenlik ve Strateji*. İstanbul: Derin Yayınları.
- Del Sarto, R. (2015, June 30). Normative Empire Europe: The European Union, Its Borderlands, and the "Arab Spring": Normative Empire Europe. *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 54(2), 215-232. doi:10.1111/jcms.12282
- Deudney, D. (1990). The Case Against Linking Environmental Degradation and National Security. *Millenium: Journal of International Studies*, 19(3), 461-476.
- Deutsche Bank Research. (2015). *Migration into the EU: A First Look at the Impact*. Deutsche Bank Research. Kasım 14, 2017 tarihinde https://www.dbresearch.com/PROD/RPS_EN/HIDDEN_GLOBAL_SEARCH.alias adresinden alındı
- Deutsche Welle (DW). (2018, March 03). *Germany Sees Almost 1000 Anti-Muslim Crimes in 2017*. Nisan 4, 2018 tarihinde [dw.com: https://www.dw.com/en/germany-sees-almost-1000-anti-muslim-crimes-in-2017/a-42810445](https://www.dw.com/en/germany-sees-almost-1000-anti-muslim-crimes-in-2017/a-42810445) adresinden alındı
- Deutsche Welle. (2016, 11 03). *Twin Shipwrecks Kill Hundreds of Refugees off Libya, Survivors Say*. Ocak 1, 2018 tarihinde [www.dw.com: https://www.dw.com/en/twin-shipwrecks-kill-hundreds-of-refugees-off-libya-survivors-say/a-36248805](https://www.dw.com/en/twin-shipwrecks-kill-hundreds-of-refugees-off-libya-survivors-say/a-36248805) adresinden alındı
- Devetak, R. (2013). Critical Theory. A. Linklater içinde, *Theories of International Relations* (s. 162-186). New York: Palgrave Macmillan.

- Directorate-General for External Policies, Policy Department. (2015). *Migrants in the Mediterranean: Protecting Human Rights*. Leuven: European Union.
- Dost, S. (2014). Ulusal ve Uluslararası Mevzuat Çerçevesinde Ülkemizdeki Suriyeli Sığınmacıların Hukuki Durumu. *S.D.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi*, 4(1), 27-69.
- Doty, R. (2006). *Anti-immigrantism in Western Democracies: Statecraft, Desire, and the Politics of Exclusion*. Routledge. doi:10.4324/9780203391426
- Douglas, C., Fischer, A., Fletcher, K., Guidero, A., Marktanner, M., Noiset, L., & Maureen, W. (2014). The Arab Uprisings: Causes, Consequences and Perspectives. *ICAT Working Paper Series*, 1-28.
- Dustmann, C., & Frattini, T. (2011). *Immigration: The European Experience*. Ağustos 11, 2017 tarihinde [www.tfp.iza.org](http://ftp.iza.org): <http://ftp.iza.org/dp6261.pdf> adresinden alındı
- EASO European Asylum Support Office. (2017). *Annual Report on the Situation of Asylum in the European Union 2016*. Luxembourg: EASO.
- Elbe, S. (2006). Should HIV/AIDS be Securitized? The Ethical Dilemmas of Linking HIV/AIDS and Security. *International Studies Quarterly*(50), 119-144.
- Erdoğan, İ. (2013). Küreselleşme Olgusu Bağlamında Yeni Güvenlik Algısı. *Akademik Bakış*, 265-292.
- Ergül, E. (2012). *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde Sınır Dışı Etme ve Geri Verme*. Ankara: Yargı Yayınları.
- Erhan, Ç., & Akdemir, E. (2008). Avrupa Bütünleşmesi. B. Akçay, S. Kahraman, & S. Baykal içinde, *Avrupa Birliği'nin Güncel Sorunları ve Gelişmeler*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Ernst, F. (2017, 09 26). *AB Sığınmacıları Yerleştiremedi*. 08 02, 2018 tarihinde www.haberler.com: <https://www.haberler.com/grafikli-ab-siginmacilari-yerlestiremedi-10068637-haberi/> adresinden alındı
- EU-Horn of Africa Migration Route Initiative. (2016, May 24). *Khartoum Process*. Haziran 1, 2018 tarihinde www.khartoumprocess.net: <https://www.khartoumprocess.net/about/the-khartoum-process> adresinden alındı
- EUR-Lex. (1992, July 29). *Official Journal of the European Communities*. Temmuz 12, 2014 tarihinde <http://eur-lex.europa.eu>: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:C:1992:191:FULL&from=EN> adresinden alındı

- EUR-Lex. (2007, December 17). *Treaty of Lisbon*. Eylül 12, 2017 tarihinde eur-lex.europa.eu: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A12007L%2FTXT> adresinden alındı
- Euro-African Dialogue on Migration and Development. (2006). *Rabat Process*. Haziran 1, 2018 tarihinde www.rabat-process.org: <https://www.rabat-process.org/en/about/governance> adresinden alındı
- Euro-Med Monitor For Human Rights. (2018). *Xenophobia and Discrimination Against Refugees and Migrants in Europe*. Euro-Mediterranean Human Rights Monitor.
- Euronews. (2017, 02 02). *İtalya ve Libya Akdeniz'deki Mülteci Akınını Durdurmak için Anlaştı*. Ocak 2, 2018 tarihinde www.tr.euronews.com: <https://tr.euronews.com/2017/02/02/italya-ve-libya-akdeniz-deki-multeci-akinini-durdurmak-icin-anlasti> adresinden alındı
- Euronews. (2018, 06 29). *Avrupa'da En Çok Sığınmacı Kabul Eden Ülkeler Hangileri?* Ağustos 12, 2018 tarihinde tr.euronews.com: <https://tr.euronews.com/2018/06/29/avrupa-da-en-cok-siginmaci-kabul-eden-ulkeler-hangileri-> adresinden alındı
- Europe: Syrian Asylum Applications*. (2015). Mart 23, 2018 tarihinde ecoi.net: https://www.ecoi.net/en/file/local/1113662/4543_1448887754_syriaregionalr efugeerresponse-europe.pdf adresinden alındı
- European Commission. (2005, October). *Eurobarometer 63 Public Opinion in the European Union*. Ağustos 15, 2017 tarihinde Standard Eurobarometer: http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/archives/eb/eb63/eb63.4_en_first.pdf adresinden alındı
- European Commission. (2011, November 18). *Communication from the Commission to The European Parliament, The Council, The European Economic and Social Committee and The Committee of the Regions - The Global Approach to Migration and Mobility*. Ağustos 12, 2017 tarihinde ec.europa.eu: https://ec.europa.eu/anti-trafficking/sites/antitrafficking/files/communication_from_the_commission_1.pdf adresinden alındı
- European Commission. (2011, May 12). *Statement by Cecilia Malmström, EU Commissioner in charge of Home Affairs, on the results of the Ministerial Pledging Conference 12 May*. Eylül 21, 2017 tarihinde europe.eu:

http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-11-295_en.htm?locale=en
adresinden alındı

European Commission. (2013). *A Common European Asylum System*. Ağustos 13, 2017 tarihinde ec.europa.eu: https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/e-library/docs/ceas-factsheets/ceas_factsheet_en.pdf adresinden alındı

European Commission. (2014, 03 28). *Communication from the Commission to the Council and the European Parliament - on EU Return Policy*. Eylül 14, 2017 tarihinde [europarl.europa.eu](http://www.europarl.europa.eu): [http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/com/com_com\(2014\)0199_/com_com\(2014\)0199_en.pdf](http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/com/com_com(2014)0199_/com_com(2014)0199_en.pdf) adresinden alındı

European Commission. (2014, 5 22). *Communication from the Commission to the European Parliament and the Council - 5th Annual Report on Immigration and Asylum (2013)*. Eylül 12, 2016 tarihinde ec.europa.eu: https://ec.europa.eu/anti-trafficking/sites/antitrafficking/files/5th_annual_report_on_immigration_and_asylum_en_1.pdf adresinden alındı

European Commission. (2015, Haziran). *European Agenda on Migration*. Ağustos 12, 2017 tarihinde www.ec.europa.eu: https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/european-agenda-migration_en adresinden alındı

European Commission. (2015, 9 29). *Managing the Refugees Crisis: Immediate Operational, Budgetary and Legal Measures Under the European Agenda on Migration*. Ağustos 1, 2017 tarihinde ec.europa.edu: https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/policies/european-agenda-migration/proposal-implementation-package/docs/communication_on_managing_the_refugee_crisis_annex_3_en.pdf adresinden alındı

European Commission. (2016, October 06). *EU Operations in the Mediterranean Sea*. Aralık 17, 2017 tarihinde www.ec.europa.eu: https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/policies/securing-eu-borders/factsheets/docs/20161006/eu_operations_in_the_mediterranean_sea_en.pdf adresinden alındı

European Commission. (2016, November 9). *Factsheet - The European Union's Cooperation with Africa on Migration*. Nisan 9, 2018 tarihinde [www.ec.europa.eu: https://ec.europa.eu/europeaid/node/104030_fr](https://ec.europa.eu/europeaid/node/104030_fr) adresinden alındı

European Commission. (2016, December). *The EU Emergency Trust Fund for Africa*. Eylül 12, 2017 tarihinde [www.ec.europa.eu: https://ec.europa.eu/europeaid/regions/africa/eu-emergency-trust-fund-africa_en](https://ec.europa.eu/europeaid/regions/africa/eu-emergency-trust-fund-africa_en) adresinden alındı

European Commission. (2017, January 25). *Migration on the Central Mediterranean Route: Managing Flows, Saving Lives*. [www.ec.europa.eu: https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/policies/european-agenda-migration/proposal-implementation-package/docs/20170125_migration_on_the_central_mediterranean_route_-_managing_flows_saving_lives_en.pdf](https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/policies/european-agenda-migration/proposal-implementation-package/docs/20170125_migration_on_the_central_mediterranean_route_-_managing_flows_saving_lives_en.pdf) adresinden alındı

European Council. (2003). *A Safe Europe in a Better World: European Security Strategy*. Brüksel: European Council. Eylül 1, 2017 tarihinde <https://europa.eu/globalstrategy/en/european-security-strategy-secure-europe-better-world> adresinden alındı

European Council. (2016, Haziran). *A Global Strategy for the European Union's Foreign And Security Policy: Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe*. Ağustos 12, 2017 tarihinde [www.eeas.europa.eu: https://eeas.europa.eu/archives/docs/top_stories/pdf/eugs_review_web.pdf](https://eeas.europa.eu/archives/docs/top_stories/pdf/eugs_review_web.pdf) adresinden alındı

European Council. (2016, March 18). *EU-Turkey Statement (18 March 2016)*. Eylül 11, 2017 tarihinde [www.consilium.europa.eu: http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2016/03/18/eu-turkey-statement/](http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2016/03/18/eu-turkey-statement/) adresinden alındı

European Peacebuilding Liaison Office. (2009, February 18). *EPLO Statement on Civilian-Military Integration in European Security and Defence Policy*. Kasım 3, 2017 tarihinde [eplo.org: http://eplo.org/wp-content/uploads/2017/04/EPLO_Statement_Civilian_Military_integration.pdf](http://eplo.org/wp-content/uploads/2017/04/EPLO_Statement_Civilian_Military_integration.pdf) adresinden alındı

European Peacebuilding Liaison Office. (2017). *Policy Paper on civilian CSDP*. Kasım 4, 2017 tarihinde [eplo.org: http://eplo.org/wp-](http://eplo.org/wp-)

content/uploads/2017/03/EPLO_PolicyPaper_CivilianCSDP.pdf adresinden alındı

European Union. (2016). *Joint Way Forward on Migration Issues between Afghanistan and the EU*. Eylül 13, 2017 tarihinde www.eeas.europa.eu:https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/eu_afghanistan_joint_way_forward_on_migration_issues.pdf adresinden alındı

European Union. (2017, February 9). *European Union Naval Force-Mediterranean Operation Sophia*. www.eeas.europa.eu:https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/february_2017_-_factsheet_on_eunavfor_med_mission_en_0.pdf adresinden alındı

European University Institute. (2016, September 1). *Syrian Refugees - A snapshot of the Crisis - In the Middle East and Europe*. Ağustos 12, 2017 tarihinde [syrianrefugees.eu: http://syrianrefugees.eu/](http://syrianrefugees.eu) adresinden alındı

EUROPOL. (2018). *European Union Terrorism Situation and Trend 2018*. European Union Agency for Law Enforcement Cooperation. Ağustos 2, 2018 tarihinde <https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/european-union-terrorism-situation-and-trend-report-2018-tesat-2018> adresinden alındı

EUROPOL-INTERPOL. (2016). *Europol-Interpol Report on Migrant Smuggling Networks*. EUROPOL. Ağustos 12, 2017 tarihinde <https://www.europol.europa.eu/publications-documents/europol-interpol-report-migrant-smuggling-networks> adresinden alındı

EUROSTAT. (2016, March). *Living Standard Statistics*. Mayıs 18, 2017 tarihinde [ec.europa.eu: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Living_standard_statistics](http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Living_standard_statistics) adresinden alındı

Eurostat. (2017, 03 15). *Five Main Citizenships of (non-EU) Asylum Applicants, 2016 (Number of First Time Applicants, Rounded Figures) YB17.png*. 10 11, 2018 tarihinde [ec.europa.eu: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Five_main_citizenships_of_\(non-EU\)_asylum_applicants,_2016_\(number_of_first_time_applicants,_rounded_figures\)_YB17.png&oldid=330753](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Five_main_citizenships_of_(non-EU)_asylum_applicants,_2016_(number_of_first_time_applicants,_rounded_figures)_YB17.png&oldid=330753) adresinden alındı

Eurostep. (2010). *Lisbon Treaty*. Mart 12, 2018 tarihinde [www.lisbon-treaty.org: http://www.lisbon-treaty.org/wcm/the-lisbon-treaty/treaty-on-the-functioning-of-the-european-union-and-comments/part-3-union-policies-and-internal-](http://www.lisbon-treaty.org/wcm/the-lisbon-treaty/treaty-on-the-functioning-of-the-european-union-and-comments/part-3-union-policies-and-internal-)

actions/title-v-area-of-freedom-security-and-justice/chapter-1-general-provisions/335-article-67.html adresinden alındı

Farand, C. (2017, February 5). *Marine Le Pen Launches Presidential Campaign with Hardline Speech*. Temmuz 4, 2018 tarihinde independent.co.uk: <https://www.independent.co.uk/news/world/europe/marine-le-pen-front-national-speech-campaign-launch-islamic-fundamentalism-french-elections-a7564051.html> adresinden alındı

Fargues, P. (2012). Demography Migration and the Revolt in the Southern Mediterrenian. C. Merlini, & O. Roy içinde, *Arap Society in Revolt- The West's Mediterrenian Challenge*. Washington: The Borrking Institutions.

Fargues, P., & Fandrich, C. (2012). *Migration After The Arap Spring MPC Research Report 2012/09*. European University Institute. San Domenico di Fiesole: Robert Schuman Centre for Advanced Migration Policy Centre - Co-financed by European Union.

Fernandez Alfaro, B. (2014). *Migration and Asylum: The Movement of People in the Mediterranean Region - Future Scenarios and the EU Response*. Msida: Institute for European Studies.

Ferrer-Gallardo, X. (2008). The Spanish–Moroccan Border Complex: Processes of Geopolitical, Functional and Symbolic Rebordering. *Political Geography*, 27, 301-321.

Ferrero-Waldner, B. (2005, October 5). *Remarks to the Joint Meeting of the Foreign Affairs and Defence Committees of the European Parliament and of National Parliaments*. (E. Parliament, Dü.) Temmuz 2, 2017 tarihinde europa.eu: http://europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-05-575_en.pdf adresinden alındı

Ferrero-Waldner, B. (2006, May 30). *The EU's Role in Protecting Europe's Security*. Temmuz 2, 2017 tarihinde europa.eu: http://europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-06-331_en.pdf adresinden alındı

Finnemore, M. (1996). *National Interests in International Society*. Ithaca: Cornell University Press.

Finnemore, M., & Sikkink, K. (1998). International Norm Dynamics and Political Change. *International Organization*, 52(4), 887-917.

Fox, J. (2001). *Chomsky ve Küreselleşme*. (E. Kılıç, Çev.) İstanbul: Everest Yayınları.

- FRA European Union Agency for Fundamental Rights. (2018). *Regular Overviews of Migration-related Fundamental Rights Concerns*. Nisan 10, 2018 tarihinde <http://fra.europa.eu: http://fra.europa.eu/en/theme/asylum-migration-borders/overviews> adresinden alındı
- Freedman , L. (1998). *International Security: Changing Targets*. Nisan 12, 2017 tarihinde <http://bdi.mfa.government.bg: http://bdi.mfa.government.bg/info/Module%2004%20-%20Diplomacia%20i%20sigurnost/dopalnitelna%20literatura/INTERNATIONAL%20SECURITY.htm> adresinden alındı
- Friedman, T. L. (2000). *The Lexus and the Olive Tree: Understanding Globalization*. New York: Anchor Books.
- FRONTEX - European Border and Coast Guard Agency. (2017). *Migratory Routes*. Ocak 14, 2018 tarihinde frontex.europa.eu: https://frontex.europa.eu/along-eu-borders/migratory-routes/western-mediterranean-route/ adresinden alındı
- FRONTEX. (2016). *Risk Analysis for 2016*. www.frontex.europa.eu: https://frontex.europa.eu/assets/Publications/Risk_Analysis/Annula_Risk_Analysis_2016.pdf adresinden alındı
- Fukuda-Parr, S. (2003). New Threats to Human Security in the Era of Globalization. *Journal of Human Development*, 4(2), 167-179.
- Gabbatiss, J. (2018, February 2). Germany Votes to Cut State Funding to Neo-Nazi Political Party. *Independent*.
- Galanova, M. (2016, 07 20). *Refugees Confronted with Slovakia's "National Project"*. 08 08, 2018 tarihinde www.euobserver.com: https://euobserver.com/migration/134408 adresinden alındı
- Gallala-Arndt, I. (2012). *Constitutional Reforms in Tunisia, Egypt, Morocco and Jordan: A Comparative Assessment*. Şubat 14, 2017 tarihinde www.iemed.org: http://www.iemed.org/observatori-en/arees-danalisi/arxius-adjunts/anuari/med.2012/gallala_en.pdf adresinden alındı
- Geddes, A. (2018). The Governance of Migration in Europe: Towards Fragmentation? A. Triandafyllidou içinde, *Handbook of Migration and Globalisation* (s. 125-139). Northampton: Edward Elgar Publishing.
- Gest, J., Armstrong, C., Carolan, E., Fox, E., Holzer, V., McLellan, T., . . . Talib, M. (2013). Tracking the Process of International Norm Emergence: A

- Comparative Analysis of Six Agendas and Emerging Migrants' Rights. *Global Governance*(19), 153-185.
- Giddens, A. (2001). *The Global Third Way Debate*. Cambridge: Polity.
- Gilpin, R. (1986). The Richness of the Tradition of Political Realism. R. Keohane içinde, *Neorealism and Its Critics* (s. 301-321). New York: Colombia University Press. Nisan 30, 2017 tarihinde https://www.academia.edu/11808971/_HIN_100508_Neorealism_and_Its_Critics_-_Robert_O._Keohane adresinden alındı
- Gladstone, R. (2017, December 4). *Five Strongmen and the Fate of the Arab Spring*. Aralık 5, 2017 tarihinde The New York Times: <https://www.nytimes.com/2017/12/04/world/middleeast/ali-abdullah-saleh-strongmen.html> adresinden alındı
- Glaisus, M., & Kaldor, M. (2006). *A Human Security Doctrine for Europe: Project, Principles, Practicalities*. New York: Routledge.
- Glasser, A. (2016, 05 06). *New French Report Shows Rise in Attacks on Muslims, Sustained Targeting of Jews*. Ağustos 12, 2018 tarihinde Human Rights First: <https://www.humanrightsfirst.org/blog/new-french-report-shows-rise-attacks-muslims-sustained-targeting-jews> adresinden alındı
- Gomez, O. (2013). *Human Security: A Thematic Guidance Note for Regional and National Human Development Report Teams*. UNDP. Mart 22, 2017 tarihinde http://hdr.undp.org/sites/default/files/human_security_guidance_note_r-nhdrs.pdf adresinden alındı
- Goodwin, J. (2011). Why We Were Surprised (Again) by the Arab Spring. *Swiss political Science Review*, 4(17), 452-456.
- Gorondi, P. (2017, 03 07). *Hungary Blasted for Rule Detaining Refugees in Containers*. 08 09, 2018 tarihinde www.wsbtv.com: <https://www.wsbtv.com/news/hungarys-leader-calls-migration-trojan-horse-of-terrorism/500332442> adresinden alındı
- Gostoli, Y. (2018, 09 24). *Italian Government Adopts Hardline Anti-Migrant Decree*. 09 25, 2018 tarihinde www.aljazeera.com: <https://www.aljazeera.com/news/2018/09/italian-government-adopts-hardline-anti-migrant-decree-180924114249859.html> adresinden alındı
- Gottwald, M. (2012). Humanizing Security? The EU's Responsibility to Protect in the Libyan Crisis. *FIIA Working Paper*, 1-25.

- Gök, G. (2016). Kimin Güvenliği? Uluslararası Göç-Güvenlik İlişkisi ve Uluslararası Örgütlerin Rolü. *KOSBED*, 65-82.
- Görgün, M. (2017). Küreselleşme Sürecinde Göçmen İlişkileri Ağının Önemi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22(Göç Özel Sayısı), 1317-1327.
- Grevi, G. (2016). A Global Strategy for a Soul-searching European Union. *European Policy Centre (Discussion Paper)*, 1-12.
- Grigorescu, A. (2002). European Institutions and Unsuccessful Norm Transmission: The case of Transparency. *International Politics*, 39, 457-489.
- Gross, E. (2008). *EU and the Comprehensive Approach*. Copenhagen: Danish Institute for International Studies (DIIS). Kasım 2, 2017 tarihinde https://www.diis.dk/files/media/publications/import_efter1114/r2008-13_eu_and_the_comprehensive_approach.pdf adresinden alındı
- Guild, E. (2009). *Security and Migration in the 21st Century*. Cambridge: Polity Press.
- Guzzini, S., & Leander, A. (2005). *Constructivism and International Relations: Alexandr Wendt and His Critics*. London: Routledge.
- Güven, S. (2007). Ham Elmas Ticaretine İlişkin Kimberley Süreci ve Türkiye'nin Bu Sürece Üyeliği. *Ekonomik Sorunlar Dergisi*(27). Mayıs 2, 2018 tarihinde www.mfa.gov.tr:
<http://www.mfa.gov.tr/data/Kutuphane/yayinlar/EkonomikSorunlarDergisi/sayi27/makalekimberley.pdf> adresinden alındı
- Habermas, J. (2002). *Küreselleşme ve Milli Devletlerin Akibeti*. (M. Beyaztaş, Çev.) İstanbul: Bakış Yayınları.
- Haerpfer, C., Milosinski, C., & Wallace, C. (1999, Eylül). Old and New Security Issues in Post-Communist Eastern Europe: Results of an 11 Nation Study. *Europe-Asia Studies*, 51(6), 989-1011.
- Haftendorn, H. (1991). The Security Puzzle: Theory-Building and Discipline-Building in International Security. *International Studies Quarterly*(35), 3-17.
- Hamood, S. (2008). EU-Libya Cooperation on Migration: A Raw Deal for Refugees and Migrants? *Journal of Refugee Studies*, 19-42.
- Harnish, S. (2014). Competing or Converging Claims on International Order? The EU, China and Human Security: the EU Perspective . *EUSC EU-China*

- Security Cooperation: Performance and Prospects - Policy Paper Series*, 1-12.
- Held, D., & McGrew, A. (1998). The End of the Old Order? Globalization and the Prospects for World Order. *Review of International Studies*, 24(5), 219-245.
- Hobbes, T. (2013). *Leviathan* (12 b.). (S. Lim, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Holton, R. (1998). *Globalization and the Nation-State*. London: MacMillan.
- Hopf, T. (1998). The Promise of Constructivism in International Relations Theory. *International Security*, 23(1), 171-200.
- Hopyar, Z. (2016, Aralık). Avrupa'nın Mülteci Politikası. *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi*, 2(3), 59-67.
- Huggler, J. (2017, April 25). *Migrant Crime in Germany Rises by 50 Percent, New Figures Show*. Nisan 3, 2018 tarihinde telegraph.co.uk: <https://www.telegraph.co.uk/news/2017/04/25/migrant-crime-germany-rises-50-per-cent-new-figures-show/> adresinden alındı
- Human Rights Watch. (2018). *World Report 2018: Events of 2017*. New York: Human Rights Watch.
- Human Security Study Group. (2007). *A European Way of Security - The Madrid Report of the Human Security Study Group comprising a Proposal and Background Report*. <http://eprints.lse.ac.uk>. Eylül 25, 2016 tarihinde http://eprints.lse.ac.uk/40207/1/A_European_Way_of_Security%28author%29.pdf adresinden alındı
- Human Security Study Group. (2016). *From Hybrid Peace to Human Security: Rethinking EU Strategy Towards Conflict*. Brussels: The London School of Economics and political Science.
- Hurd, I. (2014). *International Organizations, Politics, Law, Practice*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hussein, K., Gnisci, D., & Wanjiru, J. (2004, December). *Security and Human Security: An Overview of Concepts and Initiatives - What Implications for West Africa*. Nisan 2, 2017 tarihinde oecd.org: <https://www.oecd.org/swac/publications/38826090.pdf> adresinden alındı
- Huysmans, J. (2006). *The Politics of Insecurity: Fear, Migration and Asylum in the EU*. Abington: Routledge.

- Ingebritsen, C. (2002). Norm Entrepreneurs: Scandinavia's Role in World Politics, Cooperation and Conflict. *Journal of Nordic International Studies Association*, 37(1), 11-23.
- Institute for Safety, Security and Crisis Management (COT). (2007). *Notions of Security: Shifting Concepts and Perspectives*. Hague: COT Institute for Safety, Security and Crisis Management.
- International Organization for Migration (IOM). (2016). *Improving Data on Missing Migrants*. IOM.
- International Organization for Migration (IOM). (2018, July 23). *Missing Migrants*. Temmuz 24, 2018 tarihinde www.missingmigrants.iom.int: <https://missingmigrants.iom.int/region/mediterranean> adresinden alındı
- Triantafyllidou, A., & Vogel, D. (2010). Irregular Migration in the European Union: Evidence, Facts and Myths. A. Triantafyllidou içinde, *Irregular Migration in Europe* (s. 291-301). Aldershot: Ashgate.
- International Organization for Migration (IOM). (2012). *The Middle East and North Africa Annual Report 2011*. Geneva: International Organization for Migration.
- International Organization for Migration (IOM). (2015, October). *Addressing Complex Migration Flows in the Mediterranean: IOM Response Plan, Spotlight on South-Eastern Europe*. Aralık 12, 2017 tarihinde www.iom.int: <https://www.iom.int/sites/default/files/country/docs/seeeca/SEE-Adressing-Complex-Flows-in-the-Mediterranean.pdf> adresinden alındı
- International Organization for Migration (IOM). (2018). *Key Migration Terms*. Ocak 1, 2018 tarihinde www.iom.int: <https://www.iom.int/key-migration-terms> adresinden alındı
- International Organization for Migration (IOM). (2018, April 26). *Missing Migrants*. Nisan 27, 2018 tarihinde <http://missingmigrants.iom.int>: <http://missingmigrants.iom.int/region/mediterranean> adresinden alındı
- IOM International Organization for Migration. (2005). *World Migration 2005 Cost and Benefits of International Migration*. Geneva: IOM.
- IOM International Organization for Migration. (2017). *Missing Migrants*. IOM.
- IOM International Organization for Migration. (2018). *World Migration Report 2018*. Temmuz 15, 2018 tarihinde www.iom.int: <https://www.iom.int/wmr/world-migration-report-2018> adresinden alındı

- Janda, J. (2016, 07 10). *Czech President is Russian Trojan Horse*. 08 08, 2018 tarihinde www.euobserver.com: <https://euobserver.com/opinion/133789> adresinden alındı
- Janmyr, M. (2016). Precarity in Exile: The Legal Status of Syrian Refugees in Lebanon. *Refugee Survey Quarterly*(35), 58-78. doi: 10.1093/rsq/hdw016
- Johansen, R. (1994). The Contribution of the World Order Models Project. *Alternatives*, 19, 155-162. doi:10.1177/030437549401900203
- Jones, R. W. (1999). *Security, Strategy and Critical Theory*. Boulder: Lynne Rienner Publishers.
- Kaldor, M., Martin, M., & Selchow, S. (2007). Human Security: a New Strategic Narrative for Europe. *International Affairs*, 83(2), 273-288.
- Karacasulu, N. (2007). Avrupa Entegrasyon Kurmları ve Sosyal İnşacı Yaklaşım. *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 3(9), 82-100.
- Karakaş, D. (2016, Ocak). Mülteci Sorunu Çerçevesinde Avrupa Birliği - Türkiye İlişkileri. *ORMER Perspektif Serileri*(16), 1-8.
- Kasperek, B. (2016). Routes, Corridors and Spaces of Exception: Governing Migration and Europe. *Near Futures Online*, 1-4. Ağustos 11, 2017 tarihinde <http://nearfuturesonline.org/routes-corridors-and-spaces-of-exception-governing-migration-and-europe/> adresinden alındı
- Katzenstein, P. (1996). *The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics*. New York: Columbia University Press.
- Kawakibi, S. (2013). *The Syrian Crisis and Its Repercussions: Internally Displaced Persons and Refugees*. San Domenico di Fiesole: Migration Policy Centre.
- Kay, S. (2004). Globalization, Power and Security. *SAGE Publications*, 9-25.
- Kellner, D. (1989). *Critical Theory, Marxism and Modernity*. Baltimore: The John Hopkins University Press.
- Kerkkänen, A. (2014). *The Failure of the Security Paradigm in Syria: The Human Security Perspective*. Helsinki: The Finnish Institute of International Affairs.
- Keskin, F. (2005). Foucault'un Özne ve İktidar Kavramları Üzerine. M. Foucault içinde, *Özne ve İktidar* (s. 11-24). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Keyman, F. (1998). Globalleşme ve Türkiye: Radikal Demokrasi Olasılığı. A. Sarıbay, & F. Keyman içinde, *Küreselleşme, Sivil Toplum ve İslam* (s. 34-55). Ankara: Vadi Yayınları.

- King, G., & Murray, C. (2001). Rethinking Human Security. *Political Science Quarterly*, 585-610.
- Kingsley, P. (2015, Ocak 3). Arab Spring Prompts Biggest Migrant Wave since Second World War. *The Guardian*. Eylül 14, 2017 tarihinde <http://www.theguardian.com/world/commentisfree/2015/jan/03/arab-spring-migrant-wave-instability-war>. adresinden alındı
- Kirchner, E. J., & Sperling, J. (2002). The New Security Threats in Europe: Theory and Evidence. *European Foreign Affairs Review*, 7(4), 423-452.
- Kızılc¸elik, S. (2008). *Frankfurt Okulu*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Klotz, A. (1995). *Norms in International Relations: The Struggle Against Apartheid*. London: Cornell University Press.
- Ko¸er, G. (2004). K¸reselleşme ve Uluslararası ilişkilerin Geleceği. *Uluslararası İlişkiler*, 1(3), 101-122.
- Kolar, T. (2016). *The Migration Crisis and the Rise of Right-wing Extremism and Euroscepticism*. Institute for Politics and Society.
- Kolasi, K. (2014). Eleştirel Teori ve Güvenlik: Kimin İ¸in Güvenlik? E. ¸ıtak, & O. Şen içinde, *Uluslararası ilişkilerde Güvenlik: Teorik Değerlendirmeler* (s. 121-154). İstanbul: Uluslararası İlişkiler K¸t¸phanesi.
- Kolodziej, E. (1992). Renaissance in Security Studies? Caveat Lector! *International Studies Quarterly*, 36(4), 421-438.
- Korolczuk, E. (2016). Explaining Mass Protests Against Abortion Ban in Poland: The Power of Connective Action. *Zoon Politikon*, 7, 91-113. 09 01, 2018 tarihinde https://www.civitas.edu.pl/collegium/wp-content/uploads/2015/03/Zoon_Politikon_07_2016_091_113.pdf adresinden alındı
- Krahmann, E. (2005). New Threats and New Actors in Security Governance: Developments, Problems, and Solutions. E. Krahmann içinde, *New Threats and New Actors in International Security* (s. 199-212). New York: Palgrave Macmillan US.
- Kratochwil, F. (1989). *Rules, Norm and Decisions: On the Condition of Practical and Legal Reasoning in International Relations and Domestic Affairs*. New York: Cambridge University Press.
- Krause, K. (2004, September). The Key to a Powerful Agenda, if Properly Delimited. *Security Dialogue*, 35(3), 367-368. doi:10.1177/096701060403500324

- Krause, K., & Williams, M. (1996). Broadening the Agenda of Security Studies: Politics and Methods. *Mershon International Studies Review*, 40(2), 229-254.
- Krause, K., & Williams, M. (1997). *Critical Security Studies: Concepts and Cases*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Kuhne, H. (2008). *Report on the Implementation of the European Security Strategy and ESDP (2008/2003(INI))*. European Parliament (EP). Temmuz 19, 2017 tarihinde <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONSGML+REPORT+A6-2008-0186+0+DOC+PDF+V0//EN> adresinden alındı
- Kuşoğlu, B. (2012). Libya: Arap Baharına NATO Katkısı. *Yasama Dergisi*(22), 99-118. www.yasader.org. adresinden alındı
- Küçükşahin, A., & Akkan, T. (2007). Değişen Güvenlik Algılamaları Işığında Tehdit ve Asimetrik Tehdit. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*(5), 39-63.
- Kwiatkowska, A. (2015, 10 21). *Polish Politician: "Yes to Black Burgers, No to Economic Refugees"*. 10 11, 2018 tarihinde www.expatriate.pl: <https://expatriate.pl/yes-to-black-burgers-no-to-economic-refugees/> adresinden alındı
- Lamborn, A., & Lepgold, J. (2003). *World Politics into The Twenty-First Century*. New York: Pearson.
- Larsson, T. (2001). *The Race to the Top: The Real Story of Globalization*. Washington DC: Cato Institute.
- Last, T., & Spijkerboer, T. (2014). Tracking Deaths in the Mediterranean. T. Brian, & F. Laczko içinde, *Fatal Journeys. Tracking Lives Lost During Migration* (s. 85-106). Geneva: International Organization for Migration.
- Lawler, P. (2013). Peace Studies. P. Williams içinde, *Security Studies: An Introduction* (s. 77-92). Abington, Oxon: Routledge.
- Lawson, G. (2015). Revolution, Non-violence and the Arap Uprisings. *Mobilizaiton: An International Quarterly*, 20(4), 453-470.
- Lemberg-Pedersen, M. (2013, January). *Private Security Companies and the European Borderscapes*. doi:10.4324/9780203082737
- Lenin, V. (1992). *Emperyalizm: Kapitalizmin En Yüksek Aşaması*. (C. Süreya, Çev.) Ankara: Sol Yayınları.
- Levin Institute. (2013, Haizran 27). *Migration and Globalization*. Nisan 17, 2017 tarihinde globalizaton101:

<http://www.globalization101.org/uploads/File/Migration/migration.pdf> adresinden alındı

Little, A., & Vaughan-Williams, N. (2016, August 10). Stopping Boats, Saving Lives, Securing Subjects: Humanitarian Borders in Europe and Australia. *European Journal of International Relations*, 23(3), 533-556. doi:10.1177/1354066116661227

Lucht, H. (2015). The station Hustle: Ghanaian Migration Brokerage in a Disjointed World. M. Jackson , & A. Piette içinde, *What is Existential Anthropology?* (s. 104-124). Oxford: Berghahn Books.

Maccormack, T. (2008). Power and Agency in the Human Security Framework. *Cambridge Review of Internatinonal Affairs*, 21(1), 113-128.

MacFarlane, N., & Khong, Y. F. (2006). *Human Security and The UN*. Bloomington: Indiana University Press.

Machiavelli, N. (1994). *Prens*. İstanbul: Anahtar Kitaplar.

Magu, S. (2015, August 19). Reconceptualizing Cultural Globalization: Connecting the “Cultural Global” and the “Cultural Local”. *Social Sciences*(4), 630-645. doi:10.3390/socsci4030630

Malkara, F. (2017, 06 05). Arap Baharı Sonrası Akdeniz'de Yaşanan Düzensiz Göçün Avrupa Birliği Kapsamında Güvenlik Boyutu ve Uluslararası Hukuk Açısından İncelenmesi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İzmir, Türkiye: T.C. İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı.

Manning, S. (1999). Special Issue on Globalization (Introduction). *Journal of World-Systems Research*, 137-141.

Martin, M. (2011). Human Security and the Search for a Normative Narrative. R. Whitman içinde, *Normative Power Europe: Empirical and Theoretical Perspectives* (s. 187-209). Palgrave MacMillan.

Martin, M. (2011). *The Arab Spring and the Death Toll in the Mediterranean: The True Face of Fortress Europe*. Temmuz 6, 2016 tarihinde unesco2030.it: http://www.unesco2030.it/uploads/1/2/0/9/12092833/statewatch__the_arab_spring_and_the_death_toll_in_the.pdf adresinden alındı

Martin, M. (2011, Kasım). *The Global Approach to Migration and Mobility: The State of Play*. Ekim 15, 2016 tarihinde <http://www.statewatch.org>:

<http://www.statewatch.org/analyses/no-215-gamm-state-of-play.pdf>

adresinden alındı

- Martin, M. (2016). *Human Security Course*. Ağustos 22, 2017 tarihinde <http://humansecuritycourse.info>: <http://humansecuritycourse.info/module-1-the-concept-of-human-security/history-and-rational/> adresinden alındı
- Martin, M., & Owen, T. (2010). *The European Union and Human Security*. New York: Routledge.
- Massari, M. (2017). Reconsidering Transnational Organised Crime in the Shadow of Globalisation: The Case of Human Smuggling across the Mediterranean. S. Carnevale, O. Giolo, & S. Forlati içinde, *Redefining Organised Crime: A Challenge for the European Union?* (s. 75-92). Hart Publishing.
- Mastrangelo, G. (2015). Human Security, State Security and the Charter of the United Nations. *Glendon journal of International Studies*, 8(1-2), 1-14.
- Matlary, J. (2008, January). Much Ado About Little: The EU and Human Security. *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*, 84(1), 131-143. Ağustos 10, 2017 tarihinde <http://www.jstor.org/stable/25144719> adresinden alındı
- Mayda, A. (2006, August). Who Is against Immigration? A Cross-Country Investigation of Individual Attitudes toward Migrants. *The Review of Economics and Statistics*, 88(3), 510-530.
http://www.jstor.org/stable/40043013?seq=1#page_scan_tab_contents adresinden alındı
- Mcsweeney, B. (1999). *Security, Identity and Interest: A Sociology of International Relations*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mearsheimer, J. (1994). The False Promise of International Institutions. *International Security*, 19(3), 5-49.
- Micallef, M. (2016). *Libyan Smugglers Import Boats from China*. Xchange Research on Migration. Aralık 1, 2017 tarihinde <http://xchange.org/libyan-smugglers-import-rubber-boats-from-china/> adresinden alındı
- Migration Policy Institute. (2011, December). *Arab Spring and Fear of Migrant Surge Expose Rift in EU Immigration Policy Circles*. Ocak 15, 2016 tarihinde Migration Information Source: <https://www.migrationpolicy.org/article/top-10-2011-issue-1-arab-spring-and-fear-migrant-surge-expose-rift-eu-immigration-policy> adresinden alındı

- Miller, B. (2001). The Concept of Security: Should it be Redefined? *Journal of Strategic Studies*, 24(2), 13-42.
- Mitreski, A. (2015, August 25). *Civil War in Yemen: A Complex Conflict with Multiple Futures*. Mayıs 15, 2017 tarihinde www.dohainstitute.org: https://www.dohainstitute.org/en/PoliticalStudies/Pages/Civil_War_in_Yemen_A_Complex_Conflict_with_Multiple_Futures.aspx adresinden alındı
- Mix, D. (2013). *The European Union: Foreign and Security Policy*. Congressional Research Service. Ağustos 12, 2014 tarihinde europa.eu: <https://fas.org/sgp/crs/row/R41959.pdf> adresinden alındı
- Morkaya, M. (2014). *Avrupa Birliği'nin Yönetmelik Askeri Kapasitesi Ve Belirsiz Müzakere Başlığı "Dış Güvenlik ve Savunma Politikası"*. İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.
- Munster, R. (2005). Logics of Security: The Copenhagen School, Risk Management and the War on Terror. *Political Science Publications*, 1-19.
- Mutimer, D. (2010). Critical Security Studies: A Schismatic History. A. Collins içinde, *Contemporary Security Studies* (s. 84-105). Oxford: Oxford University Press.
- Myers, N. (2001). Environmental Refugees: a Growing Phenomenon of the 21st Century. *The Royal Society*, 609-613. doi:10.1098/rstb.2001.0953
- Narkowicz, K. (2016, 06 01). *Re-emerging Racisms: Understanding Hate in Poland*. 10 12, 2018 tarihinde www.discoversociety.org: <https://discoversociety.org/2016/06/01/re-emerging-racisms-understanding-hate-in-poland/> adresinden alındı
- Narkowicz, K. (2018). Refugees Not Welcome Here: State, Church and Civil Society Responses to the Refugee Crisis in Poland. *International Journal of Politics, Culture, and Society*, 31(4), 357-373.
- Narkowicz, K., & Balogun, B. (2017, 12 21). *What Motivated the 60,000 People Who Joined the Far-right Polish Independence March?* 09 11, 2018 tarihinde www.opendemocracy.net: <https://www.opendemocracy.net/can-europe-make-it/kasia-narkowicz-bolaji-balogun/what-motivated-60000-who-joined-far-right-polish-i> adresinden alındı
- NATO Allied Command Transformation. (2009). *Multiple Futures Project: Navigating Towards 2030*. NATO Allied Command Transformation. Şubat 02, 2017 tarihinde

- http://www.act.nato.int/images/stories/events/2009/mfp/20090503_MFP_finalrep.pdf adresinden alındı
- Neumann, I., & Sending, O. (2010). *Governing the Global Polity: Practice, Mentality, Rationality*. Michigan: Michigan University Press.
- Newman, E. (2010). Critical Human Security Studies. *Review of International Studies*, 36(1), 77-94. Kasım 12, 2017 tarihinde [http://www.jstor.org.ezproxy.st-andrews.ac.uk/...](http://www.jstor.org.ezproxy.st-andrews.ac.uk/) adresinden alındı
- Ng, K., & Cowbur, A. (2016, 01 18). *Milos Zeman: Czech President Says Integrating Muslims is 'Practically Impossible'*. 08 07, 2018 tarihinde www.independent.co.uk:
<https://www.independent.co.uk/news/world/europe/milos-zeman-czech-president-says-integrating-muslims-is-practically-impossible-a6818491.html> adresinden alındı
- Nic, M., & Sturm, C. (2016, 05 19). *Solidarity with Refugees Is Not Exclusively Reserved For The "West"*. 10 11, 2018 tarihinde www.socialeurope.eu:
<https://www.socialeurope.eu/solidarity-refugees-not-exclusively-reserved-west> adresinden alındı
- Nowak, A. (2006). *Civilian Crisis Management: The EU Way*. Paris: Institute For Security Studies.
- Nuruzzaman, M. (2006). Paradigms in Conflict: The Contested Claims of Human Security, Critical Theory and Feminism. *Cooperation and Conflict*, 41(3), 285-303.
- Oberleitner, G. (2002, June). Human Security and Human Rights. *Occasional Paper Series (8)*, 1-29. Graz, Austria: ETC Human Rights and Democracy. Mart 22, 2017 tarihinde <https://www.files.ethz.ch/isn/31301/08.pdf> adresinden alındı
- Oberleitner, G. (2005). Human Security; A Challenge to International Law? *Global Governance*, 11, 185-203.
- OECD. (2015). *Is This Humanitarian Migration Crisis Different?* [oecd.org](https://www.oecd.org/migration/Is-this-refugee-crisis-different.pdf). Aralık 4, 2017 tarihinde <https://www.oecd.org/migration/Is-this-refugee-crisis-different.pdf> adresinden alındı
- Oels, A. (2012). From „Securitization“ of Climate Change to Climatization of the Security Field: Comparing Three Theoretical Perspectives. J. Scheffran, M. Brzoska, H. Brauch, P. Link, & J. Schilling içinde, *Climate Change, Human Security and Violent Conflict* (s. 185-206). New York: Springer.

- Official Journal of the European Communities. (1997, 08 19). *Convention Determining the State Responsible for Examining Applications for Asylum Lodged in one of the Member States of the European Communities*. www.eur-lex.europa.eu: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:41997A0819\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:41997A0819(01)&from=EN) adresinden alındı
- Ogata, S. (2004). Human Security Commission's Strategy. *Peace Review, A Journal of Social Science*, 16(1), 25-28.
- Okur, M. A. (2010). *Emperyalizm, Hegemonya, İmparatorluk*. Ankara: Ötüken Neşriyat.
- Open Migration. (2018, April 11). *EU-Turkey Deal: The Burden on Refugees in Greece*. Mayıs 1, 2018 tarihinde www.openmigration.org: <https://openmigration.org/en/analyses/eu-turkey-deal-the-burden-on-refugees-in-greece/> adresinden alındı
- Oproiu, M. (2014). CSDP Crisis Management Operations: Between Human Security and the Comprehensive Approach. A. Matta, & T. Takacs içinde, *Human Security as a Tool for Comprehensive Approach for Human Rights and Security Linkages in EU* (s. 35-56). Hague: Centre for the Law of EU External Relations.
- Ovalı, A. (2006). Ütopya ile Pratik Arasında: Uluslararası İlişkilerde İnsan Güvenliği Kavramsallaştırması. *Uluslararası İlişkiler*, 3(10), 3-52.
- Owen, T. (2004). Human Security - Conflict, Critique and Consensus: Colloquium Remarks and a Proposal for a Threshold-Based Definition. *Security Dialogue*(35), 373-387.
- Özcan, M. (2005). *Avrupa Birliği Sığınma Hukuku: Ortak Bir Sığınma Hukukunun Ortaya Çıkışı*. Ankara: Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu.
- Paksoy, S., Paksoy, H., & Alancioğlu, E. (2013). Küreselleşmenin Sosyo-Politik Etkileri: Arap Baharı. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(46), 169-182. Ağustos 12, 2016 tarihinde www.esosder.org adresinden alındı
- Papagianni, G. (2014). EU Migration Policy. A. Triandafyllidou, & R. Gropas içinde, *European Immigration - A Source Book* (s. 377-388). Aldershot: Ashgate Publishing.

- Paris, R. (2001). Human Security: Paradigm Shift or Hot Air? *International Security*, 26(2), 87-102. Kasım 12, 2017 tarihinde <http://www.jstor.org/stable/3092123> adresinden alındı
- Park, J. (2015, September 23). *Europe's Migration Crisis*. Ocak 1, 2018 tarihinde Council on Foreign Relations: <https://www.cfr.org/backgrounders/europes-migration-crisis> adresinden alındı
- Parker, O., & Brassett, J. (2005). Contingent Borders, Ambiguous Ethics: Migrants in International Political Theory. *International Studies Quarterly*, 233-254.
- Parkes, R. (2017). *Nobody Move! Myths of the EU Migration Crises*. Paris: EU Institute for Security Studies.
- Pedziwiatr, K. (2017). Islamophobia in Poland: National Report 2016. E. Bayraklı, & F. Hafez içinde, *European Islamophobia Report 2016* (s. 411-443). İstanbul: SETA.
- Pirozzi, N. (2013). *The EU's Comprehensive Approach to Conflict Management*. Brussels: DCAF Brussels (A Centre for Security, Development and Rule of Law). Kasım 3, 2017 tarihinde https://www.dcaf.ch/sites/default/files/publications/documents/Pirozzi_EU-CM.PDF adresinden alındı
- Poljarevic, E. (2016). Libya: A Case Study of a Failed Revolution. *Scientific Cooperations Second International Conference On Social Science* (s. 73-92). İstanbul: <http://ase-scoop.org>. Haziran 11, 2017 tarihinde alındı
- Prague Daily Monitor. (2015, 10 14). *Ombudsman Criticises Conditions in Refugee Facility*. 07 12, 2018 tarihinde www.praguemonitor.com: <http://www.praguemonitor.com/2015/10/14/ombudsman-criticises-conditions-refugee-facility> adresinden alındı
- Prague Daily Monitor. (2016). *Poll: Sixty Percent of Czechs Against Accepting Refugees*. Prague: Czech News Agency. 10 31, 2018 tarihinde <http://praguemonitor.com/2016/03/30/poll-sixty-percent-czechs-against-accepting-refugees> adresinden alındı
- Ramcharan, B. (2004). Human Rights and Human Security. *Strengthening Disarmament and Security*. Mart 1, 2018 tarihinde https://www.peacepalacelibrary.nl/ebooks/files/UNIDIR_pdf-art2018.pdf adresinden alındı

- Ratner, S. (2000). Does International Law Matter in Preventing Ethnic Conflict. *Journal of International Law and Politics*, 54(1), 1-39.
- Reitano, T., & Tinti, P. (2015). Survive and Advance: The Economics of Smuggling Refugees and Migrants into Europe. *Institute For Security Studies*, 1-32.
- Remacle, E. (2008). Approaches to Human Security: Japan, Canada and Europe in Comparative Perspective. *The Journal of Social Science*, 5-34.
- Renton, J., & Gidley, B. (2017). *Anti-Semitism and Islamophobia in Europe: A Shared Story?* Palgrave Macmillan UK.
- Rettman, A. (2015, 10 14). *Poland: Election Talk on Migrant 'protozoas' Gets Ugly*. 10 11, 2018 tarihinde www.euobserver.com:
<https://euobserver.com/political/130672> adresinden alındı
- Rev, I. (2015, 09 25). *Hungary's Politics of Hate*. 08 12, 2018 tarihinde The New York Times: <https://www.nytimes.com/2015/09/26/opinion/hungarys-politics-of-hate.html> adresinden alındı
- Ripsman, N., & Paul, T. (2005). Globalization and the National Security State: A Framework for Analysis. *International Studies Review*, 7(2), 199-227.
- Rotschild, E. (1995). What is Security. *Daedalus: The Quest for World Order*, 124(3), 53-98.
- Roulet, L. (2005, 4 5). *The European Union, for the Promotion of "Human Security"*. Ocak 4, 2017 tarihinde Newropeans Magazine: <http://www.newropeans-magazine.org/en/2005/04/05/the-european-union-for-the-promotion-of-human-security/> adresinden alındı
- Rozsa, E., Abu-Dalbouh, W., Al-Wahishi, A., Bahgat, G., Baskin, G., Berger, L., . . . Lecha, E. S. (2012). The Arab Spring Its Impact on the Region and on the Middle East Conference. *Academic Peace Orchestra Middle East Policy Brief*, 9(10), 1-20.
- RT. (2015, 06 20). *Slovakia to Slovaks: Thousands Join Anti-Islamization Protest in Bratislava, Dozens Arrested*. 08 08, 2018 tarihinde www.rt.com:
<https://www.rt.com/news/268615-slovakia-islamization-protest-arrested/> adresinden alındı
- Rudolph, C. (2003). Globalization and Security: Migration and Evolving Conceptions of Security in State Craft and Scholarship. *Security Studies*, 13(1), 1-32.

- Rush, F. (2004). Conceptual Foundations of Early Critical Theory. F. Rush içinde, *The Cambridge Companion to Critical Theory* (s. 6-40). Cambridge: Cambridge University Press.
- Sağsen, İ. (2011, Temmuz-Ağustos). Arap Baharı, Türk Dış Politikası ve Dış Algılaması. *Orta Doğu Analiz*, 3(31-32), s. 57-60.
- Sak, Y. (2015). Uluslararası Hukukta İnsancıl Müdahale ve Libya Örneği: Suriye'de Yaşanan ya da Yaşanacaklar için Dersler. *Uluslararası İlişkiler*, 11(44), 121-153.
- Sandıklı, A., & Semin, A. (2012). *Bütün Boyutlarıyla Suriye Krizi ve Türkiye*. Eylül 12, 2017 tarihinde www.bilgesam.org: <http://www.bilgesam.org/Images/Dokumanlar/0-227-2014090440butun-boyutlariyla-suriye-krizi-ve-turkiye.pdf> adresinden alındı
- Sarı Ertem, H. (2012). Kimlik ve Güvenlik İlişisine Konstrüktivist Bir Yaklaşım: "Kimliğin Güvenliği" ve Güvenliğin Kimliği". *Güvenlik Stratejileri*, 8(16), 177-236.
- Sarıbay, A. (1998). Küreselleşme, Postmodern Uluslaşma ve İslam. F. Keyman, & A. Sarıbay içinde, *Küreselleşme, Sivil Toplum ve İslam* (s. 213-231). Ankara: Vadi Yayınları.
- Scraeder, P. (2012). Tunisia's Jasmine Revolution & the Arab Spring: Implications for International Intervention. *Orbis*, 56(4), 662-675.
- Sever, H., & Sever, M. (2013). Avrupa Birliği ve Türkiye Ekseninde Yaşadışı Göç ve İltica Paradoksu: Domino Etkisi Sonrası Yaşananlar. *Polis Bilimleri Dergisi*, 15(2), 85-108.
- Shapiro, J., & Estrin, M. (2014, Ocak 4). *The Proxy War Problem in Syria*. Aralık 15, 2017 tarihinde Brookings: <https://www.brookings.edu/opinions/the-proxy-war-problem-in-syria/> adresinden alındı
- Sharp, J. (2018). *Yemen: Civil War and Regional Intervention*. Congressional Research Service.
- Shaw, M. (2000). *Theory of the Global State*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Skordas, A. (2018, 09 01). *United Nations: Situation at Refugee Centers on Greek Islands at "Boiling Point"*. 10 11, 2018 tarihinde www.greekcitytimes.com: <https://greekcitytimes.com/2018/09/01/united-nations-situation-at-refugee-centers-on-greek-islands-at-boiling-point/> adresinden alındı

- Smith, S. (1999). The Increasing Insecurity of Security Studies: Conceptualizing Security in the Last Twenty Years. *Contemporary Security Policy*, 20(3), 72-101.
- Solana, J. (2014). The European Union and Human Security: The Making of a Global Security Actor. M. Martin, & T. Owen içinde, *Handbook of Human Security* (s. 251-259). Oxford: Routledge.
- Spiegel, S., & Wehling, F. (1999). *World Politics in a New Era*. Fort Worth: Harcourt Brace College Publishers.
- Sputnik Türkiye. (2017, 02 21). *Bratislava Başpiskoposu'ndan Müslüman Göçmenler için Tartışılacak Yorum*. 10 12, 2018 tarihinde www.tr.sputniknews.com:
<https://tr.sputniknews.com/avrupa/201702211027328964-baspiskopostan-musliman-gocmenler-icin-tartisilacak-yorum/> adresinden alındı
- StackExchange. (2010). *English Language&Usage*. Ağustos 11, 2017 tarihinde www.stackexchange.com:
<https://english.stackexchange.com/questions/5734/emigrant-vs-immigrant> adresinden alındı
- Statewatch. (2016, December 12). *EU-Mali Readmission Agreement Marks First Such Deal with an African State*. Nisan 9, 2017 tarihinde www.statewatch.org: <http://www.statewatch.org/news/2016/dec/eu-mali-readmission.htm> adresinden alındı
- Strickland, P. (2018, 01 02). *Refugees in Greece Reflect on Another Year of Waiting*. 09 10, 2018 tarihinde www.aljazeera.com:
<https://www.aljazeera.com/news/2017/12/refugees-greece-reflect-year-waiting-171226173758364.html> adresinden alındı
- Süer, B. (2012). Suriye'de Değişim Çabaları: Bir Bağlam ve Süreç Analizi. *Akademik Ortadoğu*, 1-20.
- Syed, M. (2013). Egypt and Tunisia: Testing Grounds for Goldstone's Assertions on the Revolutionary Process. *Security Strategies*, 9(18), 1-33.
- Szczerbiak, A. (2017, 07 14). *How Is The European Migration Crisis Affecting Polish Politics?* 08 12, 2018 tarihinde [Social Europe](http://www.socialeurope.eu):
<https://www.socialeurope.eu/49234> adresinden alındı
- Şemşit, S. (2010). Avrupa Birliği Göç Politikasının Güvenlikleştirilmesi ve Dışsallaştırılması: Türkiye'ye Yansımaları. *Doktora Tezi*. Dokuz Eylül

Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Avrupa Birliği Anabilim Dalı Avrupa Çalışmaları Programı.

Şen, Y. (2013). Suriye'de Arap Baharı. *Yasama Dergisi*(23), 54-79. Aralık 6, 2017 tarihinde http://www.yasader.org/web/yasama_dergisi/2013/sayi23/54-79.pdf adresinden alındı

Şen, Y., & Özkorul, G. (2016, Temmuz-Aralık). Türkiye – Avrupa Birliği İlişkilerinde Yeni Bir Eşik: Sığınmacı Krizi Bağlamında Bir Değerlendirme. *Göç araştırmaları Dergisi*, 2(2), 86-119.

Şener, B. (2017). Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Uluslararası Göç Olgusu ve Ulusal Güvenlik Üzerindeki Etkileri Üzerine Bir Değerlendirme. *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 6(1), 1-31.

T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2013, Aralık). *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu*. Eylül 12, 2017 tarihinde www.goc.gov.tr: http://www.goc.gov.tr/files/files/goc_kanun.pdf adresinden alındı

T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2014, Ekim 13). *Geçici Koruma Yönetmeliği*. Eylül 12, 2017 tarihinde www.goc.gov.tr: http://www.goc.gov.tr/files/files/03052014_6883.pdf adresinden alındı

Tabak, H. (2014). Normlar ve Uluslararası İlişkiler: Türkçe Yazın İçin Geç Kalınmış Bir Araştırma Gündemi. İ. Demir içinde, *Türkiye'nin Dış Politikası* (s. 19-46). İstanbul: Dora Yayıncılık. Haziran 12, 2018 tarihinde https://s3.amazonaws.com/academia.edu.documents/39333616/Husrev_Tabak_-_Normlar_ve_Uluslararası_Iliskiler-Turkce_Yazin_icin_Gec_Kalinmis_bir_Arastirma_Gundemi.pdf?AWSAccessKeyId=AKIAIWOWYYGZ2Y53UL3A&Expires=1530816337&Signature=rj9OSg9VqjP5XRgAu2OG45CD4BY adresinden alındı

Tabak, H. (2017). Normlar, Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika. E. Efeğil içinde, *Spsyolojik Unsurların Dış Politikaya Etkisi* (s. 139-173). İstanbul: Gündoğan Yayıncılık.

Tadjbakhsh, S. (2014). Human Security Twenty Years On. *NOREF Expert Analysis*, 1-8.

Tadjbakhsh, S., & Chenoy, A. (2007). Underdevelopment and Conflict: A Vicious Cycle. S. Tadjbakhsh, & A. Chenoy içinde, *Human Security: Concepts and Implications* (s. 143-165). London: Routledge.

- Tait, R. (2016, 09 16). *Miloš Zeman: The hardline Czech Leader Fanning Hostility to Refugees*. 07 12, 2018 tarihinde www.theguardian.com: <https://www.theguardian.com/world/2016/sep/14/milos-zeman-czech-leader-refugees> adresinden alındı
- Tang, S. (2009). The Security Dilemma: A Conceptual Analysis. *Security Studies*, 18(3), 587-623.
- Tangör, B. (2008). *Avrupa Güvenlik Yönetişimi: Bosna, Kosova ve Makedonya Krizleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Tanrısever, O. (2014). Güvenlik. A. Eralp içinde, *Devlet ve Ötesi: Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar* (s. 107-124). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tassinari, F., & Lucht, H. (2015, April 29). *Fortress Europe: Behind the Continent's Migrant Crisis*. Eylül 14, 2017 tarihinde *Foreign Affairs*: <https://www.foreignaffairs.com/articles/western-europe/2015-04-29/fortress-europe> adresinden alındı
- Tavas, T. (2011). Uluslararası Güvenlik Sisteminde Değişim: Kolektif Müdahale Doktrininin Yükselişi. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- TDK Türk Dil Kurumu. (2006, Eylül 26). *Genel Türkçe Sözlük*. Aralık 12, 2017 tarihinde [tdk.gov.tr](http://www.tdk.gov.tr): http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GT.S.5adb909c98ed56.48995591 adresinden alındı
- Terriff, T., Croft, S., James, L., & Morgan, P. (2000). *Security Studies Today*. Malden: Blackwell Publishers.
- Tharoor, I. (2016, 06 21). *Slovakia's Leader Said Islam Has "No Place" in His Country. Now He's Taking a Leadership Role in the EU*. 10 12, 2018 tarihinde *The Washington Post*: https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2016/06/21/the-next-e-u-president-says-islam-has-no-place-in-his-country/?noredirect=on&utm_term=.9bf1e2e3eb20 adresinden alındı
- The Economics Intelligence Unit. (2010). *Democracy Index 2010*. graphics.eiu.com. Ocak 11, 2018 tarihinde https://graphics.eiu.com/PDF/Democracy_Index_2010_web.pdf adresinden alındı
- The European Council. (2000, June 19-20). *Presidency Conclusions on the Santa Maria da Feira*. Ekim 1, 2017 tarihinde consilium.europa.eu:

http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/00200-r1.en0.htm adresinden alındı

The Guardian. (2014, October 31). *Italy: End of Ongoing Sea Rescue Mission 'Puts Thousands at Risk*. Aralık 13, 2017 tarihinde www.theguardian.com: <https://www.theguardian.com/world/2014/oct/31/italy-sea-mission-thousands-risk> adresinden alındı

The Guardian. (2015, April 22). *EU Borders Chief Says Saving Migrants' Lives 'Shouldn't be Priority' for Patrols*. Aralık 14, 2017 tarihinde www.theguardian.com: <https://www.theguardian.com/world/2015/apr/22/eu-borders-chief-says-saving-migrants-lives-cannot-be-priority-for-patrols> adresinden alındı

The Guardian. (2016, 03 06). *Slovakia Election: Anti-immigration PM Wins, But Loses Majority*. 09 30, 2018 tarihinde www.theguardian.com: <https://www.theguardian.com/world/2016/mar/06/slovakia-election-anti-immigration-pm-wins-but-loses-majority> adresinden alındı

The Guardian. (2017, July 11). *EU-UK Naval Mission on People-Smuggling Led to More Deaths, Report Says*. www.theguardian.com: <https://www.theguardian.com/world/2017/jul/11/eu-naval-tactics-operation-sophia-stop-people-smuggling-cause-more-deaths-report-says> adresinden alındı

(2002). *The National Security Strategy of the United States of America*. Washington: The White House.

The Study Group on Europe's Security Capabilities. (2004). *A Human Security Doctrine for Europe - The Barcelona Report of the Study Group on Europe's Security Capabilities Presented to EU High Representative for Common Foreign and Security Policy Javier Solana*. Barcelona.

The UN Refugee Agency (UNHCR). (2017). *What is the 1951 Refugee Convention*. Ocak 12, 2018 tarihinde unrefugees.org: <https://www.unrefugees.org/refugee-facts/what-is-a-refugee/> adresinden alındı

The White House. (2002, September 17). *National Security Strategy 2002*. Ağustos 11, 2017 tarihinde nssarchive.us: <http://nssarchive.us/national-security-strategy-2002/> adresinden alındı

- The World Bank. (2011). *World Development Report 2011: Conflict, Security and Development*. Washington DC.: The World Bank.
- Thomas, N., & Tow, W. (2002). The Utility of Human Security: Sovereignty and Humanitarian Intervention. *Security Dialogue*, 33(2), 177-192.
- Thompson, B. (2016). The European Union's Human Security Discourse: Conceptualization and Justification. *The Korean Journal of International Studies*, 14(1), 161-188.
- Tilovska-Kechedji, E. (2016). The Refugee Crisis Affecting EU Foreign and Security Policy. *International E-Journal of Advances in Social Sciences (IJASOS)*, 2(4), 269-273. Kasım 16, 2017 tarihinde <http://ijasos.ocerintjournals.org> adresinden alındı
- Todeschini, V. (2012). The Externalisation of Migration Control: An Assessment of the European Union's Policy in the Light of the Charter of Fundamental Rights. *Migration, Human Rights and Security in Europe* (s. 18-25). London: Migration Research Unit (UCL).
- Torelli, S. (2017). *Migration Through the Mediterranean. Mapping the EU Response*. Nisan 14, 2018 tarihinde www.ecfr.eu:
https://www.ecfr.eu/specials/mapping_migration adresinden alındı
- Torun, A. (2012). Ulusal Güvenlik ve Küreselleşme: Türkiye'nin Ulusal Güvenlik Politikasının Dönüşümünde Küreselleşmenin Rolü. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Torun, Z. (2017, 3 19). Doktrinde İnsan Güvenliği Kavramı: Destekleyenler ve Eleştirenler. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19(1), 223-241. Mart 21, 2018 tarihinde <http://iibfdergisi.gazi.edu.tr/index.php/iibfdergisi/article/viewFile/1333/727> adresinden alındı
- TPM. (2016, 02 06). *Attackers Torch Refugee Center In Prague Hours After Anti-Muslim Rally*. 07 02, 2018 tarihinde www.talkingpointsmemo.com:
<https://talkingpointsmemo.com/world-news/fire-refugee-center-prague> adresinden alındı
- Transparency International. (2010). *Corruption Perceptions Index 2010*. Nisan 1, 2018 tarihinde www.transparency.org:
<https://www.transparency.org/cpi2010/results> adresinden alındı

- TRTWorld. (2018, February 2018). *Alternative for Germany Party on the Rise*. Nisan 2, 2018 tarihinde trtworld.com: <https://www.trtworld.com/europe/alternative-for-germany-party-on-the-rise-15515> adresinden alındı
- Türkçe Bilgi. (2018). *Türkçe Bilgi: Afrika Boynuzu*. Ocak 2, 2018 tarihinde turkcebilgi.com: https://www.turkcebilgi.com/afrika_boynuzu adresinden alındı
- Ullman, R. (1983). Redefining Security. *International Security*, 8(1), 129-153.
- Uluslararası Af Örgütü (AI). (2017). *Avrupa'dan Afganistan'a Geri Gönderilen Sığınmacılar*. London: Amnesty International.
- UN General Assembly. (2005, March 21). *In Larger Freedom: Towards Development, Security and Human Rights for all*. Ağustos 14, 2016 tarihinde un.org: http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/59/2005 adresinden alındı
- UN General Assembly. (2012, October 25). *Resolution Adopted by the General Assembly on 10 September 2012 66/290. Follow-up to Paragraph 143 on Human Security of the 2005 World Summit Outcome*. Ağustos 14, 2016 tarihinde undocs.org: <https://undocs.org/A/RES/66/290> adresinden alındı
- United Nations Development Program (UNDP). (2009). *Arab Human Development Report 2009 - Challenges to Human Security in the Arab Countries*. New York: UNDP.
- UNDP. (2011). *Arap Development Challenges Report 2011 - Towards the Developmental State in the Arap Regions*. Cairo: UNDP.
- UNHCR. (2016, Haziran 20). *Global Trends Forced Displacement in 2015*. Ocak 14, 2017 tarihinde www.unhcr.org: <http://www.unhcr.org/576408cd7.pdf> adresinden alındı
- UNHCR Central Europe. (2016). UNHCR v Ceske Republice. Sami Jsme Byli Uprchlíc (Biz de Mülteciydik). *Kısa Film*. 10 12, 2018 tarihinde <https://www.youtube.com/watch?v=p0dILKFFgE> adresinden alındı
- UNHCR The UN Refugee Agency. (2014). *Global Trends Forced Displacement in 2014*. 12 11, 2017 tarihinde unhcr.org: <http://www.unhcr.org/statistics/country/556725e69/unhcr-global-trends-2014.html> adresinden alındı
- UNHCR United Nations High Commissioner for Refugees. (1951, Ocak 1). *Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme*. Aralık 17, 2017 tarihinde

- www.multeci.org.tr: <http://www.multeci.org.tr/wp-content/uploads/2016/12/1951-Cenevre-Sozlesmesi-1.pdf> adresinden alındı
- UNHCR United Nations High Commissioner on Refugees. (2015, June 18). *Worldwide Displacement Hits All-time High as War and Persecution Increase*. Eylül 12, 2017 tarihinde unhcr.org: <http://www.unhcr.org/558193896.html> adresinden alındı
- UNHCR United Nations High Commissioner on Refugees. (2016). *Global Trends - Forced Displacement in 2016*. Ağustos 15, 2017 tarihinde unhcr.org: <http://www.unhcr.org/statistics/unhcrstats/5943e8a34/global-trends-forced-displacement-2016.html> adresinden alındı
- UNHCR United Nations High Commissioner on Refugees. (2018, March 13). *Figures at a Glance*. Mart 13, 2018 tarihinde unhcr.org: <http://www.unhcr.org/figures-at-a-glance.html> adresinden alındı
- UNHCR v České republice. Sami jsme byli uprchlíci* (2016). [Sinema Filmi]. www.youtube.com. 10 11, 2018 tarihinde <https://www.youtube.com/watch?v=p0dILKFFgE> adresinden alındı
- United Nations (UN). (1945, June 26). *Charter of the United Nations*. Nisan 5, 2014 tarihinde un.org: <http://www.un.org/en/charter-united-nations/> adresinden alındı
- United Nations. (1948, December 10). *Universal Declaration of Human Rights*. Kasım 1, 2012 tarihinde un.org: <http://www.un.org/en/universal-declaration-human-rights/> adresinden alındı
- United Nations. (2004). *A More Secure World: Our Shared Responsibility*. New York: United Nations.
- United Nations. (2012). *UNSMIS (United Nations Supervision Mission in Syria)*. peacekeeping.un.org: <https://peacekeeping.un.org/mission/past/unsmis/> adresinden alındı
- United Nations Development Programme (UNDP). (1990). *Human Development Report 1990*. New York, Oxford: Oxford University Press.
- United Nations Development Programme (UNDP). (1994). *Human Development Report 1994*. New York: Oxford University Press.
- United Nations Development Programme. (1994). *Human Development Report 1994*. New York: Oxford University Press.

- United Nations Development Programme. (2005). *Human Development Report 2005*. New York: United Nations Development Programme.
- United Nations General Assembly. (1991, December 19). *Strengthening of the Coordination of Humanitarian Emergency Assistance of the United Nations*. Mayıs 1, 2018 tarihinde [www.un.org: http://www.un.org/documents/ga/res/46/a46r182.htm](http://www.un.org/documents/ga/res/46/a46r182.htm) adresinden alındı
- United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs. (2018, Mart 20). *About OCHA Syria*. Mart 21, 2018 tarihinde OCHA: <http://www.unocha.org/syrian-arab-republic/about-ocha-syria> adresinden alındı
- United Nations Security Council. (2011, February 26). *Resolution 1970 (2011)*. Ağustos 12, 2017 tarihinde [www.un.org: http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1970%20%282011%29](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1970%20%282011%29) adresinden alındı
- United Nations Security Council. (2011, March 17). *Resolution 1973 (2011)*. Ağustos 12, 2017 tarihinde [www.un.org: http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1973%20%282011%29](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1973%20%282011%29) adresinden alındı
- UNODC United Nations Office on Drugs and Crime. (2011). *The Role of Organized Crime in the Smuggling of Migrants from West Africa to the European Union*. New York: United Nations. www.unodc.org. adresinden alındı
- UNTFHS. (2009). *Human Security in Theory and Practice*. New York: Human Security Unit.
- Ural, O. (2015, Mart 3). *Yeni Çağ'ın Hastalığı: Yabancı Korkusu (Zenofobi)*. Nisan 2, 2018 tarihinde [akademikperspektif.com: http://akademikperspektif.com/2015/03/31/yeni-cagin-hastaligi-yabanci-korkusu-zenofobi/](http://akademikperspektif.com) adresinden alındı
- Ülman, B. (2001). Uzun Süreçte Küreselleşme: Bir Sihirli Kavramı Tarihteki Yerine Koyma Denemesi. M. Koray içinde, *Küreselleşme ve ulus Devlet*. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları.
- Vatandaş, S. (2016). *Avrupa'ya Göçmen Akışı ve Türkiye'de Göç Politikaları*. İstanbul: İlke İlim Kültür Eğitim Derneği.

- von Helldorf, J. (2015, September 3). *The EU Migration Dilemma*. Mayıs 4, 2017 tarihinde Heinrich-Böll-Stiftung European Union: <https://eu.boell.org/en/2015/09/03/eu-migration-dilemma> adresinden alındı
- Wæver, O. (1993). Social Security: The Concept. O. Weaver, B. Buzan, M. Kalstrup, & P. Lemaitre içinde, *Identity, Migration and the New Security Agenda in Europe* (s. 17-40). London: Pinter.
- Wæver, O. (1995). Securitization and Desecuritization. R. Lipschutz içinde, *On Security* (s. 46-87). New York: Columbia University Press.
- Wæver, O. (1998). Insecurity, Security and Asecurity in the West European Non-War Community. E. Adler, & M. Barnett içinde, *Security Communities* (s. 69-118). Cambridge: Cambridge University Press.
- Wæver, O. (2007). Peace and Security: Two Evolving Concepts and Their Changing. H. Brauch, U. Oswald Spring, C. Mesjasz, J. Grin, P. Dunay, N. Behera, . . . P. Liotta içinde, *Globalization and Environmental Challenges* (s. 99-111). Berlin–Heidelberg–New York: Springer.
- Wæver, O., Buzan, B., Kelstrup, M., & Lemaitre, P. (1993). *Identity, Migration and the New Security Agenda in Europe*. New York: St. Martin's Press.
- Walker, R. (1997). The Subject of Security. *Critical Security Studies-Concept and Cases*, 61-81.
- Wallerstein, I. (1974). *The Modern World-System I*. New York: Academic Press.
- Walt, S. (1998). International Relations: One World, Many Theories. *Foreign Policy*(110), 24-46.
- Walt, S. M. (1991). The Renaissance of Security Studies. *International Studies Quarterly*, 35(2), 211-239.
- Walters, W. (2002). Mapping Schengenland: Denaturalizing the Border. *Environment and Planning D: Society and Space*, 20, 561-580. doi:10.1068/d274t
- Walters, W. (2010). Foucault and Frontiers : Notes on the Birth of the Humanitarian Border. U. Bröckling, S. Krasmann, & T. Lemke içinde, *Governmentality: Current Issues and Future Challenges* (s. 138-164). London: Routledge.
- Waltz, K. N. (1979). *Theory of International Politics*. Reading: Addison-Wesley.
- Webel, C., & Galtung, J. (2007). *Handbook of Peace and Conflict Studies*. New York: Routledge.
- Weiner, M. (1993). Security, Stability and Migration. *International Security*, 91-126.

- Weiner, M. (1995). *The Global Migration Crisis*. New York: Harper Collins College Publishers.
- Weldes, J., & Saco, D. (1996). Making State Action Possible: The United States and tThe Discursive Construction of 'the Cuban Problem', 1960-1994. *Millenium Journal of International Studies*, 25, 361-395.
- Weldes, J., Laffey, M., Gusterson, H., & Duvall, R. (1999). *Cultures of Insecurity: States, Communities and the Prodcution of Danger*. Minneapolis London: University of Minnesota Press.
- Wendt, A. (1992). Anarchy is What States Make of it: The Social Construction of Power Politics. *International Organization*, 46(2), 391-425.
- Wilkinson, I. (2003, January 29). *EU Fleet is Launched to Head off Immigrants*. Aralık 29, 2016 tarihinde The Telegraph: <https://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/1420447/EU-fleet-is-launched-to-head-off-immigrants.html> adresinden alındı
- Wolfers, A. (1952). "National Security" as an Ambiguous Symbol. *Political Science Quarterly*, 67(4), 481-502.
- World Vision. (2017, Mart 13). *Syria Refugee Crisis: Facts You Need to Know*. World Vision: <https://www.worldvision.org/refugees-news-stories/syria-refugee-crisis-war-facts> adresinden alındı
- Yaramış, V., & Kolasi, K. (2014). Eleştirel Teori, Hegemonya ve Güvenlik. M. Şahin, & O. Şen içinde, *Uluslararası İlişkiler Teorileri: Temel Kavramlar* (s. 171-208). İstanbul: Kripto Yayınları.
- Yavaş, G. (2016). Avrupa Birliği ve Suriye İç Savaşı. H. Yalçın, & B. Duran içinde, *Küresel ve Bölgesel Aktörlerin Suriye Stratejileri* (s. 130-148). İstanbul: SETA.
- Yiğittepe, L. (2017). Avrupa Birliği'nin Güvenlik Politikaları. *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, 4(7), 12-27.
- Yılmaz Elmas, F. (2013, Mayıs). Cameron'ın Eleştirinin Odağındaki Göç Konuşması. *Analist*(27), 17-19.
- Yılmaz Elmas, F. (2016). Avrupa Birliği Göç-Dış Politika İlişkisinde Paradigma Değişimi. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*. Ankara, Türkiye: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yılmaz, S. (2017). *Uluslararası Güvenlik: Teori, Pratik ve Gelecek*. Ankara: Kaynak Yayınları.

- Zedillo, E. (2008). *The Future of Globalization: Exploraiton in Light of Recent Turbulance*. New York: Routledge.
- Zhussipbek, G. (2009). 2007 Lizbon Anlaşması, Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikasının Tanımı ve Özellikleri, Güvenlik Aktörü Olarak AB'nin Nitelikleri. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 8(1), 139-164.
- Zielonka, J. (1991). Europe's Security: A Great Confusion. *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*, 67(1), 127-137.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : Çıkrıkçı, Tolga
Uyruğu : TC
Doğum tarihi ve yeri : 11.08.1983 Trabzon
Medeni hali : Bekar
Telefon : 454 310 1347
e-mail : tcikrikci@yahoo.com

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet tarihi
Doktora	Gazi Üniversitesi	Devam ediyor
Yüksek lisans	Karadeniz Teknik Üniversitesi	2010
Lisans	Karadeniz Teknik Üniversitesi	2006
Lise	Trabzon Yunus Emre Anadolu Lisesi	2001

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
2009-	Giresun Üniversitesi	Araştırma Görevlisi

Yabancı Dil

İngilizce, Rusça

Yayınlar

-

Hobiler

-

GAZİLİ OLMAK AYRICALIKTIR..

